

تصویر ابو عبد الرحمن الکوردی

فلسفہ

لومہل

منتدیانِ اقراء الثقافہ

لغزہ - مہاراشٹر - بھارت

www.iqra.ahlamontada.com

کیا تہذیب و مہاراشٹر کی فلسفہ فی کومہ لومہل

دائرہ

د. حسین خلیقی

پہلی ۱۳۷۸ھ بمطابق ۱۹۵۹ء تا ۱۹۸۹ء

کتاب

فلسفہ

کومل

یکونینہ وہیہ کی فلسفہ فی کومل لایہ تیہ

دانہ ر

د - حسین خلیقی

ماہونی ۱۳۶۱ ہجری تاوی و سہ رتای مانگی ۱۲ ی ۱۶۱۹ ی زانی
کورستان

ئەمەلىيەت گەۋدەسى

.....

۱- لە كاك مەخمەدى خەسەن زادە مەبارەت بە تايپ كۆرۈش
كىتەپكە سوپاس دەگەم .

۲- لە كاك قادىر ورىيا مەبارەت بە داناشى ۷ وتەكان وپېتىدا -
چۈشەنچە سوپاس . دەگەم .

ئەم كىتەپ پەشكەش بەرگەنەى جىهان لە جم و جىۋل د
دەپىنن و دەپانە وئەبەس سىرۇشت دا زال پىن وپارى كۆمەلەتسى
بەرە و ئاساپش و نەمانى چەوسانە وە بىگۈن .

پیشگی :

زۆر دەتیکە ئارەزووم ئەومێه که بەزمانی زگماکیم (کوردی) سبارت بە زانستی فەلسەفە و مەسەلە چۆرا و چۆرەکانی ، بنووسم و بەمبێی توانای خۆم لەو بوارەدا خزمەتیک بە گەلەکم بکەم . زۆرم بیری لێ کردەو ، مینووی گەشەکردنی زمانەکم خستە بەرچاو ، بەد وای شۆڕسوارێکی مەیدانی ئەدەبی کوردی دا گەرام تا بزانم کێ و کە ی خۆی لە ڕەگێزانی فەلسەفەی یونان بۆسەر زمانسی کوردی ماند وو کردو ؟ بەلام کەس دەست نەکەوت . ئیکو شام بەلکوو پاشا ڕەگێزانی ئەو فەلسەفە بۆسەر زمانسی عەرمیی که لە خولی د ووهەمی کۆچی و سەرەتای دەسلەاتی عەباسی یەکانەو دەستی پێ کراو ، کوردیک لـسـه عەرمییەو بۆ کوردی خۆی ئەو کارەدا بێ ، بەداخەو بەش بەحالی خۆم ، ئە کەسیکی ئاوەما ئاگادار نەبووم . هەرچەند گەلی کورد بەگشتی (بێجگە ئە کوردی ئوردستانی عێراق ئەهیش لەم د وایی یاندا ، توانیان بە زمانسی خێیان بخۆین و بنووسن) دەرەتانی وای نەبۆ ، ئە گۆرپانسی ئەدەبیاتی کوردی دا ، خۆبۆینێ ، بەلام لە جەرگی نووسەرانی ئەو بەشیش دا بێجگە ئە کاک جەلال د مەباغ که د و وکتێبی بە ناوەکانسی ، " نالە فەلسەفە و زانست و جەولانەو ی نوێ " و " کورتەبایسیکی ماتریالیزی د یانکتیکی " نووسیو ، تووشی نووسەرتیک و شپتە وارتیک لـسـه بارەو نەبووم . کتێبی یەکەمی لە ٢٧ کتیب بە زمانسی شیرینی عەرمیی ڕەگرتو و کتێبی د ووهەمی ڕەگێزاونە سەر زمانسی کوردی . نازانم ئەهیش ەک من زۆر بەسەر زمانە ئوروپایی یەکان دا زال نەبۆ ، یان کتییسی وای

وه د مست نه له وتو؟ په هر حال رضی نه و برادره نه و پواردا چې —
 سیاسه ، له منځ له نو سړاوه کانی کله کم وهرگرت . بم پتی ، و تا ئیست —
 بیجکه له وهی باس کم ، وشو زاراوه و چه مده فلسفه یی کان نه ها تونده ته
 سر کیښی زمانه کوردی و گلیک د ژواره بوته و لسه ی تازه د مست بسه
 وهرگیږانی کتبی فلسفه یی ان دانانی کتیب نه زانستی فلسفه —
 دهکا ، له پتوانی بو وشو زاراوه و چه مده و رسته کانی فلسفه یی له زمانه
 کوردی دا ، پراویږی خپان ، ها وکیښان بد ژیړته وه . بیجکله وشو خوم
 په زمان زاننکی کارامه و خاوه نه زمون پازانم ، هر پته دان بسه وده
 دینم پالوانی نه و میدانه نیم . رضه بلین ، نه گه رایه بو د موزوسی ؟
 وه لام نه ویه که هیچ نمبی با به ته که گه لاله ده کم ، شیک نه مده
 بهر د مستی نو سهران و زانست د وستان و هه ستیان شمزیتم . نه گهر
 توانیږیم بهر دی بنا خه ی نه و کارم دانای ، نه و انیش و بهر دی د وایسی ،
 کوشکیکی رازاوه و پته ، نه و پواردا د اد متین و نیمش وک یساران
 الله اکبر . مړه کله سر شم سه رزه وی نه دا ده نی ، پتیو ته لم گهر دونه
 تی بگا . نه و تیگه شته وستیکی تاییه تی نه ، بو گوړنی جیهان و
 دابین کردی زاننکی بمخته و رانه ، مړه د مین له یاسا کانی جیهان و
 پیوندی نیوان بمشه کانی همستی ، نا گدار یی . نیمه وک کله کیورد
 لمباری زانست و پسرور زانستگه و بنکه و بنیاتی زانستی یوه هه ژاریمن .
 نامانجی گوړن د مپته هو پتیو ته بو نی نه و تیگه شته .
 ئیستا فلسفه یی زانستی چه کی گوړنه . گشه کردنی زانست و
 بهر ویش چونی د ورنه وکان ، به لکی راست بوونی توری —
 فلسفه یی کان مژر ده کم . که وایو وک په رسمندی زانست و د ورنه وهی
 یاسا کانی سرشت و فیربون و فیرکردن ، بو زال بوون بمسهر رق و
 توورمی سرشت و خسته تر رکفی ، پتیو ته ، فیر بوونی فلسفه یی
 زانستیش بو شپوهی به کار هیانانی بهر همه زانستی یکان و گوړانی کومل و
 ری خوش کردن بو لبردنی هر پشه نه چه سانه ویه ، پتیو ته . نه ک
 هر پتیو ته به لکو له نانی نه ویش واجب تره . بیجکه له وه فلسفه یی
 زانستی له گشتی بوونی خوی دا ، پیوندی به هه موو خه لکی جیهانسه وه
 هه یو ته وای خه لکی جیهان ده توانن ، کله کی لنی وهرگرت .

بۆ گهشه كړدى ههركومه لىك ، ههركه لىك خامنى فلسفه ي زانستى
 خپه تى . بهو فلسفه ده كړى هه مو وئندا مه كانى لمى كؤمېل وهكار
 بخړى . مړيكت كه ئندا مه كانى لمى پيكه وه هاريكاري نه كن نمخو شه .
 ههركام له وئندا مانه به باشى ئهركى خپان بهجى نه گهيض ، بهشيك له
 ئيانى ئه و ده كه پته مەترسى به وه . بزووته وهى ههركه لىك بۆ گهشه كړدن و
 دابين كړدى ئيانىكي بهخته وه رانه ، فلسفه ي زانستى ئه و كه لىك به
 لمبارى تايپه تى به وه له ناوهرؤكي هملس وكه وتى ئه و كه له ئه وى . هه
 كه لىك نه توانى جوولانه وهى خو بۆ گهشه كړدن نيشان بدا ، به هاسانى
 ريگى راستى لى ون ده بى .

پتو پسته پله زانست ئه وئده بهجته پيش كه زانست فەرمانره وايى بكا .
 به لام ده بى هوشيار بين ، تاريخى ونه زانين لانه بين و زانست بكهينه
 ئاغاي خو مان و ئيمش وه ئامپوتير لمه رد مستى دا كار بكهين .
 خو شه پستى زانست وامان لى نه كا ، زانا به رستين . بهلكو به
 بىروا وهى قو بى و پهرت و بهر كه ت بىروا بكهين و زانسته كان بينه
 ماموستامان . مړيكت به زانست هملسمگينين . له هه مان كات دا نسرخ
 بۆ زانا دابنين ، بارى ئاسايش و ئيانى دابين بكهين تا بتوانى به ئىر
 بىرى و بىرد و بى خو ، هه رسانىك جيهاننى تازمان له زانست نيشان
 بدا . به هه ر حال بوته وهى بهچينه نيو باسه فلسفه ي به كانه وه ، پتو پسته
 به ربه ره بهچينه پيش . لمه رتا دا بهجبه بۆ ئه وه رابكيشين كه مـ
 چلن بوته خاوهن هوښ و چلن له بوونى ههستى و خولقيته رى پرسى سارى
 كرد و وه لامه ئان كامه بوون ؟ هيند يكت له پاله وانه كانى ئه و ميدانه كسى
 بوون ؟ هه ربه پاش باس لمه ركه لك وه رگرتن له دست بۆ كار كړدن ،
 زمان پۆ ئاخاوتن و پيئوس بۆ راگرتى ميراثى پيشيان و ده ورى ئه مانه
 له خولقاندنى مړيكت دا وه " ئينسان " ، بهما چار بىرو بوچوونه
 جوړا و جوړه كان له و بارىدا ، هه ربه ها باس لمه رناسين و ههسته كان و
 هوښ و پله كانى ناسين كراه . پاشان به وه هئما كراه كه له كـ
 فلسفه هه مو و زانسته كانى گرتو به ر . پاش ريكت و پيكت كړدى زانسته كان
 ورد ه و رده له فلسفه جيا بوونه وه زانسته ئينسانى و سړوشتى به كان جيى
 خپان كرت و بهشيك له زانسته كان له ئىر ريگى فلسفه فدا مانسه وه .

پاشان نه وانش سهرمه خوئی یان وهرگرت و فلسفه وه زانستیک بهمنی
 مایه وه . ښجا پنجم بټو ډاډرگه ربوونی فلسفه له پېوندی له گسل
 زانستگان دا راځیښاوو پیوست بوونیم له حاست زانستگان و ژانسی
 کوټه لایمتی دا ، سطلاند وه . پاشان فلسفه جوړاوجوړه کان یاس کراوه .
 مسئله بنه رتی یه کانی فلسفه وه شو باسانه پېوندی به وانه وه هیسه ،
 بوخته به شتی که وړه لم کتیه تن کوشام کمتر رای خیم ده ریم ، پتر
 وستیووه خوټده واره کان هان بدم ، خټان رتیازه فلسفه یه کسان
 همل سمنگین و خټان بریار بدم .

به سوئی بارود وخی تایمتی ژانم له کاتی نویسی نیم کتیبدا ،
 د مست به سهرچاوه بهر فراوان و ژورو زمبنده فلسفه یه کان رانه گیشته و
 ناچار بووم به هیندیک نیتی عربی ، فارسی و کوردی که بعد مسته وه
 بوون وه سهرچاوه کله وهرگرم و نیم کوټه باسه له فلسفه دا بسه
 گله کم پیش کیش بکم .

وه رام که یاند ، هلم زوره ، داخوانشم نه ویه به چاوی
 د تسوئی به هلم لی راست بکنه وه و شرم لی پینه بکن .
 به و هیوا یه له خولی بیستمدا ، کله کوردیش وه که لانتلی
 پیشکه ووی جیهان خوئی بعد مس خورافات و دیو و د رنج و بهرد و کیسی
 گوږو مردوو وزیند وهرستی و ژان له جیهانی گومان و خیال و فالگرن و
 هیوای پوچی ژان ، زرگارکا . یاسا زانستی یه کان و بیرون ساه و پری
 زانستی و چرای د ژنده ووی رنگی راسته مینه یی پانیکلی به خته و رانه بکاته
 ما مونتای خوئی و بیان کاه نامازی زرگار بوونی له چه وسانسه وه وه
 بنه مالتیه که جهر که بنه مالتی که وړه یی مرقایه تی لم گرد وندد ١٩٨٩
 خوئی له حاست بهر ویش بردنی پله یی زانست و خزمهتی ها ویش بسه
 جیهانی مرقایه تی ، به منجم بگیمنی .

د انور د - حسین خلیقی

کوردستان - هاونی ۱۳۶۸ همتاوی و نیوهی د ووه می
 ۱۹۸۹ ای زاینی

گهسه کردنی مرقف له ئال وگۆره کۆمه لایمتی یه کان دا ، وهك میـــــــژوو
 نیشانی داوه ، بهرمه بهر وه درێژایی د میان هه زار سأل دا ، خـــــــووی
 نواند وه ، پێش ژانی هاومشی سه رماتی (کهن اولیه) ، مرقف چهند
 قنابخ له ژانی پرله تنگ و چهله مهی خووی تیپه رکرد وه له باری زانست و
 ئاگادار بوون له پێوهندی به جوړا و جوړه کانی ده روونی سروشت ، له وهی
 هه ژاری دا ٠ تاره پاش پهیدا کردنی ئاگرو د پوست کردنی هیند پشک
 کهرمه ی پاریزگاری ، ژانی وده جیاوازی بهک له گهل ژانی ئازیل پهیدا
 ده کاو بهرمه بهر خووی د فاسی و بهرگرستی ئهرك و دا بین کردنی
 پیدایستی یه کانی ژان ، دینه گۆرمانی بیرویه رکردنه وه و ئیکۆشانه وه ٠
 شتهکان ، شپین له سه ره همتی و پاشان به وه هه به له سه ره مۆشکی
 داد مین و له هه مووی گرنگر ، له کارماته ئاگادار دهی ٠
 مێشکی وهك ماده بکێ ناماده به په رسمدن و گهشتن به هه مووی
 هۆشمندی ، له جهرمانی ههلس و کهوته کانی ژان دا ، خۆد مۆشکی
 تاقه جیاوازی مرقف له گهل ئازیل ، له قنابخدا شه دمی که له کاتی
 گهرا ن به د بین کردنی خواره مزی ، ئازیل رهفتاری وابوه و ئیستاش
 ههرویه که نه گر جیگایهک ، شویتیک وه لاده می داخواری خواره مزی شه
 نه بوو و هیچ له ئارادا نه مای ، شه و جیگایه ی به جی هیشته و به دای
 شویتیک خاوهن خواره مزی تر دا ، گهراوه ، کهچی مرقف بهرمه بهر
 جیگایهک سهقامگیر به د وینه وهی تووی دانه و گهلاک و کهرمه ی

خانود روست کردن ، له جياتی جی کوزان ، شوینی ژيانيان کوزاوه .
 لیره را کارلیک کردنه کان وانا شوین دانانی شته کانی د هوریه رلمسه ر
 زمینی مرؤف ، به لک و گرگتن له و ژنانهی جیهانی د هره وه دانه ویان به
 عین ، هفنگ و همگرتن بۆ کوپنی شوینی شان ، به ته وای دستستی
 پی کرد وه و باری ژانی مرؤف که و ته قونا خیکی گرنکی ژانی کوه لایمش په وه .

مرؤف کی په ؟

نه مرستو ، مرؤف گیانداریکه ، بیرد هاته وه . ثم بۆچونه د وه هزار
 سال د مه لاتی خوی د ریزه پی دا .
 نیسی نووزا ، مرؤف گیانداریکه د ملّ " نه " . نیستا د ملّین مرؤف
 گیانداریکی نامرا زخولقینه وه .

له فیلم سووفه کانی نیسلام ابن مسکویه سمارت به گهشه کـردن
 باسکی قووی کرد وه . به بریای نهو ، موجوده لکان خاوضی پلسی
 زمجیرمه کی لیک نمچراهن و همر موجودیک لباری ساکارو سه رتایه وه
 د مست پی کرد وه . پاشان پی وچان به ره میش چوه و پیچید وه گری و گولدار
 بیه . ههتا به ناسوی جور (نوع) گهشته که رنگه کی پیواوه . گیاکان
 له پی گیانه وه هاتوون و سریان همل داوه ، پاشان به ره میش چوون تا
 به بهرترین پله گهشتوون . کانییک به ره به ره نهو رنگه یان پیواوه ، شتواری
 گیانداریان قبول کرد وه . گیاندارش له ساکاره وه دست پی ده کا .
 پاشان به ره میش د مجّ تا نه گاته پلمه کی نریک به نینسان .

پاشان مرؤف به ره میش به رنگی گهشه کردنی د ریزه د مدا و هوشی
 زیاد د می وراستی بیروای د ره که وی . به پاری باش د مدا تا ده گاته
 بهرترین پلهی د وه هوارگه ، یان به لیکوینه وه تی روانین لـ
 موجوده لکان د ریزه د مدا تا به راسته قینه کان بگاود مسکرده کانی خودای
 بۆ روون بیته وه یان بی تیکوشان ، لای خواوه نهو زانستهی بـودـی .
 خاوهن پلهی په کم " فیلسوف " ه . خاوهن پلهی د ووم " پیامبر " ه . که
 خمیره خش له خواوه و ره که ری . نهو د وه کهسه ، نه که ری که بگرن ،
 رایان په که ده گریته وه . په کیان نهوی تریان په مند ده کا ، چونکه له ناسینی

ئەو راستەقىيەتچىلەر ، يەكەننى (۱)

بىم جۈرە مۇڭلە سەرەمەي ئانى يەكەن مىليون سائەي خۇي دا ، لىمبارى
ناسىنە ھەر ھەلەمبارى قەباز شەھەر ، ساكار بۇيە . بەلەم نىيازى بىلەن
خوارىدن و خۇي راستىن و جىڭگى ئىلان ھەيۋە . نىياز ، كارى خۇلقاندا ،
كارى كىرەن مۇڭلەتتى دوست كىرەن . ھەرلە ئاكارى كارى كىرەن دا ، لىمبارى
چالاكى بەرھەم ھىنان دا ، مېشك ھۆشمەندى پەرى سەندە . ھۆشمەندى
بەرھەمى كارى مۇڭلە ھەر ھەلەمبارى . ھۆشمەندى دىيارى مەكەن
كۆمەلەيتى . زمان و ئاخاوتىش ھەر ھەلەمبارى . ھەر دىيارى مەكەن
پەيدا ھەستى يەكەن و ھۆيەك بۇ ئال و كۆر كىرەن بىر پەيدا ھەستى كىرەن ئىلان
خەلەكەن . تەنبا لىمبارى شەھەر بىر دىيارى شەھەر راستەقىيەتچى . تا بىر كىرەن
لىمبارى مېشكى مۇڭلە دا ، شەھەر مەكەن دىيارى خەلەكەن بىلەن .
زمان بىر تەنبا لىمبارى راستەقىيەتچى بىر پەيدا ھەستى مانا و يەكەن بە
بەرگى زمانەكەن ، بىر كىرەن . ۰۰۰ لە سائەي زمانەكەن ، نەكەن تەنبا
بىر پەيدا ھەلەمبارى ، دادەن ئىلان ، بىلەكەن ھەر ھەلەمبارى بىلەن
دەرى دىيارى . ۰۰۰ ھەيۋە ئامرازىك جىڭگى مېشكى مۇڭلە نەكەن ، چۈنكە
مېشك و بىر كىرەن ھەيۋە مۇڭلە بەرھەمى ئانى كۆمەلەيتى . مۇڭلە ئامرازىكەن
بىلەن مەمەستى تەنبا لىمبارى بەكەن دىيارى و بۇ چارە سەركىرەن ئەرەكەن
بەرھەم ھىنان . ئامرازىكەن بىر كىرەن ھەيۋە تەنبا لىمبارى يارەمى مۇڭلە
دەدا بو بىر كىرەن . (۲) خۇيەكەن ئامرازىكەن بۇ بىر پەيدا دىيارى
بەدەنەكەن كەلەكەن ھەرگىزى مۇڭلە دىيارى كارى كىرەن ، لە جىياتى كەلەكەن
ھەرگىزى بۇ رىڭا رىڭا شەھەر ، دىيارى بىلەن ، دەرىڭى كارى كىرەن لىمبارى
كەشە كىرەن مۇڭلە دا ھەيۋە . خۇيەكەن بىر پەيدا ھەيۋە بىر پەيدا ھەيۋە
نەكەن . چۈنكە ، مېشك بىر دىيارى بە ئاخاوتىن و پەيدا ھەيۋە خەتە سەھەر
قەلەزەلە ئامرازىكەن دا ، مۇڭلە ھەيۋە ھەيۋە كە ئىستان ھەيۋە .

(۱) - قەسە الايمان ، بين الفلسفة والعلم والقرآن ، الشيخ ندیم

الجسر ، مفتی طرابلس بەرگى ۰۶۴ .

(۲) - كور تەبائىكى ماترىالىزمى دىيارىكەن ، جەلال دىيارى

۱۹۷۷ ، بەرگى ۵۱ - ۵۰

مړوف له سهره تاي ترين دهره کاني ژيانپوه ، لمبر نه وه زانياري کسم
 بڼه ، به هيزه کاني سروشت کسايتمی د اوه ! رود اوه ترس هينه ره کانسې
 به جوړنکي خيالاوي ، پال د اوه ته لای رق و توورمې خواکان . پساشر
 کومهلکای چينايتمی که مړوف ناچار بڼو ، جم و جولي تايتمی همبسي ،
 نچته رايتمی سهره وي سروشتي خولقاند ، خواکان بمشيوي له سهره وي
 سروشت خولقاند ران ! هرهوک چوڼ پادشا و ناغاگان له سهره وي خلک
 داد مندران !

نهمه شتيکی سروشتي په که مړوف هوې رود اوښک نه زاني ، زيات سر
 لني د ترسې تا له هڅه کی ناگدارين . چوکه لمباري د دوهم دا ،
 رمنگه که رسمې به بره ره کاني و چاره ی دهر د زيانې رود اوه سروشتي په که
 بد و نښته وه و له ناگام دا ، ترس که مړه هيچ ، بطلکوو چاره ی د وزي نه وه
 خوې جوړنک زال بڼوه ، نهک ترس .

فلسفه چی په ؟

فلسفه برتي په له روانين بو گهر د وڼ به گشتي ، مړوف له وکاته وه
 قيرې بيرکرد نه وي رنک و پيک بڼو و مستويتمی له هوې نال وگستور و
 جم و جولي شته کاني دهره وي ناگدارين ، د يارد ميک به نساوي
 فلسفه پيدا بڼه . وشه که يونانيه وه " فيلاسوفيا " وه هاتو به واتسای
 د دوستي زانست " لهوا بوو فيلسوف که ستيکه ، که رنک و پيک بيرد هکاته وه و
 تنگ د کوشې بو هر پرسياريک و له شتيکی رنک و پيک بيرد و نښته وه .
 فلسفه په کيکه له زانسته هره کونه کاني له سهره تاي سهره هلد انسي
 بيرې رنک و پيکي مړوه وه ، پرسياري جوړا و جوړ ، هاتو ته زميني په وه . مړوف
 که تماشا ي شته کاني دهره وي خوې کرد وه و همستی يی کسرد وڼ و
 تنگ کي شته که نه وانه نمان خولقاند وه و له ناگام دا له پيچند ي په کانسې
 دهره وي شته کان ناگدارنمېه ، پرسياري له خوې و هاوتانه کاني کرد وه ،
 نه مانه چين ؟ له کوي را هاتوون ؟ کي خولقاند وڼي ؟ سهرچا ويان چی په ؟
 چوڼ خولقاون يان چوڼ هاتوون ؟ له چ کاتيکه وه هن ؟ چيان بمسرد ي ؟
 هره ها مني مړوف چيم و له کفل شم شتانه چ جيا واري په کم همي ه ؟ و

دست نیشان در نیکي د یاری در او د مېته هوې جوولانه ویه کـــی
د یاری کړاو .

وهک باسی ده که ین مړوف بمتيکه له سرونت و پلمه کی تاییه تی په لسه
پله کانی بارود وختکی تاییه تی ماده و له پلمه کی سرکه و توی پتیکه و تن دایه .
که وایو یاسا کانی سروشتی بسمردا د مسپی و وهک ماده کانی تر لضموا و
یاسا و بیرد وزه کان دا ، نه ئی و بمره ویش نه چی . زور له جوولانه ویه و
بارود وخی گهرد وون ، به وستی ئیمه نیه . فلسفه ی زانستی مـــــرؤف
شمخاته نیو جیهانی راسنی به وه .

فلسفه کانی تر به شمدا زه ی به رزه وندی خپان له جیهانی راستی
نمد وین . مړوف پیوسته نیمت بکا که تن بگا . رتبازی د وور له زانست
پتی وایه ، مړوف به تاییه تی و جیا له جیهان د روست کړاو ، پش شه و ی
له دایک بین ، چار و موسی بضمیو چا و انیه و نووسراوه . یه کیک به گهرمیی و
خا وون د مسلات د روست بو و نه و ی تر به روستی و برسیه تی و ژبرد مستی ،
خولقا و ه هرواش نه مینته وه ! نه و رتبازه همتا لیواری زانست د هروا ، چنکه
برپاری دا وه که تن نه گا و له به رزه وندی و بوچوونی خوئی نه ترازئ ، لسه و
سنووره تپهر نمین . له گهل پیری زانستی هملوچست د هگری . فلسفه
پیومندی به گستی یه کانی نیوان ثالثه کانی زانسته و پیوسته خوئی لسه و
بناخه ی زانست د ابرپتی . پاش جیا بونه و ی زانسته کان له فلسفه
د هرکه و نه وانه بی یه کتر نایان کړی . نه گهر فیلسف زانا نمین ، لسه
بوچوونه کانی دا همل د هکا . وای لی د هکا نه توانی راستی و نه پتی یه کانی
گهرد وون بد ورنه وه . هره و ه و پشست گوئی خستی فلسفه له لایسن
زانا و ، نمینته هوې ون کردنی ثامانجی د ورنه و ه کانی ، لی همله بوونی
ستپوهی گوړنی کوئل و به کاره نیانی ثاکامی زانسته کان له پینـــــای
ویدی هساتی به رزه وندی مړوف دا .

فلسفه ی زانستی بریتی به له پیومندی به گستی یه کانی نیوان
ثالثه کانی زانست . لیره و ه زه منه ی بیر کردنه و ه مان د یار شمیت و شمین به
خا وونی هملوچستی د یاری کړاو له به را مبر گشت مسلمیه ک دا . له یهک
سه رچا و ه ه تما شای ثابوری ، رامیاری ، نمد ه ب و کوئل د هگری . لسه و
پضجره و نه توانین برانین ، هملس و له وتمان به چی به یان نا ؟ چـــــی

په روه ده بکمين و چي لنيو بهرين ، هل بوچی د ابنيونين و چي رمت
بکمينه وه . (۱)

نه وهی له شته بنه رهي و بچو که کان نه کولنه وه که له سه رتکي تـــــــره وه
که ورين ، زانسته که د ابروژ لمد واي روژ ته رکی زانست گرنکتر شمې و زياتر
پتش نه که وي . نه که ر فلسفه بریتي بې له پيوندی په گشتي په کانی نيوان
ثانقه کانی زانست ، پيچسته خودی فلسفه ، خوږی لمر زانست
د ابروژي . بملی فلسفه لمر زانست را وستا وه ، نه که به پچه وانه ،
هر رچه پيچسته فلسفه یی همرو لمر زانستی ته مړو بد وي (به وېي يـــــــه
فلسفه یی د پتنې ته رکی نه وه بڼه لمر زانستی خولی خوږی بسد وي) .
زانستی پيشکه و تنو لنيو فلسفه یی کی د واکه وتودا ، جیگای نابيته وه .
بهرام به هر زانستکی نوې ، فلسفه یی کی نوې همیه . نه که به پيـــــــی
زانستی سرد م فلسفه یی کی نوې نمبوو ، پاتای نه ویه که هیشتا تـــــــه و
فلسفه یی نه د ورا و ته وه و که لانه نه کرا وه . بیجکه نه وه ، پيچسته بـــــــه وه
بروامان همی نه که بهرام به هر زانستکی نوې دا ، فلسفه یی کی نوې
همیه . به پي به روه و پش پوښی زانست ، فلسفه یی جل و هرگی خـــــــو ی
د هگړي . پيچسته له فلسفه وه بڼیه خواره وه بونیو ثانقه کانی زانست و له
زانسته وه سر بکه ونه وه بونیو فلسفه . چیا کرد نه وهی فلسفه و زانست ،
وه که چیا کرد نه وهی لش و سر وایه . فلسفه به بې زانست ، جیهان یی کی
خپالی و هه لا و سرا وه و له راستی د ووره . زانستیش به بې فلسفه شمېته
هیرو شیا و جیگا کانی تر . د هر چوښی زانست له تر ریکی فلسفه
هر پشه له ژبانی مرقف د هکا . نه و شته مرقف به د مستی هینا وه ، له خو ی
که ور مته . نه که ر پیرو سوچوښکی فلسفه یی نه یی ، سهری شمخوات . به
هو ی زانسته وه ، زوره ی گری په کان نه کینه وه و له شته کان ناگادار شمېس .
به هو ی بیرد و ز (نظریه) وه ، یا سا زانستی په کان ، به راست تر
تنیواز ته گین . لم بواره دا ، گو پین شتیکی بې شم لا و نه وایه .
وه که باس د هرکي ، فیلسوف له کون دا نصیحت بوو که به گشست
زانسته کانی د هورانی خوږی ناشنا بوو ، وه که نه باسی فیلسوفه کاسی پیـــــــر د

(۱) — ناله ی فلسفه و زانست ، سهرچا وهی پيښو به رکی ۱۶ — ۲۱

پاش لمدایک بوونی مسمیح دادی، به پئی توانا باسی هموو شتیگیان کرد وه، دیار دهکانی سروشت، هژیه کان، بناخه‌ی شته‌کان و هتند... هه‌رتیه نه‌وی نیستا زانستیکی سه‌رمخوئه، شوکات له چوارچووه‌ی باسه فلسفه‌ی یه‌کان دا، خوئی دضواند. له‌وابوو زانسته‌کان وه فیزیک، شیمی، گیان لصورناسی، ماتماتیک و هندسه و میکانیکی ئاسمان، به گشتی زانسته سروشتی یه‌کان، هه‌روه‌ها ده‌روین ناسی، هیزوو، زیری (مطلق)، کوهمل ناسی، تعدمیات، ثمخلاق، به گشتی زانسته شینسانی یه‌کان له تیکه‌لای باسه فلسفه‌ی یه‌کان بوون، به‌رمه‌ره به پئی پیش‌چوونی زانست، له فلسفه جیا‌بوونه‌وه و هه‌رگاهه بمشیک له همستی سروشت یان باره‌کانی زمین و ده‌روینی مره‌بان کرده میدانی تاودانی خه‌یان و سنوورو سه‌راورد میان دیاری کرد و بۆ لیک‌لینه‌وه تهرخان کرا. بم‌جوره به گه‌مارودانی نه‌وبشه که پئی ده‌گوتری "موضوع"ی زانست (بۆ هه‌ر زانستیک شتیکی وا عمیه) سه‌رکه‌وتی سه‌رسره‌غیره‌یان وه‌دمت هینا.

له‌بۆاری فلسفه‌ی کۆن دا، چهند باسی فلسفه‌ی شی کرانه‌وه: باس لصورثم که‌رد و نه‌وه هه‌تیه‌که‌ی "فلسفه‌ی همستی"، باس لصور هه‌ژن و هیزو نیوه‌روکی "فلسفه‌ی ناسین" باس لصور خه‌یرو جیانی و خرابی "فلسفه‌ی قییم" ری و شوونی هینایه‌کایه‌وه (۱). لای خواپه‌رستان که‌وه‌ری فلسفه‌ی باسی خۆ! نابینسه‌وه لای ماتریالیسته‌کان، باسی ماده‌و ئال و کۆره‌کانی و هوشمندی (شعور) که‌وه‌ری فلسفه‌یه.

هه‌رگاهه له‌فیلسفه‌کانی جیهانی کۆن، به‌گه‌یره‌ی توانا نه‌وباسانه و باسی تریان گه‌ل‌له کرد وه به‌برواری خه‌یان راگه‌یاند وه کاتیک په‌رسا رسته همستی و هه‌تیه به‌مرته‌یه‌که‌ی ده‌کری، داخوا فیلسوفه‌کان نه‌وه هه‌تیه‌یان چه‌ن ناساند بۆ و به‌چه‌ان زانیی؟ خودا؟ ماده؟ کامیان؟ لسه لیک‌لینه‌وه‌ی خه‌یان دا بۆ د‌زینه‌وه‌ی نه‌وه هه‌تیه، هیند ئیکیان خودایان دیاری کرد وه هیند ئیکیان کیتی هه‌شیان نه‌یانی گه‌یاند وه نه‌وه پله‌وه

هيند نيكيان نگوويان لي کرد وه .

وهك پاشان زوون د مېته وه ، به پتي باس کردن لمسر بامته گان له
چوارچيوه لیکولنه وهی سروشت و شته گانی د هورور ، ثم گه لانه وه بهر
چاوده کوئ :

۱- تیکوشانی بوناسینی هوئ بنمرتی و سهرکی جموجوون و
حکفاندن ، وانا " خدا " .

۲- لهو پیوهندی پيدا مرقف ناستينه وه له بهرامبری دا د مبی
" نینسان " دابند ری .

۳- لایه کی تری زه مینه لیکولنه وهی شته گانی د هوروره که د مبی
" سروشت " دابند ری . که واپوو ، خدا ، نینسان ، سروشت ، سی
بابه تی ناسینن وه گه لانه کی تردا ، ثم شیوازه دپته بهرچا و ،
۱- سروشت ۲- مرقف ۳- هوشمندی . یه که میان بوو به گه لانه
خدا په رستان د ووهه میان بوو به گه لانه پمیره و نسی ماده
(ماتریالیسته گان) .

نیستا با پزانین ، فیلسوفانی جیهانسی کون ، چون بوشته گان
چوون و چپن شته گان یان شی کرد و ته وه .

سفرات : شهو به جیگای باس له نامانجه گانی جیهان و بناخه
سروشت و هوئ همستی و ثیان ، سهرنجی بولای هلمسنگاندنی حاله گانی
مرقف د وژینه وهی توانایه گانی شهو ، راکیشاوه . تیکوشانی بوناسینی
راستی له گفل هلمسنگاندنی نه خلایق کرد وهی و ناخاوتی خوئی و
شهوانی تر ، تیکمل بوو و بوبار هینانی مرقف ، ههولی د دواود هی و سست
خه لک بولای هه ورو گورمی ، رینوتی بکا . به پمیره وی له ره و شسی
دیالکتیک بؤ د وژینه وهی راستقینه ی شته گان و کاره گان ، تی د هکوشا .
شه گره به ناکامی د روست نه کیشته بایه ، خوئی به نزان له قلم د دوا (۱)
سفرات بناخه ی فلسفه ی ناسینی داناو ریشه ی پرهیزگاری لمسر
بناخه ی راستی پته و کرد ۰۰۰ د تی پریا گندی سوفستایه گان که
لایان واپوو ، نامراری ناسین تنیا ههسته ، راپه ری و وستی خه لک

(۱) د وکتور محمود هومن ، تاریخ فلسفه ، سهرچا وهی پېښور ورگی ۴-۲۰۰۰

بهره و کاره گرونی هؤن له ناسین دا ، ریتوتی بکا ، تا بؤ گورمی (فصیلت) ، ناسینتکی باش ، نیشان بدا . سؤقرات وتی : همه که بناخی ناسین لصور همسته کانه وه د انراوه ، هؤشمندانه نیه ، چونکه همسته کان به جیا وازی کسه کان و همل وهرج ، جیا وازی یان همیه و پیوسته بناخه کی سابت بد ورنه وه کیشه تیدانمیی . کاتیک ته ماشای ناسینه کانی خومان ده کین ، ناگادارد مین که تیکمشته بهش بهش کان (جزئی) نه گرنه بهر که له لایمن همسته کانه وه به نیمه گهشتورن . هره ما به چند تیکمشتن ده کین که بووی ده رهوی یان نیه تا همسته کان بتوانن بهره ورویان بن و پیومندی یان له گئل بگرن . وک واتای جور (نوع) ، که به ته وای له هؤن یان له زمین دایه . تیکمشتن لم شته کاری هؤشه و هه مش گشتی عؤشی " طی عقلی " یه که پیوسته لصور ته ناسین دابند ری : نیمه بزم تیکمشته ده توانین بؤ هه موو شتیک ناسینیک (تعریف) دابنتین و پیوانه ی د روست و سابیتان بؤ لهرچا و بگرن . (۱)

له پیومندی له گئل رمخه ی سؤقرات له سوفمستایه کان دا پیوسته بلیم بعد اخه وه نه وانه که پاشان به بهرنا وه ژوو نیشاند هری راستی یه کان ناوانکیان ده رکرد ، له راسنی دا نه و ما مۆستایه بوون ، بؤ د ورنه وه ی نه پتی یه کانی سروشت ، له ناخی خودی سروشت دا ده گپان و پمائیان بؤ خه و و خمال ند مبرد ، پی یان و ابوو ناسینی سروشت و دیار ده کانی ، تمیا له رنگی همسته کانه وه ده گنجی و له همسته کانه وه دمی بهره و هؤن بچین و د مسه جی و بی کملک وهرگرتن له همست نایی پما بؤ ههوش بهرین .

توکلیدس : له سالی ۴۵۰ ی پ ز له شاری " مهگار " له دایک بوو . ده ی گوت : " یهک " پارمید هه ره و شته یه که سؤقرات پتی ده گوت " چاکه " . نه وه ی که ده ری چاکیه " ناتوان بیی " چونکه چاکسه وهک " یهک " هه میسه خپه تی . هه رچمد به چند نا و وهک : خدا ، زانایی هؤن ، ناوی همی ، به لام ناگورد ری . (۲)

(۱) - د - خلیفی ، تاریخ فلسفه اسلام ، پیشوو ، بهرگی ۱۹ - ۱۸

(۲) - د - هومن ، سهرچا وه ی پیشوو ، بهرگی ۷

ناستی ستن ، قوتابی سوغرات ، له جوړه د یالکتیکیک کملک ودره گری ،
بمد وای ناخاوتن دا د هړواو چه مکه (مفهوم) هکان نفاستینی . پتی وایسه
نوه هضگای په کمه له فیکر کردن و بارهینان دا . لم باره و کتبیکی بیه
ناوی " په روره کردن " نویسیوه . (۱)

نارستیرس ، له سالی ۳۵ ز لېدایک بڼه . پتی وایسه
همست کردن پناخه ی ناسینه . همست کردن (کارلیک) ی له وشته ی که
همست پیک دینی ، جیا وازه . تضیا همست کردن بڼه نیمه ناشکرایه . به لام
نوهی همست نمزوتی بڼه نیمه نفاستراوه . هرچند هه موومان بڼه
نسته کانی د هره وې زهینان ، یه ک بڼه چوونمان همه ، نوهش نازانیسن
پهستی خه لکی دیکه له گڼ نیمه دا یه کن یان جیا وازن ؟ بخته وهری یانی
خوئی لمتی ، نهک روحی . فلسفه فمش نامازی ژانی مرقایه تی په مرقف
له دلی رزگارد هک ، چونکه ژانی مرقف برتی په له تیکوشان بڼه کله لک
وهرگرتن له خوئی نیستا ، بی ترس له داهاتوو وپه روش بوون بڼه
رابرد وو . (۲)

نود وکسوس ، قوتابی نه فلا تونه . له زانسته کانی نوه سردمه دا ،
دستی همبڼه . وک نه ژمیر ، جوگرافی ، پزیشکی ، یاسادانان ، نهستی
ناسی . پتی وایو وژمیرو همد مه بیه که وپېومندیان همه . پیش
دیکارت بشی همد مه ی ته حلیلی د وینه وه ، رهوشی بش پمش کردن
(تجزیه و حل کردن نه ژمیر) که سهرمای " جمبر " ه ، د ملین نوه پتی
گمپوه . هیندیک له د وینه وکانی تری همد مه ی نه نیستا سملیند راون ،
نوه وولې بڼه د وینه وویان داوه ، لای نوه خوئی بهرترین چاکیه . (۳)
هیراکلیتوس ، به گه پانی زهوی بمد هور ته وهره (محور) ی خوئی دا ،
نوه . (۴)

نوه که لفتیوان بیروپای دارین (ذهن) و سروت (عین) دا

(۱) - د وکتور هومن ، پیشوو ، بهرگی ۱۲ - ۱۳ .

(۲) - د وکتور هومن ، پیشوو ، بهرگی ۱۸ - ۱۹ .

(۳) - د وکتور هومن ، پیشوو ، بهرگی ۲۷ - ۳۵ .

(۴) - ههرثم سهرپاویه ، بهرگی ۳۵ .

گومانی همبوو وئم دەس وئەودەسی دەکرد ، وتی : وەك دەمینـــــــم
 شتەكان وان لە گۆرانی هەمیشمی و بێ پسانە ودا ، ساتێك و لەسەریەك
 د وڤ نا مینەو . راوستانی روانەتی لە گەل سەقامگیرووی نیسی لـــــــه
 شتەكان دا ، دەمین ، خەمالی یەو نیشاهی بێ توانایی ئیە لە دیتـــــــی
 ئال و گۆری وان دایە . ئەو لەم بۆچوونە ئاگام وەردەگرێ ئە شتێك لە یـــــــەك
 سات دا ، هەم هەمەو هەم نیه ! ئەم یەك بوونە ساتی یە لـضیان و جـوود و
 نا وجود و بوون و نـبوون دا ناوی " گەران = صیروت " هـو راستــــی
 وجود . لەم بۆچوونە لە تەوجی خولقاندن دا ، ئەك وەرناگـــــــرێ و
 ئەگەر ئیـتـهـو بۆ بـیر و بـوون ئـهـوانـی تـهـماشـای سـروشت دەكەن و دـەلــــی
 ناگر ، بنـهـرەتی جـیـهـانـهـ، چـونـكـه دـمـبـیـتـه هـهـوا و هـهـوا دـمـبـیـتـه ناو و ناو ئـمـبـیـتـه
 شتی ویشك (جەستە) پاشان ئه‌ویش ئـمـبـیـتـه هـهـوا و ئـه‌ویش ئـمـبـیـتـه ناگـر .
 لەبەرئەوه گەرمای تێكەڵ ئشان دەکرد ، پـێـی وـاـجـو " روح " بـۆـخـــــــووی
 ناگر . (١)

فیلیپس : ئەگەر ئه‌و ئه‌و مۆڤ وەریکین ، ناتوانی یە زانیاری بـگــــا ،
 لە هەرجـێـگا یـەك ئـهـزـما ر هـمـیـه ، رێـكـ و رێـكـیـش هـمـیـه و بە پـێـچـهـ و نـهـكـشــــی
 راستە . پـێـنـج جـیـسـمی رێـك و پـێـك هـمـیـه و گشت شـیـوا رەـكـانی تر لە وـانـهـو
 سەرچاوه ئەکین . یەك شـیـوا ر هـمـیـه کـه نا جـیـسـمانی و بـێ رەـگـهـ ، ئەـوـیـش
 رەوانه و خودایی ترین جۆر (نوع) هـ . کاری دروست کردن و جـم و جـوون
 وەکارخستە ، دروست کردن ، دیتن ، بۆ جـیـسـم ، بەلام رەوان ، هـسـوـش و
 فایم هـمـیـه ، نـا بـیـند رێ ، بەلام بـێ لـێ تـیـگـهـیـشتن دـمـبـی و دـمـتـوانــــی
 ئال و گۆرەکانی ئەزما ر ، جووت و تاق و مـبـیر بـیـنـیـتـه و بـیـان ژمـیـری . (٢)

قوتابخانە جینا لە هیندوستان :

ئەم فیلسوفانە لە هیندی کوێ دا پـێـیان وایە : لە جیهان دا تـضـیـا
 د دو جۆر بوون هـمـیـه . یەکمـ- ئیان د و هـمـ- نە ئیان و خاوەن چـهـند

(١) - د - خلیفی ، تاریخ فلسفہ اسلام ، پـێـتـو و پـهـرگی ١٥ .

(٢) - د - هومن ، تاریخ فلسفہ سەرچاوه‌ی پـێـشـو و پـهـرگی ٢٨ - ٢٧

هينډن که به کار ليکي نه وان ٿيان ونه ٿيان ٿيکلڊ د مېن . هه رټيـــــــــــــــــه
 پلټاښه ٿي جيهان وشته کان بم د وو جوړه و پېنچ مټيزه ډانياـــــــــــــــــه ،
 پټو مډ يان هميه . ثم حوت شته له پټي د ملين " اينی " و برتين له :
 ۱- ټيان ۲- نه ټيان که راسته ٿينه و واقيعي بڼه رټي جيهان و پېنچ
 هينډان نه مانن : ۱- نفوز ۲- بمډ يان بمستن ۳- پيشگيري لردن
 ۴- د ورکردنه وه . ۵- رزگاري . نه ټيان د متواني له ټيان دا نفوز يکـــــــــــــــــا .
 ټيان د متواني پيش به وه بگري ونه هيلئ و خوږي رزگار يکـــــــــــــــــا . کار ليکي ټـــــــــــــــــم
 د وو جوړ (نوع) ميه که جيهان و هه رشتيک له ودا هميه ، ټاوا د مېن و
 ټاوا نابي ۰۰۰ باسي ره وان (د هرون) که وهه ر يي ره وانه کان ، ماده ،
 شپن ، کات و هند ۰۰۰ د هکن و به هه ر کاميان ټرکيټ له ټانـــــــــــــــــي
 ټوم لاي مټي و جهستمي دا ، ټسپين . مېمستي پميره واني ټـــــــــــــــــم
 مټا بخانه ميه نه وه ميه که " ره وان = د هرون " ي مړف ، به پلميه ټـــــــــــــــــه
 فيروزي ته و او بگه مڼ ۰۰۰ (۱)

قوتابخانه ي پارواکي هيندوستان :

گت سيستمه کي مادي يه : لمه ريناخه ي بوپوړي ناسينيـــــــــــــــــان
 داپړ ژراوه . پرسيا ري بڼه رټي نه ميه ، راستي تا چ ټمدا زه بو ناسيـــــــــــــــــن
 د مېن ؟ د ملين . همست کردن تنيا سه رپا وه ناسينه . هه لمه رگاندني
 ټريټي و شاهيدي خلکي تر موي د روست بوړي د ادگري نيه . ټـــــــــــــــــا
 شتيک همست ، همستي پټ نه کا ، ناتوانري د ان به بوړي دابـــــــــــــــــد ري ،
 چونکه همست کردن تنيا جيهاني مادي د ماضي . که واپو و هيچ شتيک
 بيجگه شتي جيسماني و مادي وجودي نيه . جيهان نه چوار توخـــــــــــــــــمي
 مادي ، ټاوـــــــــــــــــ خاک . ټاگر و هه و له بوړيان به همست لردن ټاشکـــــــــــــــــرا
 د مېن ، د روست لراوه . هه رشتيک هميه مادي و جيسماني ، شتي نه مادي
 له نارادا نيه . (۲)

(۱) - د وکتور هومن ، پيشوو ، بهرگي ۵۹ - ۵۰

(۲) - د وکتور هومن ، پيشوو ، بهرگي ۶۲ - ۶۱

بەم جۆرە دەبینن ، بىر تۆچۈش مادى و بىر پۇا بەھ كە مادە سەرچاۋى
 ھەموو ئال وگۈزىگە و بىتجگە لە مادە ھىچ شىئىك لەم گەرد ووندا ، لە ئارادا
 نىيە ، لە چەند سەد سال پىش زايىنى يەۋە ، ئاۋەھا باس كراۋە . مىسرىق ،
 سىرۋىت و ھەست پى كىردن و دۆزىنەۋى پىۋمىدى يەكانى مادە .

سىستەمى سانكىيە :

نرخ و گزىكى ناسىن لىۋمدا يە كە بە ھۆى ناسىنە دەكرى ، ھىۋى
 دەرد و رىج بىزاند رى و بە لا بىردىنى ئەم دەرد و رىجە " رەۋان ، دەروون " .
 رىزگار بىكرى . ھىندىك لە ناسىنەكان بەشپىۋەى كاتى ، دىتۋان رىجە
 لىۋىۋەن . بەلام پىتەستە بۆد وورترىن ھۆيەكان بىگەرىن تابەدۆزىنەۋىيان
 رىزگى رەۋىشى ئىيان و رىزگارى لە چارەپىشى ، بدۆزىنەۋە
 سەرھەقدان و پىدا بىۋى جىيەن دىلەن ، " بىركىتى " ناھىشپارو
 نەزانە " پىروشە " كارنەكرۋى كارلىكە . يەكەم بە د ووم نىازى ھەبۋو ، سا
 بىناسىرى و نرخ پىدا بىكا و د ووم بە يەكەم نىازى ھەبۋو تا پىۋمىسىدى و
 خۆشەۋىستى بىكىشپىتە مەيدانى ئەزموۋە و تى بىكۈشنى خۆى لە زىجىۋى
 " بىركىتى " رىزگار بىكا . لە لىكەدان و بە يەك گەشپىتىيان ، پىكۈشنى جىيەن
 دىستى پى كىرد (۱) . ۳ سەرچاۋىيان بۆ ناسىن ھىيە ، ھەست
 پى كىردن ، بەرھەم ھىيان و شاپىتى . ھەرسىپىكان لە دىاردەكانى ھۆشەن ،
 ھۆشپىش نوۋى زانستى " خۇد " . ۰۰۰ ناسىن بە ھۆى ھەست و رەۋىشتەۋە
 دىمى كە ۋىتە (تەۋىر) ەكان لە ھۆش دا دەرگەۋن و بەھۆى زانىارى يەۋە
 روۋن بىپىتەۋە . ھەست كىردن بىرتى يە لە ناسىنى بى كىمىسى يەك شت لە
 رىزگى پىۋمىدى لەكەل ئەۋىشتەدا . كاتىك شىئىك دىتە مەيدانلى
 چاۋى كەۋىش ، لە ئىۋان چاۋ و ئەۋىشتەدا پىۋمىدى يەك پىدا دىمى ، ئەۋ
 شتە ۋەك نەخشمىيەك يان گۆزىنىك لەۋ ھەستەدا بە ۋەجۋە دىنى ، ئەمىش
 بەھۆى ئاكارەۋەشى دەكرىتەۋە . ئاكارىش دىمىتە ھۆى گۆزانى ————
 دىارى كىردىنى ھۆش . بەم جۆرە ھۆش لە ئىۋان ئەۋىشتەدا ، دىارى

د هکړې وېښه پټه ناماده نوورې زانايې د ميځ و وهک ثاښته کيښي
 لټې بمسردې ، که له لايه کي روڼاکي زانايې له " خود " هوه وهرده گړي و
 له ناکاردا ، رمځي پټ د مدامه وه له لايه کي ترهوه خوږ به شپاړزي ته و شته
 همست پټ کړاو و د ياري کړاو به " خود " پيښکښ د هکړې ، به و شته
 زانايې دست دهکوي . همست کردن دو جوړه : ۱- د ياري کړاو
 ۲- د ياري نه کړاو . د ياري نه کړاو ساکاره وه وي تر يان قبوله و شـ
 دهکړته وه ۰۰۰ لمباري سيستمه وه د وناليسي ته : پرکړتي و پوروشه ۰ (۱)

سيستمه نيايه :

خا وني بيروا وېرې ناسين سهارت به جيهان و سرشت ، نازادي و
 رزگار يون له رنج و خود اناسين . دانهرې ژيريښي (منطق) که هو پوه
 بؤ ناسيني د روستي سرشت و ثاب . مېمست له ناسين رزگار يون لـ
 د ورد و چاره رشي . ۰ ريگي د روستي ناسين شازده ههنگاهه : بابـ
 (موضوع) ناسيني د روست ، واته راسته قينه و واقيعي ، گوتمان ،
 مېمست و نامانج ، نمونه و اتا کاريت که بنا خه کي نکولي لټ نه کړاو
 نيشان پدا ، د وکتورين و اتا کوې فيرکردنه کاني چوارچپوهه کـ
 راستي په کي سلفيند راوه ، بمشه کاني داد گري ، ناکام وهرگر تـ
 سلفاندني ناراسته خو ، سلفاندني شتيک له ريگي نيشان دانيسه وه ،
 ناد روست يون و ناگونجا ووني ناتماکي ته و شته ، ناسيني متماه پيـ
 کړاوي هرشت و اتا متماه د هرياره يک شت ، و وپيژ و اتا د يالکتیک به
 و اتاي سقراتيه کي ، کيشه و خسته به رياس ، باس بؤ ناد روست نيشان
 د اتاي و ته لايضي تر ، پټ ته وهی خو نيشان بده ي ، و تمه ک کـ وه
 بېلگه و ايه به لام بېلگه نيه ، وهرچه رخا و اتاي و ته لايضي و وپيژ و اتا
 چمده مکه " مفهوم " له و ته نه و لايضه بگري له و اتايه کي ترد اکهلکسي
 لټ وهرگري ، شوه اندني نابه جي ، خراب لټ تيگيشتن يان تي نه گيشتن
 له و ته لايضي تر . نه رستوش ده پله ي يکمي هينا وه ۰ (۲) . ناسين

(۱) - د - هومن ، تاريخ فلسفه ، پېشو و بهرگي ۸۰-۷۶ (۲) - د وکتور

د وو جوړه ، د روست وناد روست . د روست تې پړوانين ، پيرلي كړدنه وه ، هه لسنگاندين و سولماندن نه گرته وه . د وومي ، گو مان ، هه لسسه و سولماندني ناراسته وخوځو د گرته وه . د روست لمبه رپا وگرتي د وور له هه له و بې شم لا وښولا و د ياري كړاوي شته كانه يان خودي شته كانه و له گمليد سان د پته وه . ناد روست وانيه . (۱)

نهمه و پير وچوړوي بعم جوړه بيوښه پناخه ، چوارچپووي پيري فهرانسيس بيگن و روجرز بيگن و سه رضجام روشي ليكولينه وي زانستيان دانا و بيوښه هڅوي نه و گشت گنه كردن و بهره و پيش چوړونه ي زانست و كومل . هه روه ها چوارچپووي ټرټري (منطق) ي نه رستوي دانا .

سيسته مي و شتيكه

نم سيسته به نيايه و نزيكه . به لام باسي جيهانناسي نم بهر فراوانتره . پميره واني د ملين ، هه پت چه مك گشت شته كاني جيهان شه گرته وه ، كه وهه ر ، چلوني ، جم وچول ، نيسبت ، نمبون ، گشتي و يمش بضمن (كلي و جزئي) . كه وهه ر نو بېشه : ناو ، خاك ، ناگر ، هه وا ، ټيتر ، با ، كات ، شوپن و خو وده ورون . چوار كه وهه ري يكه مي لسه كه رد يله د يتر او كان و لميونه چوه كان د روست كراون و ماده د روست ده كن كه رد يله كان له بيوښه كاني كوڼ و بچو وكترين بشي ماد من . بيه خپلانه وه جم وچوليان نيه ، سه رچاوي كارتيكيان ، بريتي يه له ټيراد هي خوا . خود ا بويه كه رد يله كاني د روست كړد وه كه له وان جيهان بخولقيتسي و د هروښه تاقه كسي يه كان بتوان له جيهان دا خه يكي كړد هوي نالاري بن و به پاداشتي نمخلاقې بگن . سي يه كه ي تريان ، ټيتر ، كات و شوپن ، يو همست بې كړدن نابن ، هه تا هه تا يين و له هه مو و شتيك دا نفوزيان هه مه وده چنه ناخي شته كانه وه . كه وهه ري هه شته مېش هه تا هه تا ييه و به لام له گشت شتيك دا نفوزي نيه و بې شمدازه بچو وكه ، وه كه رد يلميه كه وايه ، هه رتجه له يه ك چركه (ثانيه) دا ، پتر له يه ك هه ستمان نابسي .

خو و ناكارهك همستی د هروزی یهك وایه كه له كلل گشت كـــــــاره
 د هروزی یهكال دا وهك : ناسین و همست و نیراده ، پټوږندی همیســـه
 د هرون همتا همتایه وله همموشتیک دا نفوړزی همیو كه وههري گشت
 زانسته كانه . د هروزی تاقه كسی نهومیه كه به هوئی ناكارى فهدى لـــــــه
 د هرونه وه ، تماشا نه كړئ ! بونموږه نه وكات كه مړوف د ملئ " من تادم"
 یان " خهبارم " بارى د هروزی و رهوانى نهو به هوئی ناكاره وه وا
 همست پى د هكړئ و نمبند رى . سبارت به ۶ چهكه كى تر ثـــــــم
 د ابش كړنه كړاوه . چوئى به ۲۴ و جم وچول ۵ ، نبوون به ۴ بـــــــش ،
 د ابش كړاوه . (۱)

كـــه رانه وه بولای بیرواوه پى یونانى یهكان :

فیلسوفه كانی كوتى یونان له راستى دا بنا خدانهرى زانسته كانسى
 نه وړېن . هه رچه بو نه وه برزانیان تا گېشتن به زانسته جورا وچوره كسان و
 فلسفه قى زانستى ، بو نم كوتكه رازاوانه ، سمدان زانای به توانـــــــا
 بهردیان به ككل كېشاوه و سمدان كهلتین و قوزینى نهو كوشكانمیان پـــــــر
 كړد ټه وه ، دیواره كانیان به رز كړد ټه وه نم باسه پټیسته .

سپوسیپوس : قوتابى یكى تری سقراط پټى وابوو ، نه زمار ، نه دازه و
 د هرون ، بنا خه كى جیاوازی یان ههیه . نه زمارى ماتعاتيكی وهك بنا خه
 شته كان لبهرچا و گرت . نه رستوو رخنه لى كړتوه كه ماتعاتيكی له جیگای
 فلسفه داناوه ! . . . سبارت به ناسین پټى وایه : همست كـــــــردن
 د هتوانئ ټیبه به زانست پگېضئ . وانا بیجكه له وتى زانستى كه زانستى
 گشتى شته كان نیشان ددها ، همستى زانستیش همیه . ټیبه بوچوونیکسى
 د روسته . چونكه تیگېشتن و فامیش له ودا كاریگه . . . سبارت بـــــــه
 نه خلاق وهك ماموستای بیرد هكته وه .

كسوكرات : لای نهو ناسین سى بـشه : زانست ، همست كـــــــردن و
 بیركړنه وه . زانست راستى ته وایى همیه به لام راستى همست كـــــــردن

بئى ئىملا ئىشلەپلا نىيە . نە بىر كىرگەنمۇ يان گۇمان ئىزدەن دا ، راستىنى و درۆ
 پىكىرەن . بايەتنى ناسىنىش سى بىشە ، يەكەم . زاتە ناسىند راۋەكان ، كىسە
 پىشومندى بىمەرى ناسمانەۋە ھىمەۋە زانستى زانا يان ، دىناسىند رىئىن .
 د دووم . شتەكانى ئىزئاسمان واتا زاتە خىست بىر كراۋەكان كە لە رىگى
 ھىست كىرگەنمۇ ، دىناسىند رىئىن . سى يىم . خۇدى ئاسمان كە زاتى—
 تىكەلە و بايەتنى گومانەۋە ھىستىش دىناسىند رىئىن . بە چاۋىش دىمىند رىئىن
 لە رىگى زانستى زانا يان ئىشەۋە پىئاسىن دىمى . واتا بە ھۆى ئىستىرە —
 ناسى يەۋە لەۋدا راستى و نىراستى پىكەۋە تىكەلە و . فەلسەفە سى بىشە ،
 يەكەن ئىشەۋە كە پاشان ناسرا ، ئىزىرى ، بىشى تىران فىزىكى ئىشەۋە
 بىشى سى يىم . " ئىخلاق " لە دوست كىرنى جىهان دا بناخى—
 " يەلى " و " دوى " ئىفلا توى ، پىسند كىر . (۱)

تالىس ، جىهان ناتوانى لە ھىچ خۇلقايى . ھەر سەرماتى—
 بىرىنى يە لە ئال وگۇر . بىر پىيە پىشوستە مادىك سەرماتى و بىر كات ھىيى
 كە گىت ھىيەكان لەۋەۋە سەرجاۋىيان كىرنى . ئىشەۋە ئاۋە . ھىچە كىشە
 ئىشەۋە بىر كە ئاۋ بۇ ئال وگۇر دىمى .

ئاناكىسند روس ، سەرجاۋە شتەكان لاي ئىشە ، ئاۋ و ھىۋا—
 پىيى واپوۋ مادىك بىر شىۋازو بىر سىۋور كە بىنماتى پىشوستە ھىيى .
 ئاناكىسند ھىۋا بە شىۋا تىر دا دىمى .

فىساغورس ، ئىزمار سەرجاۋىيە . (يەك) بىر پىيە ئىم كەرد و ئىشە
 ھۆ و راستىقەنىمەتى . بە كورتى ئىشە شىكى دانا كە ھىم مادە بىر و ھىم
 نامادە . بە بىرۋى ئىشە ھىر شىكى دىتوانى بىر بۆن و رىزىك و پانا يى—
 جىزىلى ھىيى . بەلام ناتوانىن بىئىن ، نازىرد رىئى . ھىر شە ئىمارە
 خاۋىنى ئىشە شىۋى يىمە ، چۈنكە ھىمىۋ شىكى لە جىهان دا بىرىنى يە لى—
 د ويات كىرگەنمۇ ئىمارە . ئىمارىش خۇى لە د ويات كىرگەنمۇ مىدادەۋە
 دىمىدە كەۋى . كەۋاۋو " يەك " بناخى ھۆ و راستى جىهانە (۲) دىيارە
 ئىم بىرۋاۋە پانە كىمىر لايىنى زانستى يان ھىمە .

(۱) — د وكتور ھومىن ، پىشوو ، بەرگى ۱۰۲ — ۹۹

(۲) — د — خىلقى ، تارىخى فەلسەفە اسلام ، پىشوو ، بەرگى ۱۵

گزنو فانس ، خهك خويان خود ايان خولقاند وه . نه پيان وهك خويان
لمه رچا و گرتوه . نه گهر كه رو گاش خود ايان بيايه ، نه وانيش و نه كه يان وهك
خويان ده كيشايه وه . له حاليك دا له و جيهاندا بيجگه له يهك خودا ،
خود ايه لي تر نيه . نه وئش گشتي ، بينهر ، بيسرو بيره . به لام ناسيني بو
هيزي ناسينمان نه گونجه . هيچ مروفيك ناتوانن به وردى خودا بناسي ،
تضانت نه گهر كوئير كوئيرانش پمسي راستعيني خوداش رابگيمني ، خوئ
به وه كه راست دملن و پيكاويه ، ناگادار نيه (۱) .

پارميدس ، ناو و ههوا و زماره يان ههر شتيكي تر بوئوه سهرچاوه ي
جيهان بن ، شيا و نين ، چونكه له ئال و گوزدان و نيمه تضيا له روانست و
ديارده كانيان ناگادارين و له راستي دا نه مانن كه ئان و گوپيان بمسهر
دادن . تضيا پمسي " وجد " شياوي نهويه . كه وابوو و جـــــوودي
ههميشمي شياوي نهويه كه سهرچاوه ي جيهان بن . نه و وجوده بـــــني
سهرما (ازلي) بن ئال و گوز ، ههميشمي بن رابردوو ، بن داها تـــــوو
ده گريته بهر ، ناجووليتته وه ، بو دايش كردن نابن ، چونكه جم و جـــــون
شيواريكه له بهر و وئش چوون ، ته وا وه و پيش شو ههمويه لي تر نيه .

شته ههست بن كراوه كان لاي ته وه له بنه مانلي وجد نين (نهوان
رواله تكانني وجودن) چونكه بهر و نه مان نه چن . له حاليك دا و جـــــوود
ههميشمي يه . نهوان ئال و گوزيان بمسهر دادن و شتي واش خوازنياري
بوون و نمبوونه و نممش نه گونجاوه (۲) . ليردا بناخه ي " و جـــــوودي
مومكين " ي فيلسوفه كانني ئيسلامي دارشته كه لباري زاته وه نه داواي
بوون نهكا و نه نمبوون و به ستراوته وه به ههويه كه يه وه .

مليسوس ، قوتابي پارميدس بوو . له پمسه كانني ئم و جـــــووده
بن پسيانه ، پمسي " نيان و هوش " ي زياد كرد . راي كه ياند كه ههر
شتيك له نمبوونه و هاتبته بوون (حادث) ، سهرچاوه يكي ههميه .
خودي وجود وانيه ، چونكه نه گهر و ابني نه بته جوئري ناو جـــــوود ، كه وابوو
خوئ سهرچاوه ي نيه ، شتي وا پايانيشي نابن ، بن جم و جـــــووليشه ، چونكه

(۱) - فصقا ليعان ، پيشوو بهرگي ۲۴ - ۲۸

(۲) - د - خليقي ، تاريخ فلسفه اسلام ، لاپهري ۱۴ - ۱۳

توخمه چوارنه‌کان به وجود هاتون . نه‌وند چوو پيشه‌وه کوتسی ،
 نه‌فسه‌کانی مړف هم‌مويان خدايان هه‌له‌کارن . پئی‌يان راگي‌ضد راه ،
 دور له جیگای خوشبه‌ختی خځيان دانیشن و له‌گډل جهسته‌کان و ویتسه
 به‌رو مردن چوه‌کان ، ټیگډل بن . جهسته زیند ووه‌کان له‌سر زه‌وی تفي‌نا
 سهری پئی‌ملن ، قوټی پئی‌شانن ، چاروی بی ته‌وټلن و پاشان له هی‌زری
 خوشه‌یستی نرنکه‌وه بوون و بوون به مړف (۱) .

دیموکری‌توس : جیهان له گردیله‌ی پئی‌نه‌زاری وه‌که یه‌ک و بـی‌ی
 سهرمتا و پئی‌پایان ، که به زات جم‌وجوټیان همه ، له پانایی و می‌یدان
 (فراغ) دا ټیگه‌لا و بوون . له جم‌وجوټی و ټیگه‌لا پان ، شته‌کان و له
 ټاکام دا گشت جیهان به وجود هاتو . جیا‌وازی پم‌سنه‌کانی شته‌کان
 له ټاکامی جیا‌وازی لیکدان ، شیوه‌ی ټیگه‌لا‌وی و باری ته‌وان له جهسته‌وه
 جیسم‌دا ، جیا‌وازی بینهرانی ته‌وان ، به وجود هاتو . گردیله‌کـان
 پئی‌پایان . چونکه بوون له نم‌بوون پیدا نایی . هه‌روه‌ها بوون نابیتسه
 نم‌بوون . نه‌گر مه‌دانیان نه‌بایه ، جم‌وجوټیان نه‌د م‌بوو . هه‌ر ټیگه‌ی واپـوو
 له جیهان دا سئ راستی همه :

۱- گردیله

۲- مه‌دان‌يان پانایی

۳- جم‌وجوټل

هڅو له دوست‌کردنی جیهان له گردیله‌کان نکوولی نا‌کا ، به‌لام
 چ کس‌ټک گردیله‌ی خوټقاند وه ؟ خو‌ی و لام ناداته‌وه . به‌لام گوتـراه ،
 چونکه نه‌و خو‌ی ، جم‌وجوټی گردیله‌کان به ټاکامی " پئیتستیـی
 کرده‌می = تاریکی‌يان له‌جه " ده‌زاشی ، که پوته‌هڅی جم‌وجوټی و
 لیکدان و ټیگه‌لا پان ، نه‌ی‌توانیوه له هڅی کلک وه‌ریگری ! دوستـ
 بوونی جیهان ، ویشک و گیاندار ، روح و خدا ، ټیگه‌لا ټک له
 گردیله‌کانه که به هڅی نم‌کیږه‌يان هڅیږه‌کیږه ، ده‌که‌پئی .

ټاناکسا‌گوراس : پئیتستی‌بوونی تاریکی دیموکری‌توسی رمت کردوته‌وه .
 رای‌گه‌یاند : نه‌وناتوانی نم‌گشت جوانی و ټک و پټکی‌یه رابگه‌یضی ،

چونکه هیزنکی با بیجکه بی سره ره می ، ناکامیکی نابی . شهوی ماده دمخاته چم و چول " هوش " هوش " هوش " به بنا خدانه ری فلسفه فی روحی ناسراوه .

پروتاگوراس : پی و پرو مرف پیوانی هموو شتیکه . فیلسوفه کان ایمانوت ، " هوش " نامرزی تیگیشته . شهودی گوت ، تنیا نامرزی تیگیشتی مرف ، همسته (۱) .

گورگیاس : له یوونی شته کان نکوولی کرد و وتی ، ناسین نه گونجاوه ، تیگیشتن وناسین وناساندن له یوان خلت دا بین بنا خیه .

ثغلاتون : بیروای سقراتی ماموستای پمست کرد ، به لام شهو بیروای رتبانیکی " منی " دانا . به بروای شهو و اتا گشتی به کان (مقوله کان) یونیکی راسته قیه یان شهیه که له پشته وی موشی نیمه وهی . شهو به مانه دملی ، " مثل " (Ideas) . روحی شهیه ، پیش شهوی پشته جیهانی لمشه کانه له جیهانی " مثل " دا تیاوه . شهوکات که هاتسه نیو لمشه وه ، رابرد وی خپان به جوریک لمبیر ده کمه وه . به لام شهوکات که کهوتن بمسر چمکه گشتی به کان دا وهک جوانی و خرابی و چاکسه ، ومبیران هاتوه وه به هلسفنگاندن و نیکدان ، شته کانیاں جیا لرده وه . ههروه ها له داد گهری و خمیره هتد . دا . ده و پرو زانست بریتی به له ومبیر هیانه وی " مثل " ونه زانین بریتی به له ومبیر نه هیانه وی شهو . شهومونه کان که ره وی ناکادار کردنی هوشه کان و ومبیر هیانه وی شهو شتمن که لمیش دا له جیهانی " مثل " دا ناسیوی .

شهو به کم کهسه که دانی به یوونی خدای داناوه و توویتی شهو خولقیته ری جیهان و رنوستی کارواریتی . جیهان نیشانه ری جوانسی و ریک ویکی به ، ناگونجی که ناکامی شهیه له نه کاوه کان پی . بملک شهو دمسکری موجودیکی هوشمند ، شهو ، خیرخواه ، که هموو شتیکی له چوارچیموی مبعست و به معدف و نامانجه وه ، ریک و پیک کرد وه . شهو نهی توانی خوقاندن له هیچ پمست بکا . دملی جیهان شیکه لا ویکه له ماده (Makiere) و روانت (Forme) . شهو روانتهیه که ماده

به نيټوي ستی دیاری کړاود مردینې و مادش شپېنی " مثل " ه .
 نهو شته کان ماد میه کن بې پمن (صفت) و شپواز ، پاشان راسته قینه ی
 همستی بعد مس دینې . پاش نهوه له نمبو ، بوه . (وانا نهو پمسن و
 شپوازه ی نمبو) نهوی له شپواز به ماده د د ا ، نهی خاته میدانسی
 همستی پهوه . پاش نهوی نمبو (پېش نهوی نهو شپوازی همی و بیدا)
 نهوش خدایه .

نهرستوو ۲۸۵ پ ز نید راکي همستی به یه کم پله ی ناسیــــ
 د ا د منی ، به لږونه وی هیندیک نید راکه کانی همستی و بش بشــــ
 " جزئی " و مانه و میان له جیگی راگرتنی همستی پې کړاوه کان (ذاکره) د ا ،
 بیر پله ی د ووهم له نهزمون د مست پې د ه کا . نهو نهزمونه ی کــــ
 د مس بمجی له گل شته کان ، پیومدی و هه سمگاندنی همیه و پاشار سه
 پیومدی په کان و هته کانی د ه کا . پاشان بیرد مه پته پله ی سیــــ
 نهوش پله ی " د وریننی تیروانینه " بو گه شتن به ناکام و هرگرتــــ
 پیراردان (استنتاج و حکم) . بهم جوړه ۱- هوی ماده ۲- شپواز
 ۳- کارکهری (فاعلی) ۴- ناکامی (غایی) (۱) .

نهرستوو کتیپی زوری نووسیوه . له زانسته کانی چه رخی خو ی د ا زانــــ
 بوه . نووسراوه کانی لم باهتانه .

- ۱- نورگانون (Organon) وانا نامراز .
- ۲- سمارت به فیزیک و زانسته سروشتی په کان و د هروناسی .
- ۳- متافیزیک = پاش فیزیک .
- ۴- نهلاق ، نابووری ، رامیاری .
- ۵- شیعرو هونه جوانه کان (۲) . هه رگام لم نووسراوانه پره له
 زانست و بوچوون سمارت به جیهانی د هروهر .
- هیندیک له بوچوون و سی کرد نهوه کاسی نهرستوو .

منطق صوری (تریبی ریوا نیتی)

(۱) - قصه الايمان ، پیشوو ، لاهری ۴۲ - ۲۴

(۲) - د - هومن ، پیشوو بهرگی ۱۱۶ - ۱۱۵

منطق دیالکتیک له و شدا تصور
 صوری قیاس تصدیق
 استدلال ، حکم ، استنتاج
 تمثیل
 استقرا - قیاس : چندبشی همیه

برهان = سهره تا کانی تهوا و روشن
 جدل = کهلک و هرگرتن له با وهری کرا و هکانی لایضی تر .
 خطابه = له با وهره کانی ثابینی کهلک وهرده گیری .
 سفسطه = سهره تا کانی، همله له جیاتی دوست .
 شعر = سهره تا کانی له شته خیالی یه کان دوست بوه .
 مغالطه = سهره تا کانی مروت تووشی همله دهکا .

ناسین : دو و بمشه : یه کم هستی ، دو و هم ژیری . لم پلانسه
 تیهر دمبی : احساس ، ادراک ، مفهوم ، استدلال ، حکم و استنتاج . که
 له مفهوم دا دو و بشی تحلیلی ، ترکیبی ده خریته به راس . دیواره
 هر کام لم بهمک و مقولانه ، له ژیری و فلسفه دا ، ناسیند راون که تیهر
 بوشی کردنه و بیان نابی (۱) . تضیا شه د ملیم که شرمستو ، یه کیك له و
 کهله پیا وانه بوه که شونه واری بیرو هوشی ، بنا خه زوریشک وستی زانستی
 بوه . وه که پاشان دهرده کهوی ، پیری ریک و پکی نیستا له ناسین و
 نیکوشان بوشی جیهان نا کامی نیکوشانی د نسوزانی شه و کهله
 زانایانه بوه که هر مبدی " الفضل للمقدمات " .

فلسفه ی شه فلا تونی نوی :

فلسوفه کانی نم قوتا بخانه پیان له سر خودای خولقینه ری گهرد وون
 داده گرن . رواقی یه کان له هیزی هوش دا سبارت به جیا کردنه وهی

(۱) - جزوه درسی نووسر ، دست نووس ، بهرگی ۲۶ - ۳۵ .

راست و ناراست گومانیان تیدا نیه . نیی کوریه کان له ریبازی ناسین دا ،
له بیروپای نهرستو و نهرتازان ۰۰۰ به کورتی تیگهشتی ههستی بیه
پیاوانی د روست داد مین شهوی که لهسره شه و بناخهیه ، لسه
تیگهسته کان داد مند ری شهوش د روسته ۰۰۰

نیی کوریش وهن دیموکریتوس پتی وایه ، بناخهیه ههستی گهرد یله دانسه
که بهزانی خویان له جموجول دان و هوئی جموجولیان له خویان دایه .
شه و هیه سفکینی وانه له سه ره وه بو خوارئ . لهسره شه و سفکینی یسه ،
جموجول دهکا و هیند یکن بهم لایه ولادا دهچئ ، داد هکون ، لیث د همدن و
شتی تیکه لا و د روست دهکن . ته وای ژبان لم تیکه لا و سوه د روست بیه
به شیهوی نهکا و ۰۰۰

هیند یکن له فیلسوفه کان ، له هیزی ههسته کان ، هور و هوشمندی
له همدانی ناسین دا ، گومانیان کرد وه یی یان وایه که تضیا رواله تسی
شته کان شیاوی ناسینه و ناتواپن بپهینه ساخی شته کانه وه ۰۰۰ (۱)

نه فلا ترونی یه دا ، دوو شیان کۆ کرد وه ته وه ، هوش و " وحی " (۲)
که تیکه لا ویکه له نایینی نه فلا تروش و نهرسانی و فیلوی نه سکندره یی
د مست پیسخه ری ئهم باسهیه . پاشان نه فلوتین و فیلون . نه ههیان ۲۰ سال
پیش له دایث بونی مهسیح له نه سکندره ره له دایک بو له ۵۴ ی راییینی دا
مرد وه . شی کرد نه وه یه کی به ندر ا وای لهسره بیروپای نه فلا ترون سورسیوه .
نه فلوتین نه نیاوان ساله کان ۲۴۰ - ۲۰۷ " نایینی نه فلا ترونی نسوی " ی
دانا وه . ئهم ریبازه پتی وایه ، رواله ته کانئ ئهم جیهانه زوون و هه مینه
له دای گوران و هه رچه رخا دان ، ناکرئ بوخوی پهیدا بوون . پیوسته
خولقیه ریکی هه یی . شهوش خودایه . ناقه لهسه ، بی ها و تایه ، بسی
سه ره تایه ، بی سور و غمنا هه تایه لهسره پتی خوئی راوستا وه ، لسه
سه ره وهی ماد ه و روحه ، تضیا به ههسسه سه لیه کان ده تواند ری سیفه ته کانئ
باس پلری . ماد ه یه و جموجولیشی نیه ، نه بی جوولانه وه نه له کات و

(۱) - قصه الايمان ، نديم الجسر ، پيشوو ، لاپه ري ۵۰ - ۴۴ .

(۲) - جوړه پيژندى گرتيکه له لايمن خوا وه له کتل مړوف ، ميرووله ،

زهوى که نياري به کدره سى ساسرا و نيه . فوران لهو باره جملگيه .

موټن دايه ، نه پسن پالنې پټوه د هدا ، بې پایانه ، ته واوه ، نيازي به هېچ
 يه ، هېچ شتيکې لې سازانين ، جگه له وه که هموو شتيکې خولقاند وه . له
 سره وهی هموو شتيکه و غوښ به ناوه روکې ناگلا . بيرکړد نه وهی خودا له
 خوږی " فميز " ي لې پميدا بڼه . نه پش بریتی په له جیهان . په کم شتيک له
 خودا وه هل قولیوه " هوښ = عقل " بڼه . نم هوښه خامنی د و نه رکه ،
 بيرکړد نه وه له خودا و بيرکړد نه وه له خوږی . له هوښه وه " نفسی جیهان "
 پميدا بڼه و له وښه وه نفسه بمشهری يه کان به وجود هاتون . نفسیکسی
 ترش د روست بڼه که بریتی په له " سروشت " . نم نفسی جیهان له
 جیهانی روحانیه . ژوند ه همیه ، ناو مند مکې له په راوړزی شو جیهانه
 دايه و نه که به جیهانی هست بې کراوه ، له نیوان جیهانی هوښ و
 جیهانی هست پیکرا دايه . (۱)

وەك ئاڭدادىن لە دەۋرانى دەسلەتتى عباسى يەكەن لە بەغدادى ئىسلامى دا ، ۋەگىرەنە رىئازو بابەتە جۇرا ۋجۇرە فەلسەفى يەكەن بۇسەر زمانى عەربى ، دەستى بىر كىرد ۋە . لە ۋ پىۋىندى يەدا زانا يانى ئىسلامى ، قۇلىيان لى ھىل مالى ۋ بۇ فېرۋى شە ۋ فەلسەفە ، تىكۇشان . ھەرچەند ۋەگىرەنە كە بۇسەر زمانى عەربى ، بىر خەش نەبو ، زۇر پىا ۋانە ھاتە مەيدان ۋ سەرەراي فېرۋى شە ۋ فەلسەفە ، خۇشيان پەريان پىسى دا ۋ شەپنە ۋارى بىر خىيان بۇ بىرەكەنى دا ھاتو بەجى ھىشت . ھەرچەند لىرەدا ئىيە ناتوانىن بېچىنە نا ۋ شە ۋە رىا بەرە ۋانە ۋە ، بەلام لە چۈرچۈۋە ناسىن دا ، ھىنانى پىرۋاى چەند كەس لە ۋانە ، بەجى دەبى .

لە دەستانى فەلسەفە ۋ فېلسوفانى بىنا ۋانگى نەم بەشە دەتوانىن بە كورتى ناۋى ، الكەدى فېلسوف عەرب - فارابى - ابن سىنا - فخر رازى - غزالى - ابن رشد ، سەرۋردى (سۈرە بەردى) كورد - ابن مەككە - ابن طفېل ، بەرىن .

الكەدى - سەرەتەي سەدەي نۆمەمى زابىنى ۋ كۇتايى سەدەي دەۋەمى كۇچى لە كوفە لىدا ئىت بۇ ۋە ۱۵۲ كۇچى ، كۇچى داۋىي كىرد ۋە . زانا بە زانستەكەنى ئىستىرەستى سائىبى يەكەن بوو . لەبىرە سەرەتەي كەنجى ۋ لاۋى تىپەر كىرد ۋە (۱) . بابى لە باشۋوردى دەۋرگە عەرب دەتۇا ۋ فەرەزىكى بەرەش چۈپان ھەبوو . بە زمانى پىۋانى ۋ سۈرەنى تا رادىيەت ئاشنا بوو . لە بەرە ۋ بەغدادا خۇپند ۋىمەت . بە پىشتىۋانى عباسى يەكەن ، دەستى داۋە ۋەگىرەنە شى كىردنە ۋە كىيىنە پىۋانى يەكەن ۋ خەرىكى كارى ئىستىرەستىن ۋ پىزىشكىش دەبوو . دەكەرى بىلىن لە گىشت زانستەكەنى دەۋرەسى خۇى دا بەرە ۋە ھەبوو .

(۱) - رىسالەكەنى الكەدى ۋ فەلسەفە ، مەدەنەل ۋابى ۋابى رىدە ،

جوغرافیا ، میترۆی شارستانی یمت ، پزیشکی ، فلسفه و کلام دا ، نووسراوی به جی هیشت . نو پی وایه فلسفه بریتی به له تیگه‌یشتن له راسته‌قینه‌کانی شته گشتی به کان (۱) . نو د ژبه هیندی به کان بیو که د میان گوت ، تفلیا هوښ سرچاوی ناسینه و پی وایو همت و هوښ پیکه ده توانن نم گیروگرفته جی به جی بکن . نو د وای خوښندنه وای بیروپای گشت رتباو نایینه‌کان ، بهو قضاغه گه‌یشت که تبه وای نایینه‌کان ، جیهان به خوښلای هوښ یه کم د هزان . نو هوش ، تاقانه و بی پایان و عمرمانه . راده گه‌یشتی . هوښی ښه له زیاتر ناتوانی خوا بناسی و لمر هر خامن هوښی پپوسته ، برپا بکم هوښه (خودا) بکا . (۱)

فلسفه‌یی به دوو بختی نه‌زهری و درد هومی ، دابش کرد وه . هه‌روه‌ها پی وایه زانست دوو جوړه ، څانگان د بیرون به کارپاری خود اشناستی و تیگه‌یشتن له شته د مسکرد و خوښیدن راوه‌کان ، که له گڼل دابش کردنی نه‌رستول و اتادا ، جیا وازی یار ، نیه (۲) نو میندیک له چه مکسه هه‌مه‌نی به‌کانی ناساند وه ، هوښ = گه‌وه‌ریکی ساکاره له کاری تیگه‌یشتن له راسته‌قینه‌ی شته‌کانه .

سروشت = سره‌مای جم و جوړل له جم و جوړل و راوستن . یه‌نم خیرۍ نه‌فه .

نفس = ته‌وای بارستانی سروشتی ، خامن څامرازیکه ، که تیاوی ښانه . پنه‌ی به‌ره‌ویش چوونه بو جیسمی سروشتی ، خامی زیانه لسه توانادا (بانقوه) ، گه‌وه‌ری خوښی خامن جم و جوړل له لایمن زاته‌ویدو میتری جوړا و جوړی همیه .

بارستانی = شتیکه ، له خامی سی لایمن پی ، د ریزایی ، پانایسی و قبولایی .

نوی خوښاندن (ابداع) و درست کردنی شتیکه لسه

(۱) - رساله‌کان پینسو ، لاپه‌ری ۵۲ - ۵۱ .

(۲) - الکدی ، سرچاوی پینسو ، لاپه‌ری ۹ .

(۳) - رساله‌کان پینسو ، لاپه‌ری ۴۶ - ۴۵ .

نمبون (۱) ده ورانی راپه پینی زاست (رسانس) به موی شمم
 ورد بینو به ، نو وی وهک یه کیت نه بلیمت و عظمکه وتوه کانی جیه سان
 ناساند وه (۲) . لای شو ، هوښ ، خاوس چوار پلمه ، غل بالفعل ،
 غل بالقوه ، غل بالملکه ، غل محض . غل نظری لای شو ه جوره ،
 غل هیولانی ، غل بالفعل ، غل بالملکه ، غل فاعل و غل مستفاد و
 غل فعال (۳) .

فارابی : محمد لوی ترخان له ۱۶۰۱ کوی لدا یک بووله
 ۲۲۹ کوی دای کرد وه . له بمدا دهرسی خویند وه . لای یوحنا ی
 لوی حیلان شت فیئر بو . فیئر ته ژیر ، محمد سه ، موسیق ،
 نستیرسانسین بو . زمانی تورکی ، فارسی و عربی زانیوه . پی وایو
 زانستی " نحو " تاییه به زمانی گهلیه وه . ژیری ، نو جی زمانسی
 هوښی مرقه لمیو گه لان دا . پیوسته له وشوه د مست پی بکین و به
 رسته و حطسنگاندن بکین . ژیری له پیوندی له گهل شته کانی
 دهرموی زین دا نمبته دوو بش ، بمنیک پیوندی همیه به واکسان و
 سنووی وته گرتنه کان و بشیکی تری هره گه کیشته لای رسته کسان و
 با وهردنه کان (تصدیقات) وه . ده گونجی وته بچوکه کان له واکانسی
 سروشتی بن ، وی ده چی هوښی مرقه به مانه گه شتی و نه فی ناگادار
 کرد بی . له پیوندان ویک و پیک کردنی رسته کان (قضایا) و نه
 همدگرتنه ، چند (قنیه = رسته) دس ده کو که له گهل شتی
 وهک خپان دا که له هوښ دا من ، پیوندی بیان همیه و سه وه ،
 هتسنگاندن و بملگی روون مینانه وه ، د ردیتی . نم " قنیه " یانه
 له نووسوله ناشکرانکن و له زانسته کان دا ، پیوستن . بملگی روون بیان
 (برخان) ژیری راسته قنیه . . . گرتن نامانجی " برهان " .
 گیشتن به سه چا وه و بنا خه کانی زانسته پیوسته کانه . هره پی وی ده چی
 مسمو ناسینی پگرتنه . نو بهم زانسته دهلی " فلسفه " . شمه

(۱) - رساله کان ، پیسو ، لاپه ری ۱۶۵ .

(۲) - تاریخ فلسفه له نیسلام دا ، لاپه ری ۱۰۶ .

(۳) - تاریخ فلسفه له نیسلام ، جی دی بور پیسو ، لاپه ری ۱۱۳ - ۱۱۱

بتي وايه " برهان " تفهيا باري ره سي ناسيني نيه ، بملكوو ده توانسي
ريگي د روست بو گه پشنت به ناسيني راسته يقينه ، نيشان بدا و زانست
بخولقيتي ۰۰۰ موش ، چه مگه گنسي يه كان به هوئي لار كردن لمسر و پنه
بضر بمسه كان (جزئي) هوه دمست ديني ۰ به هه مان كات دا پتي وايه
" گنشي " تاييه تي له پيش " جزنيات " دا ميه ۱

ناكام ۱-۱- بووني گنشي لمپش " جزنيات " دايه ۲- وجوودي
گنشي (كلي) لمپش نه وان دايه ۱-۲- گنشي پاش " جزني " يه ۱
وجود برتي يه له پيژموني ريزماتي يان تريزي ، په ميكي ثاوه ها نيه كه
له گل شتيكي " بالفعل " دا يهك باكرته وه ، به جوريت كه بنواين بلتين
ته وه وجود ۰ بووني نتيك برتي يه له خودي شته ۰ وهك فيلسوفه كاني
پيش خوي ، خوا به هوئي يه كم و خولقيته ري جيهان و بي هاوتا ، تاقانه و
له ميري سنووي به رزي دا ، ده زان ۱۰۰۰ (۱)

به پرواي فارابي هوئي يه كم كه برتي يه له " احد " ي فلوتين و هوئي
خودايي نه رمنو ، خولقيته ري جيهانه ز خولقيته رو خولقاو كون (خولقيته ر
به زات كونه ، جيهان به كات كچه و به زات كون نيه) ۰ مسمه لي خولقاندن
لاي شو وهك راي نه غلاتونه نو يه كانه ۰۰۰ (۲) له قوتا بخانسه ي
فلسفهي نه دا ، ثامرازي ناسين غوشه ، زانست لاي نهو برتي يه سه
بمديها ت و ناماد مبوضي و پنه شي لاي موش ۰ نه وه ي موش نه ي پيكي ،
وينه كي بچ دمست ته و ردا نسي مسمه كان ، لاي هوئي ناماده دمبي ،
وينه ي همستي كه به هوئي مسمه كانه وه راكويزا و نه لاي زهين " معقول
اول " يان موش پيكي يه كه موه گنشي يه رووت كراوه كان (كليات مجرد)
هوئي پيكي دو مسمه ميه نفس به هوئي مسمه كانه وه ، ههست پي كراوه كان
د ميكي و وينه ي هوئي پيكي كان ، به هوئي وينه ي همست پيكي كانه وه ،
ده رديتي ۰۰۰ هوئي به هوئي پيكي له موش دا ، ده روونه و ده روون
يان " نفس " كه وهه ريكي رووت و جيا له ماد ميه ، چمد مي يزي

(۱) - جي دي بور ، تاريخ فلسفه اسلام ، پيشوو ، بهرگي ۱۲۲ - ۱۱۲ .

(۲) - دانه ر ، تجلي افكار فارابي در سير حكمت اسلامي ، نشر سه

دانشكده ادبيات نهریز ۱۳۵۴ اي سه تاوي ، بهرگي ۱۴۳ - ۱۳۶ .

جورا و جوری همیه که هر کامیان ، نهرکی تاییهتی خویان به نضج — نام نه که یمن . سر مصلدانی هیندیت لم هیژانه ، به هوئی نامرانی جهستی و جیسی ، جی به جی د مبی و هیندیکیان نیازان به وه نیه .

عقل نظری : شتیکه که گه وه مری د مرونی له وه وه ، زانیاری و ورد هگری و نه گاته پلهی به رزو گشه کردن . وه و تمان : خاوضی چمد پلمیه ،

۱ — عقل هیولانی یان بالقوه : تفهیا توانایه ، تا دمستی بسسه نهزموین خهریک نمبو ، ته تمطمیه کی سپی و ساکاره (به هوئی کسار و درد دوده : زانست پمیدا دهکا) .

۲ — عقل بالفعل : لم بارمدا به هوش پیکراوه کانی یه کم به ه — وئی همسته گانه وه ، بولای نه و راد هگوتیزین .

۳ — عقل بالمستفاد : پاش و دمست هیئانی به هوش پیکراوه کانیسی د ووهم و چیکیریونیان له ودا ، ثم ناوه دهگری .

۴ — عقل فعال : پی وایه جبرئله ، ههروهک چا و بو دیتن به روضاکی نیازی همیه ، هوشیش بو تیگه شتن له وینه کان به گه وه مریکی د وور لسه ماده و جیا له باری ماده ، که پی د ملین " عقل فعال " نیازی همیه . ثم پله جورا و جورانه بشیکه له یه سنه کانی د مرونی خاوهن بیر (نفس ناطقه) که له ماده روت کراوه ته وه (۱) این سینا و الکندی و فارابی له دابمش درسی هوش دا بیروریان وه یک وایه (۲) .

فارابی یه کم زانی نیسلامی یه که له چوارچووی ژانی فرههنگی ثم ثابینهدا ، پاش الکندی زانسته کانی ریک و پیک کرد وه . بناخه کی کاری نموان ، کاری نه مرستوو بوو . تنبیه " احصاء العلوم " ی فارابی ل — م بارمیوه نووسراوه . این سینا ، غزالی و ابن رشد ، وه وای فارابیسی که و تون . بیجکه له زانسته نیسلامی یه کان ، زانسته کانی ته و خولهی تیدا ده ژیا ، ریک و پیک درد . دهگری بنیین : بناخه اندری فطسه فیهی سیاسی یه . تنبیه " آراء اهل مدینه الفاضله " و " تحصیل السعاده " و " السياسة العنیه " ی نهو ، ثم راستی یه د مرده خاوشوینان ل — م

(۱) — د — حسین خلیقی سرچاوهی پیتسوو ، لاپه ری ۱۲۲ — ۱۲۰

(۲) — د — خلیقی ، تاریخ فلسفه اسلامی ، پیتسوو ، لاپه ری ۹۸ .

سوفه‌کاسی د وای خوی وەن این رسد ، دانا . کتیی "الموسیقی
بیر"ی ئەو نیشانهی ئۆگرای ئەو بە غۆره . د ملین :خۆیندی فورشان
تاعەنگ کە ئیستا بارە ، ئە شۆنەواری سۆنەرمەندی ئەو . (۱)
این سینا : ئیوو علی حوسین کوپی عەبد ولای سینا لە ۲۷۰ کۆپی
لە شەخسەیی پوڤارا لەدایک بوو . لە تەمەنی ۱۷ سالی دا ئەمیر
ص سامانی دەرمان کرد . پێ ماوشتا لە کتییخانی پاشایەتیی دا ،
ستی بە خۆیند ئەو کرد . سەرەخۆی بیروپا و پوچووش قوڵی رامباری
بوو . لە هەمەدان بوو بە وەزیری شەمسودەولە . لە ئاکام دا کەوتە
دیخانە کۆرەکیەو . . . لە تەمەنی ۵۷ سالی (۱۲۷) ی کۆچی دا ، مرد
نرخێ زۆری بو ئەزموون دادنا . فەلسەفەیی بە سێ بێش دابەش
: ۱- ئیریی ، سروش و " الھیات " . مەوجود سێ باری هەمیشە
- وجودی رووت لە مادە ، بابەتی پاش سروش (ما بعد الطبیە) یە .
۲- وجودی مادی ، بابەتی زانستی سروش ، جەوجو و راورەستانی
- و پەنسی لعم چەشنە کە مادە هەلیان ئەکری ، ئیبن بابەتی زانستی
روشت . (۲)

۳- وجودی زەینی ، بابەتی زانستی ئیریی . چەندی یەک کە لە
- رووت کراوەتەو یان شتی کە خاوەن چەندی یە ، بابەتی زانستی
نەتیکە (ریاضیات) بابەتی ئیریی لە هیندیک لایەتەو وەک بابەتی
نەتیک وایە . بابەتی ماتەتیک لە ڕنگای رووت ئردنەو و دامالین
تجید و انتزاع) وە پەیدا دمی . بێم واتایە لیکدان (ترکیب) و
هەگری بابەتەکی ، هەمیشە لە مادەو ، وەرەگیری . لە هەمان باریدا ،
بەتی ئیریی هەمیشە زەینی یە . وەک چەمکی : " هیت - وحدت -

(۱) - د - خلیفی ، تأثیر فارابی در قرعنگ و تدن اسلامی ،
ئە داندکە ادبیات و علوم انسانی ، تبریز ، ۱۳۵۴ ی هەتاوی ،
رگی ۲۰۰-۱۹۶ .

(۲) - ئیستا ، پەسنە گشتی یەکانی مادە وەک : سەرما و گەرمایا و
زراگری . . . بابەتی زانستی فیزیک . پەسنە تایمەتی یەکان وەک : ئیله لای
کسین و هیدرۆن بوو د روست بوونی ناو . . . بابەتی زانستی شیمین . جەو
وێ . ئیستیرەکان بابەتی زانستی ئیستیرەناسی . . . دانهر .

۱- کُورونوهی د هړک کراوی پش پشه کانی همستی له پښی گشتی دا
وا له پښته وهی مَیْنَت ، له بهمه د مَیْنَس " همستی هاومش " .

۲- د مس تې وهر د ان نم ویتاندا به کلهک وهرگرتن وپشتیوانسپی
پښه کانی پښو و بو گهښتن به نید راکی راسته قینه ، جیگاکی وا له هیلی
ساوه راستی مَیْنَت یان د هاغ دا .

۳- راگرتی پښه د هړک کراوه کان له پاریزگار که دا ، جیگاکی هی ،
پښته وهی یان کوتای مَیْنَت . پش دین مَیْنَت همیه که دین بولای نه و
راد ه گوتی . وک چا و کوهن که له لای نه و گشت همستی پ کراوه کان
کو د مینه و نه و پش د مرکیان د هکا . هره و ها مَیْنَت له و دایه که پش
د وور که و ته وهی شته همستی پ کراوه کان و پنه کانیان راد ه گوتی . بس
هک وهرگرتن لم د و مَیْنَت که مروت بریار د دا که نه و رضه نه و تر نیو
خاوصی نه و رضه فلانه تام و چیتي همیه . گمت یان د اره کان لسه
همستی پ کراوه (جزئی) یه کان دا وانی " جزئی " همستی پ نه کراو
د هړک نه کن ، که له ریگی منسته کاه و راگوتراوه . وک نه و که مروت
وانا تایمسی یی که له گورگ دایه ، د مرکی د هکا و لپی حالی د مپی . پیجگه
له ۵ همستی رواله : بینایی (بینس) بیسن ، چیتن ، بون -
کردن و همستی پ کردن ، ۵ همستی د هرویش همیه : همستی هاومش ،
پنه گر (هوره) خاوم بیر ، خاوم گومان ، جیگای پاریزگار
(حاضه) (الانارات والتبیهات ، بهرگی ۹۴-۹۲) (۱) .

هوش د و پشه : هوشی کرد و می و هوشی " نظری " . هوش
به رزترین پلوی هیزه کانی " نظری " یه . یه بونی هوش راسته و خوبه
منوی نه و د هرویش مروت یان پیگهښتن له زات خوی له " شعور " ی
نیمدا ، خوی د هوش و پنه کانی خواره وهی د هرون له ریگای
رووت کرد نه وهی همستی کردن له پیستی مادی و پچراندنی پښه
گشتی دتای له و پنه کانی خه زینه خیال (متخيله) ، د مپیته سهره و .
هوش له سهره و خاوصی هیزه . پاشان له ناکامی کلهک وهرگرتن و

به کارهڼيان، خوږې دهگيښته " فعل " وکړه وه . به هوږې د رښتيدانۍ
 رڼگۍ ټيگيښتن له همنه رواښته په کانه وه ، به وه د هروون و لږ داني نسور
 له لايمن " غل فعال " وه که ښه کان ښانځنې هوښي مرځ د مډا ، هوښ
 د ټټه مېدانۍ کړه وه (۱) . به جوړه فلسفه ښي رڼک و پيڅ کړه وه .

۱- ټيريزي ۲- زانښتي سروښتي ۳- خوداماسين ۴- زانښتي
 گمستې ۵- زانښتي شه خلاق ۶- رڼک و پيڅ کړدنې مال و مډال (تدبير
 منل) ۷- رڼک و پيڅ کړدنې شار . ټيريزي که رسميه بو راست بيسر
 کړدنه وه . زانښتي سروښتي له کاروباري ښکلا و له گڼل ماد مډا ، باس
 د هکا . نم کارانه له مهر ماد مېک دانين . له و ماد اندا نه و کاروباره هميه
 که بو قبول کړدنېان ناماده بڼي .

زانښتي ماتماتیک له کاروباري ښکلا و له گڼل ماد مډا ، باس دهکا ،
 به جيا وازي په که تايمت به ماد مېکوه نيه (۲) . به همضياري کسورې
 مهرزيان (۴۵۶) کوچي ، قوتابي ابن سينا . دهکړي بڼيڼي له گڼل
 ماوستاندي رايان يک دهکړته وه . (۱۲۷-۱۲۴) ي تاريخ فلسفه
 اسلام - دانهر) .

ابن مسکويه ، ۴۲۱ ي کوچي دا لمدايک بڼه . هيزه کاني جهسته و
 جيسم ، زانښته کان نفييا له همنه کانه وه وړد هگن . همنه کان نفييا ،
 همت بڼي کړاوه کان ، خست بڼي دهکن . د هروون ، مڼه يه کگرتوه د ژبه
 په که کان له همت بڼي کړاوه کان دا ، دهک د هکا . نهوښ نهوښته په که
 هوښ دهی پيڅ (معقول) که به جهسته ناناښتيد ري . د هروون خوږي
 له خوږي دا نهوښته وه ، بو حالي بوون له خوږي جگه له زاتي خوږي نيازې
 به ښتي لاوهکي نيه (۲) . نهوښتي وايه ، جيهان خوږقا وه خوا له هيچه وه
 خوږقاند وپيښي هک باس کړا و سبارت به بهر وپيښ چوړۍ
 ماد هي بڼي گيان و گياندارو جانده وړان ، نهوښتي که نهوږو پيښ د ملي
 گسه کړدن (تکامل) يان بيروپاي داروين له و باره وه ، باسيکسي وړدي

(۱) - ابن سينا ، النجاة ، چاپي د ووم ، هير ، ۱۲۵۷ کوچي ، بهرگسي
 ۱۹۲-۱۹۳ . (۲) - د حنين خليفي ، تاريخ فلسفه اسلامي ، پېښوو
 بهرگي ۱۲۰-۱۲۹ . (۳) - فصلايمان ، پېښوو ، بهرگي ۶۲-۶۱ .

کرد و هو د متوانی سهره‌ری شو د وژینه به‌کینه خه‌لا تی شو ، چونکه نریکی
مه‌زارسل پیش دارین ، به و تا کامه گه‌شته . (۱)

ابن طفیل ، له چوارچیوهی ناسین دا ، پی وایه ، مړه پیوسته
له همت پی‌کراوه‌کاهه . ریگا پی‌وی تا ده‌گاته بیروپای گستی . مړی
مړی پی‌فیروون و ژوندی ، د متوانی به بووی خودا ، په‌ی به‌ری و به‌و
وجوده بگا . تم تی‌گه‌شته‌ش به‌وی تی روانی له شوته‌واره‌کانسی
خولقاوه‌کان بده‌ی دی و مړی د متوانی بملگی راستغینه له‌سهر‌بووسی
په‌روردگاریشان بدا . تم مړه جاری وایه له بملگه سینانده‌وه‌دا ،
تووشی لا وای د بهی . نه‌وش شو کاته‌یه که به‌وی له پی‌کات بووسی
به‌ریلاو (زلیه المطلقه) یان له نه‌بووسی به‌ریلاو (عدم المطلق)
مه‌روه‌ما له پی‌سوروی پی‌پایان ، کات ، شوین ، کون و تـاـره وه
نمانه ، بیریکا‌ته‌وه . چ کون و چ تازم‌بووسی جیهان لای شوپ همندی ،
له باوه‌ری به‌بووی خودا ، سیک نا‌گورپی . مړی به‌هووشی خو‌ی د متوانی
پنا‌خه‌کانی گه‌ورپی و سهره‌ری بناسی و نه پنا‌خه‌کانی شذ‌لا‌قسی
کرد هومی و گوه‌لایمی ، تی‌بگا و خو‌ی له خراپه د وور بخاته‌وه ، پی‌شه‌وه‌ی
پیداوستی یه‌کانی جمسته وه لا بنج . (۲)

امام محمد غزالی ، له ۴۵۰ ی کوچی دا له تورس (مشهدی
نیست) له دایک بوو . له ۴۸۳ دا به نیزامیه به‌غدا ، ماموستا به‌وه .
له کات‌دا بوو له که‌وته نیود ه‌ریای گومان‌وه . د وکتبی " مقاصد
الفلاسفه " و " تهافت الفلاسفه " ی له چوارچیوهی ناسین دا و رخنه‌گرتن له
فیلسوفان ، نوی . تی‌کوشا بیرواوه‌ری نایینی له کراسی شو‌ش دا ،
نیشان بدا . له همت پی‌کراوه‌کان دا گومانی کرد . مړی ، ناسینی له
جیهانی همت پی‌کراوه‌کان ، مل‌مندانده‌ود و تی . ده‌کری له سهره‌وه‌ی
مړیش ، داد گه‌ره‌ک همن ، هیری زانیاری و تی‌گه‌شته‌ی نه‌وش
مل‌مشتی‌ته‌وه . له گهل شه‌مش دا کاتیک هیری نجاته سهر‌فیلسوفه‌کان ،
راد ه‌گمی . ماتاتیک و تم‌تیرناسین بملگی رویان همیه و بیـو

(۱) - قصه‌ایمان ، پینور ، به‌رگی ۶۴ .

(۲) - قصه‌ایمان ، پینور ، به‌رگی ۷۲ .

نکولوی لئى کردن باير . له مسئله سرورنى يه کانيش پکولى نه کرد وه . نه وه
له بهر يمه کاني نه گهل فيلسوفه کان ، سئ مسئله هيل و مشاوه را گياند وه .

۱- کوى بوى جيهان . ۱- نموى که فيلسوفه کان پئيان و ايه خوا
تفيا له شته گشتى يه کان ناگاداره و تاگان نه ورد و (جزئى) يه کان نييه .
۱- نکولوی کردن له زند و ويرونه و پي جسمه وه نه و پروا يه له دملئ تفيا
روحه کان نصيوناچن . به همر حال نه و بملگه ، نه و بپرونا نه رت
ده کاته وه (۱) . پئى و ايه رتبار ه کان رتگاي راستينه چوار جون .

۱- متکلمان = که خوځان به خاوهن بيروپا د مزل و پئيان و ايه که
تفيا به بائست نال به دغه ثابته يه کانه وه ، راستي يه کسان
د دد و زرنه وه .

۲- باعليه = که پئيان و ايه نه ياره کاني فيزيوئن و نيد ديد
ده کن نه له نيما يه پئى گناحه کان (معصومين) وه زانست وه د هکن .

۳- صوفيه = پئيان و ايه له مرقه تاييه تي يه کان د هر کساي
به روه د گرت و خاوض ديتن و د وزيه وه د هروين و بديل به زانباري
نه ش ۱

۴- فيلسوفان = له خوځان به خاوض زيربشي و بملگه يه روون
پچنانده د داد مبن و پئيان و ايه رسي يه کان نه تر سبيهر يه بملگه
هنيانده دا ، به دا ده کن . (۲)

غزالي له گنت راسته کاني ته وکات دا زانباري همبوو . همر و يه
به داخه وه بيد انيکي تودي له فلسفه دا و تا ما و يه کي زور خو ي نه گرتوه !
لاي نه و فيلسوفه کان سئ جون .

۱- د همر يه کان = بملگه نه زانايانئ کون که له بويي
خولقيهر ي جيهان نکولوي ده کن و پئيان و ايه جيهان هميشه وه
پئى خولقيهر بو . هميشه گياندار له " نطه " و تهوئش له گياندار
به وجود هاته وه همر و اش د مبن و همر و اش بو . لاي غزالي نه مانه له

(۱) - مقايسه ميان سک علمي غزالي و دکارت ، د - ختيگي ،

تاران ۱۳۴۷ ي همتاوي ، بهر ي ۸ - ۵ .

(۲) - دانهر ، تاريخ فلسفه اسلامي ، پيتوو ، بهر ي ۱۳۳ .

ثانی به د وورو " زندی " ن .

۲- سروشتی یه کاس = نهو حکیم و زانایان نه نیکولینه و میسان
سهاره به سروشت (گیا ، گیاندارو جماد) سمیه . چنوک له شته
سرسورخینه ره کاسی سروشنیاں دیوه ، چارمیان شهوه بوه که دان به بونی
خودا دابینی . بهلام پی یان وایه هیزی خاوهن موشی موش ، پهیره وی
مهزاجه و له گهل نمائی مهزاج دا نامین . د ورون دهری و ناگه پشتهوه .
شهانه له بونی روژی د وایی (قیامت) نکولیان درد وه . نمائیــــــــــــــــش
پن ثایی و " زندی " ن .

۳- خوداپه رستان = شهانه حکیمه کاسی نم د وایی یانسن . وهت
سوفرات ، نهملاتوو و نه رستوو ، نه رستوو بیروا و پری نهو د و و نهسو گت
حکیمه خواناسه کانی ، همنوشاند هوه ، بهلام خوی له سهرپاوهی کومریان
نیری خوارد هوه . له وایه ، به کافر ناسینی نه رستوو و پهیره وانی ، له لسه
جیهایی ئیسلام دا خهریکی فلسفه بونی ، وهت فارابی ، ابن سینا و
وهک نهوان ، پیوسته ! راسته کاسی بمسر معتاتیک ، ژیریژی ، سروشتی ،
خودا ساین ، رامیاری و نه خلایق دا دابمن دهکا . پچی وایه نه خلایق و
رامیاری له کتیه ناسمانی یه کان و طموزنگاری په ریشترکارانهو گه شتوه . سه
" تهافه الفلاسفه " دا بیست مسئلهی له باسه کاسی فیلسوفان میناوه و
رهتی کرد و نه تهوه . له ۳ مسئله دا حکیمه کانی به کافر داناوه .

۱- پن سهرتا بونی جیهان (ازلیت عالم) ۲- نکولی کردن نه
پسند کردنی باس و خواستی لغش و پرسیار له لغش له روژی د وایی دا .
۳- نکولی کردن له وه که خوا بمسر بمش بمنه کان دا زانیاری نیه . (۱)
مسر شم سنی مسئله به د رتی باسی کرد وه به ورد بینی و هوشیاری یه کی
پن وشتهوه له گهل نهو بیروا و پری به ریمه کانی کرد وه . (۲)
ناسینی خودا زکماکی یه و له ریگی ته ماشا کردنی سوینه واره کانی یه وه ،
هکری ، دان به وجودی دا بنین . نهو بم خالض بوسطه ماندنسی
خودا پضای بپاسای هوکری (قانون سبیت) برد وه رای گه یاند وه .

(۱) - تاریخ فلسفه اسلامی ، دانهر : بهرگی ۱۳۶ - ۱۳۲ .

(۲) - تهافه الفلاسفه ، بهرگی ۲۷۱ - ۲۷۰ .

نهو نستهی نمبووه و پاشان هاتووه جیهانی بوونهوه (حادث) سیاری
 به خو همه . جیهان وایه ، لمبرهوه بفریمه کانی جیهان له نال و گهو
 دان . زاتی خودا گهه نههروا مپه ، بد خوئینه رسیار پهیدا ده کساو
 مبروه هاتووه به یه کیکی نر . . . بی سهره تایه ، سهره ناود وایه ، روانسه . و
 دهروونه . گهه مبر ، خاوه ن سوپ ، جهستهی تیکه له و . . . نیه . (۱)
 به مبر حال نهویش وهن کانت ، سهره ناجام بای دایهوه سهره مپه و
 برپاره کانی پهنسد کرد . (۱)

سهارت به جیهان و خوئینه راوی یه کم وهن فارابی و ابن سینا
 بیر ده کاهوه . دهه یه کم خوئینه راوه ، مپه نه خوا به فرمانی
 خوئی خرفاند ووهی . مپه لمپهش ماده دایه و کاتیش پاش فرمانسه .
 پاش مپه ، دهروون هاتووه که به زات نهک به کات و شوپ و ماده ، له پاش
 مپه . . . نهو وجودی راسته مپه یه مپه جیهانه رت ده کاهوه | چوکه
 پنی وایه بیجکه نه خودا مپه سیک نه تارادا نیه . مپه و نیتیک نه حاسی
 نمبوون دایه ، مگر زاتی خودا . بیجکه نهو مپه و سیک نه بی سهره تاوه نا
 هتا مپه و مپه مان (ابد) نه حاسی مپه و نیتیک چوون دایه .

مپه سیک بی مپه چا و گرتی خودا ، زاتی خوئی لمبر چا و بگسری ،
 مپه . نه کات که خوئی نه گهل زاتی خودا ، ته ماشا بکا ، نهو جار مپه .
 به لام بووه که یه زاتی خوئی نیه . به لک و لمبر نهو نیشکی وجودی نهو
 خوئینه مپه ، مپه . (۳)

نیهی پهیدا بوونی جیهان لای نهو وهن نهو مپه که نهو دایه زاری
 نه مپه خاوه و مپه ده کیتی نه پاشان به پنی نهو نه مپه جلی مپه
 لمبر ده کات . خوئینه نه مپه سهره ناود وایه جیهان کینا و به و پیه
 جلی مپه لمبر کرد . لای نهو مپه تیکه له دهروون و جهسته که
 نه میان دمی و دهروا ، دهروون گه و مپه کی ساکار ، روزنات ، نیه مپه و ،
 تارکهر ، نهو دهروا واکهری تارازه کانی جهسته . . . مپه نهو مپه

(۱) - تاریخ فلسفه اسلامی ، دانه ، لایه ری ۱۴۱

(۲) - فصلا ایمان ، پیه و ، لایه ری ۷۹ - ۷۲

(۳) - غزالی ، مشلاة الانوار ، بهرگی ۱۲۲ - ۱۲۱

جیهان بی واید ، جیهان بی سهرمانیه . باوه نادیم بدو سینه نه کتیبه
 نایینی یه کان دا هاتوه راست نیه . ته وای مرغه یه هوتیان همیه ، له
 د واروژدا جهسته کان بی یان ناپرسنه وه . خودا ناگای له " جزئیات " نیه و
 تضیا له " شیات " ناگاداره . (۱)

جیهان تیوازی خپه و جم وچولئ به دهوری خوئی دا همیه . بارس تاییه
 ناسمانی یه کان ، ثم جم وچولئ یان همیه . ته مانه هوئی ییك هاتی تیوازی
 خپن . جیهان یه کیکه و خامی سیزایکی گشتیه . جم وچولئ دهوریهی ،
 نه سهرمانی ، همیه ونه کوتایی و نه و جهسته ای نه جم وچولئ وایان همیه ،
 خراب نابین . جیهان تیکه لا ویکه نه پیچ جهسته : ۱ - نه سووکسه و
 نه قورس (ناسمانی) ۲ - له بهرت دا قورسه (زهوی نه پیکه ای جیسمی
 خپه) ۳ - ناگرکه سووکه (و له زویی ناسمانی خپه) ۴ - پشاش
 زهوی (نا و نه بهرامبر هه وادا قورسه و له بهرامبر زهوی دا سووکسه)
 ۵ - ههوا (پاش نا و له بهرامبری نا ودا سووکه و له بهرامبری نا ودا ،
 قورسه) . زهوی بویه قورسه چوک له جم وچولئ دهورانی زور د ووره ، ههر
 بویه ناومدی سایته . ناگر بویه سووکه چوک نه و جم وچولئ دهور نزیکه .
 نه گهر جیسم خرنمایه سووک و قورس و سهر و خواری نمد مپوو ، جیهان
 بهاری خپه بونی دا ، کوتایی بی دئی . چوکه روپه ریکی خپه زاله به
 سهری دا . نه و جیسمانی راست راکیشراون بهزاتی خوایان ، کوتایی یسان
 بی دئی ، چوک له وای دا کم بیون و زیاد بیون ده گنج . نه و
 بارس تاییهی له بهر جیهان دا زاله و جیهانی دا گرتوه ، شیوازی به
 توپ وایه ، به هوئی جم وچولئ جورا وچوری نه مانه وه ، ثم شتانی ناتمبای
 جیهان ، د روست د مین . نه و چوار لمبای باسمان کرد ، بهر نه . نه و
 خامی نه و جم وچولئ ، د مین و مین وچن . نه گهر ییك ثم جم وچولئ
 راوستی ، ثم نیزاه به گشتی خراب د مین ، چوک سیسته میکی نا و هه ،
 پیوسته په پرهوی نه ژماره یکی دیاری کرا و لم جم وچولئ بی . نه گهر
 توخمه کان به تیکه لا وی یه کی حطس منگیند را و و باش و پیک تر نه .
 تیکه لا وی کاندگا تیرزهوی یه کان " معادن " خپان بنویسن " کیا " و نه گهر

زیاتر بوو، " گیاندار " و نه گهر به کهنه کړدې ته واو بگا، " سرورف " د روست د مېن ۰۰۰ بیروړای سهاره ته په خوښه واده بارستانی په کان له ناسان دا وټ ته روستوو وایه ۰ خوښه بریتی په له جم و جوړ یسان دنده هره (۱)

سهاره ته میروون و نیړ کړدن د ملی ۰ پیوسته نن بگوښین تا گنت نفردای کوټل فیږی فرمضک و تعد مېن وله زانسته کان ناگدار بن ۰ هره و ما پیوسته له گنت تا مازی فیړ کړدن و پهره و د کړدن که گنت وریگین ، تا بم هوږه ، بهخته وری خهک د مسته پکړی ۰ سروشتی یه خهلی پهره و د کراو و خاوهن فرمضک و هوه ۰ به گنت وریگین لسه د مست که و ته کانی خوږان ، با تتر د هوان له خزمه کړدن و د روست ۰ کړدن و یارید مدان به ضد امله کانی کوټلی خوږان چالاک بن و کمکی ته وایان همی و شوښ باش داینن ولم خه با تدا ټرکی گرنه گنت و ته مستو یگن ۰ نهو ، گنیت به بهخته و د هزان که ضد امان زاننا و خاوهن ته زمون ، مراوانسی همی ۰ نهو پی وایه ، د مېن بو ناین و ریپازه جوړا و جوړه کان ، ریز دابند ری ۰ پیوسته حورمهت بو بیروا و پی هره ناین و هره خاوهن ناییک ، دابند ری ۰ (۲)

مړوف گیان لمبرکی کوټه لایه تی په که بهخته وری له گروهی هاریکای دایه ، پلهی بهرری له بهر زیو ووهی پلهی هوښی دایه ۰ بو شری ووهی د مسلات نیزامی کوماری باشترینه ۰ ټرکی ناین نهو مه ، خهک فیږی خهله تی کړه و می بکا ۰ و ټرکی فلسفه نهو مه خهک فیږی خهله ته بهرزه بیرو و چوړنه کان ، بکا ۰ (۲) پی وایه نن و پیاو د مېن مافسی وک په کیان همی ، چنکه لمباری سروشت و هیزه و وک یکن ، جیوازی

(۱) - د - خلیقی ، آفریش و نظر فیلسوفان اسلامی د رساله آن ،

تبریز ۱۳۵۴ ی هه تاوی بمشی ۵ فصلی ۳ .

(۲) - دانه ، تاریخ فلسفه اسلامی ، پیښو ، لاپه ری ۰ ۲۲۵ .

هره و ما بو ناگدار بوون له بیروړای نهو بروا ۰ قصه الايمان ، پیښو ، لاپه ری ۹۷ - ۹۲ .

(۳) - دانه ، تاریخ فلسفه اسلامی ، پیښو ، لاپه ری ۰ ۲۲۴ .

له توندی و لاوازی دایه . کومه لگای میسلامی کاتیک بهرو پیش شهچی که
 زنجیر له پانه کانی تن بکا ته وه شه و گری و گولانهی که بهمپه ری نازاد یسن ،
 هملیان گری . بارود وخی لومه لایته ، ریگا نادا له هه موو باریکه وه ستیپک
 بلین . بهروالمت ژن بو مند ال بوون خولقا وه ! شه و بارود وخی که نیمه بو
 ژان د روستمان کرد وه ، نیمه له زور چاکه و خدیر بی بخش کرد وه و پیشی به
 گمه دزدی هوشی ژانیان گرتوه . هه رتبه لمدیر ژان دا مروشی زانساو
 بلیمه که ! ژانیان وه ژانی گیا ، کوتای بی دی ، هه میشه بهاری
 سهرستانی پیاوان . هه موش هوی روترمی و هه مانی نه وانه . دروشمی
 بهرامبری و وهک یهک بوون هه مه ، به دم چونکه پیا و خهرجی ژانیان
 دابین دهکا ، دین .

ابن رشد له نپسپانیا ده ژیا و توتی دهرونی نه وکات بو مافی ژن و
 یهکسانی نه وان له کمل پیاو ، دهستی پی کرد بوو ، و هوش وه رتبه ری شم
 جم و جو له بوو . (۱)

شه و کیشهی له لمدیوان غدرالی و ابن رشد دا پیک هات ، تا نیستیا
 میرووی فلسفه له و شیوه دارشتهی بیه زانستی یهکان و ششی —
 کرد هومانی ، و مبرنایه . ده توانین بلین شم بیه بوو به به هه ردی
 بنا خدی نیلکینه وه و د ژینه وهی سهینی یه کانی سروشت و گمه کردنی
 زانست .

نیام فخر رازی ، پی وایه هوش له هیدیت له جیهانه —
 زیند وهکان دا هه مه . بووی هوش له واندا و هیز لمر چمپاندنی
 خولقاندن ، به لگمه لمر بووی په روره گار که هه موو شتیلی به باشی
 خولقاند وه . (۲) نا ورا له دابش کردنی به ته کانی یهک بابست دا و
 ریک و پیک کردنی نووسرا وه کانی و لبردنی شتوازی گون ، هم و نیمه —
 " تفسیر کبیر " و " مباحث المشرقیه " ی ، نمونه من .

سهروردی ، شه هابددین یه حیا کوی حبش ، کوی شه میرهک
 له ۵۴۹ له گوندی " سوورمهر " ی ده ورومهری بیجاری کورد ستانی شیران

(۱) — دانهر ، تاریخ فلسفه اسلام ، پیشوو ، لاپه ری ۲۲۵ .

(۲) — قصه لایمان ، پیشوو ، لاپه ری ۵۸ .

ثبتا بمشیکه له بمشه کانی شاری زمجانی نازه رایجانی روزمه لات، له
 ایک بوو. له مهراغه و نسهغه ان خویند بیعتی و له گمل نیمام فخری رازی
 اوتابی بوو. له "حلمب" ی سوریه لای زاهیرشای کسورپ
 دلا حد دین نیوی کورد. گیرسایه وه به هوی نه وه که سنی نویی پاس
 هکرد، که وته بهر یق و تووړی مهلا کومپه رسته کانه وه، سهلا حد دینیان
 رکوشتی دنه دا. شپش فتوای کوشتی داو له تمضی ۳۸ سالی دا،
 شیویه کی نادیاری کوترا. له و کسانیه که هیرتی برد و ته سسر
 لمسه نه یونان و به کله و هرگرتن له فلسفه نه کی نیوانی و خویند نه وه
 تیبی "مشکوة الانوار" ی غزالی و بهر هغه کانی زکریا رازی، ربیانکسی
 یی بیاوی "فلسفه ی نیشراق" دروست کرد. هیرتی برده سسر
 منعی صوری "نورمنو" باسی "جنس و فصل" ی نورستوی بوو
 ساندی تنه کان رمت کرد و ه و وتی له ناساندن دا، پپوسته گشت
 سنه زانی یه کانی شو شته ی ده که پسته بهر سار، بینه کایه وه. نه و پپی وایه
 و کسانیه فلسفه کی ده خویند نه وه، پپوسته له پیش دا له فلسفه و
 پریشی نورستوی و مدعاتیک و غیران، ناگدار بن و پهریزگار بن،
 ا بتوانن بهر "ذوق" یان هستی د هرونی دا زان بن و بینه
 د اوضیان زهوق پریشی له یتکه نیستیک نااشنا و نه پشی (مرمز) که
 هتوانی بچپته ناخی شته کانه وه بیان ناسی و به روحی نه حه وایه، دین و
 توانی و پیک پیشکش دهکا و بهر "چاوشری" دا زان نمب.
 بناخه فلسفه ی نیشراق لمر د و و کوله کیه، بده هینانه وه و
 "ذوق" دهی هوی نه نیوان جیهانی بده هینانه وه و نیشراق
 (تیشک دانه وه) یان بیرکردنه وه غش و یتکه نیستی د هرونی دا
 یومندی دروست بکا. نه راستی دا، بنه که لم نیوان، سوپه گه
 ی خوش و فلسفه و هلامی فارسی دا. له چوارچپوهی بیرو واپری دا
 هفلاتون، زرد مت، زانایان و حکیمه نیوانی یه کان و نه وانه ی پیش
 موقرات، د میند رین "مُل" ی هفلاتونی، فرشته مهزاد ایه کان، به
 نیوهی راسته عینیه کی تافانه، خویان نواند وه و یه کبونی "روناکی" که
 دی شو "وجود" ه، بهر فراوانی مسوله کانی هفلاتونی و د ویه رستی
 روانه ی مهزادایی (اهرمین ویزدان) دا فرمانره وایی دهکا.

نم‌خشی فلسفه‌ای بریتی به له به‌پښی‌کردنی جیهانی ناموی ماده ،
 به‌رو روزه‌لانی ولاتی " وجود " که خوی پښی دملی ، " جیهانی
 نیشراق یان مضمکوت " . له‌دا به‌پامیکې نښنی هیه له بولن حالی‌بوونی
 پیوسته سرلصون له‌دایک بین . تا موږ نه‌توانی بود هروونی خوی بچی و
 تا نمښته رڼواری نه‌و رڼگایه ، ناتوانی له واتای پهای روزه‌لانی جیهانی
 وجود (حکمت اشراق) ناگدارین . خواسین کلیلی ده‌رگی ثم
 فلسفه‌یه . زانستی هروونی نه‌و ، بریتی به له تماشا‌کردنسی ده‌روون و
 د مستم‌وکردنی دیوی ده‌روون . پمیره‌وی له کوله‌که‌کانی ثمخلاق ، یه‌کیک له‌و
 رڼایانه‌ی گه‌شتن به زانستی ده‌روونه . ده‌رووناسی یه‌کې پی‌موندی ته‌وای
 هیه به ناسینی روحی موږ و گرنکی جیهانی فرشته‌جون له جیهانی
 خواره‌وه . داینان به بیروای ثمفلاتون سبارت به جیهانی " مثل " و
 پی‌موندی له‌گفل فرشته ناسینی ثابینی مه‌زادی دا . هره‌وه ———
 شی‌کردنه‌وی له روانگی " له " ی فیلوئیه ، یه‌کیک له کوله‌که‌کانسی
 فلسفه‌ی نیشراقه ۱۰۰۰ (۱) ۶۱ کتبی له زانسته‌کانی ئیسلامسی و
 فلسفه‌دا به زمانی عربی و فارسی نووسیوه . بناخه‌لانی ثم فلسفه‌یه له
 سن لق دا کورت گراوه‌وه ، ۱ — جون ناسین ۲ — جیهان ناسین —
 ۳ — ده‌رووناسی .

له لقی یه‌کم دا پښی وایه بناخه‌ی وجود بریتی به له " نور قاهر " هیچ
 شتیځ دیتی تر له نوورنیه . نوور سه‌ررژد هکا ، له‌سه‌ر پښی خوی
 راوستاوه ، خوی هووی خویته‌ی و بیجگه له‌و ، وانیه‌وله راوستان دا
 د ریزمدان به‌ومدا ، نیازی به بیجگه خوی هیه (۲) لیرمدا د ژب —
 پمیره‌وانی ثابینی " مان " له پښیان وایه " نور و ظلمت = رواناکسی ،
 تاریکی " د وویوونی راستغینه و جیاوازو خولق‌وای د وویو مضمندن :
 راوستاوه دملی ، تاریکی شتیځ نیه تا سه‌رچاره‌ی همی . به — پړوا
 زه‌ر دشت له " یه " همریه‌ک شت د مخونقی ، همریوه یو رواناکسی
 تاریکی د وویو سه‌رچاره‌ی خولقینه‌ریان داناوه . بوونی یه‌ک له یه —

(۱) — دانه ، سهرودی و حکمت اشراق ، تیریز ، ۱۳۵۵ ، ص ۶ — ۱

(۲) — سهرودی ، حکمة الاشراق ، چاپی تاران ، به‌رگی ۱۰۷ — ۱۰۶

وېرونی فیلسوفه کانس نیسلا میسه . (۱)

زاتی نور نهوینداری تیشک دانه و میه و نه ممش ثبیته هوئی شه وه کسه به
هه موو شتیك عشتقی زیان بیه خشی . نور خاومن چنډ پلمیه ، له سه ره وه
خوار . هوشه ددانه میه کانی زیازی " مشا " ی رمت لرد هوه و تسی
جیهان به هه موو روانه ته دانی یه وه ، تیشک دانه و میه کی بچووک له زاتی خوای
هه رمانه . مرف تعنیا توانای ناسینی د و نووری همیه .

۱- روواکی یه که هوشی گشتی و رووت له ماده و هوشی بمش بمش ،
هگرته بهروناوی " نور مجرد " هه خولقیند را ونیه . روواکی یه کانی تیر
ره و تر ، خولقیند را وی نهون . د هرون بوخوی تیشک دانه و میه که له " نور
عر " روواکی رووت بوناسینی خوئی ، تعنیا پها به خوئی د مبا و له بیجگه
خوئی ، بی نیاز ه . که و ابو خوئی له خوئی دا خودی زانینه .

۲- روواکی " عرضی " نه میان وینهی همیه و د متوانی به که سیکي تره وه
ومدی همی . روواکی شم جیهانه لم بایمتن . نه میش تیشک
نور قاهره " ۰۰۰ (۲)

له جیهان ناسینی دا ، پی وایه تاریکی چنډی یان ماده . ماده
رڼکه له سلعاندنی روواکی . ماده ی یرلا و که له باری بی خهوشی یه وه ،
مند پلمی همیه ، خوئی د مینته هوئی پمید ابوونی میده انه جورا وجوره کانی
مستی . زه میه ی بنه رمتی هه موو شته کان له د و و بمشه وه ، د روسست
وه .

۱- شه وهی که بی شم لا و نه ولا له شویډ دایه ، وه تام و بون کسه
د ملین " تاریکی " .

۲- شه وهی ده گونجی همی ، وه شه و بمشه کی له د ابش ناکی
جز " لایتجری) یان ناوه رڼکه لیله کان . شمع هری یه کان پی یان وایسه ،
هوئی به یه که گیتشتی شم د و واه " ماده مطلق " له جیهان دا ، خوئی
نویس . تیله لا وه کانی که وه هرو وینه کانی تاریکی که به هوئی نـــــــــــــــــووری
بته وه سیاوی دیتن ، به شیاوای جهسته کان خویان د منوشن . روواکی

(۱) - الاشارات والتبیهات ، ابن سینا ، چاپی تاران ، ۱۱۶

(۲) - دانه ، سهروردی وحکمت اشراق ، پیشوو ، بهرگی ۱۱ - ۱۰

رووت (نور مجرد) به تیشك دانوهه كانی هه میسمی خوی ، شتسه
 زوره كانی میداسی ههستی به وجود دینی . جیاوازی وینه كانی جیسهكان
 هوی جیاوازی نهوانه له یه كتر . . . تهواوی روواکی و جیسهكان و
 سه راسه ری ههستی ، پیومدی یان به " نور قاهر " وه ههیه . (۱)

روواکی به نیزیكهكان به و نووره وه ، راسته وخۆ لهو ، روواکی وه دهگن ،
 ناوهجی یهكان ، به سه رگۆرپهانه كانی ههستی دا زالن . نهمانه یان به تهنی
 یان به پشتیوازی روواکی زانا ، ههستی به هه وجوداتی جۆراوجـوـر
 ده به خشن . توخمهكان بی پشتیوانی روواکی زانا ، به هوی روواکی یه
 ناوهجی یهكان وه له دایك د مین . گیاندار ، گیا و مرق ، به هـوـی
 ناوهجی یهكان به لام به پشتیوانی روواکی زانا ، به وجود دین . سه رمنجام
 تهواوی جیهان ، سیه ری " نور قاهر " . پهكان بهم چۆرم :

۱- گۆرپانی " نور قاهر " ۲- ناوهجی زیرد مهلاتی هوشهكان
 ۳- ناوهجی د مروغهكان ۴- ناوهجی نیوازی وینهكان ، كه نه میكان
 د دو بهمه . ۱- ناوهجی نیوازه میالی یهكان (ناوهجی ئاسمانهكان)
 ۲- ناوهجی شیوازه مادی یهكان (ناوهجی توخمهكان) توخمهكانیش
 د دو بهمن .

۱- توخمه ساكارهكان له بریتین له جیهانه وینهكان (جماد)
 گیان و گیانداران .

۲- توخمه تیکهلاهكان له بریتی به لم جیهانه . نوورهكانیش
 د دو بهمن . ۱- نهوانه کۆن . وهك هۆش و رووهكان ، ئاسمانهكان ،
 توخمه ساكارهكان ، کات و تویین ۲- نهمانه کپاش نهو نین ، د مین ،
 وهك نهو شتاهمی له تیکهلاه ویکن له توخمهكان . . . توخمه سه رمناهی یهكانی
 ههستی بریتین له : ئاو ، باو خاك ، ئاو ، لیژدا سه رهخۆ نیه . (۲)

جیهان خوئیند راوی " نور قاهر " . تیشکی نهوه . چۆنكه
 سه رانه ری سه ور و سه راهردی ههستی ، تیتکی ، ئم سه رچاومن ،

(۱) - سه روردی ، حكمة الاشراق ، تاران ، لاپه ری ۱۲۲ - ۱۲۱

(۲) - د - حسین خلیفی ، سه روردی و حکمت اشراق ، پیشوو ،

که و ابو جیهان کونه (۱) .

د هرون یان " نغر " ی مړغ بریتی په به هلمیکي گهرم و روزاک و
بی خوش که له کونی لای چپې دل دایه . به لام له گشت بښه کانی لمر دا
ده گهری (۲) .

همسته روانه شې و د هروزی یه کان خولقیند رای روزاکین و هیزه کانی
تاریکش بښ به حالې خټان چند هیزیک وک هیزی ورد گردنسی
خوارد ممی (هضم) و هیزی به ره ویش چنون و هلمپوون ، به وجود
دین . یه هیز د متوانی هوې چند کرد مه بی و له میشک دا ، تاقه
هیزیک همه . لمبر شه به چاره ی چند شونه و اړو کار لیکي جورا و جوره ،
ناوه جورا و جوره کان ، پیومندی یان به شونه واره کانه همه .

زمین لای شه و یه شته . هیزی د هروزی تیشک له و روزاکي یسه
روته ی که ناه وړکی مړغه ، جیا وازه . گشت هیزه کانی زمین به شپو میه کی
نهیښی و رمزی ، له گهل د هرون ، پیومندی یان همه .

سمارت به دین پی وایه ، شه وکات که چاوی ئیمه دیارد میسه
شمینی ، نور یا تیشیک له چاره وه هلمناستی . روزاکي و تیشک -
دانه و یه که پیدا دین و به زمین یاریده دما تا شته که بین -
پمیره وانی فلسفه فنی "مشا" پی یان وایه وینه شته کان له چاردا ، نقش
د مبستی . سهروردی چوار مهرچی بو دین داناوه . ۱ - سلامتی چا و
۲ - نه بونی په رده له نیوان چا و شته دیترا و کهدا ۳ - به ره ورو ووی چا و
له گهل شته کهدا ۴ - ناماد مېونی زمین بو تیگمیشن ۵۰۰ پی وایه
جیهانی خیالیش بو وینه گرتن و اگر تنی وینه کانی جیهانی د هره ی زمین ،
نیازی به تیشک دانه و همه (۳) ۱۳ رساله ی به زمانی فارسی و
کتبی به عربی نووسیوه که دانه ری شم کتبه یه کیک له وانی به نساوی
" اعتقاد الحکما " له زمانی عربی یه وه وړگپراوته سهر زمانی فارسی و
چاپ کراوه .

(۱) - سهروردی ، حکمقا لاشراق ، لاهری ۱۷۲

(۲) - حکمقا لاشراق ، لاهری ۲۰۶

(۳) - دانه ، سهروردی و حکمت اشراق ، پیشوو ، لاهری ۱۸-۱۹

ئىستان بۇئەۋى (ھەرچەند بەكورتى ونە بەگىتى) بتوانىسن ۋەدۋاى
 پىۋىستىنى تىگۈشەرانى مەيدانى زانست و خاۋەن بىروراكان ، سىمارەت بە
 جىھان و ديارەكانى و پىۋىستى يە دەرونى يەكانى ديارەكانى جىھان ،
 بىكەين ، پىۋىستە پىنجە بۇلاى بىرۋىتۋىۋى مەند فىلسۋفى رۇزىۋاش
 رابىكىشىن . پاش ئەۋە دەچىنە سەرسەفرى ئامادە و رازاۋەى ، ئاخرو ئۇخىرى
 خۇلى نۇزدە ھەم و تىزىك بە تەۋاى خۇلى بىستەم . سەيرى خواردە مەنى يە
 بە تام و پىۋىستەكانىان دەكەين و بە كەپانۋەكان ئافەرىم دەلىپىن و بىۋى
 شى كىردە مەۋى ناۋەروۋى ئىم خواردە مەنى يە روۋخى يانە لەگىلىان دەچىنە
 پىش و لە ھەمان كات دا كە لە بىروراكان جۈانەكانىان سەرمان سۈر دەمىنى ،
 يادى بىخۇرىش لە پىنىنىان دەكەين .

بىروراكان ھىندىك لە فىلسۋفەكانى رۇزىۋا

فەرانسىس بىكن : ئاۋراۋ ھىندىك پناخەى ژىرىۋى يەكانى
 ئەرمستۋى ھەل ۋەشاندە ۋەۋە بايمى زۇرى بە ئەزمۈون داۋراى گىمانىدە ،
 ئەزمۈون لەۋ بۋاردا ئاقە بىلگى ناسىنە . رەۋشى تازەى زانستى .
 لەجىياتى ئەۋە لە شتە گىشتى يەكان و چەمكەكانەۋە دەست پىۋىكا ، لە بىش
 بىشەكان " جىزى " يەكەۋە دەستى بە لىكۋىنەۋە كىرد . ۋانا پىۋاى بىردە
 بىر دىگەرى (استقرا) و بىم شىۋە لە ھەلسەنگاندى بىش بىشەكانەۋە پى
 شتە گىشتى (گلى) يەكان ، گىشت . ئىم شىۋىۋى لاى ئەرمستۋو ھەبۋو .
 بەلام ئىم بۇ ناسىنى پىۋىستى يەكانى سىۋىست بايمى بىم بىشەۋە دا ،
 ئەزمۈون (تىجرە) ى بە يەكەم دەرس لە مەيدانى ناسىنا دانا . بەكورتى
 ئەزمۈونى رىك و پىك كىرد و پەلە بە پەلە چۈە پىش و چۈار فۋىزىن (جىۋى)
 بۇ داۋا و رىگى بۇ لىكۋىنەۋەى زانستى خۇش كىرد .

لاى ئەۋە يەكەم ۋانە ، لە لىكۋىنەۋەى سىۋىستەۋە دەست پىۋى دەكا و پىۋا
 تىگەنىن لە رۋاۋەتەكانى و گەنىن بە ياسا تايىمى يەكانى ، ئەۋجار رەۋاى
 بىرەۋ ناسىنى ياسا گىشتى يەكان ، ئەۋانەى كە ياسا تايىمى يەكان ئەگىزەم
 بىپىنە پىش و بەۋ جۈۋە تا ئەگەين بە ياساى گىشتى گەۋرە كە ھەمۋو ياساكا

نه گړته به رونه کين به شته روڼه کان (بد پهاټ) نه وانهی له له هـ مـ
زانستیک دا روڼ ، به ټیځوښان د ریږه د مد مین . نه و جاړ به یا ره تـ سی
وهر گرتن لم شته روڼانه ، له هـ څه به وره کان له گړد وون له وانه هـ وه
سهرچاوه نه گړی ، د هـ ځلینه وه له ټاکام دا د هـ کین به میتا فیزیکي بـ سـ مـ رـ
(سامیه) (۱) . روجریزیکن ، نه و پاله وانش لم مپدا اندا ، حه ماسه ی
خولقاند وه د هـ وری تاییمه هیڅه .

بیکن پاوکی ماتریالیسمی ټینگستان و زانسته نه زمونی به تازه کانه . به
بروای نه و زانستی راسته قینه بریتی به له زانستی فیزیک و زانست هـ
سروشتی په کان و به تضیا فیزیک بمشی بنه پرتی به . ناسراو له لیکولینه وه ی
زانست دا وه بناخدا نه ریږازی نه زمون ، ناسراو . پی وایه کتیی
که وری سروشت ، پیوسته بله ځته به رلیکولینه وه . سهرضجام " لاک "
سلمانندی که چوڼ بیرورا له نه زمون ، د مسد هـ کوئ . هـ موو بیرتـ
ټاکامی نه زمونه و هر نه زمونه که فیکر پیڅ دینی . (۲)

دیکارت . وه غزالی له کیش و هیږی همسته کان دا ، گومانـ سی
لی پمدا بوو . نه و پی و ابو همسته بنچینمی په کان ، له گـ لـ د هـ ره وه
پیومندی د هـ گرن و له گـ لـ د یارد هـ کان و شته بمش بمش هـ کان دا بـ سـ هـ ره ورو
د مین و به هـ څیش به شته گشتی په کان د هـ کین . همسته کان فریومان
د د مین و بـ ری وایش همیه ، هـ څش هـ څه د هـ کا تا نه و جیگایه نه و ی لـ سـ
خون دا د هـ بینین ، وه له بیداری دا د هـ بینین وایه . نه گـ رـ و بـ سی
ټامرازی جی متعانه مان نامینی . نه ویش وه غزالی له ټاکام دا بـ سـ
متعانه و یقین گمیشته . وتی : نه گـ رـ له همسته کان و هـ څشت دا گـ مـ اـ ن
بکھی ، له گړد وون دا ، گومانـ لی پمدا د مین . یه شت جی گومان
نیه نه ویش نه ویه : " من گومان نه کم " نه ویش به و اتاییمه که بیر د هـ مـ هـ وه ،
چونکه گومان کردن ، بیرکرد نه ویه و بیرکرد نه ویش نه زاتی خاوم بـ سـ هـ وه
سهرچاوه د هـ گړی . نه و زاته خاوم بیرش " مـ مـ " . تضانمت نه گـ مـ
تی بکوشم له وه گومان بکم که بیر د هـ مـ هـ وه ، نه مـ بـ څوخی بـ څـ گـ یه لـ سـ هـ وه

(۱) - قصه الايمان ، پیشو ، لاهری ۱۲۶ - ۱۲۱

(۲) - اصولی مقدماتی فلسفه ، ژورنه بولستر ، لاهری ۸۱ - ۸۵

که بیر ده کهمهوه . . . نهه قسمی منشووری دیکارته " بیر ده کهمهوه
 که و ابو هم " . نههیش لم ریگایهوه ، بهوجودی خودا برپای کرد . باش
 و ابو بلی " . من هم که و ابو بیر ده کهمهوه " . بیروای " زکاک " به باری
 سلامتی هوش داد من و پی وایه له همله بهد ووره ، چونکه بهشیکسی
 بهرته له دانانی هوش وله و بیروایهوه ، برپاره جی متانه کانمان
 و ده گرین و لهسر یووی خودا بهلکه یان پی دینینهوه . پاشان بهرهوه
 سلماندی وجودی خودا ده چی و دلی " . من هم که و ابو کی به
 وجودی هینام و کی خولفاند ووی ؟ " . خو خو خوئم نهخولفانسهوه .
 که و ابو پیوسته خولفانه ریکم همی . ثم خولفانه رش دمی و جـوودی
 پیوست (واجب الوجود) پی . نیازی به لستیک نمی که به و جـوودی
 بیتی یان وجودی رابگری و پیوسته هموو پمستکی ته واکردنی همی .
 ثم خولفانه رش ، خولفانه ری هموو شتیکه (۱)

پاسکال و ماتیرانیش که قوتایی دیکارت بوون له میدانسی
 خواسین دا له ماموستاکیان که مترنبوون .

پاسکال ، هوش له ناسین دا پی وایه ، همسته کان مرث فرسو
 دمدن و هوشیش توشی هله دمی ، بهلام به تنیا دل ، راستی
 د ناسینی . به دل سهراوه سه رتایی یکان و اتا پی کات و شوین و
 جموجول د ناسین . هوش ناسینی خوئی لهسر ثم زانیاری یانسه
 (قضایا اولیه) داد من . نهگر بهانه وی بهلکه بو سلماندن شـهوان
 نیشان بدمین ، پیوسته و ادبیین که چمد مصلهی تر پیش شهوان
 همبو . نهگر بهوه باوه رمان همی ، توشی زنجیره تبین و ناگمین به
 سه رتایه کان . که و ابو به دل لم راستی یانه وله وجودی خودا ناگسار
 دمین . پاسکال پی وایه هوش به ناگمهکانی کات و شوین دهگا . . . (۲)
 اسپ نوزا ، نه و پلهی بیکن به نهزمونی دا ، نه و پی نهاد . بهو
 جوړه نه و پاتی به نهزمونه دا ، نه و نه بو . بهلکو به پیچه وانسی
 گوند که ران (استقرا) نه وله چمهکه گشتی یه کانه بای دایهوه سهـر

(۱) - قصه ایمان ، پیشوو ، لاپه ری ۱۲۸ - ۱۲۶

(۲) - قصه ایمان ، پیشوو ، لاپه ری ۱۳۲ - ۱۳۰

بمش بمشه کان . له گشتی بو تایمت . له " عام بو خاص " . لای شه و
 موجود سئ جوړه . ۱- که وهه ریک که به زاتی خوږه و راوسته
 ۲- پمسه کان یان تایمه تمندی په کان ۳- " عرض " هکان و شته
 ناپه رته په کان . لای شه و که وهه به زاتی خوږی بو و له سره پښی خوږی
 راوسته و ، وجودی به زاتی خوږی پیښته . نه ویش خدایه . پمسه کان له
 که وهه ران و به وانه و راوستان و " عرض " هکان نه وانه که به شیوازی
 شته کان بو نیمه روون د مینه و به هوږی نه وانه له بوونی که وهه ریان
 " واجب الوجود " ناگادارد مبین . هوښ بمشپوهی پیښت له سره شم
 شته پیرارد دا . لای شه و خولقاندن له نمبون ، پمسه نیه . پښی وایه
 موجودی بنه رته خدایه و جیهان " عرض " هکانی شه . ۱۰۰۰ (۱) شه
 پښی وایه مړوځ کمښکه که د ملی " نه " .

جان لاک ، له ناسین دا بیروړای " فطری " رمت ده کاته و .
 پښی وایه هممو شتیک له نه زمونه واته . به لام هتدیک مسئله هم ،
 ناشکرا خپان د منښن ، چونکه هوښ تی یان د هکری و پښی یان ده کا و
 نیمه پیمان وایه نه وانه بیروړای " فطری " یی . به لام مړوځی ترسمنځ و
 مندل شتی وایان نیه . نه مش به ومانایمه که هوښی نیمه وک ته تلمیه کی
 سپی به که هیچی پمسه و نه نموسراوه و ناسینه کانمان له ځان دا ، له
 نه زمونه و سره هل د ده ن . نه مش به به ورو بوون له کبل شته کانسی
 د هره وای زمین به هوږی همسته کانه ویه و " تجری " یه . هره ویه
 د هروزی یه ، نه ویش به هوږی بیرکړنه و ته را مانه ویه . همسته کان بسال و
 پهرو سیخوړی هوښ . هوښ به راگرتی مانای همست پښی کراوه کان و
 کوکړنه و میان و سووک و فورس کردن و تا و تو و کړدنپان و کهښتن بسه
 پیژمندی په کانی نیوانیان ، راد مپړی و همگا و هل د هکری . لسم
 تی روانینه د هروزی یه و ، هوښ به تی کهښتن له شته سرم تایی په کان که
 پیمان وایه " فطری " یی و له راستی دا بیروړایه کن که هوښ خولقاند وونی ،
 ده گا . لمپاشان لاک دانی به بیروړای " فطری " دا ، نا ، ۱۰۰۰ لای شه
 ناسین سئ جوړه . ۱- ناسینی روون ، که به تی کهښتنی هوښ به شیوهی

د مس به جی ، کوټای پی دی . وانا بی بلمکه هیئانه وه و هلمفنگان د ن .
 ۲- ناسینی به بلمکه هیئانه وه . که به ، به رامبه رکړنی نمونه واتسای
 شته که و بیر له شته ته و او د مبی ۲- ناسینی د ژواړو پیچ و پلوچ دار که
 بلمکه ی ناوی . نه ویش بریتی به له ناسینی نیمه سمبارت به جیهانی ماده
 نیمه نه مانه به هست د ناسین و له جوړی رویش نیه . به بلمکش نیه .
 نیمه و آلمه کانیاں د ناسین و به راستی یه کانیاں ناگمین . که و ابو و ناسینی
 جیهانی مادی ، د ژواره . (۱)

لایپ نیتس . له سهره تادا بیرو پای دیکار تی سمبارت به بوونی
 بیرو پای " فطری " پمسند کرد و له کتل جان لاک دا ، که پی وایه هوشمان
 نه تعلیمه لی سپی به ، نه گهر نه زمون نمبی هیچی نیدانیه ، د ژایمی کرد .
 و تی نه گهر تنیا پال به نه زمونه به بد مین ناتوانین ناسین شی بکینه وه .
 وه لاک د ملی نه زمون هم موو شتیکی ناسین نیه . بلمکوو چند راستی
 پیوست و کستو که به رزتر له تجرو به نه زمون شی د ورتنه وه ، هیمه . ب م
 نه زمون نه ی خولقاند وون و نه گهر نه زمون نمبی پومان ناد ورتنه وه . له
 ناکام دا نه میس به وه گمشت . لایپ نیتس د ملی ، بیجکه له جودی هوش ،
 له هوش دا شتیک نیه که له هسته کانه وه نه هاتی . نه و پی وایه ههر
 راسته قنیه که هوش بیسملیتی و بریاری له سر بدا چ به بیسملی
 سملاندن و چ به باری نسملماندن (اثبات و سلب) پال بسه دوو
 سه چاوه ی هوشی پیوسته وه دما ، نه ویش ناتعابی و هوی ته واره . . .
 شیمانی به خولقاندن له هیچ همبوه . (۲)

هیم . نه و له هم موو شتیک له هوش و خدای خوی نکولی کرد .
 نه ویش بو به هوی نه وه که کانت دیفایکی پیا وانه له هوش بکا . هیم
 وه جان لاک له بیرو پای " فطری " نکولی کرد و پالی دا به نه زمونه وه .
 نه و ی که به پیومندی هوی و خاومن هوی داد مین (علت و معلول)
 بریتی به له بعد وای یه ک دا هاتن و زمین پی راهاتوه ، دما هیمه .
 پیومندی یه ک نیه و ههر له هوشمان دایه . که و ابو له یاسای " سبب و

(۱) - قصصا لایمان ، پیستوو ، لاپه ری ۱۴۵-۱۳۸

(۲) - قصصا لایمان ، پیستوو ، لاپه ری ۱۵۲-۱۴۷

مسبب" و ههروهه ها له دهه روون و هووشی خویشی وله جیهانیشر، نکولوسی کرد . . . دملی جای وایه تاقه سهراوهی ناسینمان، شوینه وارهکانسی همسته، له ههست پی کراوهکان دا شتیک نابینین که پیتی بلین "هوش" یان زات " . که وایوو هوش وجودی نیه . ههروهه ها شه زاتش نیه که ئیمه ئید دیعای بوضی ده کمین . شهوی که من دملیم، زات و وجودم همن، له دهروونی زنجیره همستهکان و بیرواری بعد وای یهک داها تویدا، همن، بهرترین شم کومله " زاتی هوشمند" و شهی زات و هوش، بریتی یه له گومان له گومان دا . . . شتهکانیش بیجگه له بیری ئیمه شتیکی تر نیه، بیرمان بریتی یه له شوینه وارو کارلیکهکاسی همستهکان ————— شتهکان . . . (۱)

کانت: شه و سهراوهی ناسین به ههست و هوش ده زانی . شم پرسیاره که لاله دهکا که تایا له سروسستی هوش و خوڤاندنیا، هیزیکسی تاییمتی واهیمه که بتوانی پی پال دان به ههستهکان و شهزموضهه بیراراتی دانان (استاشی) له لایمن خوڤهه بخوڤینی؟ شه دازهی شم هیزه چنده؟ وهلام، سهراوهی ناسین ههست و هوشه و ناسینمان له یهکیک له وانهه نیه .

هوش خاوین بیروپرایهکی " فطری" یه . جیکرو چهسپا وله خوی دایه که ناوی ناوه " یاسا ریت و پیک کردنهکانی هوش" . هوش به هیزی شم یاسا ریت و پیک کراوانه ده توانی له لایمن خوڤهه، بریاره ئینشانی یهکان، بخوڤینی . بریاریدا و هیچ پالیک به ههست کردن و شهزموضهه، نهدا . بهلام شم هیزه هوش، دیاری کراوه و پوڤندی به روانهته ههستهکان پی کراوهکانهه هیمه . شه گرتی بکوشتی له میدانی روانهتهکان ودهرکهوی و بوخوی بپیته ناخی شتهکانهه، تووشی ههله دمی . شهرکی میتافیزیک شهویه که تیکوشتانی هوش له بوچوونه نیو شهویه ههست و جیگای شم ههلهیه دیارییکا، چونکه جیهانیکی نادیاره . کانت دملی، ههست کراوهکان له کوڤهکانی خوڤانهه، ده گه پینهه بولای هوش . شه کوڤ و قوژنانسه زوون و لهسه ریکن، جورا و جورو تیکل و کوڤ کوڤ . هوش پی یان ده گه —————

رېځ ويځيان د هكا وليځيان جيا دهكاتهوه ، لښوان هينديځيان دا پيښمندی
 د روست د هكا و هينديځيان ليځ جيا دهكاتهوه . هينديځيان ومپيش د هكا و
 هينديځيان ومپاش . سمرنجي هينديځيان د هكا و هينديځيان ولا د مني و
 به هيندي ناگري و وازي لي د ديني . له هينديځيان نيد راځي همستسي
 د روست د هكا و پاشان لهو نيد راځي پي کراوه همستي يانه ، نيد راځي پي کراوي
 هوش د روست د هكا يان بپياري داناني تازه پيک ديني و نهی خاته بهر
 باسره که لمر شمزمون و همست کردن ، دانصراون . که واپوو هوش به چ
 هيرېځ شم کاره د هكا ؟ همسته کان تنيا وپنهی شته کان شم من به هوش .
 به لام پيښمندی يه کاني نيوان شته کان چ له رېځ و پيکي شوئي و چ لسه
 رېځ و پيکي کاتي يان هوگري هينديځيان بوته وي تريان که برتين لسه
 پيښمندی يه هوش يه کان له وپنهی شته همست پي کراوه کان دا ، لسه
 ناراد انين ، که واپوو هوش نه مانه له کوئي ديني ؟ شم بپيارياته لمر شم شته
 تازه د روست کراوانه له کوئي د هكا ؟ (۱) دياره باسه فلسفه يي يه کاني کانت
 زور د ورورد ريښ .

برگسون . له ثيمان و بېروا به بوږني خوا دا ، پالي به — د وو
 بېروپراوه داوه .

په نهم — تيگه شتن له راستي همستي ، به تي روانين له وداوله جهم و
 جولي دا ، ودمس ده کوئي (وهک شتيکي گستي که بمشه کاني پيکيه وه
 پيښمندی يان هميه) .

د ووهم — هوه کاني مېمست و بپياري له خولقاندن دا ، پي — روي
 د روست کردن ثبات بولای لسه کا و پيديد ابون له بپياري نه گونجاوي
 هوش دا . نا وراوه رېبازي مادي گالته د هكا . که همموو شتيک لسه
 چپهان دا له کارليک کردن مادي دا کورت د هكاتهوه . هوره ما به وه
 گالته د هكا که هوش بپيښي يه له " دماغ " ي مادي و پيچکه لهو شتيک لسه
 ناراد انيه . به بپرواي شو هوش تنيا پيښي نيه له و دماغه مادي يه که
 کاسه سمر د وري گرتوه وله ودايه ، به لکوو هوش شتيکه و دماغ شتيکي تره .
 هوش هيرزه و دماغش ماديه . نه گريښه و ا ثمينين له تيگه شتي هوش

به د هماغوه بمستراوه ته و به نه خوټی و هیز و لاوازی نه وه په پالسی
دا وه ته وه ، لمبه نه وه په د هماغ ، کاسه هوشه و بډلگه نه وه و نامرانيکه له
له پرچې نه وه ، په رنگای خوټی د ریزه د مډا ، هم رکاټ بمشیک له د هماغ له
کار بکړی ، جهرماني هوش نيک نه چې و توشی سرلی شیواوی شمې . وه
ناو که له کاسه نه د ایه و کاسه که د مشکی ، ناوکه وه خوټی نا میته وه . نه
ناو کاسه نه کاسه ناو . نه په که نیمه هم شتيک له روانگی مادی یه وه
شی د هکینه وه ، د وو هوټی هیه :

یه کم - بمشیک له هوشی نیمه په یدا بوټو تا له جیسه مادی یه کسان ،
تېرگه و لم جیگه مادی یېدا ، زور له بوټوون و یا ساکانی خوټی ، و د مس
هیناوه .

د ووهم - نه میان گزنگره . هتا نیستا تې نه گمشتوین ، چوون
ته ماشای راسته کانی شته کان د هکین و نازانین چوون زیند ووی
د هکینه وه تا بی بین . چونکه نیمه راسته یه کان بمش بمش د هکین تیا
بتوانین لیان حالی بین . . . و انا وه گشت (کل) نای بینین ، له گمل
نه ویش دا له راستی دا بیجگه لم شتیه بوټوونه لمبه رگره ، حالسی
نا بین . . . (۱) وه د مینین ، تې د هکوتی ، به شی کرد نه وه و نمونه
هیناوه ، هیزو ماده لیک چیا بسکاته و ! له هه مان کات دا که کاسه په
جیگی هوش د اد منی ، د هی هوی له مادی بوټی هوش ، خوټی
بیا رزی !

له راستی دا هرچند تې کوښاوه ، بیروای مادی لم باسدا ، پسند
نه کا ، بی نه وی خوټی برانټ ، به قازانجی ماترالیسته کان ، نه وی ! با
بچینه سر بمشه جوړا و جوړه کانی فلسفه :

بمشی یه کم - ناسین

مروټ بمشیکه له همستی بی سنور . بی شم لا و نه ولا به بمشه کانی دیکه
همستی یه و پېومندی هیه . نه گربکری به همستی بی مروټ بلینسن .

ناسینی زانستی) • له پلوی ناسینی هستی دا ، دندانه کانی مطلبندی
 ژبان له ریځای همسته کانه وه ، لاسر چوارچینووی لاش ، شوین داد منین • ثم
 دندانه له سهرتاوه به شیویمه کی ون و نه زانراو و ناد یاری له میشتک دا ،
 رنگ د داته وه و نه وکات پتی د ملین • هست کردن (احساس
 Sensation) پاشان بشیویمه کی د یاری کراو خووی د منوینسی و
 پتی د ملین ټیگه شتن (ادراک Perception) •
 ادراک • وینه ی ناشکرای هستی شته کان و روا ته کانی د هره وی
 زمینه که له کاتی شوین دانانی راسته و خووی شته کان لاسر هسته کان ، خو
 د منوینسی • هست پې کردن که بریتی یه له رنگ دانه وی چنډ • یعنی
 تاقلمی شته کان له گیل " ادراک " جیا واره ، چونکه له ودا وینه کــان
 ته و اوترن ۰۰۰ (۱)

مړوف به هووی ټید راکوه به چنډ لایضی د یارده کان ده گا • به نه مانسی
 دندانی د هره وی زمین ، ټید راک نامین ، به لام شوینه واری وینه کی
 زمینی (تصور ذهنی = Mental Image) د خولقین • نه و
 وینه زمینی یانه ، نه گهر به پتی همل و مخرجی دندانه کانی د وای مطلبندی
 ژبان ، بشیویمه پنه رمی ، خو نیشان بدن ، پې یان د ملین • و میــــر
 هینه وه (Recollection) نه گهر به شیویمه کی به راوه ژوو ، خو ځان
 بنه ټن پې یان د ملین ، " تخیل = Imagination) پیــــر
 کردنه و (۲) •

خیال • بریتی یه نه ټیکو شایکی د هروزی لای مړوف که له گهر ما گهر می
 پیژمندی گرتن له گیل نه و شتانه کی که به هووی نه زمونه وه د مس که و توون ، له
 دایک د مې • بریتی یه له وینه هستی یه تازه کان • به پشپتیوانی خصال
 نه تمیا مړوف ناتوانی شووی همیه وینه لی پگری ، بملکو شووی که لسه
 زه مینه راسته قینش دا نه گوجه ، وینه لی ناگری ، به لام مړوف مادی
 خیال له مطلبندی ژبانی وړده گری • خیال خود منوینسی و له جهر میانی
 هلس و که وتی کومه لایته کی دا ، گفته ده گا ۰۰۰ (۳)

(۱) - المعجم الفلسفی المختصر، مسکو، دارالتقدم ۱۹۸۶ ل ۱۸ (۲) -

آریانپور، زمینه جا محم شناسی، پیشوول (۳) - المعجم الفلسفی المختصر،

پیشوول ۰۲۱۰

نمدا مای لښ یان چوار پټو لښ هه میسه له بهرام بهرام —
 ټیگمیشته کان (اد زکات) یان له بهرام پر ټنه زمینی یه کانسه وه ،
 د ژکرده وه ، نیشان د مد من و نه وار (حالت) ه به خپانه وه د هگرن که له
 زار او هی د مرووناسی دا پی د ملین " عاطفه = Emotion) له
 پله ی زانیی ټری پی دا ، ټیگمیشته کان یان ټنه زمینی یه کان ، که
 نوته ری راسته وځوی شته بش بشه کانی جیهانی د وروښ ، همل —
 د مسنچند ری ، لیڅ د مد ری و د ابش د هکری و هه بشه له جیگی
 تایم تی ځوی داد مد ری و ریڅ و پیڅ د هکری . پاش نه وه توخمه تایم تی و
 به د هگمه کانی نید راځ یان ټنه له لایه ک داد مد ری و توخمه بنه پرتی و
 گریگه کانی نه وان ، له جیگی که کو د مپیته وه ، له ټاکام دا نید راځ یان ټنسی
 بش بش (جزئی) و کم رنگ و رو مایی (سطحی) که به د یارد میان
 شتیکی دیاری کراوه پیومندی هه وه یاسی روانه کانی نه و شته د هکا ، به
 یارم تی و هرگرت له ټنه کان یان نید راکه پیشو وه کان ، باری گستی پش
 د مد ری و له تر نا چکی گستی دا ځو د مپیڼی و نه وکات زات یان نیو روکی
 نه و شته و شتی وه نه ، نیشان د مد ا . پاش شپه پرکردنی نم پلمیسه ،
 پی د ملین چه مک " مفهوم = Concept " و له پله د ووه هم دا ،
 ټاکام و هرگرت " استنتاج = Reasoning " پیڅ دی . پریار یان
 " حکم " بریتی یه له پیومندی فوولی و د ووری راستی یه کانی د وروښی زمین .
 ټاکام و هرگرت له ټاکامی کوکړدنه وهی چفد پریار و د مسهینانی پریار ټکی
 بهر فراوان تر ، پیڅ دی که نه ویش بریتی یه له دی گری (استقرا) (۱)
 استقرا : یه کیڅ له ره و شه بنه پرتی یه کانی بهلگه هیئانه و میه ، بریتی یه
 له گواسته وهی ناسین له رسته بش بشه کان بولای بابه ته گستی یه کان . به
 نه و و نه و نه و د ابش د هکری . نه و و پریاره لمر گرځیڅ له شته کان لمر
 بناخی لیکولینه وه له گشت نه و شته هی که له د وروښی نه و گرځیڅ دان .
 نه و و بریتی یه له لیکولینه وهی هیند ټک نه و شته . نه و و که یان له
 کرد وهی زانستی دا ژور کملکی لی و د هکیر دی . بهر وی ژوره (۲)

(۱) — آریانپور ، پیشو ، لاپه ری ۲

(۲) — المعجم الفلسفی المختصر ، پیشو ، لاپه ری ۲۶ .

استنتاج : په کيک له شپږواړه بېرته پريکښي ته ۰ بریتي په لږه
 کړه وهی ټریټي که له پريارنک يان چنډ پرياره وه که پريان د مېټــــــن
 سرمټاکان (مقد مات) بهرو پريارنکي تازه د مېټن که پري د مېټــــــن
 ټاکام ۰۰۰ ټکره سرمټاکان جتي متعانه بن ، ټاکامي تازمش د مېټه جېټي
 متعانه (۱)

به هر حال گهښتن به " استقرا " وانا پرياري به لرلوان به و هڅه وه
 که له هينديک له پرياره پيشووه کاني زمين د هچي و وک نه وان وايــــه
 د هکويته ټريټي ته و پريارنه وه (چي لمسه نه وان پي لمسه نه مېشه)
 و بېم هڅه وه وړدي و روانکي و راشکاوي زور ترنک و د مس ديني و پيــــي
 د هگوتري " قياس "

قياس : بریتي په له د ياري کړني پيوندی چنډي لمښوان نــــم
 شته و نه و تر دا له پمسه کاني شت يان لمښوان چنډي خاوهن سنوورد ا که
 وک پيوانه ي " يک بويي قياس = پيوانه " لمبه چاود هگيرد ي ۰۰۰ به
 هو ي قياس وه گهښتن به پمسي وړدي نم شت يان نه و شت له پمسه کاني
 شته کان ، ته و او د مې و نه وکات نه و د هرفته ودي دي له بارود ټوخيکي تر دا
 چنډي يه کي مېمست لم پمسانه وک ټاکام ، و د مس د هکوي (۲) که و اېوو
 به و تمه کي تر ، استقرا بریتي په له " گهښتن به چه مکي گشتي ، به هو ي
 ليکولينه وه له د يار د بمش پمسه کان و پهل و پوه کان " و پيوانه بریتي په له
 ټاښ کړدن و وېر پريار د اني چه مکي گشتي بېمسه نه و شتانه دا که وک
 نه و يان " صداق " ي نه و و له هر ټاکام وېر گريټ دا ، کار ليکيان
 يان شوښيان هميه وليث جيا نابنه وه .

پاش ټاکام وېر گرتن ، ضد امه کاني لغش (ټورگانيسم) لاييټيکــــي
 د ياري کړاو بمخوه د هکري و وک د هگوتري " ټيړاده " د هکا و به هو ي نه وه ،
 د مست به ټيکوشان نه کا . لم حاله ته دا د هکري بگوتري که کړه وه و رفتار ،
 سرمټاو کوټايي ، ناسينه و ټايي زميني له نيوه راستي نم د ووه دايه (۳)

(۱) — المعجم الفلسفي المحضّر . بهر ټري ٢٨

(۱) — نم سرچاوه ، لاپهري ٢٨١

(۲) — د — آريانوور ، پيشوو ، بهرکي ٢ —

ناسین لم بوارانه و تپه رد می .

- ۱- بهر ورور و ناسین له مش له گیل شته کانی د هره وی زمین .
- ۲- شوین دانانی شو شتانه لسه زمین ، بمشپوهی وینه هملگرتن .
- ۳- به هوی کرده وی زمین لسه شو وینه و هست پی کردن و ئید راك-
کردن و چهك دروست کردن و ئاكام وهرگرتن و بپار دان و له د واین پله
دا ئان وگور پيك هئنان له شته کانی د هره وی زمین دا ، ناسینی زانستی ،
بعدی دی و بم جوړه شو قسه راست د می که د طی ، کرده و هره سهره تاو
کوتایی ، ناسینه .

ناسینی پله به پله و ناسینی لسه کاو .

دهکری بلین . پله یه که می ناسین (ناسینی هستی) پسه
ته کیته لای پله د ووم (ناسینی ژیری) ی ناسینه . به لام له زانی
روژاندا هئندیک چار لمیوان شم د و پله ناسیندا ، ماوه و کات ،
خود مشپی یان له بهرمت دا ناسین له پله یه که می تپه ناپه . جیا له وه
ری پوانی هرکام له پله ناسیناته ، به توند روئیکی یه که جوړ ، تپی -
ناپه . جاری وایه ئید راك به هیدی و ورد هورده و جاری وایه به چالاکی و
به پله و مد مد دی . جاری وایه سوژو عایفه توند د می و جاری وایه -
ئید راك و مپی شو ده که وی . جاری وایه شو ریگایه که د می ناسین
بی پیوی ، ریک و پیک و یه که بعد وای یه که دا ، د مپی دی . جاری وایه له
یه کی که له وان دا ، راوستان یان به ئضعفت راوستان ، پیوش دی .
ده که جی که که کسک پاش ئیگمشن و کهشتن به شتیک ، توانای ئاکام -
وهرگرتی نمی و نمتوانی د رتزه به ریگایه بدا ، پاش ماویه که لسه کاو له خوه
یان و مخمهره اتن و بیداری دا ، ئاکام وهرگرتی بمشپوه ، وی د مپی
کسک سبارت به شتیک بمپله و بمتوندی له پله جوړا و جوړه کانی ناسینی
مبمشیکی د ژوارو پرپیچ و پلوچ تپه وی و به ریگای چار سه کردنی بگاو
له ههمان کات داله چهند مبهست و بابمتی تردا ، زوری بم شته نمشکی .
مژووی زانست و همنر لم باره دا نمونه زوری نیشان داوه . تاریخی
(Tarāzini) ئاهنگ خولقیته ری ئیتالایی خولی هه زده ،

• واشپوهی شاهنګي ناسراوی خوږی " سږات شمیتان " ی له خهون دا
پټ وپک کرد وئسارخی مئدر (Archimedes) ی زانمای
ځوانی سعدی سی یه پیښ زایین لمنه کوله گهر ماو دا ، یاسایه ککی
له وړی زانستی د ژبه وړه .

ناسینی لمنه کاوچ به هوږی دست وردی بعد هکمن بی وچ له ناکامی
• وایی (غای) بیرکردنه کانی پیښو بی) ، به پرلوی شو کسانه که
خوږخه دمه کی موزی خوازانو " معجزه " هستیان همیه ، کارکی به
پچه وانه ی عادت و باوه . ثم جوړه خپله کی یان وایه ناسین د ووجوړه ،
هکم - ناسینی عوښی (غلی) و د ووهم - ناسینی تیشک دانسه و
(اشراقی) یان بهر وروووون (شهودی) . به گومانی شهانه ناسینی
عوښی له ناکامی همست پی کردن و ټیگیشتن و ناکام وهرگرستن
" استنتاج " وه ، بعدی دی و ناسینی تیشک دانسه و یان بهر وروووون
(شهودی) ، ناسینیکی دست به جی یو هیچ پیژندی یه کی به همسته و
یهو تنیا به هوږی پمده کی یان راهینه ووه ، دس ده کوږی . به لام شم
منه له ووی خافتن که ناسینی دس به جی ، لایمیکه له ناسینی پله به
له ، بم جیاوازی یه که ، یان پله سهرتایی یه کان به پله تی دهرن ، یان
منپوان ، برکه و پله سهرتایی یه کانی (مقدمات) و ناکامی دواړی دا ،
ات هاتونه پیښ .

ناسینی ئید راکی و ناسینی عاتیفی

خالیک که له دهر ووهی ثم باسه ی ئیمدا گرنګی همیه ، نومیه که
هر ناسینیکی د ووتوخمی (عنصر) ی ئید راکی و عاتیفی همیه . لمبه رته و
اسین به هوږی بهر وروووون چوارچپوهی لمن و مطلبندی ټان ، به ناچار و
پی شم لا و نه ولا ، له هرد وکیان شوږ هملده گری و کاری لمسر ده کم
هم له و شتانه که له دهر ووی زمین دان و هم له وانه ی که نوښتری بساره
• هرووی یه کان ، هروال بلاو ده کاته و . ئید راکی بریتی له رنگ دانسه و
راستی یه کانی دهر ووی زمین و عاتیفه ، به هوږی دی کرد هوی مرثف
به را بهری ئید راکه و ، د مخلوقیت و نیشانه ی زیند و ووون و زور لسه

تیکوستان دا بوونی چوارچیوهی لمشی مړوڼه . غاتیغه کان نیشان د مد من
 زمین وانیه که د تی کرد هووی نمبی (هر شوین هغل بگری و شوین
 د انمی) و پیومندی یه کانی مړوڼ له وینه مرد و کانی ماشینی و د مسکرد ،
 پیک دین . چوارچیوهی لمش له بهرامبر هر تید راکیکه وه ، د تی کرد هوو
 نیشان د مد او بوم د تی کرد هوو توشی غاتیغه د مبی . غاتیغه پیومندی تازه
 نیوان چوارچیوهی لمش و مقبمندی زبان ، راد هکیمی و پیومندی بسه
 تید راکه وه همیه .

تید راك كه بریتی یه له رنگ د انه هووی دندانی نو شتانهی لسه
 د هره هووی زمین دان ، همیشه له گفل غاتیغه وانا د تی کرد هووی نورگانیم
 (چوارچیوهی لمش) له بهرامبر دندانی د هره هووی زمین دایه . شه هووی
 له پی د مزاند ری و تید راك د هکری ، بضچار له چوارچیوهی ضد امانی
 لمش نال وگور ، پیک دینی و سر نه کیشیت لای غاتیغه وه . شه غاتیغه که
 شوین لمسر تیه د اد منی ، بی شم لا و نه ولا له گفل تیکمشتن یان تید راکیک
 دایه . که و ابو هر جوړه ناسینی هم تید راکی و هم غاتیغه یه . تید راکی
 غاتیغه تنیا بضیسمتی شم د ووه له بایمتی جورا و جورا ، جیوازی
 همیه . جاری وایه ، غاتیغه بمسر تید راك دا ، زال د مبی و جاری وایه
 به پیچه وانیه . غاتیغه سعد لمسد " قولی " له نارادانیه ، چونکه شه و
 غاتیغه که له لاوه هووی هووی تید راکی بی ، نانا سیند ری . تید راکی بسه
 ته وای پخته و بی خهوش یان د هره هووی (خارجی) هیچ کات پیک نایه
 چونکه تید راك شه کاته دیته کایه وه که دند هر یکی د هره هووی نه گفل
 چوارچیوهی لمش ، لیک بدن و شوین لمسری دابنی و شوینی لی هغل -
 گری و کالیکان پیکه وه همبی .

به گشتی ناسینی همستی پتر له ناسینی تریری تیکه لای غاتیغه ،
 چونکه مړوڼ لمیو شته همستی پیکراوه جوزشی یه کان دا ، که مارو دراوه و
 له گلیان دا پیومندی همیشمی همیه . لم باره وه ، شم تید راکانهی که له
 شته همستی پیکراوه جوزشی یه کانه وه ، د مس د هکوی و پیک دی ، بلو مړوڼ
 بره له مانا وانا ورخی همیه هاوړی له گفل غاتیغن ، له حانیک دا چه که
 د املراو (ا شراعی) یه گشتی یه کان ، به د ژواری د متوان بینه بابه تسی
 غاتیغه کانی مړوڼ .

لمبرنہوہ ناسین بہ خوی بہرہ ورووونی مرٹلہ گھل مطلبندی ژبان ،
 پٹک دی ، چوینتی ناسینی ہرکس لہ ہر تٹیک و ہر یامٹیک دا ، بہ
 بہرہ ورووونی شہوہ ، پٹوندی ہمہ • کہ واپو ہرکس بہ پٹوہی
 نہرموہ کانی ژبانی خوی وانا بہ پٹی بہرہ ورووونی کانی لہ گھل دہرہ وروہی
 خوی دا ، بہ پلمیک لہ ناسین دہگا • ناسینی یہ کیک بہ پلمیک دہگا ، کہ
 بہ پٹی عورف و باوہو ناسینہ دہلین ، " دروست " و ناسینی کسٹیکی تر بہ
 پلمیک دہگا کہ پھسن (صفت) ی " نادروست " یان ناسینی کسٹیکی تر بہ
 وردہ گری • جاری و ہمہ کہ ناسینی کسٹیک بہ نیسبتی شٹیکوہ ، لہ
 ناسینی کسٹیکی تر بہ نیسبتی ہمان شتہوہ " دروست تر " دمی •
 لہ شتہ کانی دروست ، نادروست و دروست تر ، دہرہ کہوچی کہ دہگری
 ناسین شتہ ازہی بگریڈی • دہمیکہ بوٹند ازہ گرتی ناسینہ ،
 تہارازوہ کیان بہ کار ہیٹاہوہ • ثم تہارازوہ کہ ناوی نہراوتہ راستہی
 (حقیقت = Truth) بریتی یہ لہ رٹک ہاتہوہ (تطابق) ی ناسین
 لہ گھل ہستی یان راستہ عقیدہ (واقعیت = Reality) دا • ناسینٹیک
 لہ گھل چوارچوہی ہستی یہ بگریڈہوہ ، بوٹہوہ دمی کہ پھسن (صفت) ی
 راستی (حقیقی) ی بگریڈی و ناسینٹیک کہ لہ راستی وانا شتہ کانی دہرہ ووی
 زمین ، باس نہکا ، ناسینی ناراست و نہرٹک و نہخوش یان دور لہ
 راستی یہ • ہرچوہ راستی یہ کیکہ لہ پھسنہ کان یان چوٹی یہ کانی ناسین (۱)
 حقیقت • ناسینٹیکہ ناوہرہ کہی پٹال بہ مرٹل یان بہ
 ہمشہری یتمہوہ نادا و لہسہری رانہ و ستاہوہ • لہو کا تدا کہ مرٹل لہ پھسنہ کانی
 شتہ کان دہرہ کٹہوہ ، لہ کمیٹی ناسینی گہوہرہ کہی دایہ • وانا جیہان و
 شتہ کان و پھسنہ کان یان ہمشہریہ کہ پھرہ لہسہر وجود یان لہ دہرہ ووی
 زمین دا ، ہل بداتہوہ ، لہ زمین دا رنگ دہد ضہوہ ۰۰۰ (۲) لہوہ
 ناگدارین کہ گشت ہستی ہمیشہ لہ ٹال وگور و ٹیکوشان و جموج ٹل

(۱) — ٹاریانپور ، پٹشو ، بہرگی ۵ — ۳

(۲) — المعجم الفلسفی المختصر ، پٹشو ، بہرگی ۲۰۳ — ۲۰۲

دایه . مړوف که ناسینه ری راستی یه ، خوځی همیشه له حالې ئال وگورږ
 دایه . ههروه ها مطلبندی ټیان وسته کانی د هوروه ری که بوځکیان بابمسی
 ناسین و مړوف تی ده کوځی بیان ناسی و د میان ناسی ، له هرکات دا
 ئال وگورپان بمسردادی به لمبر شه ناسینه ر (مړوف) و بابمسی ناسین
 (مطلبندی ټیان) ههړد وکیان له ئال وگورپان ، پیوندی شو د ووه که
 بریتی یه له " ناسین " لمسریک بارودوخ ناسینه وه له ناکام دا راستی
 (حقیقت) که همسنی ناسینه ، بوځوی ناتوانی چلوایستی یکی بورد وام و
 دیاری کراوی همی . ههروه ک همستی همیشه بو همتا همتایه ، خریکی
 ئال وگورپه ، راستی یه کانش ، ئال وگورپان بمسردادی . سبارت به هه
 شتیکی تاڅ و تضیایان یه ک دیارده ، شهوی که د ټینی راستی بوو ، شهوړو
 جیگی خوی به راستی یه کی تردداو شهوی شهوړو راستی په ، سبهی ده بیته
 راستی یه کی گورمتر . که وایو راستی له کگل جم وچول و ئال وگورپان
 " دینامسم " ی بی راوستانی شته کانی د هرهوی زمین (واقعیت)
 همیشه و له کاری خولقاندن و دوست کردن داو شم خولقاندن
 بی گومان له کات دا ، خو د منوځی . کات خوی دوو لایضی همیشه
 رابرد وو و دا هاتوو و ټیمه که همیشه لمټیوان شم دوو لایضه داین ، خالی
 جیا که رهوی رابرد وو و دا هاتوو مان ناو نه و " نیستا " و تی ده کوځین تا
 هر نیستا به کملک وهرگرتن له یارید مدانی راستی یه کانی رابرد وو ،
 راستی یه کانی دا هاتوو پیش بینی بکمین یان لمپش دا بیان بینین و بهرله
 همنگ و هملگرتن ، رنگی خومان بینین و کمند و کوځی لاهرین . لم باردا
 راستی ټیمته خاومن کات . راستی بی کات هیچ و بی بناخیه . که وایو ،
 راستی بریتی یه له رنگ دانهوی شو همستی یه که له حالې ئال وگورږ
 دایمو بریتی یه له جهرمیانې بهر ویش چوون .

ناسینه جورا و جوړه

ناسینی خاومن نهمزو چوارچپوه ، له میژوی ټیانی مړوف دا ، به دوو
 شیوهی بنه پرتی خوی نوانده : ۱- ناسینی زانستی ۲- ناسینی هنری .

ثم دو ناسینه سر نه کیشنه لای ناسینی فلسفه فی یوه (۱) هونـــهر
تیګوشانیکی خولغینه ره که سر نه کیشنه لای خولغاندنې ټپنه هونریه کانه وه
شته کانی د هره وی زمین ، بمشپوهی رضګ دانه وه نشان د دواو بیـــرو پای
جوانی پهندي مړوث بولای شو راستی یانه راده کیشی ۰۰۰ (۲)

زانست یان " علم " گوړمپانیکله تیګوشانی مړوث که مېمستی بریتی یه
له لیکولینه ومله شته کان وکارکردن له سروشت وکومل و بیرکړدنه وه و کارکردن
له پهنه کان و پیژمندی یه کان وپاسا کانیان ، شپوارنګه له وڅه بهر هاتنسی
کومه لایمتی ۰ هرناسینیګ ناتوانی زانست یی ۰۰۰ (۳) زانست بریتی یه له
ناسینی وردی نه زمه جوړاوجوړه کانی همستی و بوضه وه ره کان ناسینی زانستی
کامیه ؟ هره کسر له ټپانی خوږ دابه یارمته وهرگرتن له همستگان ، له کمل
د هورمه و مطلبندی ټپانی خوږی ، بهر وروود مې و به هوښوئید راکانه پېرژ و
بلا وپه وه که له شته بهر چا وه کانی د هورمه ری خوږی وهری دهگری ، پله یی که می
ناسینی دمپوی (واتا له وپلمیه شپه پرد مې) و تانمند ازیمه ک به ناسینی
همستی دهگا (۴) ثم جوړه ناسینه که ټا مراز ی پیژمستی ټپانی کړد وپه یه
ساکا روه ره کی و جوزنی یو خاوضی لایضی عاتیفی به هیژه ۰ به لام مړوث بـــه
شپه پکړدنې پله یی د ووهمی ناسین ، د هتوانی ئید راکاتی خوږی ، پکا به قاپـــوړی
چمک (مفهوم) (۵) واتا به چمک پکا و ناسینی خوږی قول و بهرین بکا و

(۱) — ټاریانپور ، پېشوو ، بهرگی ۶ (۲) — المعجم الفلسفی المختصر ،
پشوو بهرگی ۳۶۲ (۳) — هره ثم سرچاوه بهرگی ۳۰۹ (۴) — بـــه
پاښ کون له رنګی شته به گوږ د منګی و به چپژتن تامی ۰۰۰ تی دهگا .
(۵) — مفهوم یه کیګ له شته بنه رمته یه کانی تیګوشانی فیکری یو شپوارنګی
پریتنیکه که به هوښوئید وه ، شپوارنګی تری بیرکړدنه وه (بریـــاردان و
نطسنگاندن) بناخمیان داد مند ری ۰ پترو قولنتر له همست وئید راک و
پنه گرتن له ناسینی راستی دا ، شوښی همه ۰۰۰ چمکه کان به هـــوښی
ووت کړدنه وه له ماده وه که به هوښو ورد بینی و لیکولینه وه له راستی یه کانسې
هره وی زمین و په ره د هرون چوون ، ته و او د دوست د مین ۰۰۰ چمک
، ده له سر کوملنیکي ته واوله شته کان هغل د داته وه به یه کانســـاو ،
نخچیان بوړاد کیشی ۰ و ه چمکی سیو ۰ المعجم الفلسفی المختصر ، پېشوو

له راستی نزیکتر بیټه و ٠ ناسینکی ټاوه ها ، که زور له راستی یوه نزیکه پی ده گوتی زانست (علم = Science) مهمستی زانست وک مهمست و ټاوانجی هممو ټیڅو شاینکی مړی ، بریتی یه له زال بوون بمسر راستی دا و هاسان کړدی باری ټانی مړی .

زانست وانا ناسینی یاساکانی راستی ، ټهو هیزو توانایه به مړی د دا که بتوانی بهرنا مه ونخشه دابنی و لمپش دا بی پینی و بمسر راستی دا زالی یکه ٠ لمپر ټه ناسینی راستی تضیا به هو ی ټه زمون و ٠ خوئی هل قورتان له راستی (شته کانی دهره وی زمین) ده گونج و د مست ده وی ، گشت زانسته کان (زانستی بیرکاری ، فیزیک و ژبن ناسین و کوه لایمتی) لمسر ټه زمونی ورد بناخیان دانراوه ٠ لم باردا ده کړی بگوتی که زانست بریتی یه له ناسینی راستی له ریگی ټه زمونه و ٠ له مدا گومان نیه که ټه زمونی زانستی سیازی به لیکونه و (تبیین = Explanation) همیه و بم هویه شپوه بیرکړد ټه یان فلسفه ی رانیان ، له ټه زمونی ټه وان دا ، شپنه واری همیه ٠ هریه ټه ټبی بلتین که زانست بریتی یه له ناسینی راستی له ریگی ټه زمونه و به پالشت دان به فلسفه یه که و ٠

ټه وی دهرانین که ناسین له هر پله و باریک دا و سبارت به هر شتی ، د وو لایمتی لیک جپانه کړای همیه ٠ یه کم ٠ لایمتی ټید راکی ٠ د ووهم ٠ لایمتی عاتیفی ٠ لایمتی ټید راکی هوالی مطلبندی ژبان راد هگیضی و لایمتی عاتیفی باره د هروزی یه کانی چوارچپوهی لشم ، نیشان د مدا ٠

به ناچار بمانه وی و نه مانه وی ، ناسینی زانستی هرد وک لایمتی که ده گرتوه ، ټید راکی ټه واونیه ، بملکوو لایمتی عاتیفی ټیدایه ٠ بم حالش چونکه ناسینی زانستی له ناسینی همستی (حسی) د ووره و لمسر چه مکه د املراوه کان بناخیه دانراوه ، لایمتی عاتیفی له دا به هیز نیه ٠

زانا ټی ده کوشی تا ټهو راد میه که د متوانی ، د وور له چلونه یستی د هروزی چوارچپوهی لمش ، مطلبندی ټیان و د هروزی خوی هل سفنگینی و بیناسی ٠ به واتیله کی تر ، زانست پی لمسر لایمتی چندی

راستی داد ده گری. که واپوو ده توانین له ناساندنی زانست دا بلیین .
ناسینی راستی له ریځای نه زموون و به پالپشت دان به فلسفه فیه که وه و به
بی دا گرتن لمسر چندی بدمی دی . (۱)

لصیوان لایضی نه رکی ولایضی عاتیفی ناسین دا ، پیژمندی و
نیسبه ټیک همیه و شممش سبارت به گشت زانسته کان یه نه ، هر پیژمه
لایضی نید راکی زانسته کانی بیرکاری ، له زانسته کانی تر زوړ تره . به لام هیچ
زانسته ټیک نه که لایضی عاتیفی نید انهمی . و انا له حاله تکانی چوار پیژموی
لش ، و انین له سهرمخوښ . تضامت زانسته کانی بیرکاری که له گشت
زانسته کان ، نید راکی تریان دامال راوتن ، بریتین له ټیکوشانه کانی مړوف و
پیژمندی یان به ژبانی ده روضی یان عاتیفی شمیه همیه .

زانست وک هم ناسینیکی تر له د ریژایی و نیپه روضی کات دا ، به
پیی نیا زه کانی مړوف ، ټال و گوړی بمسردادی و به هووی زیاد بوونی
نهموونی بهر کان ، همیشه و بی پسانه وه ، وردی و به رفراوانی زیاتر پیچ
بمخسره ده گری . که واپوو زانست جوړیک ناسینی نیسبی یه یان له ټال و گوړ
دایه . به لام ناسینی زانستی ، له کرد ه ویدا له گیل راستی ، یسکه
ده گریته وه . که واپوو له همان کات دا که نیسبی یه ، راستی جیځای متانسه و
بضرخ و بیرلاو (مطلق) . به و انا یه کی تره زانست شو پلمیه که لسه
کرد ه ویدا له گیل راستی ، یه که ده گریته وه و بیرلاو و بی سنووره .

زانست و کرد ه و په ټیکه و به مسترا و نه وه . بارود وځی کرد ه و می ژبان که
له حالی ټال و گوړ دایه ، همیشه دنی مړوف دیدا تا زانستی تازه و د مست
بینی و شتی زوړ تر فیرتی . ناسینه تازه کان شمیه هووی ټال و گوړ له بارود وځی

(۱) — پاش بهر و روښون له گیل شته کانی د مورومر ، پاش رمنسک —
دانه و میان له زمین دا و کارکردنی زمین لمسر شو و تنانه و دانه و میان به
جهانی د هره و می زمین و نیپه رکردنی پله کانی ټیگیشتن (احساس ، تصور
ادراک) و گیشتن به چه مک و کملک و هر گرتن له زانستی ژیریتی له ریځای
نهمونه وه ، به لمبر چا و گرتنی فلسفه فیه که پیژمندی یه د ریژخایم و پا بهر —
جا کانی د هروزی ماده ، د هزاند ری و نه گهر شم زانسته ورد و قبول سوو ،
پی دملین ، (علم = Science) دانه و .

کرده‌ومی دا (واتا ناسینه تاره‌کان ، بارودخی شان ده‌گوین) .

ناسینی هونه‌ری :

هه‌روه‌ك له باسی زانست دا گوترا ، شه‌گه‌ر بو گه‌شتن به راستی پیستی
بنیینه پله‌ی ناسینی ژیریژی و به ویه‌کی تریژ لسه‌ر لایمی ئید راکی
ناسین دا بگرن ، ناسینی زانستمان د‌ست ده‌کوئی و له‌گه‌ل چمندی دا
به‌ره‌و‌روود مبین و له‌گه‌ل شه‌دا سه‌روکارمان د‌می . ئیستا شه‌گه‌ر له پله‌ی
یه‌که‌می ناسین دا واتا ناسینی هه‌ستی (احساسی) هیندیك راپه‌ستین و
پی لسه‌ر لایمی عاتیفی ده‌ه‌رونی دا بگرن ، به ناسینی هونه‌ری ،
ده‌گه‌ین . هه‌روه‌ك زانا به پالپشت دان به چه‌مه‌ گشتی و دامالراوه‌گانه‌وه ،
راستی ده‌ه‌روه‌ی زمین به پی ئیمکان و گونجای له‌باره‌کان (حالات) ی
چوارچیه‌ی له‌ش داد هه‌مالی و جیای ده‌کاته‌وه‌به زمانی چن‌دایه‌تیی
ده‌ی ئیه‌وه ، هه‌نه‌رمند و خاوم هه‌نه‌رش به پالپشت دان به وینه‌سه
جوزشی به زمینی یه‌گانه‌وه ، تا ئه‌دا زه‌مه‌ك ، راستی ده‌ه‌رونی له راستیی
ده‌ه‌روه‌می هه‌ل ده‌مالی و جیای ده‌کاته‌وه‌به زمانی چلونی رای ده‌گه‌میستی .
هه‌ره‌یه‌ له کارواری هه‌نه‌ری دا ، چوارچیه‌ی راستی ده‌ه‌رونی ، پتر له
یاسا‌کانی راستی ده‌ه‌روه‌می ، سه‌رنجی ده‌د ریتی و به پچه‌ه‌وانی شه‌وله
کارواری زانستی دا ، راستی ده‌ه‌روه‌می ، پی لسه‌ر داد ه‌گه‌ردی . له
خالش خاوم هه‌نه‌ر وه‌ك زانا ، بو ناسینی یه‌ك‌گرتوو له‌گه‌ل راستیی ،
تی ده‌کوئی . هه‌روه‌ها بی‌جگه له زال بی‌وون به‌سه‌ر راستی دا ئامانج‌یککی
نیه . ناسینی هه‌نه‌ری وه‌ك ناسینی زانستی پیوستی به شه‌موون (تجربه)
هیه . هه‌روه‌ها شه‌موونه‌کانی خاوم هه‌نه‌ر ، له ماکو زه‌مینیی فله‌سفی شه‌و ،
ره‌نگ ده‌گرن . له ئا‌لام دا ده‌کرئ ئاوه‌ها هه‌نه‌ر بنا‌سیند ری ، هه‌نه‌ر
بریتی به له جورێك له ناسینی راستی له ریگی شه‌موونه‌وه ، به پالپشت دان
به فله‌سه‌فه‌یه‌ك و به پی دا گرتن لسه‌ر چلونی .

نیه‌به‌تی عاتیفه سه‌بارت به ئید راك له ته‌واوی هه‌نه‌ره‌کان دا ، وه‌ك
یه‌که ، هه‌روه‌ك لایمی عاتیفی مۆسیقا له هه‌نه‌ره‌کانی تر زۆرتره . به‌لام
گومانی ئیدانیه ، هه‌نه‌ری وا له ئارادانیه که به ته‌واوی له راستیی

د هرومى ، نامزېن . ههروهه ها هيچ زانستگيش نيه كه له راستى د هرومى ،
 هيچ هوانيك بلاونه كاته . تضامت موسيqa كه له گشت هونه ره كسان
 عاتيفى تره ، خوږى نيسېمت به چوارچپوهى لىش ، هوښه كى د هروميه ويې شم لا و
 نهولا پيژمندی به راستى د هروميه وه هميه . هونړى سمدله سدا فوول و
 د هرومى (Subjective) (نه كره همي) فرموليكه له تيكوشانى
 لىش ، له د هرومى چوارچپوهى لىش دا ، بدي دى و خوږى د مونيى و
 هيچ كات بوښه ديارى نايى و ناسيند رى .

ناسينى سمدله سدا بې خوشيان د هرومى (Objective)
 (نه كره بگونج) برينى به له هاتوانى له هاتووچو و جم وچوښكي .
 بې سهره وهه كه به هيچ جوړيك سهرنجى ښه بولاي خوږى راناكښسى .
 هونړش وهك زانست ، به پتي بارود وځي ښانى مړوف ، ټال وگورې بمسهر
 دا دى و له همر كاتيك دا ، ناسينيكى تازه بعد مسته وه ددا .
 ناسينش بمزورهى خوږى ، د مپته هوږى پيك هاتى بارود وځيكى كرده وميى
 تازه وله ټاكام دا سهر نه كښيسته لاي گوراني ښانى كومه لايه تى يه وه . زانا و
 زانيار له ژر تيشكى راستى د هرومى دا ، به راستى د هرومى زمين ده گدا .
 خاوم هونړه ژر سيمې راستى د هرومى زمين دا ، راستى د هرومى
 د مېاسى ، هرد ووكيان په رده لمسر راستى هېل دد موهه ، يه كيان به
 دواې راستى كرده وميى دا ده گهرې و نه وى تريان ، خوازيارى راستسى
 هونړى يان جوانيه . مړوف له كرده ودا به گورپنى مطلبندى ښان ، به
 ناسينى ده گات و به هوږى ناسينى ، خوښى ټال وگورې بمسهر ددى .
 كه خوږى گورا ، به بوچوونيكى تازه ، نه چپته به رهميرى مطلبندى
 ښانه وه وله ټاكام دا له ودا چمد ټال وگورې تازه پيك دښى و به چمد
 ناسينى تازه ده گاد و جارېكى تر خوږى ټال وگورې بمسهر ددى .

زانا بو ناسينى چلونايمتى شو ټال وگوره تازانهى كه به هوږى كرده وميى
 مړوفه له راستى يه كان دا خويان نواند وه ، هښكا و هېل دد كړى و خاوم
 هونړش بو ناسينى هوښد و ناره زووه كان يان شو وى چوونه تازانهى كه
 ښه به هوږى چمد ټال وگورې تازه له مړوف دا ، دپته گورپانى تيكوشان .
 زانا به هوږى شو راستى يه كه هميه و لمېرد مستى دايه ، مړوف بـ
 به روه ورومون له گېل رود اوه كانى د واروژدا ، ناماده ده كا . خاوم هونړه

به هوی ناسینی به توانا (بالقوه شهوی که د متوانی بیی) ږنگ د سرنشان د هگا و لمپش دا د وارژد مبینی . مړوف به پنبه وانهی گیان لمبه رکانی تر ، له ماوهی ژیانی کرد هوی دا ، راستی ده گوړی ، به هوی گوړنی راستی یان شته کانی د هره هری ، که له د هره هوی زمینی دان ، شته کان د ماسی و به ناسینی یاسا کانی ، ږنگی زال بوون بمه ریان دا ، د مد و زینه و خوی له سته می بی به زمی سروش ، رزگار د هگا . که و ابو کار مړوف که ماکسه ناسینه ، خوی خوی به د مست هیثانی نازادی . کاری زانستی د میتسه هوی شه که مړوف بمه ر زوړو فشاری د هره هوی دا زال بی و کاری هره هری د میتسه هوی شه که مړوف له گول پیدا وستی د هرونی ، ها واهنگ بکا و له تالام دا بمه ر دا زالی د هگا . لم بهاره زانست بریتی به له راگیان دن و شی کردنه هوی نازادی مړوف له جیهانی ئید را که کان دا و هره بریتی به له گوزانی نازادی مړوف له جیهانی عاتیفه کان دا . هره لمباری بیرو سوپوون دا ، کسایتهی ثنجد هری ناسین (مړوف) له پابه رجایی و اوستانی تیکوشه رانه له چوارچیمه کی (پته و) دا ، ته کاته خاوم بش و له جیهانی کرد هودا ، بامتی ناسین (راستی د هره هوی زمین) ، ږک و پیک د هگا ، زانست له جیهانی بیرو سوپوون دا ، کسایتهی ثنجد هری ډار (مړوف) ثباته ژر چوارچیمه کی تیکمشتن و ئید راکی و له جیهانی کرد هودا ، چوارچیمه کی ئید راکی بمه ر بامتی کرد هودا (راستی د هره هوی زمین) داد صمپنی . ها واهنگی یان پیکه و ژیانی زانست و هره لیرمدایه که ثنجد هری کار ، هره شه و ناسینه ریمه و بامتی کرد وه . هره شه و بامتهی ناسینه . نم ها واهنگی یان ها و ژیانی یی زانست و هره که د هره تانی خووندن به فلسفه د مدا .

ناسینی فلسفه فی

گشت نیمه له ماوهی نیم کردنی ژانمان دا به هوی کوگایه کی تیکمشتن و ئید راک و عاتیفه که و مدستی دینین ، ثبینه خاومنی بوچوونکی گشتی که همو ناسینه کانی نیمه د هگرتنه و بم بوچوونه گشتی یان جیهان بینینه (Weltranschnung) د هگرتی بلنن " فلسفه " و شهی

فلسفه، پېچه‌وانه‌یه‌که له شوی یونانی فیلسوفیا (Philosophia) به واتی "دوستی زانست" . به لّام له میثرووی زانست دا ، ثم وشیان له واتی کوتی زانسته‌کانی تاقه کمسیک یان گریه‌ک یان کوْمَٹیک یان د هورمه‌ک ، به کاره‌تیاوه . همر مرقّیک چ بیهوی و چ نیمه‌وی ، بوخوی شیوهی جیهان بینی یان فلسفه‌میه‌کی همیه وچوئیه‌تی فلسفه‌فهی شو ، بــــه ناسینه‌کانی شه‌وه ، پیژندی همیه یان به گشتی پیژندی به بارودوخ و داخوازه‌کانی ثانی شه‌وه همیه . لمیره‌وه همر شیوه ناسینیک کم یان زیاد ، له راستی ، هه‌وال بلاو ده‌کاته‌وه ، فلسفه‌فهی همر کمسیک تاراد میه‌ک راست و دروسته . له‌کفل گشت شه‌مانش دا ، بیمی باو (به‌کـرد هوه) دروست‌ترین فلسفه‌کان ، هی فیلسوفه‌کانه . له میثرووی ثانی مرقّ دا ، شه و کمسانه‌ی که زانیاریه‌کانی خویان به‌وردی همل سم‌گاند وهو جیهان- بینی خویان ، لمه‌ریناخه‌ی جهند ناسینی زور دروست بنیات نساوه ، ناویان نراوته " فیلسوف " . کرد هوه‌ی فیلسوفه‌کان همیشه بریتی‌یه له ریک و پیک کردن و گشتی کردنی زانیاریه زانستی و هونه‌ریه‌کانی خولی خویان (شه‌وی له ثانی شه‌وان دا همپوه) . بم جیاوازی‌یه که لسته‌ روزه‌کانی پیژوودا ، فلسفه تعنیا به‌گشتی کردنی د مسکوته‌کانی زانستی و هونه‌ری ، وازی نده هیتا ، بملکوه به‌کرده‌وه شرکی زانست و هونه‌ری ته‌خسته ئمستوی خوی .

فیلسوف هم له زانسته جورا وجوره‌کانی زانست و هونه‌را کاری ده‌کردو هم ناکامه‌کانی لیکولینه‌وه‌ی خوی به‌شیوه‌ی گشتی راده‌گمیانده و فلسفه‌فهی دروست ده‌کرد . به لّام پاش خولی لهدایک بوونی زانست (ژوسانس) له نوورویدا که دهرمانی ناسین به‌رفراوان بوو و پسرپوری زانستی هاتسه کایه‌وه ، ورد هورده ، زانسته‌کان سه‌ره‌خو‌بوون . پاش شه‌وه تعنیا شرکیک پور فیلسوف به‌جی ما ، شه‌وش بریتی بوو له پهرمې دان و گشتی کردنسی زانسته‌کان و هونه‌ر . هه‌روه‌ک شه‌ورپو بپچه‌وانه‌ی رابرد وو ، فلسفه‌فه نسه کوکوره‌وه‌ی زانسته‌کانه‌ونه له سه‌ره‌میان . ئیستا ناسینی فلسفه‌ی ، ناسینیکه که له تیکل کردن و گشتی کردنی زانیاریه‌کانی زانستی و هونه‌ری ئمم چهرخ و کاته‌ی ئیمه ودمست دی و پو تیگمیتتن له سروشت و پله و ریگسا (پهر له‌کند و لمندی) مرقّابته‌ی ، پیژسته . به جوریک که ده‌زاین هیچ

تاسه کسیت نیه که خاوهی فلسفه دیت نمب. نه واپوو به ییچدانای کومانی
 زوری زوری خفت : سته که وایه که تایا دوسه مان همب یان نا ؟ به لکرو
 سته که تاوه هایه که تا یی سته د هتواین فلسفه خومان به دروست
 بزاین و پائی پیوه بد مین . فلسفه خاوارو ، فلسفه فیه که ، له د وایین
 د ژینه و کاسی زانسته گان و هونه ری هاوچدرخ یان ثم گاتدا ، سرچاوهی
 زین . کاری نیسوفی تم چهره تمنا تهویه که به یارمته زانسته گان و
 هومه جورا و جوهره گان ، بوپوونی گشتی دروستیک ییت بیند و دهک بسو
 راس و ریس کردنی جیهان بینی خویان ، هان بد او بوم جوهره بیته هوی
 بات کردن و بهره پیش بردی باری تاش لونه دیتنی .

د بهره ناسین فلسفه کنیتی به : هم راس درونی و هم
 راستی د هرهوی زین . د هکریته به و تهیکتری . هم ناسینی زانستی
 نیاید و هم ناسینی هونه . لایمذگانی میونایینی و چندی راستی که
 نه راست و هومردا ، نیت جیا د بهره ، له فلسفه دنا ، یه که د دکرده
 ناسینه دانی سته دانی د هرهوی زین (راستی) (ناکه کسی ، لومفل ،
 سرشت) له به هوی هکری راست و هومره به دی دین ، تپوو پیسه
 نیسبت . به ریلا (منق) نی . نهوات که تم ناسینه به به ساری
 " خیل " تریتری ، بیکه و پیومندی بد رین و رین و بیک بکین و ساری
 گشتی بگره خویان ، ناسینی فلسفه دیته کایه .

ناسینی فلسفه له تانی مروت دا ، گرنکی زوری هیه ، چونکه له
 لایم رتوینی کرد هوی مروت و نه لایم که ترشکی رتیه رایتی زانستی و
 هومره نه مستو نه گری . هرکه سیک به پئی فلسفه خوی و ریگا و شوین و
 داب و نه رینی تانی خوی هفل د مروتی و تیکسانی خوی دست پی د هکا .
 خاچن هومرو زانا به پئی ناسینی فلسفه خویان ، سرنجی جیهان
 د هک و تم همبونه بان و به رینا : شی د هکفه . که واپوو ناسینه
 فلسفه وک رتوره سیکه ، که هم ریگا و شوینی لسیکی ناسایی دیاری
 د هکا و هم به زانا و خاوم هومره یارمته د هدا ، تا بد وای تته
 ناداری به گان دا ، بگه پین و پونای زانیاری به گان خویان بر بکفه هوه .
 هومره و خاوم له فلسفه نه ناسینه گانی زانستی و هونه ، سرچاوهی
 گرتوه ، زانستی و هومره و پیش د ماب . هومره و جوهره له زانسته گان ،

همنه رکان بهر و بیشر ده چی و به د ژینه و تارون د دهن و شته
 نادیا ری بهل ده . ژنده ، نه به هوی نه وه که بد تیوه پیوست ، به
 چمد سنی کستی بهن و چمد فلسفه ی تازه بهر همن دهن . شه
 فلسفه تازه ، همدروک بنج و بناوانی حویار د بهستن ، نه به هوی نه وه
 له زانست و همدروک ، بهر و ناوچه ناسراوه تازه کان ، بهر و پیش بهر و
 به هوی ته ژنده و د ژینه و سنی تازه . نه و بهر و نمر تصد ازه فلسفه ی
 نایم زان ، یا خاوه همدروک ، راست نه بی ، ناسینی رانستی یان
 همدروک نه ، هوی ته و قورس تر ده بی .

پیژندنی به کانی فلسفه و زانست و همنه

فلسفه بهر همن زانست و همنه . زانست ناسینی که ، له پالی به
 چه که کستی به کانه . داوه و خاوه ی نه یی شید راکی یدکی به هیزه . همنه
 به پیچه وانه ی زانست ، زیاتر راستی د هروزی ، نه راستی د هروزی زهین ،
 به بهر چا و نه گری . همنه د زانست داد منی (پی له سر داد هگری) ،
 چونکه زانست ، پنبیان همنه ، چونکه ناسینی زانستی تازه ، چمد
 غانیدی تازه د هخوتی . شم د ووا بهر بهر که به پیژندنی یان همدروک بهر
 بهر و پیش د همن ، چونکه همدروکیان ، به بهر د ووا بهر بهر (منظر
 نهاین) له نامیزی نومل دا . بهر و نه د هگری .

جاری وایه ناسیه کان پیکه کو د مینه " منوی جلال الدین
 بلخی و کندی الهی دانته " همدروکیان چمد توخم زانستی و
 فلسفی یان تیداوه داساس بهر و وناستی " تالرتی " وکتیپی .
 " خونه های خشم " (۱) تمین بی (Steimbek) له ریزی
 نومل ناسی دان .

" ناصر خسرو قبادیانی " ناعیر ، سوهر ، میثوزان و فیلسوفه .
 " لشارد و داوین چی " وینه گر ، پیکه رنات ، میعمار ، تصد ازه یار ،
 لمش ماس بهر و بیرکاری زانیه . بهر و نه له خولی ته ودا وانا (خولی

لندايت بويي زاست نه نوورويادا) همدريه نه " تخيل " ز زاستي .
همروهه ها به خونه کسي د وایي دا بارد و دوخه که : کم يان زياد ، هر به و
جوړه .

زانا و خاوهن هومر همد و وکيان هميو کوټل دا د دزين و به پيـ
بارد و خو و خواريزه کاسي کوټل ، نايمنري ده کس . سياره کاسي خوښي
خوځيان د ماسن ، پاشان هرکاميان به ناوچه کاري خوځيان دا ،
تي د کوټن ، نامرزي به ناکام کهيدي نو نيازانو و جي بدجي کردنيان
بد و زنده . زانا و خاوهن هومر همد و وکيان بايان دا و توره بد ميراتي
ندر معنکي نوټمني خوځيان و کوټل کاسي نه وه . نم ميراته . ره به زاستي ،
هينري . مفسلي و ناييني يکان و حشر ، ده کي نه وه . همد و وکيان
تي د کوټن نه به يستي و اس نم ميراته ، زيات بد و ناماجي خوځيان
پکندوه . کمت توخ و غوسوره کاسي داب و بدني نه وان . که و تونه ته
زير د سته کاسي زانا و خاوهن هومر وه . هرکاميان به کي ديت لـ
غوسورانه ، نيايان هيه . يو نمونه زانا د وتوان بي لـ
نايني و داب و ندي يکان د اپري . همروه ها خاوهن هومر شـ
لـ غوسوره زاستي يکان داب و ندي ، د اپري و داس پيدا بيـ .
به کسي زوري نو غوسورانه کي سه رجي خاوهن هومر زاده کيـ ،
پيوند نيايان به نيايان کسي يده غدي . بد لـ زانا پال به غـ
بسور يکانه ته دات .

بدهوي نو تي رواني نه زانا و خاوهن هومر ، ته ماتاي ميراتي
نه رمه مگي ده کس ، د هره تانيک پک د و ريگيک بـ کيـ نه ناماجيان
پيدا د هـ و بيريت نه زهنيان دا ، نينک د هـ دوه . هر چنـ کاري
زانا به شيو هيدکي کسي وه کاري خاوهن هومر وايه ، پيري هرکاميان نه
ناپري نايمني دا جي ده کي . زانا نه فاي پري چه دـ دا بير د هـ ته و
خاوهن هومر به هوي و نه زهني يکانه وه . بير د هـ دوه نه مـ تر گـ
جيا وزي نه و دو که هيه . نم جيا وزي به د مـ هوي جيا وزي يه کـ .

چه مـ (مفهوم) بري يه نه بير يکي پته و که لايمـ هـ پته کاسي
يه د ديارده ، نه گـ ته و به هـ هـ ، کسي يه . و نه گـ (نه وانه يـ
زهنيان د ساکار) بير يکي ساکارن و تافه کسيکي د بارن کرا و ده کـ ،

بیرد وزه راستی یکان فرمانبره وایی ننگن ، ننگ به ویت و ناره زوی نیمه .
 نیمه هر چند حزمگین ، روزه نمسوزی مسمران راجوسنی ، زهوی له
 جوولانسره دایه ، بهد هوری خوئی و بهد هوری خویش دا ، حیداب بسو
 ویت و ناره زوی نیمه ناکا - (۱)

بیژمندی زانست و فلسفه

هزاره فیلسوف نه زانیا ری و زانست ، نهو به همندا د مبا و وای لئی
 دهکا نه توانی سهریی و راستی یکانی نهد وین ، بد ویتته . هره دهکا
 ویت گوی خستنی فلسفه ، نه لایم زاناره . تبیید هوی ون کرد نسکی
 ثامانجی د ورنه وکان ، نه پیما وی به رزه وندی مرؤف دا . . .
 تیکهشت له نهد وون پیمان دهلی ، نهو نه له نجامی نهوه و
 لهر نهوه ، نهو ما و و فلان شت بعم سیومیهو لهر نهوه ، نهو د مدات . نهو
 تیکهشتش بریتی به له د ورنه و و ناسییی بیرد ووزو یا سا زانستی یکان .
 نهو اسی هموو ماد مکانی تیدا نه جوولانسره و پتی دا تدرؤن و پیش نهکون .
 نیجا که تی کشتن له نهد وون بریتی بی نه د ورنه و وی بیرد ووزو یا سا
 زانستی یکان و نهوانیش بریتی . له بیژمندی به بهر تی یکانی نیسوان
 ماد هکان ، نهو پیوسته نمیش دا نه نا وهر وکی خودی ماده ، تی بگمین .
 تم تیکهشتنه د ورنه و وی بیرد ووزو و یا ساکان ، ننگ مدد پیوستنیان به
 زانست همیه ، به نکوو خوئیان به جیهانی زانست دان ، لقهکانی زانست
 وهک فیزیک و شیمی و بیژمندی و خند . . . لیان نهو ویت ، چونکه تنیا
 زانست نا و سکی مسنه کلمان ییشان نهو او جوولانسره و پیژمندی یسه
 بهر ته تی یکانی ماد مش له جه وهری ماد مدان . نهو هیلن له یهک دانسی
 نهسفه و زانسته . وانا نهو مانده دوو عین و هره کتری نمین ، که نهو
 یه کتریان دا ، مانای وایه سوختهی هارمشیان همیه . نهو نهو تیه و نهسفه
 هماغه خوئی له زانست وهره گری و زانست نهکات به باخهی خوئی و خوئی
 لهر زانست دا نهو تیه . زانسیس خوئی له بدرکی نهسفه هماغه .

کیت و خوئی ناراسنه نهک .

سوفندی هانوسریه زانی مدسانیک برینی یه . دایک دانی هیئسی
نه، نه زانست . بد زانی نیزیان برینی یه نهو مهجاندی که فلسفه و زانست
، چو د روستی نهک . و تا مهجانبیکی هانوسریه نه تصحاحی تینه لا و سوزی
هر دو مهجاند که و (نهجاس فلسفه و زانست) بدلام به زانی شیمی ،
ریتی یه نهو زهینه بدی نه فلسفه و زانست هر دو وکیان ، کارنیک یییدا
نهک . (۱)

فلسفندی زانسی روزنیش کنس و تینه نیش زانسان پس دما
، رابدر به جیهان نهفل رپه ری سریشتی دا به ره و یییده نه مان به سات .
سا و بیرد زره زانسی یه کان ، له هانوسریه لایمه کان دا نر نه کانسه و
یان کات به وزیدکی ناراسنه کرا . (۲)

زهد و تمان ، ناسین ناگامی نیگونیاس رنک دانوه و سولمنه .
روست کرد نهوی راسی نه هوسی مروت . دایه که به خوئی یاساکا .
سهرکشی کو عمل نهینه خاوهن مدرج و به نیییه میکی لیک جیهان کراوه نه گیل
رد نهوی کو نه لایمتی دا ، پیومندی همه . نه دو و بلدا و هد مسست دی .
هی ناسینی هوسنی (حس) و بله ناسینی ژیریشی . له پلسه
نهکدا . مروت نه لایمه جورا و چوره دهره وی یه کان دیارد هکان ناگادار
مبتی . نه بله دو و همدا ، به ناوه روکی دیارد هکان و یاساکا .
سهرکردی و به ره ویش چوویان ، دهگا . نه دو و بله ، یه گرتس وون ،
هر دو وکیان رنک دانوه وی یه جیهانی مادین و له نیگونیان
رد نهوی یه کانی نیسان هکان ، کطک و هر د هکن و له روانگی نه دام ناسی یه و
هریگی تاقه دهرگی دیکه و واتاد هرگی دهری (عصبی) ، پیکه
پیومندی یان همه .

مروت له سیبری ناسین دا ، یاساکان یان پید اوپستی یه کانی سروش و
نیزه کانی سروش په چوارچیوی باراستی به رزه وندی و پستی خوئی دا ،
. مخاته زهر دسه لات . . . که و ابو ناسین که ره وی پیوستی گه شتن به

(۱) - جهلال د مباح ، الهی فلسفه و زانست . . . پیستوو ، ل ۱۹ - ۱۸

(۲) - هه مان سهرچاوه بهرگی ۸۰ .

نارادید. ب. س. یاساگان یان بید اوپس یسکاس میزویس، مسروفت
 نه سوانی نه ناس و نوری همدگراس کومفل دا، سوپس دابس.

راسنی (حقیقت)

نوه مان بؤ ده رکوت که له جدویانی همدگرنه وینه رهمن یه کانس
 نیمدا، هه چهنه بیرکد بدور یه یس و هدرده؛ راسهنه، پدیتا
 نه من. نینسا نه رسیاره نید یس که " راسهنه " چی یه؟ نه من
 بریتی یه نه یه تره و یه کوشی وینه رهمن یس یسکاس له کل راسه یه کانس
 جیهانی نه ده و یه رهمن. نه من ورد و یه. هه مان کرد و یه، بد نام نه من
 یه تره و یه " حزنی " و سانه یه. چونکه ده کوشی که وینه یه،
 نه هه من له کوشی جیهانی نه ده و یه، یه تره و یه، یه کوشی یه
 بهر یس (حزنی)، ده کوشی یه کوشی نه و یه. نه من یه کوشی یه
 جیهانی نه ده و یه هه من و له وینه کانس. هه من یه کوشی
 بهر یه و یه یه یه یه، وینه کانس ده روست نه من. بهر یه یه
 بهر یه و یه و یه و یه بهر یه یه، ده روست نه من. هه من یه
 یه خاوه یه یه وینه یان هه من (Prapca ۱۰۰۱) نه که
 یه و یه هه من یان نه من، راسنی نا به یه کی دیاری کراو، لسه
 سنوورکی دیاری کراو و له هه من یه یه دیاری کراو، به وینه یه
 (Ideas) " یه یه و یه هه من. هه من له مانه بؤ یه و یه و
 ده و یه نید دیه یه یه که راسنی. وینه و یه خه من یه یه نه سانس
 ۱۲۵۷ یه و یه، به ده سانس یه کانس یان هه من و یه راسنی —
 یه بهر یه. کیانده کانس، بی خواردن ناتوان به یه ده رسته بهر یه،
 نه من له کل راسنی یه ده و یه. نه و یه هه من، زوره یه —
 بهر یه که ده یه من، بهر یه و یه. بهر یه بهر یه یه بهر یه یه
 لسه بهر یه یه سهرمانی یه کانس و یه رسته بهر یه و یه و یه کانس
 زوره یه یه سهرمان به راسنی به یه یه یه کانس و یه بؤ کانس بهر یه
 کانس یه کانس، ده کوشی بؤ چهنه بهر یه و یه مانجی دیاری کراو —
 نه ده یه یه روست نه من. بهر یه بهر یه یه یه بهر یه کانس

پیرایټ نه کفل جیهانی د هره وه ، یهک پکښه وه ، نه یې . به پیچونه وانده
 نه یو سته راس و ریس بکړن و نه ژر ژر څسکی زانستی نازدها : سه رله منځو
 د دوست بکړنه وه . ناتوانین به وانه بللین ، ناد روست ، به ښکوه نه وانه
 " جزئی " ویسی و نریت به راستن .

تم ناپیدنمندی یی راسنغیه ، پو زانست ساراهه . نو یاسایانه ی که
 زانست د میان سلفین : بی نه ولا و نه ولا جوولانه وهی جیهانسی د هره وه ،
 نیشان د من . تم یاسایانه له کفل جموجوئی راستغینه و پیوندی یه
 د وولا یمندگان ښدگان له جیهانی د هره ودها : یهک د هکره وه . له کس
 همدووی نه وانه دا ، زانست ، چسپند یاسای زبیرد راوی وه د هره
 هیاوه که د هوانی رابنیمین ، راستی به ریلان . (۱)

راستی به ریلان و راستی نیسی

به کمه . مهمست له یکه میان ، ناسینی گشت راستی به ، به نیسی
 ته و او ، شمش کاریک د ژواره و لباری کرد هوه و ناکړی . ده پیچونه تفسیر
 نامانجی ناسینی کرد هوهی . به لام راستی نیسی ، به وانی ناته و او ووی
 ناسیمان و پله به کونایی نه کیتتانه .

د دوهمه . نه به پو مرون د هکونجی که له کاتی نیگولینه وه له
 روانه کتاب سروشت ، نه وانه که له جیهان دا هستیان پی د هکړی ، چسپند
 زانباری د هره ست یی که تم یان نه و پمنی شو ستانه ، له زمینسی دا
 رنگ بداته و له راستی دا به راه ژوپان بکا و نه کونجی رنگای زانستی
 د اها تو خوش بکا . د هکونجی به جوړه سه رنجی تم غوسره د روستانه له
 ناسیمان ، بد می که نه وانه ، راستی به ریلان و جاری وایشه ناویان به
 راستغینه هماغه مای ، د مبرد ری . وهک پدرو هه وانه رانی که شتی
 هه وای نه لایس یکه ش سوغیه ته وه له ساتی ۱۹۵۷ . به لام نه وانه
 ساینانز که به نیویمه کی ناته و او راستی یه گان به راه ژوو د هکمن ، نه وانه ی

له ده کړي نه دا حاتوودا ، ورد ترين و راس و رس بکړين ، ثوانه —
 راستي په نيسي په کاس ۰۰۰ بپياري د روست نسر نسيک ، له بارود وځي
 تايجه ، خو د صيپني . جاري واپه نه هر بارود وځه که بکړد ري ، هملسه
 د هين . ثوره له ناو نه ۱۰۰ نهی کرمادا . ده لوی ، تيا له حاسي
 فناري ناساي (۷۶۰ مي کرام) دا راستو له نېجوني شم مهرجدا ،
 هله ۰۰۰ (۱)

که واپو د يمان که زوړمي راستي په کان ، ناته واز . بش پش و نزيک
 به ته واون و له راستي دا هممه به هله دا ، راستي خو د صيپني . که واپو
 به گنسي نه هدر بابه نيک دا ثيمه تا راد ميه : راستي (نه راستي به رلاو) —
 مان هميه . ران هي هدر راستي که سمبارت به مدهر سنيک هممه و له هم
 چرندا ده توانين بي پنهين و هدر ودها شيوي ران ياندي ، پيومي به
 تا مارنکوه هه ده که نه هر کانيک دا بک د ونيوه وي راستي وانه تر
 د مسلاي مړوډا . به نيسي نه و تا مارانه و ، نيسي به . ثيمه تيا
 ده توانين راستي له پيومي نه کله شته کان دا و به بي نه زموني خو مان
 نه و شانه و به پي نه و کرد و دهی که له ريگي ثوره و شانه مان ناسيون ،
 رابگه مين و شي بگه ميه . له نه مان کات دا شم راستي به به جيهاني
 د هره ، پيومي هه ده رنه . دانه وي تدا و تري تايه نمدی —
 راسته مينه کان ويا ساکاني جم و جوي شته کان ونيکوناني د هره وي ته واون ،
 ريک و پيک ده کا . نه هر راسته مينه دا ، غوسوريک له نيسي بسون ،
 به رلاو بسون (مطلق) ، زمي بسون و د هره وي بسون ، هله —
 راسته مينه له و باره و که به و رسته شي د هکړتوه له به بارود وځ و نه زمون
 تا ماري تايه ت گيشت به راستي خه نيک که ريک و پيک د هکشن ،
 پيومي هه ، نيسي به . له برتوه و شته به وې شم رسته و ،
 سر لموډ د روست د هکړتوه ، راسته مينه جيهاني د هره وي زينه و
 سره خو له مړوډ هميه ، به رلاو (مطلق) ه (۲)

(۱) — المعجم الفلسفي المختصر ، پيښور ، ۱۹۰۲ — ۲۰۱

(۲) — نظر السیاحه ، ص ۵۰ ، ۵۱ ، غوربت ، رسته و ،

نه گهر شيمه ، له دهره وي زه مينه زور بهر گوري شو بپاراهه سهارت به راسته مينه کومال نه ستر اوگان ، بهم ناسيد بنه يي که راشي پريتي به له همر بپاريکي " جوزني " نميا کاشي و سرت به راسه ، نه وکات نه و ناگامه و درد کړي که نيمه بو راس و رس کردني بپاراهه کانمان نه شتر تينسکي نه زموي نازدا ، د بي هه مينه ناماده يي . به لام سده که ليردا کونايي پي لايه . نه وکات که نه زمويه تازه گان پيدا د مر و داواي دروست کردني چمتو بپاري د ياري کراود نکند ، نه وکات پي دا لرن له سي کردنه ويان به شيوه کون و اسرو رس ستر ويان ، به ماسايه که نم بپاراند له همل و مدرجي نازدا ، نه راستي يه ، به درو کړاو . . . بو سمونه ياساکان راستي هيکايکي که ليک ، هيکستا و ت رابر دو ، بو زور کسي ناماچه نند از ياري به کال دروس و هيچ کسر ليدو باو پدا نه که نه وانه وکات ياسا ناد روسته گان ، رت بکانه و . نه گيل نه ماندا د بهر نه و نه زمويون نينداني داوه که نم ياسايانه پي نه وي دروست بکړي ، بو گت جم و جوته ناسرا وکاش ماوه ، ناتوان لمبر چاو بکړي زين ، نم ناگامه و نه دست دي که نم نيد د يايه که ياساکان سپون پي هيچ کړي وکوت سهارت به همر ماد ميت که وا نه جم و جوته دا ، کليکاي نئ و نه بکړي رت ، نيد د يايه کي ناد روسته . که و ابو راستي يکي " جزئي " و سرت به ته واکه له همل چوارچيوه کي د ياري کراودا به نند از ي پيوست ، راسته مينه ، نه گهر له دهره وي نم چوارچيوه دا ، که لکي لي و نه بکړي ري ، ناد روسته . . .

نه نه نستان دندا که راسته مينه همل و نه گت شو چه مانه که به شيوه د ژميته و ميارد د نه باس کردن ، تضيا نه ناوچه ي زور تضمير دا و نه به ريلاوله بمر چاو د بکړي زين . . . همر هات و نيمه شو د ووه مان ، نه دهره وي نه و ناوچه تضميره ، له بهر امير يه کتر دا دانا ، نه و دوه کسه د بي يکن ، بمنيوه د بي خويان د هگور زين . راسته مينه د بهينه همل و همل د بهينه راسته مينه . همر به و جوړه که له زوري کاته کان دا راستي — يکان ، نرتک به راستن و ده گونجي به اسراست بکړي زين . همر ووه ها د لري به و بله يه بهين که زوري همل کان د روي بي خوش و ته وانيين ،

سټېټ بڼه که له د هره وی ره یې دا نمې و له ټپاس راسته قیما نېمې ،
 د رڼه . بېم جوړه تا زانسته کاسې مړوف نه گڼل د هره وی زمین دا نه کونجین ،
 نابنه راسته قینه . . . ټاپا راستې برینې د مې له سر وشت ، هره لمبه رته وی
 سر وشت به چه سټیکې مه و زوی هغه ؟ وانا سره خوږه نه مړوف و مړوفایه تی ؟
 بڼه کومان نه . . . ټیگه یستن له راستې مه و زوی بېم ټیوه ، هغه یسه .
 نه وی که هغه نه د مېته راستې و نه د مېته د رڼو . . . هره هغه و بېس .
 نه وی که له وانه راستې یان د رڼو بڼې ، زانست و بیرو راو باری سره نجی شه و
 خه لکمه سمبارت به و ستانه ی که هن ، نه ک سمبارت به خودی راستې .
 به بڼه مړوف راستې نابڼ . نه و مده هغه هغه نه وی نا و مړوکې پیک د ټیښه ،
 له سر مړوف نه و مده . نه وی لیرمدا به کورنې و بوختې باسطن کرد لسه
 کټیښه ، کورته باسټیکې ماتریالیم و دیانکټیک دا ، هاتو (۱) به بېروای
 من ټیښه ناوړه نه و مده که مټیندیک له چه مکه بیا ویاڼک و مگر که کانه ی
 فلسفه ی بنا سټیښ . هره چمده له باسټیکې یسودا ، ثم چه مکه مده
 پیوست یوون و هره چمده چه مکه کان نا مرای میروون فلسفه ی ، به لام
 باش تم باسټیکې که دی له واره و هغه و هغه د ه ټین .

ری و سټیټی ناسین

زانسته کان به بڼه جوړا و جوړ یوونې دیار نه کانه هم یوون ، به چه د
 د مته و گرو ، دا بېش کراون . نه گره زانسته کانه مته ټیک بکینه بڼه مده و
 زه مینه زانسته کانه تر ، ریک و بیک کردنې زانسته کان بېم جوړه د مې .
 نا ، زانسته کان فیزیک (Physical Sciences) یان
 زانسته کانه ماده ی بڼگان . فیزیک ناسی ، شیعې ناسی ، زه وی ناسی و
 نه سټیټی ناسی له مانه .

بڼه زانسته نپانی یکان (Biological Sciences) یان
 زانسته کانه ماده ی گیانه بېر . زیان ناسین ، لمر ناسی (فیزیولوژی) ،
 نپانی و نپان لمبه ناسی له مانه .

با خود زميندى رڼ وشوئى زانستى په . نيمرته زه مينه هير نه زمونږيك
 يرش په له زنجيره كړد دوه وېره زه يې كان ، بيروپا يان به د تيمه كي تر سر
 فمسه نه ي نيكومرو زانا له كار هكي دا سوچ دانم . بېم وانا به كه زانا
 به فلسفه نه ي نافه كسي خځي نو ما دانه ي كه له نه زمونږ وهر يان د هگري ،
 ريت و پيكيان د هكا و شيوا يان يو د ياري د هكا و انا يان بې د د :

د اري زانا كاتيك ناام د بې كې بې جگه نه وه هماغا و يو نه زمونږ وون .
 وهر كرتش به رڼا و هيل د هگري ، پيويسه بيروپا يان فلسفه نه ي تاييه نه وېش
 د روست بې ، وانا له سر بندر نه زانستى يكان دانرا بې . رڼ وشوئى د روست
 هې زانايه كه ، خاوص نه زمونږ به رڼا و و فلسفه نه ي د روست بې .

بده گاني ليكولينه وه ي زانستى :

رڼ وشوئى زانستى په كان چمن كړد دوه وېله د هگري بهر . مسه ريك
 د هگري نو بلا دى كه زانا له سره تاي كار وه نا د ژينه وه ي زانستى
 د هيان پيوئ ، بېم جوړه د سر نستان پكرين :

۱- د ياري كړدى مسه نه و با بېت

۲- نه زمونږ سره تايي

۳- گه لاله كړدى كومان يان (فرنيه)

۴- نه زمونږ به رڼا و ان بوليكولينه وه وشي كړد نه وه ي كومان

۵- د ژينه وه ي يا ما

۶- ريك و بېك كړدى شيون تن پړا نيس يان (نظريه)

په هم- د ياري كړدى با بېت يان مسه له : ليكولنه له سره تا و له گيل
 با بېت كې به روه ورو د بې و سوه وركان د ياري د هكا .

د دوهم- نه زمونږ سره تايي ، زانا يو چار مسه كړدى مسه كه ،
 خه ريك نه زمونږ (Experience) د بې يان ته ماشاي شـــه و
 نه زمونږانه د هكا كه له كه- ان- زه وه بېوې به جې ماون . نه زمونږ يرش په لسه
 لوى د مست تن و د انا نه گاني مړغ له راستى دا .

مې هم- گه لاله كړدى كومان يان (فرنيه) ، به هوئ ته ماشا -
 كړد هكان يا نه زمونږ سره تايي په كان ، چمد د يار د سر زنجي زانا بـــو

خوبان راد هکس . به لام نهم د یار دانه . ییکه وه بیومد ی یان نیمو ریگای
 پرامه کردنی مسمنه ، ناد دن بهد مستوره . نهم روانگه وه ، زانا بسمه
 رانست دان به خه یان ریگ و بیکی خوژی ، به شیوه ی کاتی ، نسمه
 د یار دانه ییکه وه د به سیته وه ریگ و ییکان د هگا . نه ناکام دا ، ریگای
 چارمه کردنیکی کاس ، نمداته دسمه وه . نهم ریگا کاتی به یان نسم
 نس کردن وه یی مسمنه ، پش - دیش : (Hypothese)

چوارم - نهمووی به رفراوان پویشی کردن وه یی کومان ، نهو کومان یی که
 بند وان دا نهمووی به رفراوان د یته کاید وه ، پش - سرخ و پوجه ، همره و
 نهمووی بی کومان ، خاوض بیومد ی و وانان و ناکامه . نهم روانگه وه زانا که
 نه سهره ناوه پویشی بیرویان خوژی ، کفکی له خه یان وهر گرتوه . نسم
 پلدا به مدبسی د یاری کردنی د روست یان ناد روست پویشی کومان یی خبری
 به نهمووی به رفراوان ، د یته میدان و یی دانه و هگل و هملی - مسمایی .

نهمووی بهد نیکی ناسی وهت دین ، نهمووی وهر گرتن ، بخت - بخت -
 نهمووی ، نیکل نهمووی (ترکیب) . نهمووی نهمووی ، سهر ژمانی ،
 هسمان دین و نیک و نیک کردنی د نهمووی .

دیش : (Dialect) - بری به نه ییکه یی ورد نسمه
 د یار دانه به خوژی هسمه کانه وه یان به هو یی ناماره زانستی به کانه وه .
 دیش یان نهمووی (فعل) یان نهمووی وهر گرتن (مفعول)
 د نهمووی بری به نه یی یواین به د یار دانه له هگل و هملی و همرج -
 همرج یان دا بد دانی کفکی د نهمووی وهر دانه .

یدکه میان که ناوی نهمووی دیش نهمووی به ، بری به له دیش -
 د یار دانه له هگل و همرجی د همرجی د نهمووی دانه به هو یی زاناره ، دابین کراوه .
 له همرجی زانستی دا پش نهمووی دیش ، چمدن سیوه یی تاییه یی همیه .

نهمووی : (Explanations) جوړه نهمووی که بسمه
 ورد بینی نهو اوه ، نهمووی د نهمووی د نهمووی د یار دانه له هگل و هملی و همرج -
 همرج یان دا بد دانی کفکی د نهمووی وهر دانه .

بخت - بخت کردن (تجزیه) بری به له وهر گرتن و کورانی د یار دانه
 بهر و نهمووی نهمووی نهمووی نهمووی .
 نیکه و کردن ، بری به له د روست کردنی د یار دانه له هگل و هملی و همرج -
 همرج یان دا بد دانی کفکی د نهمووی وهر دانه .

ریت و پیک کردن هالی داوخته ناسادن و مفلسمگاند نهوه دابمش —
 کردنی دیار دهکان بعد هسنه جوراوجور ، د، گرنهوه ، به جوریک دیار دهکا —
 نی بعد دمنه و گرو وک یک پی وله دیار دهکانی دمنه کان تر جیساواز
 بن . کاتیک ریت و پیک کردن گونجاوه که دیار دهکان به توندی وک یسه
 بن و پیری نهوانه وک نمدامی لفتی یهک دمنه یان یهک شتی گشتی ،
 دابشین .

دۆزینه‌وی یاسا ، دواپله‌ی ساسینی زانستی بریتی یه له دۆزینه‌وی
 یاسا (LAW) . ته‌گه‌ر گوومان له‌گه‌ر نه‌زموون به‌لمیند رین ، د مبیته یاسای
 زانستی . یاسای زانستی بریتی یه له رانه‌یاندش پیوندی و لایقه گشتی و
 راستی و نه‌زموونه‌کانی رابرد ووه غایوریککی لمسه‌ریک و پته‌و ، نیشان د‌ه‌دا و
 له ناکام دا لمباری پیش‌بینی رویداوه‌کانی داغ‌اتوو و دۆزینه‌وی یاسا کا —
 سی تری راست دا ، موؤف رینویش ده‌کا .

ریت و پیک کردنی تی‌پوانین یان (نظریه) : نه‌زهریه (Theory)
 به گشتی کردنی چوند یاسای زانستی پیک دی . ته‌گه‌ر بکری چوند یاسای
 زانستی ، پیکه‌وه پیوند بد رین و گشتی بکری ، نه‌وکات " نظریه " پیک
 دی و زماریه‌کی زور له دیار ده جوراوجوره‌کان شی ده‌کاته‌وه . س —
 نه‌زهریه‌یه‌ک ، لفتیوار دیار ده جوراوجوره‌کانی ممتی دا ، ریتیک و
 پیکیه‌کی تاییه‌تی دانه‌مه‌زین ، له ززینیی دا ، یه‌کیه‌تی دروست ده‌کا و
 ریتگی زانست و کرد هوه روون ده‌کاته‌وه . ته‌گه‌ر زانست خاوش نه‌زهریه‌یه
 نه‌پ : تمایا بریتی ده‌بی له چوند راپورت نه دیار ده پی پیوند — دی و
 جیا جیا‌کان و نرخی نه‌زهری و کرد هوه‌ین وئی نابی .

ریت و شوینه‌ی تاییه‌تی یه‌کانی زانسته لومه‌لایه‌تی یه‌کان ،

ده‌ست نیشان کرا که نیکولینه‌وی زانستی شمش قنباخ ده‌گرتسه‌وه .
 دیاری کردنی بابمت ، نه‌زموونی سه‌ره‌تایی ، گوومان دروست کردن ،
 نه‌زموونی به‌ر فراوان ، دۆزینه‌وی یاسا و دانانی نه‌زهریه . گشت زانسته‌کان
 لم تمش قنباخ ده‌ها و ممش . به‌لام ریت و شوینه‌کانیان به‌تاییمت له پله‌ی
 نه‌زموون دا ، به‌توازی وک یه‌ک نین . لمسه‌ریک نه‌زموون له گشت

راسته‌كان دا . دو شیوهی همیه . هیندیک له زانسته‌كان وهك فیزیست —
 ناسی و شیعی ناسی ، به تندی پانیان به ترمزونهوه داوه و هیندیک وهك
 زهوی ناسی و میژووناسی ، بی لسه ردیتن داد هگرن . بعم پی‌یه له بلسی
 ترمزموون دا ، دو جور: ری‌وشوین بدی دی ، ری‌وشوین ترمزموونی‌ه‌كان
 (Methods experimental) و ری‌وشوین دیتنی‌ه‌كان
 (Observational Methods) .

۱- ری‌وشوین ترمزموونی‌ه‌كان : تم ری‌وشوینانه ، له بنسهرمت نا
 پیومدی‌یان به راسته‌كانی فیزیکی و شیمایی‌ه‌هه همیه ، هرپوه له باسی
 نیستای نیعمدا ناگوجی .

۲- ری‌وشوین دیتنی‌ه‌كان : به پیی زاراوه (اصطلاح) نسیم
 ری‌وشوینانه تاییتن به راسته کوته‌لایشی‌ه‌كانه‌وه‌به دو بعمی بنه‌ره‌سی
 دا بشار ده‌کرن .

یه‌کم- ری‌وشوین به‌سنی‌ه‌كان (Discrepive Methods)
 دوهم- ری‌وشوین به‌نمیی‌ه‌كان (Documentary Methods)
 یه‌که‌میان شو و تیکوینانه ده‌گریته‌وه که بو دیتنی راسته‌وخوی د یارده‌كان
 دینه‌کایه‌وه دوهمیان شو و تیکوینانه ده‌گریته‌وه که بو دیتنی ناراسته‌وخوی
 د یارده‌كان ، که‌نکی‌یان لی‌وه‌رد هگیر ری .

زانسته کوته‌لایشی‌ه‌كان زووتر له ری‌وشوین دیتنی‌ه‌كان بولی‌کولینه‌وه .
 که‌نک وهرده‌گرن ، به‌لام هیندیک له‌وان وهك د‌ه‌روون ناسی و خه‌لک ناسی ،
 بی‌جگه‌نوه به‌توندی له ری‌وشوینه‌کانی ترمزموونی‌ه‌كان وهرده‌گرن . هیندیک
 له زانسته کوته‌لایشی‌ه‌كان وهك میژووناسی به‌کرد هوه : بولی‌کولینه‌وه لسه
 ری‌وشوین به‌لگیی‌ه‌كان وانا دیتنی ناراسته‌وخو ، که‌نک وهرده‌گرن . هیندیک
 وهك کوته‌لایشی‌ه‌كان زووتر له ری‌وشوینه‌شی‌ه‌كان وانا دیتنی راسته‌وخو ،
 که‌نک وهرده‌گرن .

ری‌وشوین به‌سنی‌ه‌كان : شو ری‌وشوینیه‌که بو دیتنی راسته‌وخو
 د یارده‌که کوته‌لایشی‌ه‌كان که‌نکی لی‌وه‌رد هگیر ری ، لسه‌ر چهند نامراز و
 هو و شیوه (Technique) دانراوه .

همسپله ، هیزه‌کانی دیتنی راسته‌وخو د یارده‌که کوته‌لایشی‌ه‌کان ،
 زوین :

نئې پرسینه وه (مناخبه) (Interview)

پرسيا رانه (Questionnaire) و سمونو گرتن (Sampling) و
 بملگه تاييدتي يه کان و نامرازه نهموونې يه کاسې زانستې ، له وړشتا ناسمن .
 نئې پرسينه وه چا وېي کونستېکي خا وړن نهم و بڼک و وېيک و هلې سمونکيند راوه ،
 که لمونوان ليکولې رو کسېک يان چي هند کسې سمرنې راگيښ ؛ به دي دي ، به
 کرد وه زانا له گڼ بارود وځي شو کسه يان شو کساند ؛ به باش ناشناس
 د هکا . پرسيا رانه لاه پرېکه چي د پرسيا ري بڼک و بڼک سمبارت به مسئله
 چي باس و نيکونسيه وه له و ، د هگريته وه . زانا پرسيا رانه که د ميټي ته لاي
 کس يان کسانيت که مېستې يه ، و له ثاکمي وه لاه کانيان دا ؛ سمبارت
 به مسئله ؛ پرپار د هدا . نمونه وهرگرتن نامرازېکه که د ميټي ته ؛
 هاسان کردني ليکونسيه وه . بم وانا يه د زانا به چي گاني ليکولنده له گشت
 شو تنانه مسئله که ؛ د هگريته وه . نيکنيک نه يان که نمونه نه واني ترن ،
 هلې د مېريزي و لي يان د هگريته وه . هر چي هند به د تاييدتي يه کان به سيکن
 به نامرازه کاني ري و سوي ليکونسيه وه بدکمي ؛ له ري و شوي به سنيش دا ،
 کنيان لي و هر د هگريزي ، چي که زانا به هوي خوينده وه نامه کسان و
 به سهره ماني کس يان کسانيت که نه و چا وېي پي يان که وڼو ؛ تر رواينيکي
 قبول تر پيدا د هکا . که ره سگاني نهموونې زانستې نامرازېکن که زانا
 چاري وايه بژنم د اړه گرتن ، تاييدتمدي د ژکرد وه کس يا کسانسي
 نيکولرا يه وي خوي کنيان لي و ډر هگري .

شيوه ؛ ري و سوي دي تي راسته و خوي د رو سيده ي بڼه پري د هگريته وه ؛
 يدکم شيوه يه که ؛ د ميټي مري سي کردنه وي گشتي بارود وځي شيو ته
 د يار د مېکي به فرار و ان ، ثم شيوه که پي لمره لايص چندي د يار د هکان
 د اد هگري ؛ سهر زمري به جورا و جوره کان د هگريته وه . نيکونان بوز ه مينه وه
 د وړينه وه و هلې سمونان د (Survey) يان باري ليکولنده وه يسان
 خوينده وه بارود وځ (Satisfactory) يان ليکولنده وه پمسي
 (Discrepant) چي د نا وړن ته به لايص کم يان زور
 چي وازه کاني ثم شيوه د راو . که ره سهره بڼه پري يه کان ثم شيوه ؛ برتيني له
 پرسيا رانه و نمونه وهرگرتن . نکنيک پري تي به نه شيوه يه کي تر که د ميټي هوي
 پمن کردني وري د جهر ياني رابرد و وړنيستاي د يار د مېکي د ياري کرا و .

نم شیوه که پیچ لصور لایمی چلونی دیاردهکان داده کری، له جوگیای جوریک زیاننامه دانراوه.

لیکونینه وه له بمسهرهات (Case study) یا شی کردنه وهی بمسهرهات (Case analysis) یا لیکونینه وهی میترویس بمسهرهات (Case history) یا لیکونینه وهی خولغانسندن (Genetic study) چمد ناوون که به لایمه کم یان زور جیا وازهکانی نم شیوه دارون. نهگر نم شیوه لیکونینه وه سمبارت به باره دهروشی یهکانی مرژت، نضجام بد ری، بهوه دملش شی کردنه وهی دهریون (Psychograph). کهرسه بنه همتی یهکانی نم شیوه وت وویژو بملگه تایمیتی یهکان و نامسرازی نهزمیونی زانستین.

ری وشوینی بملگه یی یهکان، ری وشوینی که بو دیتی ناراسته وخوی دیارده کومه لایهتی یهکان، نهکنی لی وهرده گپرد ری، نهسور چمد جـوـر کهرسه و شیوه دانراوه:

وهسیله، کهرسهکانی دیتی ناراسته وخوی دیارده کومه لایهتی یهکان، یه کجار زورن، له وانه، کوتاله کینهکان، کوتیکه کینهکان، نهسانهکان، گورانی یهکان، مهتفونکهکان، نایینه گهلی یهکان، بهتایمت کتیـبـ و نامهکان و بملگهکانی تر.

شیوه، ری وشوینی دیتی ناراسته وخوی دیارده کومه لایهتی یهکان، چمد شیوهی جوراوجور بو ناماده کردنی بملگه پیوستهکان و نهزمیون کردن و رهسنی و د روست بوونی نهوان و واناکردن و شی کردنه ویان، دهگرتیه وه. نم جوره شیراند نهی زانا ددهن که چا وله بیسرا و وپروا گهنسند و د مگوهکان بنوقینی و بو بملگه رهسمنه فراوانهکان بگپر، به لمبر جا و گرتی پهنیهتی خمت و جوری کاغزو رنکهوتی نیمزا و شیوه و مقبستی بملگه، بهسه پلهی د روست بوونی، بگا، همر بملگه که نهزیر تیشکی شارستانی یهتی خلی و نهو کوبهلهی که خوازیاری نهوه، واتای لی بداتهوه، ورد بینی و راست وتن و راست بوون و تیگهشتن نوسه یی بملگه که پیوانه بکا و بیخاته ژـبـ نهزمیونه وه. ههر وه بملگهکان پیکه وه همل سفینینی و کم یان زیاد، بهسه

هیندیک نه په مکه گزنگ وضاوانگه کان

اتصال و انفصال : د ووهمکي به واتای بناخه ی ماده و جم و جمل و
گهسه کردنی ماده ن . جیا بونه و ی ماده له خویشاندان لمسر گرځه له
شته کان و له چوارچوپه یکه دا ، خو د منځنی که به نیسبت ، لایمه کانسی
د یاری کراوه . ووت جهسته سره تایی په کان ، گهر د یله کان ، بش بخته کان ،
جهسته ناسای په کان ، نه ستیره کان . . . به لام جیگا و شوینی ثم جهسته
وردانه ، به به رلاوی ، میدان نین ، به لگوو میدانی ماد یــــــن . وک
کیشی ، کارمایی و گهر د یلمی . نه ویش له شوین دا به شیوی ییکه ووه
لکا و د ابشر ده کړی ، هینزی پیوندی لمیوان جهسته کان دا ، نوشی
گواسته ووه ده کا . نه هه مان کات دا ، جهسته سره تایی په کان ثمنه خاومن
په منی شه پللی . میدانه کان له کاتی کارلیک کردن دا ، به شیوی جیا جیا
(انفصال) ، خو د منځن . واتا له شیوازی جهسته ووه ده کان دا
(فوتونه کان ، میزونه کان و گرفتونه کان) . یکه بوون ، پیکه ووه — بوون و
جیا بونه ووه ، نیشانه ی ناشکرای گهسه کردنی ماده ن . ثال وگوری چمنندی
پیکه وولکا و له باره کانی سسته کان و په سنه کانیان دا ، له پلمه کی د یاری کرا ودا
سره نه کیشیته لای ثال وگوری چلوتایمتی بنه رمتی یه و . به لام سره همدانی
چلوتایمتی تازه ، بریتی یه له راپه رینیک له برین و جیا بونه ووه له پیکه ووه —
بوون دا . (۲)

اساس و نتیجه : د ووهمکي فلسفین ، پیوندی لمیوان د ووشی
روالمتسی دا ، را ده گهیمن ، به شیویه که له بی ثم لا و نه وولا ،
" اساس " له " نتیجه " له دایک د می . ثم د ووه لایمیکی د یاری کرا وله
هو و خاومن هو را ده گهیمن . نه ویش بریتی یه نه ووه که به روالمت مهرجی

نوی تیانه . به لām هوگی باس ناکس . نو کارانه وه جم وچوئی زاتی مساده
 د ژورانه نه وه . کارلین کردن نمیتوانیاں دا همیه . واتا " نتیجه " نه بیته
 بناخه . نو بیروچوون ناسین دا ، نو پیوندی به براره ژود مبیته وه ،
 به شیوه مک ، نه دانان ، دوست کردن و دارستن دا ، جارنک یه کیان
 نه بیته " تماس " نوی تر نه بیته ناکام و نهمه هوئی دوست بوونی ناسین .
 نهمونه گره کان نه به خدراو دکانی همسته وه ، چا و لم بناخه ده کسین و
 هوئی یکان نه بیرد رومه کانه وه له " حدس " هه ته ماشای نه کن (۱) .
 استدلالی ، کرده و میه کی ناسینه ، داد گهری زیری پی یه که لسه
 خه رنک بوون به دوا اگویتن له چه مکینه وه بۆ چه مکیکی تر ، کوتایی پی دی .
 بریتی له له و سه ریته خسته وهی د ژو پزار ، بناخه ی پیچانه و به لگسه
 هینانه و کانه . هموو نو چه مکانه به که بندکه یان پی دیته وه ، چونکه له ریگی
 پیوندی نو پهنه جۆرا و جۆرا وه که له پیش دا ناسارون ، دوست بۆه .
 نه و شته به بده هینانه وه رونه ، له راستی دا روئی زیری پی یه . واتسا
 زنجیریکی بمرسته له پیروندی چه مکه کان له کاتی ناخوتن یسکان
 نیشان دان دا (۲)

استباط : یه کیته له ری و رسته بنه پرتی یه کانی بده هینانه وه و باس
 کردنه . لای " منطق صوری " نهمسته و ، بریتی به له جم وچوئی ناسین له
 گشتی یه وه به ره و تاییمت . وک ، هه مرزیتیک بیرد هکاته وه ، هه لممت مرزیه ،
 له واپوو بیرد هکاته وه . ناکام و هرگرتن له ریگی بده هینانه وه ، بریتی به لسه
 زنجیره رسته مک که گشت له وانه یان ، سه رتایه یان ناکامه ، وهرگیرا و لسه
 رسته کانی تری نهم زنجیره . ریباری ناکام و هرگرتن بریتی به له نیازنکی بنه پرتی
 له بناخه دانان و دوست کردن و بیرو پای زانستی دا (۳) .
 انعکاس : په سنیکی گشتی ماده به له پهای نال و گوتی خود پسسه
 خودی دا ، له توانای جهسته ماده یه کان دا ، خود منوین ، به رضگی
 تاییه تمندی جهسته کان که شوین لسه ره کتر داد منین ، د هر دی .

(۱) — المعجم ، لاهری ۲۴

(۲) — المعجم ، لاهری ۲۵

(۳) — المعجم ، لاهری ۲۷

به حتی پله‌ی گری و گوتی و ریک و پیکی بابه‌ته کارنیک کدره‌کسان ،
 رنگ دانه‌وه بمی‌پوهی جورا و جور خۆ د منوین . کدوا بوو بعد وادا هاتنی
 شیناوزه سه‌ره‌نا بی‌یه‌کانی نهو ، له سر و شنی بی‌گیا سه‌کان دا ، بعد وای دا دی ،
 نهو نیردا له شیناوی شوین دانان دا ، ده‌ست پچ ده‌کا . نهو سوپیه‌ی که
 کرد هوه‌ی جه‌سته‌یه‌کی تر به‌جی د یلی . به‌رد پت له سه‌ره‌وه به‌رد مبی‌سه‌وه ،
 قورننه‌یه‌ک له‌سه‌ره‌وه‌ی د روست ده‌کا (خویشی سوین نه زه‌وی هه‌مل —
 ده‌گری) . لای نه‌دا مه زیند ره‌کان (یه‌ک نه‌دا می) شیوه‌یه‌کی تازه له
 رنگ دانه‌وه ، خۆ د منوین که بریتی به له سوین له‌سه‌ره‌دانان . ثم جوړه
 رنگ دانه‌وه لای نهو زیند وه‌رانه‌یه که کوگی ده‌ماریان نیه . به یارمه‌تی
 سوین له‌سه‌ره‌دانان ، نه‌دا مه ساکاره‌کان ، جیو جوتیکی دیاری کراو وه‌ک
 د زی‌کړه‌وه له به‌ر به‌ر سوین دانی ستی د ره‌وه‌دا ، له چوارچیت‌پوهی
 تال و کوړن ماد دکان ، ند خو نسیان ده‌دن . به‌رتی کیاکان ، به‌ره‌و تیشکی
 خور ، مل که‌ج نه‌گن له‌ی د وایی له‌گه‌ه‌کردنی تایمه‌مندی رنگ —
 داندوه‌دا ، پی‌مندی به‌سه‌ره‌مندی نه‌و گیان له‌به‌رانه‌وه‌یه که خساوه‌ن
 رتی ویک‌یه‌کی به‌رزن . . . نه‌وانده‌دا ، نه‌هیمادا ، که خوارد همنی پیران
 مدترس بگه‌یی ، خۆ د منوین . نه‌گه‌ل که‌ته‌کردنی هه‌ست پچ کردن لای
 نه‌مانه ، شیناوتیکی نازه‌ی رنگ دانه‌وه ، که بریتی به له رنگ دانه‌وه‌ی
 ده‌روونی و " نفسی " خۆ د منوین . نه‌مه له هیزو توانایه‌ک دا خۆ د منوین
 که وینه‌وپه‌سه‌نه تانانه‌کان نه‌سه‌نه‌کان ، ده‌خولقین . رنگ دانه‌وه‌ی مهرجی
 که له رنگ داندان و دانی خوارد همنی به‌بو نموره سه‌گیک و د ویه‌سات
 کرد نه‌وه‌ی پانسان نه‌رنگ دان و نه‌دانی خوارد همنی و ناو له‌ده‌مه‌هاتی
 سه‌که‌که ، بنا خدییه‌کی زانستی به . نه‌مروف دا به‌هتی کرد هوه‌وه به‌مدی دی ،
 به‌هونی کرد هوه‌وه ، ده‌کوچ ، شه‌کان بو مروف رنگ بد نه‌وه . نه‌ک تضیا
 لایمی ژبانیه ، به‌نکوو به‌رده له‌سه‌ره‌خودی سه‌نه‌کان و پی‌مندی به‌قو و
 که‌وه‌یه‌یه‌کانی هه‌ل بد اندوه . ناماد هکردنی نامازی ساکار نه‌پیه‌ته هه‌وی
 گوزانی شه‌که‌وه‌زیڼ له‌سه‌ره‌دانانی به‌نیکی تر . به‌جوړنک له‌گه‌ل پمسنه
 ده‌روونی به‌کانی ، یه‌ک به‌ری‌په‌وه . هدرله تیکوشتانی کرد هوه‌ی دا ، زمان
 په‌یدا بو . باتنان پیری رووت (مجرد) وانا هیز له‌سه‌ره‌که‌ک وهرگرتن له‌و
 چه‌مکانی که پی‌مندی به‌سه‌نه‌کانه‌وه هه‌مه ، بی‌نه‌وه‌ی به‌نا بد ریته به‌ره‌

شتهگان . لم پلدا ، سروشتی تیگوشانی رنگ دانهوه ، خو د منویی .
 مرف تعیا جیهان بهراوه نرو ناکا ، بملکوو تا ضد ازیهک ئهی خولقیتی و
 ئهی کا به جیهانیکی تری زمینی و جیهانی فدهمگی روحی . کارایک سهری
 پیری مرف له گه لاله کردنی مهسته دیاری کراوه کانی داو له پیستداری
 زانستی دا ، خو د منویی . واتا له رنگ دانهوهی شتهگانسی دهرهوهی
 زمین دا ، پاشان جیهانی وینهو چهکه روتهکان ، یاریده به مرف
 ددهن بوتهوهی به کردهوهو به تیگوشان ، له گه جیهانی ماددا پیووندی
 بگری . وریایی مرف ، بهرترین شیوازه کانی رنگ دانهوهو گـری و
 گزله دارتینیته (۱) .

ایمان ، هملو پستیگ له روداوهکان ، بیرو و چوونهکان ، تمانست
 کیشهکان له بین بده له سره و بناخه که راسته قینن ، پسند ده کری . بهم
 واتایه له بهرامهر چه مکی ناسینهوه ، رادهوستی . به لام بایسته که یه پیسی
 باو و عرف نهوه که زانست و نهزمونه کانی خهک ، وجودیان پهسند
 ناکهن . (۲)

برهان ، سلعاندنی راست بوونی بریار (فرض، قنیه) به واتای
 بهر فراوانی وشه ، بریتی به له سره سلعاندنی دمهکه و ته کانی نهزمون و
 هی تر . به لام به واتای بهرتمسکی ، مهست له و بملکه هتیا نهوهی زیری پیسه .
 نهوه که سره کشیته لای دروست بوونی بایسته کی دیاری کراو . . .
 سه رمتا کانی " برهان " پیوسته راسته قینه بن . هه رکات تاکام وهرگرتن له
 بایستی گه لاله کراوله و سه رمتایانه ، به پی کوله که زیری پیسه کان ، کورتایی
 پی هات ، ثم بایسته به دروست داد مد ری . شمیر ناسنه ، ناسن له
 بهرامهر ناگردا دته و تهوه ، له و ابو شمیر نه بهرامهر ناگـردا ،
 دته و تهوه . (۳)

تجربه ، به واتای بهر فراوانی وشه له بهرامهری چهک دایه . . . به
 واتای بهرتمسکی له بهرامهر " اسلوب " دا بریتی به له نیگولینهوه له

(۱) - المعجم ، لایه پی ۷۷-۷۶

(۲) - المعجم ، لایه پی ۸۳

(۳) - م ، ۹۰ - ۸۹ . " م " نورتی " المعجم "

روالمتەکانی لە هەل و مەرجی عورفی دا • بەلام بدوردی رێگا بە دوو روایات کردنەوی ن. روالمتەو چا وەدەیر دەدا • لەو دا ئیکۆلێسەوی روالمتی شتی دیاری کراو لە هەل و مەرجی جێرا و جۆردا ، دەگۆجی ، دەکێی بە بێی داخواز لەو هەل و مەرجدا یان لە هەل و مەرجی تازەدا ، دوایات بکێتەو بەسە بمەتەکانی خووی دا بسمش بکری • زێرەیکە بۆ شوێن دانانی مادی مۆرف لە سەر بایەت • ھەر ھەبۆ مەرجا و گرتنی بە کرد مەوی تەباوی راستەقینە • (۱)

تجريد ، (Abstraction) د ورځسته‌وې كاري زمينه بسـ
د ورځسته‌وې هينديك پهن و پيوندې باديكيك و جيا كړنه‌وې لـ
په‌نه‌كان (پيوندې په‌كانې تر) . زياد له‌وه له زار ودا په‌سر چه‌مك دا
د مېردي . نو چه‌مكې كه به بڼدي نم كار وه ، په‌نا به بردن ، كوټايـ
بي دي . وانا به پاستت دان به چه‌مكه روونه‌كانه‌وه . نو په‌مانه‌ي كـ
كاري " تجريد " جيا يان ده‌كانه‌وه ، مرث به موش پريان ده‌گ ، نهـ
تصيا بنشيوه‌ي جيا له په‌نه‌كانې تر ، بلكو بمنيپوه‌ي جيا كړنه‌وه لـ
همدگري نو په‌مانه‌ش . بم جوړه چه‌مكه جوړا و جوړه‌كان نه‌وانه‌ي زانست
كشكيان لي و رده‌گرې ، وه ژماره و سړدي و كرمي ، خو د منځين . ثم
رچه ميزن به ليكونه‌وې توپل و چوونه ناخې شته‌كان ، د د ا . ۰۰۱ (۲)

تحليل و ترکیب : شی گردنه‌وی نندامه‌کانی کوشکی مېمېستیک که
که وروسته به ریکولتینه‌وه و پیوندی نهم نندامانه پیکه‌وه . شی گردنه‌وی
پله‌کاسی بمره ویش چوون و گمته‌کردنی مېمېستیک و نه باره جورا و جورانی که
بامت له د ریځای کات دا ، تی پری کرده و د یاری‌کردنی میژوی لسه
دایک پوون ، پاشان گمته‌کردن و ندمان و مردنی د یارده‌که ، لمباری
میژویه‌وه ، د یاری‌کردنی د وړه‌کان ، نمرکه‌کانی مېمېستیک و یاسا زانه‌کشان
بمهری دا و کاریه‌ری نهم نمرکه‌له چوارچیمیه‌کی گستی گمته‌کردن دا
و چنډ جوړی تر ۰۰۰ (۲) ترکیب لمهریت دانانه‌وی نه و بمشانه‌وه
د وباره لیکولینه‌وه بمیژوی زانستی .

(۱) - اسمعجم، لایہری ۱۰۶-۱۰۷

(۲) - م، لایه‌ری ۱۱۰-۱۰۹

(۳) - احسان طبری، نوسراوه فلسفه و لومه لایه تیه کان، ۵۷

جزء و کل ، دو چه مکی فضصفین که به واتای بوی پیژمندی سه
نیوان کژایه که لسته کانه ، نمروده ها لسم پیژمندی یدک که شم شتانه
ده کشته و ده سهره کشته لان و د مست هینانی کژایه کی پهن و یاسای
تازه که له کاتی جیا جیادا ، نم پهنانه نیه . به پالیت دان بسم
پیژمندی بهوه " کل " د روست ده بی که بمشه جیا جیا کان و هک بمشه کانس
نهون شوکسین و هید روژن ، هیچ کامیان به نضایی نهو تایه تمدنی یسه
نیه که پیکه به همیانه ۰۰۰ پمندکان " حز " ن ۰۰۰ (۱)

تصور ، ریختنی هستی ، ناشکرا و هست پی کراوه لهو شتانه کیسه
مژده له که میانیان داد منشی و سیرمیان لی د هگری و زلفت و رووداوه کانیان
هست پی ده کا که لسم باخه ی پیوازی تی پینی هستی ، د روست
ده گری . و هک هست پی کردن و نید رات . له د روست کردنی پنه گرتن دا ،
و هیبره نمروده (داکره) ده پیکه یاتی همید . به نیسه هست پی -
کردن و نید راکره ، پیژمندی یدکی که متری به بابه توه همیه ، جـــــ
گستی کرد نیکه ، د ورخته و ده نیو به سانه کی که متری روژن و سفا مکی -
بوویان لاوازه ، له و هیبره نمرود او پال دان به پهنه گرتنه کانه و . نرخی
(تصور) به نیاسین دا ، نه گرتنه و نهو به کی که هویاری مژده لـــــ
یواردا که لعل له خودی شنه کان و هرد هگری ، به لام لسم و پـــــ
هستی یکان ، کار ده کا ۰۰۰ قوول پی له چه مکه که متری ۰۰۰ (۲)

تصور ، چه مکی سروشتی به ثال و گوری له جهرمیان د ابو ، لـــــ
جیسهان د اشی ده کاته به . (۲)

تغییر ، ناکامی ثال و گوری کار نیکه (تفاعل) ی شنه کانه ، کار نیکه
لایفه جورا و جوره کانس . به سروشتی بابه ی و بهرکر ، د مر نیسان
ده گری . له ریخای ثال و گوره و ، جاری وایه چلونه یی ، چندی ، بناخه و
هرکی ده گورد ری . (۴)

(۱) - م ، ۱۷۲ - ۱۷۱

(۲) - م ، ۱۲۹ - ۱۲۸

(۳) - م ، ۱۲۹

(۴) - م ، ۱۳۴

تفکر، پرستی به له توانای مړوف لسمه نوزانی ناکامه کانی نیکونانی
فیکری، به بایه نیک بوی بیرکرد نه وه تر روانین، نه وه له ساوه روه کوی پگا،
جان لان پیتی وایه، یه کینک له رچاوه کانی ناسینه، هیگل پیتی وایه،
جوولانه ویه کی تاییه تی چه مکه کانه، (۱) فیکر چه وجوئیک زینتی به لسه
سهرتا (مقدسات) هوه به ره و ناکام.

تغییر، هیزیکي ناهینه له لای مړوف که له جهره یانی نیکوشان—
کرد هوه یی دا، لمدایک دمی و بهرترین شیوازه کانی ناسینه، (۲)

ناقص، پيوندی یه کی نیووخوی به لمبیوان شتیک و په ستنکی بیان
کرد هوه یه که بارو لایمده کانی نهو شتمیه که یه کیان له کفل نهوی تر دمر لسه
کاروباری یه کړد د من و نه هماغه کات دا یه کیان نهوی تر "نفسی"
د هکانه وه، له شیوازی یه ک بونی نهوی د هکان دا له د هروزی هه مو
نتیک دا هیه، چونکه هه مو شتیک له نال وگوردا یه و لایه یی د هی یه کی هیه و
له راستی دا، خوئی نه خوئی دا د ژبه یکه، (۳)

حد، یه ک بونی لایمی چننایه تی و چندی شت یان ه—
کرد هوه یه، بویو ویکه سمرنا کیشته لای نال وگورې شته وه له چندی یه وه بسو
چننایه تی، نه وه پاش "حد" دا وای نم خپانه دهکا، چلنایه تی یه کی
تاییه تی به، شته که د بیت، شتیک تر.

حدس، پرستی به له توانایی لسمه نید رانی راستی به شیوه یه کی
د مسه ویه، هیندیک "حدس" به د هی هیش د هزان که ناتوانی
بچیه ناخی شته کانه وه، بم یی به د بیت جوره "اشراق" نیک یسان
"وحی" یه که له نیمانی نایینی یه ورنیزه، کیشه لسمه ریزه، لسه
راستی دا "حدس" ناکامی د ووات کرد نه وه نه موون و کرد هوه کانه که
خفنگی نوزان به شتیکي ناسایی داد منن، (۴)

حرکت، په ستنیکه له د هروزی ماده دایه و نیی جیا بایته هوه،

(۱) — م، ۱۳۶

(۲) — م، ۱۳۶

(۳) — م، ۱۴۵

(۴) — م، ۱۸۱ — ۱۸۲

ری و شونیک له بونی ماده د روست ده کا بی ماده نیه ، ههتا ههتا یسه .
 (مادش بی جم و جمل نابی) . نه خولقا وه ونه نصیود هچئ ، نه نهیسی
 د مبی ونه له هیچه وه د مخونقئ . به واتای ته وای وشه ، به واتای ثال و
 گوړی گشتی یه ، گشت جم و جملیک له جهرمیانی گهر وون دا ، ده گریته وه . (۱)
 حرکت ذاتی ، ثال و گوړیکه له شته کان دا لمر بناخه ی توانایه کانسئ
 د هروزی ، نهک به شون دانانی ده . هوسی . (۲)

حریت و اراده ، پریستی یه له توانایی مرقف له پیراردان و د مصمت
 تی وهردان دا که له کمل مصمت و نه خشه کان یه ک بگریته وه . ثم هیزه له
 جهرمیانی ناسینی یاسا کانی جیهانی راستی و زال بیون بمسهر
 پلویایه تی یان دا ، بمدی دی . (۳)

حریت و ضربیت ، شوکات که د همان هوی کاریک نضجام بد مین ، ثایا
 له نضجام دانی دا ، نازاد یمان همیه ؟ یان نهوی نضجام د مد مین به
 شیوه ی پیوست له وستی نیته سره مخویه وادیاری کراه ؟ ههرویه
 هیندیک پی یان وایه پیوست و زود او ، د ژی یه کتن ، پی یان وایسه
 پیوست و نازادی له و چمتن . نه مانه پی یان وایه نه وانیش یه . هه
 نا گرنه وه . کردهوی نازادی به واتای مه لاتن له پیوست (ضرورت) هه . نه که ر
 وایئ ، مرقف نازادی نیه . گشت ټیکوشانه کانی مرقف و له ژیر د مه لاتنی
 یاسا کاسی هرگری دا . کردهوی هویگری (غلیت) به تایه تمندی پیوستی
 روږد اوه کان ، ده کا و سره نه کیښته لایه وه واکامی بی نم لا و نه و لایسان
 دیاری ده کا . مرقف هیچ کات ناتوانئ له گری وگونی پیوست له سروشت و
 کوصل دا خو رزگار بکا . پیوست سره نه کیښته لای نازادی یه وه و
 مهرجی پشه کی نه وه . (۴)

نازادی و پیوست بریتی یه له پیوندی نیوان ټیکوشانی مرقفی نازاد و
 ټیکوشه رو بار وځی د هرومی ، به تایم لونیوان نه و کردهوی یاسا کانی

(۱) - م ، ۱۸۵

(۲) - م ، ۱۸۷

(۳) - م ، ۱۸۹

(۴) - نظریه شناخت ، پیښوو ، لاپه ری ۷۶ - ۷۵

سروش و کوهمنی دیاری کراو که نه گرهوی هوشیاری مژغ و شیراد هی شه و دا
 نیه ۱۰ سی نوزا پی وایه نازادی کرد هوهی مژغ به تعداد هی هوشمند ی
 شه و دیاری ده گز ۰ هیگل و تی ۰ جم و جگل بریتی به له ناگایی پیویست ،
 هوشیاری پیوست مهرچی گزنگه بو گهنستن به نازادی ۰ به لام تاقه مهرچ
 نیه ۰ نازادی بیگومانیکی زانیا رانه و به تامانجه له له گل پیداوست یهک
 ده گزیته و و پانی به یاسا دانرا و ناسرا و هکانی سروشت و کوهمنه و ، ده دا و
 لم ناسینه کهک و ده گز ۰ مهیدای نازادی له سر ناسینی گنت یاسا
 گنتی یهکانی رانا وستی ۰ بنگر به رفتارین کردنیان ، ریومدی همیه و
 تنیا به گنه کردی ناسین دیاری ماکری ۰ بنگر به نال و گوی سروشتی —
 شه و ، پیومدی همیه ۰

نازادی کوهمل له بهرامبر پیویستی سروشت و زال بیون به صدر لقی و
 پتی یاساکانی سروشت ۰ له گل به ره پیش چووش به ره هم هیان ، پلهی
 بهر شه به شه ۰ له گل گنه کردنی تنیک و به ره پیش چووش زانست و
 زال بیون به سر مطلبندی سروشتی شان دا ، به میان بهر شه به شه ۰ له
 ده هوهی بارون وخی کوهملایه تی ، به ره هم هیان و زانست و تنیک ۰
 سه ره خو نین ۰۰۰ (۱)

سروش ، حادثه و غیت ۰ دوزینه ی پیوست له سروشت و کوهمل دا ،
 له گل دوزینه ی هیهکان ، یاساکان به سر پیومدی هو و خازن هوکیان
 (علت و معلل) هکان دایه ۰ شه ی پیوسته له سر شه به کس سرد هوهی
 هیهکان دا وای نه گهن ۰۰۰ شتی به هواوی بی هو ، له ناراد انید ۰۰۰ (۲)
 پیوست له گون و قوروش زنجیره رود ایتکه و ، بدی دی ، به نازادی
 نه مست و ده ران بدر و تاییه که ئیه وک هیهکی هوشیار ، پیوسته به
 کرد هوه به سر رود ایتکهکان دا زال بین ۰ به نیویه کت و سوری بی هسو و
 وک پلاری کوهمل له دیاری کردن ناگامکانی خوکیان دا ، تفروتا بکمین و
 شم ناگامانه به هواوی له گل مهسته کانهان دا ، ها واهمه کبکمین ۰۰۰ (۳)

(۱) — م ، ۱۵۲ — ۱۵۱

(۲) — نظریه شناخت ، پیشو و ، لاپه پی ۷۳

(۳) — نظریه شناخت ، لاپه پی ۸۲

پېړیست (ضرورت) ههتا نفا سریت، لویره . بهرگی : (۹۸ - ۹۹) کورته
 باسټی ماتریالیزمی دیانکتیکی) . . .

نارادی شتیکه به کاروئیکشان . وده سرده که وی . نه ویش پله به پله و
 کم کم و له جد ریانی تیپه ریونی . سندان سان ټیکوشانی کووله لایه تــــی
 مروف دا ، ده خلقتی و د بیه د سرکه وتی هه ول و ټیکوشانی زانیارانه ی
 مروف . مروف له زیر چینه ری گری و ټیکوشانی کووله لایه تی و بار د وختی دا ،
 لمدایک د مپ ، هه وی ټیکوشانی کووله لایه تی خوی و یا ساکانی گه شه کردنی
 ټولم ، ورد ورده له چوار پیوه ی کاری کووله لایه تی دا ، نه و هیــــــــــــــز و
 توانایانه ی که د مینه هوی ناراد بوی ، وده میان دینی و گه شه ده کسا .
 نم کاره له خبیات نه لکل سروشتی د هره وی خباتی کووله لایه تی و گرویی و
 هه ره ما نه خباتی فردی دا ، به نضج می نه گهیض . بوخوی شــــــــــــم
 نارادی به ده خلقتی و وده هستی دینی . کد و بو مروف ، خاوی شــــــــــــو
 نارادی به به له نه زرد مه لانی دایه وده می خیانوه . (۱)

حکم . به واتی پراپی . وشه . هه ره ټیکوشانی هه ره بیرپرایــــــــــــه
 سمارت به سټیک یان روانیکی دیاری کراوه ، له ژیریتی دا به واتسای
 بیر کردنه له سټیکه که به سټیک پیوه ده چسپی ، یان لئی ده کاته وه به پی
 عورف و با ویریتی به له پیوندی نیران دوو چه مک که په کیان پی د نیـــــــــن
 " زات = موضوع " نه وی تریان پی د هین " هه وال = محمول " .
 برینی به نه پیوندی نیوان دوو چه مک که له پیوندی یددا ، به هــــــــــــوی
 په ټیکبانه وه ، نای نه وی تریان د هر پردی و نه وی ده کری . و له ناو هه مه
 گویر داره ، مهر نوم هه زاره . په وساهو کریکاره . . . (۲)

خیر . نه به رامهر شهروه د انراوه . به واتی فراوانی وشه ، شــــــــــــو
 ستانیه که به نیسجی مرقه وه به قازانجن یان بضرخن (۳) دیاره شه
 به پیچه وانه مه .

دیانکتیک : زانستی یا سانسټی په کاسیوناسینی سرونت و کوومل

(۱) - نظریه ساخت ، لایه ری ۸۹ - ۹۰

(۲) - م ، ۲۰۴

(۳) - م ، ۱۱۱

جیهانی ماده دروست دهکا . نید مانیسته کانی نیستا پیان وایسه
 گوهه ری روح یه کیث له عوضه کانی هوسپاری فوره ۰۰۰ ماتریالیسته کان
 به پهنی مادی دهزان ۰۰۰ (۱)

صاعرو باطن ، دوو چه مکی دیانکتیکی مادی ، دوو لایندسی
 جوړاوجوړی شته کان نشان دیدن یان روالته کان وپیوندی یه کانیان
 دمرنشان دهکن . روالته (دهره) به واتای پیوندی شته به
 شتیکی نره . باسی جینگای شوشته دهکا که له ودايه . به لام دهریون
 (داخل) به پیوندی نه تیکه لای خودی شته که ، بنچینه وپهنه کانیسی
 عوضه کان وپیوندی نیرانیانه . نم روانگه شتیکی (روالته) دمیته
 یه جوړی روالته و دهریون . نم دوو چه مکی تنیا روالته شته کان له
 لای پیوندی یه کان و تیکه لای یه کانیانه به ، به راه ژوو ناکن ، به لکو له
 روانگی پلوی دهریون ناسینی مرقه وه : له چوونه ناخیانسه وه ،
 به راه ژویان دهکاته وه . لیریدا تا نم رادیان نه پی تر ، سه روکا رمان نه گکل
 روالته دمی و ده پیته واتای پهنه کان و واتای دمرنشان کانی شه و
 شتانه کی هسته کان سیریان لی نرون . به لام دهریون به واتای
 ناوړه ، گوهه ری بابته ناسینه به پی عادت ، له ته ماشا کړندسی
 راسته وخو ، شاره وه ، تنیا لمه رینا خه شی کړده وه زمینی ده کړی
 رای گمی . شو شی کړده وه که به هوئی نامرازو زانسته هاتوکان له لایم
 هسته کانه وه ، جی به جی ده کړی ۰۰۰ (۲)

عرض ، شتیکه که زوو به خیرای لمبین ده پی ، له به راه به
 گوهه ردا ، که لکی لی ورده کړی (۳)

علم و نظریه ، میدانیکه له میدانه کانی باس کړدن . لایندسه
 جوړاوجوړه کانی زانسته به و جوړه که چارچوړمیه کی واون ، شی دهکاته وه ،
 به پی یاسای تابعیت به مخپه به ، که دهکا . بیر وری (نظریه) له
 گوشه یه ک بووی لایندسه جوړاوجوړه کانیانه وه ، زانسته ته خاته به رلیکولینه وه .

(۱) - م ، ۲۴۱ - ۲۴۱

(۲) - م ، ۲۹۷

(۳) - م ، ۲۰۲

واتا بهو مانا يمه کسه چوارچيويه که له زانسته کان و ميدان يکي تاييمته له نيکوتاني مروت و بنکو بنيات يکي کوټه لايه يته ٠ همرچه بيرد وړي ، ميدانه جوړاوجوړه کاني ناسين ده گرته وه ٠٠٠ له ياسا کاني گهشه کردني ناسينسي زانستي وده وړي زانست و پيښي له گهشه کردني کوټل دا ، لايه کانسي راهباري ، نابوړي وده وړي له لايه کانسي باسي زانستي ده گرته وه ٠ همره ها تواناي بنياته زانستي يه کان و پيښي يه کاني به د ابش کردني دادر زانستي ٠٠٠ ده گرته وه ٠٠٠ (١)

عمل کرد و همیشه که مرف لهذا شوئی خاوهن نامانج لصد مرشته سرشتی یه کان، داد منی و ثیان گوپی . عوسوره ساکاره کانی بریتی یه لسه تیکوسانی خاوهن نامانج یان خودی کرده نامانج بی ، ماد می کرده و نامرازی کرده .

علی زمینی و جسمتی ، دو جوړه له ټيکوشاني مرثې ، لسمه
سمرتاوه تاته ټيکوشان بڼه ، بيسرکړنده وی زمینی که له کمل رضـ^ک
دانه وی جيهان له زمين دا پيژندی بڼه وهروه ټيکوشاني جسمتی که
پيژندی له کمل شته مادی يه کانه وه هميه ، ده گړته وه . له دابش کړدنسی
کاردا ، کاري لمنی وکاري زمینی جوړه بمسی دوو گړو ، گنجه کان بـ^و
کاري لمنی و خاوهن نه زمونه کان ، کاري زونيان ونه منو گرت ۰۰۰ (۲)

زمان و مکان : د ووشواری بنه پرمی مادیڼ و د ووپسني گوهه ری
له پسنه کانی مادن . پیومدی یه کانی شوینی له لایمن باس له رتک ویکي
پوښمته روداوه جاری یه کان له یه کات دا ده کمن و له د ریزایسی
جسته مادی یه کان و د ریزدانیانه ۰۰۰ د ووپسني د وور له ناگاداری
مروتن و سمره خوږ و له گڼل راسته قینه و روا ته کانی گشت مادن هکان دا
هم . هر روداوتک له جیهان دا همی ، له کات و شوین دا جهریانی
همه ۰۰۰ (۳)

سبب و نتیجہ (علت و معلول) : دو وجہ کی فلسفہ میں کہ سبب

- ۳۱۱-۳۱۲، م- (۱)

- 317-318, 2-(2)

- ΣΥΣΤ. ΕΡΓ. (Γ)

واتای شی کرد نه وی پیومندی نصیوان شته کان و رواټه کانیان دان . ثم
پیومندی به نه همر شتیک وله همر رواټه تیک دا ، خو د منیتنی . لسه
شته کان و رواټه کانی تر سه چا و میان گرتوه . پاشان ثم پیومندی به سه
نورهی خوئی سر نه کیشیته لای نه و رواټه و شتانه وه که له گهل نه وانی تر وه
یهټ نین . لیژده ا ناوی " سبب = عیت " دیته کایه وه بو رواټه تیک کهسه
د مپټه هوئی لمد ایټ بوونی رواټه تیکی تر ؛ که لم لایضه وه بمدی هاتوه کهسه
د مپټه " نتیجه = معلول " (۱) .

سفسطه . موستا و حکیم و زانا ، زانیاران له بملکه هیئانه ومیه ، پیریه
چمند بملکه که له رواټه دا د روسته وله واتا و ناوړون دا ناد روسته
نوش له کیشه و یاسی بملگی روون دا . " سوسفطائی " به و ما موستیا —
نعیان ده گوت که نه خشی روون کردنه و میان همبوو ، زانیاریان لمنی —
خهټک دا ، بلا و ده کرد وه . (۲)

ضد . لایمټیکه له " تناقض " ی دیا لکتیکی که له گهل لایضی دیکدا
د ژایمتی همه . بو نمونه د ژایمتی کرټکارو سه رماهدار ، سفاکیر جوونی
شتیک و شال و گوړی . یاسای کیشه و یټ بوونی د ژکان له یاسای پیومندی
که وه هری بنه رمتی نصیوان د ژکان دا ، په رده هفل د مداته وه . له کومل و
بیرو ماد دا همه . د و د ژله سه رما وه گشه ناکهن ، شار او من ،
جیا بوونه ومیه کی ناشکرا پیدا د مپټ ، خو د منیتنی . هر کا مه رواټه تیکی
د هره ومی به خو وه د گرن ، ثمنه د و د وژمن له بهرامه ریه ک دا ، کیشمیان
د مست پی ده کا به جوړون که یه کیان نه وی تریان " نفی " ده کاته وه . لسه
کاتی کیشمیان دا ، شوپنی کاریگر لسه ریه کتر داد منین . شسه پری
د ژکان ، سه رچا وه و غیزنی دنده هری گشه کردنی گشت شته کانه . نه وکات که
مروغ بیروای کیشه ی د ژکان ، ثمخاته به راس ، له جم و جوئی زاتی شست
تی ده گا و لسه ر گشه کردنی راده و هستی و بوئی د مپټ (۳) .
عنصره . لایضیکی ساکاره له جهسته گرتی و گول داره کان یان بنیات —

(۱) — م ، ۲۴۹

(۲) — م ، ۲۵۱

(۳) — م ، ۲۸۴

مادی یان دانانه بیرورایه کانه . واتای عونسور له گه‌ل گه‌شه کردنی کرد هومیسی زانستی دا ، گوراره . . . نیستا بژ واتای ههر بابته‌ئیک چ خاوه‌ن بناخه‌یه‌کی گریو گهل داریی و چ نمیی ، پی‌موندی له گهل بابته‌گانی تردا لسه چوارچیوهی یه‌ک سیستم دا ، هه‌یی ، بنیات به‌واتای پی‌موندی لهنیوان عونسوره‌گانی شه و سیستمه‌دایه . . . (۱)

فرضیه . بناخه ، سه‌راوه ، گومانه ، دانان ، گه‌لله ، لای پرسینه‌وه که به‌لکه‌هینانه‌وه له‌سه‌ری ته‌واو نمبووین . به‌مه‌دا له " نظریه " جیاد میننه‌وه که لایخی جیی متعانه‌یهو " برهان " ه . گه‌لله‌کردنی و بملکه‌هینانه‌وه لسه سه‌ری ، لایخیکی پی‌یوست له گه‌شه‌کردنی کرد هومیسی زانستی . ه . گه‌لله زانسته‌کان له مه‌ماتیکه‌وه ، د مستی یی کراوه‌وه له فله‌سه‌فه‌وه کۆتایی پی‌هاتوه و گه‌شه‌کردنه‌کی له جهره‌یانی گومانه‌وه تی‌په‌ریوه ، ته‌واوی بیرو‌توپورنه‌کان له یله‌ی گومانه‌وه ، تی‌په‌رد میی . تی‌گه‌شتنی مادی له میژوو له سه‌ره‌تاوه ، تنیا گومانه‌بووه . پاشان بوته‌هه‌بابته‌کی خاوه‌ن بملکه‌ی روون . . . (۲)

صی‌ررت . لایخیکه له گورانی روانه‌ته‌کان و گه‌شه‌کردنی ته‌واو که به‌واتای سه‌ره‌م‌ل‌دان و گورانی هیندیکیان به‌هیندیکی تره . . . (۳)

قانون . پی‌موندی‌یه‌کی گه‌وه‌ه‌ری‌یه لهنیوان روانه‌ته‌کان له سه‌روشت و کوم‌ل دا ، چه‌مکی یاسا به‌واتای گه‌وه‌ه‌روناوه‌ر و که‌وه‌نزیکه . به‌لام یاسا پی‌موندی فه‌ردی نیه که له‌سه‌ر روانه‌ته‌کی دیاری کرا و کورت ببیننه‌وه ، بملکوو پی‌موندی‌یه‌کی گه‌شتی‌یه که گه‌شت روانه‌ته‌کاسی شم یان شه‌وشت له په‌سنه‌کان ، نه‌گریته به‌ر (۴)

قوه‌و فعل . وی‌چوون ، راستی ، دوو چه‌مکن له دیالکتیکیسی مادی دا ، به‌واتای دوو‌پله‌ی بابته‌ی پی‌یوست له گه‌شه‌کردنی هه‌م‌وو شه‌ته‌کان و روانه‌ته‌کان دایه . هه‌یز " وجود بالقوه " شه‌وه‌ی که نیستا نیه . به‌لام له کاری یاسا‌گانی گه‌شه‌کردنی شتی دیاری کرا‌دا ، بو‌ی هه‌یه خو‌

(۱) ، م ۲۲۱

(۲) ، م ۲۲۲

(۳) ، م ۲۸۲

(۴) ، م ۲۷۲

بنيچي و گهڻه بگا وٽيستا سر هٽل ٻڌا . به لآم " فعل " يان راستي ٿوهي
 ڪه رونه ، له داها تودا وي ناچي بعد ي بي و بيٽه راستي ، مه ڪر شه
 بمشي ڪه له شتوازي وي چوون دا و پاشان سر هٽل ٻڌا و بيٽه راستي .
 به لآم راستي شتيڪه ٿال و ڪوڙي بصه ردا دي و گهڻه ده ڪا . هه شتيڪي
 روانتي ، هينديڪ شتي نهيني وي چووي ٿيڌايه ، له جهرميانسي
 ڪارڪردني د ياري ڪراڊا ، تضيا يه ڪيڪيان بعد ي دي . (۱)

قياس : برتيه له د ياري ڪردني پيوند ي چندي له نيوان ٿم يان
 ٿو پمسانهي شتيڪ نيوان ٿمدا زهيه ڪي د ياري ڪرا و ڪه وڪ پيوانسي
 " وحدة قياس " لمبر ٻا و ده ڪرد ري . . . به هوي ٿوهوه ، گهڻن به
 پمسي ورد ي ٿم يان ٿو شته مېمسته له پمسه ڪان و له هٽل و هرجي ترڊا ،
 بعد ي دي . هه پيڙاردي پمسه د سر نشان ڪرا و ڪان ٿوانهي مل بسو
 پيوانه داد موئين ، به ٿمدا زهيه ڪي زور پيوند ي به پلي گهڻه ڪردني
 زانسته وه هيه به " تصورات " ي بيرو راي ڪه د انراون ، د ياري د ٿري ،
 بوناسيني ڪرنگي هيه ، چونڪ باسي چندي له زانستي ٺا و چيه خ دا
 برهوني به رفراواني هيه و ميداني روانته ڪاني سروشت و ڪوٺلي وڪ يڪ
 ڪرتوته بهر . (۲)

كيف و ڪم : دوو پمسي ٿس باهه تين ، لمباري د يالڪتيڪ هوه
 پيوند ي يان پيڪه وه هيه . ڪوڳا يه ڪي ليڪ جيان ڪرا و هيه له شته
 د مست تيشان ڪرا و ڪان و پمسه ڪان . به واني د ياري ڪردني شتيڪ له
 تايمتمندي همست پي ڪراڊا له وجود ي ٿو شته مېمسته ، جيا بيته وه .
 نهيني بوضي شته به واني نهيني پوضي چلوا يتيه . تضيا له چوار پيوهي
 پيوند ي شته د ياري ڪرا و ڪه له گھل شته ڪاني ترڊا ، خود موئينسي . . .
 يه ڪم پمسه ڪاني همستي شته به لآم ناسين له ويڊا رانا و ستي و به هره و
 چنديش ده روا . ههروه ها بوناسيني پيوند ي ٿو د ووش همگسا و
 هٽل ده ڪري و ده پيٽه نيوه وڪ و ناخي شته ڪانه وه . چندي به زور يمي
 برتيه له پمسه ڪاني ڪاتي و شوپي شته ، ٿوهي ڪه تضيا له پيوند ي له گھل

(۱) - م ، ۲۷۸

(۲) - م ، ۲۷۸

شته‌کانی تر دا ، د دد وزیرتیهوه . شتیک له شته‌کانی تر به پارستانی (حجم)
 شوینی دیاری کراو ، به مادیه‌کی کاتی دیاری کراو ، به کوله‌که‌کانسی
 گه‌مکردنی خاومن سنوور له کله‌ک وهرگرتن " قیاس " دوزینه‌وهی په‌منه‌کانی
 چندی شت ، تهاود مبی و کوتایی پی‌دی ، له‌دا شتیک لمبه‌رچا و
 ده‌گیردی له دیاری کردنی چندی‌یه‌که‌ی داوه‌ک پیوانه بوئوانی تر . له
 سه‌رمادا به شیوه‌ی تضاده‌ی جیا‌که‌ره‌وه‌ی شت ، خو د منجی و پیومندی به
 چلوتی یوه‌نیه . به‌لام نال وگوری په‌منه چندی‌یه‌کانی شت لـــــــه
 تضاده‌کی دیاری کراودا ، سه‌رته‌کی‌شیتته لای گورانی چلوتایه‌تی یه —
 که‌میه‌وه (۱)

لادریه : (Agnosticism) ناسین د ژوره ، ریازیکه
 پتی وایه مرؤف ناتوانی به‌گشتی و بناگشتی " جزئی " که‌وه‌ری دیارده و
 شته‌کان بناسی ، ناسینی جیی متعنه‌یان لی‌پمیدا ناکا و تیــــــــــــان
 ناگ (۲)

ماده : چه‌میگی فلسفه‌ی‌یه که به‌وانای راستی بایته‌ی . نه‌وه‌ی له
 هسته‌کانی مرؤف دا ، رنگ د داته‌وه ، و به شیوه‌ی سه‌ره‌خو لـــــــه
 هسته‌کان وجودی همیه (۳)

مادی تاریخی : به‌شیک بنه‌ره‌تی‌یه له فلسفه‌ی مارکسیستی
 لینینیستی و زانستی فلسفه‌ی سمارت به‌کو‌م‌له‌و ریازی کو‌م‌ل ناسی
 گشتی‌یه (۴)

مادی دیالکتیکی : فلسفه‌ی مارکسیستی لینینیستی‌یه که لـــــــی‌وان
 چاره‌سهرکردنی مادی مسئله‌ی بنه‌ره‌تی فلسفه‌ی و دیالکتیک دا ،
 ریک خستیکي شورگانیکي ، پیک دینی . کویان ده‌کاته ، زانستی یاسا
 گشتی‌یه‌کان بو‌گه‌سه‌کردنی روا‌ته‌ راستی‌یه بایته‌ی‌یه‌کان و کـــــــرد‌ه‌وه‌ی
 ناسین ، ریازیکي شورشگیرانمیه به‌وناسینی راستی و

(۱) — م ، ۳۸۸

(۲) — م ، ۳۹۱

(۳) — م ، ۴۰۲

(۴) — م ، ۴۰۸

گوڤانی ۰۰۰ (۱)

مارکسیستی لینینیستی - چپارچیومیه کی کرده وهیه ، پۆعه میشه لسه گهته کردن دایه . له بیرورای فلسفه ی ، نابوری و کومه لایه تـــــــی و بیروچووون پیک هاتوڤ که پۆچووی چپش کرێکار لسه ر جیهان و ئال و گۆزی نیشان د ده ا ۰۰۰ (۲)

ماهیه و ضاعره ، دوو لایضی بابه یکن که پیومندی د یانکتیکی یان پیکه وه همه " ماهیه " باسی پیومندی به کرد وه ی ، نیوخۆی شت ده کا ، که پتویست و به نیسبت سهقامگیره ، که شته د من نیشان کرا وه کان و مسنهکانی له هه ره که له نهدا مهکانی ، ده که ژته وه . لیه ده ا یه ک بوونی لسه جۆرا و جۆریوونی په مسنهکان دا ، راده گه یمنی . " ظاهر " . بریتی به له په مسنه روالهتی یهکانی د یار ده که به ههست و نه زمونی ههستی پێیان د مراند ری . له روانهت دا نه و یاسایانه ی د یار ده د ده د وزژته وه که نا وه روکیان پیکه هینا وه ۰۰۰ (۳)

منمون و سنڤل ، دوو لایضی یه ک د یار ده یان کرده وه یه کن کسه پیومندی د یانکتیکی یان پیکه وه همه . " منمون " بناخه ی مادی و را وه ستا و له وه پری ئال و گۆزی د یار ده وه ، بریتی به له کار لیکه ره عویره جۆرا و جـۆـرا و په سن و نه که کانی بابه تیک ۰۰۰ " منمون " هه رشتیک یان هه ر کرده وه یه ک به شیومیه کی د یاری کرا و ریک و پیکه . هه رشتیک سهقامگیروونیک نیسبسی همه . بنچینه یه کی تاییهتی همه . شیوازی ئهم جۆره سهقامگیروونه ، تهوچی ده کا ، باس لسه ر بنچینه ی نیوخۆی ده کا ، نه و شته ی که لسه ریک ویتکی د ه وه یی دا ، ده د وزژته وه ۰۰۰ (۴)

مطلق ، (کلمه Abs) بێ گری و گۆل ، نمبره سرا وه . چه مک . لسه فهسه مه ی ئید مئالیستی دا به واتی " ذات " ی به رچ هه ل نه گرو بــــی گری و گۆل ، سه ره منۆ و لسه ر پێی خۆ را وه ستا و ، کهلکی لێ وه رگیــــــ سرا وه .

(۱) - م ، ۴۱۰

(۲) - م ، ۴۲۰

(۳) - م ، ۴۲۴

(۴) - م ، ۴۵۹

"مَش" "الله" روحی جیهانی لای هیگل ، نهون . نیستا به واتسای
 د یارده و شتی به مهرجه که گوتهانی تیڈانیه وله بهرامبر چه مکی " نیسیی " و
 به مهرج و گری و گیل دار و ریواردا ، لئلی لئی و رده گیرد ری .
 معقول ، شتیکه یان روانه تیگه تنضیا به هوش د ضاسیند ری یان به هوشی
 " حدس "ی هوشی یه وه . له بهرامبر همست پی کراو " محسوس " دایه .
 " مُنَل " ی افلاتون و شتی له " زاتی خوئی دا " ی کانت ته گریته وه . (۱)
 منطق : زانستیکه که یاساکانی بیرو شیوازه کانی و ریگای گسه کردنی
 ناسین و کونکی هوشینه وه ، ناسینی به کرد وه ، ته خاته به ریاس .
 منطق دیالکتیکی ، ناسینی یاساکانی بیرو د ارشتتی گشتی و ریگای
 ناسینی زمین به ره و راسنی بایته ی ، زانستی پیووندی چه مکه
 فلسفه یی کهانه . . . (۲)

منطق ریاضی : پله مکی ها وچه رخنه له گسه کردنی " منطق صوری " که
 جاری وایه پی د منین " منطق رمزی " . شو بیرکردنه وه ی که واتیاه کی
 د یاری کراو ته گریته وه له " منطق ریاضی " دا رنک د مداته وه ، له میشکی
 مروت دا له و چار پیووی ژیریتی یانمدا که به شیومه کی تایه تـــــــی
 بنا خیان د انراوه به راه ژوو د مبیته وه . . . (۳)

منطق صوری : زانستیکه که له شیوازه کانی بیرکردنه وه ده کولیتته وه وه که
 چه مکه و برپار ، ناکام وه رگرتن و بملکه . له لایضی لمسه رنک دانا نـــــــی
 (ترکیب) ی ژیریتی یه وه به شیومه کی روت کراوه له واتا همست پیی —
 کراوه کی که له ودا رنکی دا وخته وه . . . (۴)

منطق علم : باستیکه له زانست دا ، له یاسا ژیریتی یه کانی ناسینی به
 کرده وه یی ده کولیتته وه . ناسینی زانستی ها وچه رخنه بالی به سر مهید انسی
 زوردا ، راکیشاوه . به لآم ، له گشت مه جانگه گشتی یه کانی دا ، نیشانسه
 گشتی یه کانی ، د مد و زریته وه . که جایه له گشت بیر و چوونیک ی زانستیی .

(۱) — م ، ۶۵

(۲) — م ، ۸۱

(۳) — م ، ۸۴

(۴) — م ، ۸۶

لیرمدا به کارهتانی نامازی جورا و جوری زیری، نه وانهی که د ارشتی هر کوشکی زانستی بی نه وان، د ژواره، کملکی لئ و د هگیرد ری . بابه تسی زیری زانستی، بریتی به له و د هر خستی نه و نیشانان و شسی — کردنه و میان . . .

منظومه : (System) کؤگایه که له عوسوره ها پیژمندی به کان به شیو میه کی د یاری کړا و، نه و ی که یه کشتی پیک دین . . . هر چه که به نیسبت کؤگایه کی ته واکړی به کترن . . . و هک جور (نوع) و د ای — رهی پیژمندی به کان و هند . . . (۱)

نفسی : چه مکی به واتی جیهانی د هروزی مړف و گیان لمبه رانسی به روه ویش چوو . هی مړف له کمل هی گیانداره کان جیا وازه . چونکه هسی مړف نه توانی بنا خه ئیشاره و میما د ابنی و خا و من سرشتی کومه لایه تی به جیگای کیته ماتریالسم و ئید مثالسمه و زانستی د هرون ناسی — لی د هکؤیته و . . . (۲)

نفسی : یاسایه کی بنه رتی به له یاساکانی د یالکتیک . هیگی به کسم کسه که شم یاسایه د ارشته و . . . (۳)
وا حدیت : تاقانه، سرچا ویه کی فلسفه ی به، پی وایه گشت پروموره کان لمبه رت دایه و یه ک بنا خیان همه له به را م — هر د و به رستی یوه د انرا و . . . (۴)

وجود : چه مکی له فلسفه ی مادی د یالکتیکی دایه واتی گشت جیهانی که کیته د ارته، به شیوه ی سره خوله ناسینی شیوه همه . . . (۵)
وحدت عالم مادی : سرچا ویه کی بنه رتی به له فلسفه ی مادی له هه گاه به رنه کانی دایه، پی لمبه رته د ارته که جیهان خا و من سرچا ویه مادی به .

(۱) — م، ۴۸۸ — ۴۸۷

(۲) — م، ۵۰۷ — ۵۰۶

(۳) — م، ۵۰۷

(۴) — م، ۵۲۷

(۵) — م، ۵۲۹

وحدت وجود • ریټاژیکي فلسفې په • په پړه وانی پیا یان وایه خوا و
سروشټ یه ګ شتن و یه ګ ده ګر نه وه ، هره ووکیان یه ګ گشتی پیسک
د پټن • (۱)

بمشی سیهم •

مصله ی بنه رمټی فلسفه

وه ګ باس کړا فلسفه دهی هوی جیهان بناسی و بو ګورانی هوی بدا
و ټال و ګور له بیرې مړی دا پټک پټی • د وو جوړ بو پووی جیا واز لم
پټی د ا همیه • پاش نه وه باسی ماده و روح کړا وه که ماده چی یه روح
ثامیه ؟ پاش نه وه مصله ی بنه رمټی فلسفه کی بریتی په لسه وه • روح
خولقیته ی ماده یه یان ماده خولقیته ی روح ، ناسینی نیه تاج ضد ازه
به راستی یه ګان ده ګ و چنده د متباین به بیرې خومان که ټاکا مـ
همنس و که وتی کوته لایه تی په ، له ګورانی جیهان و کوته لایه تی
د ابین ، به وردی بخینه به لیکولینه وه ، بومان د هره ده وی که بیرو
بو چوونه جوړا و جوړه ګان پټن و ټید مثالستی زمینی و عینی کـ
ماتریالیسم به لق و پوه ګانی ګامیه ؟

ماده • هه مو جیهانی د هره وی زمینان که کار ده کاته سـ
ضد ا مه ګانی همستان و ثبیته هوی همست پټی کردنمان به و شتانه ،
ده وتی ماده • (۲)

ماده و تیه کی فلسفه په بود هر پټی راستی مه وزوی یان نه همیه که
مړی به هوی همست پټی کردنه ، تی یان ده ګ • ماده نه ویه که کار ده کاته
سر ضد ا مه ګانی همست کردنمان و همستان د مزویتی • ماده
راستی یه کی مه وزوی په وله همست دا پیمان د راوه و شتی لم بابه ته
ماده • لیږدا مړی به پټی عرف پټی وایه هه مو و شتی سره تا و کوټایی

(۱) - م ، ۵۲۸ - ۵۲۷

(۲) - کور باستی ماتریالیزمی دیالکتیکی ، پټشو ، به رگی ۲۶

پڻ هائيليڪي هميه ، وهڪ مان رڀاليستڪان دان دليين ، نهڪر ماده همهميشميسي و
بي سهرتايه وڪوتاي بي نايه ، ثم پرسپاره چي بمسردئ كه ، كئي مادهي
خولقاند وه ؟ . زانست دلي ماده همهميشه وهر له كونه وهر بسووه ،
سهرتاي دمسي كردني نيه . جيهاننيكي نه مادي نيه (۱) بيجهگه لسه
مادهي خاوهن جموجول وپهرمسند وو ، بهردههكاني هيچ جـــــووه
جهشنيكي تر وجودي نيه . يهكيمي جيهان نهوهدايه كه مادهيه (۲) لمهر
نهوه بمش بمشهكاني ماده ، خاوهن سنوورن ، بي سنوور بووي شوين بيان
جيهان (بي پايان بووي ماده) بمهوهه ، ههرچند بووي راستقينيان
هميه ، هوشناي پيكي . كاتيگ بمش بمشهكان همتاهمتاي نمـــــسن ،
دياري كراو و خاوهن سنوورين ، گنت ماده ناتواني لم چلوتاي مي يسه ،
بيچنده را نهه قسمي " اسكات " ه . برتراند راسل له كئيبي " جهمكي
نيسبتي ثنشتين " دا نووسيوهتي ، پاش ليكوليهوهي كورتي دوو جوور
جيهاني نمبي سنوور (محدود) ناچارين ثم بيرد وزي به پسند بگمين كه
پسنديك " الكتروپوتون " جيهاني ماديان پيك هيناوه ، له كئيبيسي
" غلتي برمدلوها " دالم بارهوه به دريژه باسي كراوه . (غلتي بسر
معلولها ، نووسراوي سيد محمد باقر نجفي ، ۱۳۵۲ ي همتـــــساوي
(۸۹ - ۹۳)

- (۱) - کورتباسینکی ماتریالیزمی دیالکتیکی، پیشوو، بهرگی ۲۸-۲۹
(۲) - ههرنعم سهراجاو، بهرگی ۴

ماترياليسته‌كان پي‌يان وايه ، ريشي فلسفه‌ي نيد مټاليستي ټاينه ،
چونكه ورك ټاين به جيهانيكي تر پروا يان هميه . هرهوك باس ده‌گمپن
نيد مټاليسته‌كان له مسئله‌ي ناسين دا لسه‌رته و پروا يان ، رنښك —
دانده‌وي شته‌كاني جيهاني د هره‌وه له زمين دا ، ناسينه‌وه و ټټه زميني‌يه
بهرمه ، نه‌ك جيهاني د هره‌وه . ټه‌ميان نيد مټاليستي زميني‌يه —
و نيد مټاليستي عيني د ملي ، نه‌وه و ټټه جيهاني د هره‌وه نه خړدي
جيهاني د هره‌وه ، هيچ كايان ، راستي نين و جيهانيكي ديكه هميه‌كه
ثم جيهانه و ټټه‌وي نه‌وه و نه‌وه بهرمه . د ياره رټا زنگي ديكه هميه‌كه نه
ورك ماترياليسم بيرد ه‌كا ته‌وه نه ورك هره‌وه ورك نيد مټاليسم كه پي د ملي
" رټاليسم " :

به هر حال بهرپرواي نه‌وان نيد مټاليسم د ريزي هلوټستي ټاينې‌يه
سمبارت به مسئله جوړا و جوړه‌كان ، له خورافات و پروا به سهره‌وي سرشت و
شتيكي نسا سارو ، جوړا نايته‌وه . له حاليك دا ماترياليسم پي —
شي كردنه‌ويك ده‌گپي كه پيوند ي به جيهاني مادي‌وه هميه . به
شيوميك كه له ميداني كردنه‌وه دا ده‌گري راست پوښي بسطليد ري . له
عيني كات دا نه‌وش د سطليد كه په‌مكه ټاينې‌يه‌كان لاي نيد مټا —
سته‌كان و انا چه‌مكه‌كاني همستي‌يه‌كاني روي سهره‌وي سرشت ، ريزي
وړ قبوليان له گمته‌كردني ميژوي زانباري كوتل دا هميه . پي —
هرچا وه‌كانيان چي به له سهرتاوه چوڼ په‌دا بوون ، نه‌گري بلتي —
سهرچاوه‌ي سرشتي يان هميه بوټان بسطليد ري ، كارمان هاسانه‌وه
كات د وژنه‌وه‌كاني خوداي و هوپه‌كاني و سهره‌وي سرشت ، نايضه
كايه‌وه . بهرپرواي نه‌وان ثم چه‌مكه‌كه له نه‌زانين و سهرلي شيواوي مړي له
به‌رامبر سرشته‌وه ، سهرچاوه ده‌گري . (۱)

روح ، جمسته ، خدا ، مړي يان پاشايتم ټاسمانی و زه‌وني و نه‌وه
شيوازه و باوه‌رانه‌ي كه شعور پي يان د هزانې ، هره‌وه‌ها جيهاني راستي‌يه
مادي‌يه‌كان كه به‌هوي همسته‌كانه‌وه ، ده‌رك ده‌گري ، تايمتن پي —
نيد مټاليسمه‌وه . له نيد مټاليستي زميني دا ثم شيوه له چي د انا نه ، تا

بی سنوور د مېټه پېشه وه د هکاته شو چېکایه که جیهانی مادی د مېټه
 ګومان وای لې دې که تضای جیهانی نامادی ثبیته راستغینه . —
 نید مثالسم همیشه جیهانیکې بهر زترو راستغینه ترو نامادی همیه که لسه
 پېتر جیهانی مادی دایه ، هو و سهراوهی سهرةای جیهان (ازلی) یه که
 جیهانی مادی پمیره وییعتی . له ههمان کات دا تضای یه ک جیهان واتا
 جیهانی مادی بوا متریالیسته کان همیه .

ثبیتا مصلهی بهرعتی و گرنگی گشت فلسفه کان ، پیومندی به
 بیرکړد نه وه و همستی یه وه همیه .

همره که گوترا باسی ثبیتا شو همیه که روح له پېش ماد دایه یان ماده
 له پېش روح دایه ؟ که پېسته وه که گرنگترین باس سهرنجی بد میمن و
 رشمی کیشه که که لاله کړد نه که و راست روشتن و لادانه کان روون بکمنه وه .
 نه وه مان زانی که فلسفه بیرتی یه له لیکلینه وه له گشتی تر —
 مصله کان و جیهان و مړت شى نه کاته وه . لم بواردا بیروچوونسی زور
 همن که لیردا د و و جوړ بوچوونی گه وړه همیه که د مخریته به ریاس .

۱- بوچوونی زانستی

۲- بوچوونی نازانستی

سمبارت به ماده و روح ، فلسفه کان د یارده کانیاں به د و و بـ
 د ابش کړد وه ، شته همستی پکړا وه کانی د ه وړه مان . نه وانهی که —
 تضاده گرتن و همستی پکړدن و دیتی نین . وه بیرونی گمېشته کانمان .
 که واپو و نیمش د و و جوړ شتمان همیه ، یه کی که همستی پکړاوی مادی .
 د ووم نه وانهی له نا وچهی روح و بیردان .

به جیگی باس کړدن له روح ، لسه بیروچوونی خومان " شعور " و
 گیان باس ده کمین . هره وها له کاتی و و وړ له ماده باسی سر وشت و
 جیهان د زهوی و وجود ، دینه کایه وه . لای شغلکس وجود ههمان
 ماد میو پیرش ههمان " روح " . بو ناساندنی بیریان روح و وجود و
 ماده د ملین ، فکر شو و پنه کړتن و بوچوونیه که نیمه سمبارت به
 د یارده کان ههمان . هیندیک لم پنه کړتن و بوچوونه له همسته کانما —
 نه وه ، ودمست دین و دی دین و پیومندی یان به د یارده مادی یه کانه وه
 همیه . هیندیک بوچوونی تر وه که چه مکی خدا و فلسفه ، بی سنوورن .

مهرجی سینه میان بو داناوه نهویش، کاربیک و شپین دانانی مرفه لهسهر شتهکان و سرشته . که بهر وای نهوان نهوکان ناسین ته واد مین . نهسه یهک جیا وازی بهر چاوه ، جیا وازی د ووهم نهویمه که به وتی ماتریالیستهکان، مرفه سه رتهایی یهکان پی یان و ابوو مهر مرفهک تیکه لهک له د وو جوړه . نم بوچوونه نهوانی بهر پلمه گیاند که بیرو همست پی کراوهکان به هــــوئی لهشیانهوه د روست نهکراوه ، بهلکوو بههزی روحیکی نایمستی بهه که لسم لهسه دایه ولهکاتی مردنی لهسهکان دا بهجی یان دپلی ، د روست بون ۰۰۰ (۱) لیره وه بیرگرد نهوه له ههمیشمی وههاته هتایی روح یسان رهوان ووی چوونی تر یانی روح لهو په پی ماده به ، به وجود هات . پاشر افلامون ۲۵۰۰ سال پیش ماده و فیکر بهراشکای له بهرا بهر یه کتر د ، دانران .

نهوان پی یان وایه مرفه ماهیهکی زور پتی و ابوو ، مرفه پاش مردن به تانی روحی د رتیه داده . روح جوړه جه ستمیکی بیرته دارو سووکه ، بهلام ساکار نیه . به چمند خدا بروایان همبوو که توانایان له مسرفه زور تره ، بهلام پی یان و ابوو له قاپوری ماده دان ، پاشان به چمند خود او سه رتهجام به یهک خدا گهشتن . د مرونی ، بی (جز) و بی خهوش . له ناکام دا بهو د مروانه بروایان بهید اکر که تانی تایهتی خپان همیه بو د رتیه دان به ثانیان نیاز یان به جهستیمک نیه . پاشان وای لی هات ، نایا جیهان خوئیند راوی خپدایه یان له سه رتهاره بو ؟ (وهک وتمان فیلسوفهکان به چمند شیوه وه لایان دا وهتهوه) به پتی وه لاهکان د وو گرو فیلسوف بهید ابوون ، نهوانی به گومان و تنیا به بیرو وچوون و شمی — کردنهوی نازانستی هاتوخته مهیدان و بی بهلگی زانستی هینانسهوه ، جیهان به خوئیند راوی روح ده زانن ، " نید مانیست " ن .

نهوانه که پی یان و ابوو د مبی جیهان بمشوی زانستی شی بگریتهوه و ماده یان به عوضوری سه رکی وینه رتهی داناوه ، رتیهاره جوړاوجوړه ماتریالیستی یهکانیان پیک هیناوه (۲) به وتی ماتریالیستهکان لـــــــ

(۱) — اصول نقد ماتی فلسفه ، پیشوو ، لاهه پی ۲۱ — ۲۰

(۲) — زور ز پولیستر ، اصول نقد ماتی فلسفه ، پیشوو ، لاهه پی ۲۲ — ۲۱

همونه کانهان دا ، د هرد هکوهی که لمټی یی روح و فیکر وهک بهرد ، ناسن و خاک همیه ، بهلام کهسټک نه دی دیوه ، روح و بیری یی لمټش همیی .

وهلامی نه و پرسپاره که مړوف چټن بیر دهکاتهوه ، د دو جوړه .

۱- مړوف بیر دهکاتهوه چونکه روحی همیه .

۲- مړوف بیر دهکاتهوه چونکه میشکی همیه . مادی بهکان نه و شته ناو ها که لانه دهکن ، نایا میټک فیکری خولقاند وه یان فیکر میټکسی نه روست کرد وه ؟ وهک وتمان وهلامی نم پرسپاره د وو ریږای ناسراوی فطسفی دیاری دهکا . (۱)

سروشټی فطسفه له سر چارمه رکردن و ټیکد انهوهی نه و مصلطه راوستاوه . د ویاتی دهکتهوه ماتریالیستهکان ، به بوضی سره برخووی شتهکانی د هرهوهی زمین ، بریویان همیه . نید مثالیهکان یی یان وایه نم دیار دانه تنیا له هوشمند ی مړوف دان ، له جیهانی زمین دا ، چونکه مړوف بهر ورووی دیار دهکان د مین وله رنگی هسته کانهوه ، د ټینه جیهانی زمین ، که و ابو بوضیانی پیومندی به بهر ورو ورو نه وه همیه (نید مثالیهی زمینی) . که و ابو له جیهان دا د وو کوټله دیار ده همنه هټید ټکیان سره خوځن وله هوشمند ی ټینه وله د هرهوهی هوشمند یمان دا همن (دیار دهی ماتریالیستی) . بهلام کوټلی د ووم تنیا له هوشمند ی مړوف دا همن (دیار دهی نید مثالیهی) . پرسپاره وهیه ، پیومندی نیوان نم د وو دیار دهیه کامیه ؟ کامیان لمټش و کامیان لمټاشه ؟ جیهانی مادی و سروشت لمټشه یان جیهانی هوشمند ی ؟

نمه مهله کی بنچینیی له گشت فطسه فیهک دایه . مصلطه کی تر نه وهیه . نایا مړوف د توانی جیهان بناسی و بوچوو ټیکی راسته قینهی لسی پمید ا بکا یان نا ؟ ماتریالیستهکان یی یان وایه جیهانی مادی و سروشتی به که مه و هوشمند ی د ووه مه و ناکامی جم و جوټی سروشته . نید مثالیهی زمینی بهکان یی یان وایه : هوشمند ی به که مه و ماده و سروشت د ووه مه و ناکامی هوشمند ی به . (۲)

(۱) - اصل مقداتی فلسفه ، لاپه ری ۲۲ - ۲۲

(۲) - کورته باسیکی ماتریالیزمی دیا لکتیکی ، پټشو و ، بهرگی ۱۱ - ۱۲

پټم څوښه ليرېدا پوره لمر راستي يه ك هېل د مهوه ، نو پش نهويه كه
 ماترياليسته هاوچه رځه كاني ثم چه رځه ، له كه لاله كړدني ثم باسـمـدا ،
 هممو لايمني باسه كميان شي نه كړد وتهوه ! نو پشمې كه څڼان به راستي
 د ملين ، هوښمندی ټاكاي گشه كړدني ماديو له جهرياني جم وچول و
 بهر وپيش چوڼي ميشكي مړوف دا و له ټاكاي هطس وكوتې كومه لايمني دا
 سوري هېل داوه ، راستي يه كي حاشالي نه كړاوه . بلام تهواوي بيرو وچوڼي
 رتيازه ثانيي وئيد نهاليسته زميني يه كانيان شي نه كړد وتهوه ! وټ رانان —
 گهياند ، ثم باسه باسي ناسينه و باسي كه رسمې ناسين و شوپن دانانسي
 د يارده كانه لمر د هزگي ناسيني مړوف . باسي نهوه نيه كه شعـوور و
 هوښمندی ماده و سروشت بخوښتني و نم ټاكاي نهو پي . له واپوو كاتيك
 هر به پتي چوارچيوې ناسيني ماترياليستي وټان ، ناسين بړتي يه له
 بهر وروږوڼي مړوف له كېل د يارده كان ، شوپن داناني د يارده كان لمر
 همسته كان (رنگ دانهوه) و سرمنجام شوپن داناني مړوف لمر
 د يارده كان ، واتاي پرېمېستي ثم ناسينه حاشالي نه كړاوه نهويه : تا مړوف
 له كېل د يارده كان بهر وروږوڼي و همستي يان پي نهكا ، له زميني نهو دا ،
 د يارده كان بوڼيان (چ بشپړوي وټه ساكاروچ لمباري ناسيني
 تړولې دا) بو مړوف ناسينه ناسطميند ري . كه واپو له چوارچيوې ناسين و
 لهو پيژوند ييدا كه ئيد نهاليسته زميني يه كان د ملين ، له ناسينـ دا
 شته كان ، د يارده كان و بوڼيان ، پيژوند يان به مني " فاعـل " ي
 ناسينهوه هميه ، چنوكه كاتيك من همست به بوڼيان ده كم كه بهر وروږوڼان
 بم ، به دست ، چاو ، كړي و چيترن و بوڼ كړدن ، همستيان پي بكم و
 پاش نه ماني نهو بارږد څخه ، د يارده كان لمر زمين و بهر وري ټارزي ناسين
 يان همسته كانهوه ، شوپن دابنـن . نهو پيژوند يه له بسـواري
 ناسين دايه و اتا رنگ دانهويان له زمين دا پاش بهر وروږوڼ له گهيان ،
 بوڼيان له عين داو له جيهاني دهره وي زمين ، بوڼ ناسطميند ي .
 كه واپو بوڼي و له پيژوند ي له كېل من دا ، نهوكات د يارده كان هم كه من
 به و جژه همستي يان پي بكم .

ئينجا نه كړ د يارده كان له دهره وي هوښمندی دا نمېن ، چوڼ شوپن
 لمر جيهاني زمين و هوښمندی دا د ملين ؟ ! شتي نمبوو كـوا

تېښه واری همیه؟! چوڼ همسته کانمان به وانه په پېژندی بګر؟! راستی
 شهویه شهو پوونه و شپوهی شهو پوونه، پوونی ناسینه که " ذات = من "
 " موضوع = دیارده " له کردهوی ناسین دا، د ناسی و همست به
 پوونی ده کانک پوونی دیارده کان له جیهانی د هره وه و سره خو و پوونی
 راسته قینه و د وور له هوشمند ی مړوف. باسه که باسی ناسینه نـــــــــــــه
 خولقاندن و هو و څاکام.

راسته هیند ښک له نید ه نالیسته کان وهک بریکلی له سنـــــــــــــــــــــووری
 راستی یه کان تپهر پوون و شهوند میان پال دا و ته زهینه وه، که دیارده کانسی
 سره خو له هوشمند یان لمیر کرده وه، به لام و باسه، شت چوڼ همیه و
 کوتراوه بخړیته سر کاغز. نه کهر کمپک شتی وای گوتهی هیند میان زمو
 کرد و ته که شهویه دیارنیه! پو نومونه د ملین نید ه نالیسته کان پو یان۔
 وایه ماده هرنیه و د سر ناکه و و له بهین چوه! (۱) هر شهوندـــــــــــــه
 د ملین، نه ماهه به واتی شهویه لمپتر دا پوه. که و پو نالین نیـــــــــــــه
 نه پوه.

ماتریالیسته کانی شم چهره له نووسینه کان یان دا، تنگی ترـــــــــــــش
 به راه و و، نیشان د دهن که هر نپره جیگایه تی و باسی لید د هـــــــــــــم
 به نامان و زامانه و ناوستن و باسی شه د هکن که ها و خلیکـــــــــــــه!
 نید ه نالیسته کان د ملین: دیارده کان د هره وی زمین، څاکامـــــــــــــی
 هوشمند یان و نیمه ماتریالیست د ملین، هوشمند ی څاکامی تنګشان و
 گشه کردنی مادیه و هوش بهر همی گشه کردنی میشتی مړوف. به لام باسی
 شه ناکن که چ خاومن ثابینه کان و چ نید ه نالیسته کان وهک هیگـــــــــــــل
 پو یان وایه که جیهان به گشتی به دیارده و پناد یارده وه، به هوش و
 شعور و مادیه وه، خولق و شعور ښکی " مطلق " ه و شه د و نالیستی پی که
 له گشت که رد یله و چور که ترو دیارده و به شه کانی تری ماد د به شـــــــــــــه
 د زه کان، خو پان د متین، به گشتی له جیهانیش دا همیه و جیهان
 تیکه لا ښکه له ماد و مه غا. (خودی ماد و هوشمند ی بابتی شم باسه) و
 مړوف و هوشمند ی به که له پېژندی له گیل دیارده کان دا، له جیهانسی

بئى سنوورد اوله و بوزۇد و وئاليسىتى يىدا بشد ايرن و بىشتىكى كىسم و
بئى بايىخ له گەرد وىنى پان و بەرىن و بىئى سەروىن . د رەيد يىترا و گان ،
ياساكانى شەرى د رەگان و يەك بوونيان ، نەوزىمەكى بچووكسى ئەو
وئاليسىتى يەى گەرد وىنى ھەرمەن . تاقانە پەرمەستان و زۆرىسى زۆرى
ئىدە ئاليسىتەكان بئى پان واپە له مادە و مەغا له سەرانسەرى جەپان دا
مەغا لەپشە ، چونكە ھۆپە بو مادە پان ھۆپە بو رىك و پىك كەردنى مادە و
سروشت . ئىم باسە گەزىك و گىشتى يە پان بچووك كراپەتە و پان خراپەتە
پشت كۆي و لە مەسلەى ناسىن دا بەرنا وەزىو نىشان دا واپە ! ھۆپە كەسى
ئاشكەراپە . دەكرى بە ئاوردانە و مەكە له مەزىو سەرھەل دانى مەزىو لىم
سەرزەوى يىدا و گەشە كەردنى لايمەكانى لەشى و ھۆشى ئەو ، ئىم
ئىدە دىعاپە بە باشى جەنى خۆي پەگىرى كە ھۆشى مەزىو له ئاكامى كەردە وى
ناسىن و ھەلس و گەوتى ئىدە لايمەتى دا ، سەرى ھەل دا وە . ئەپش پەش
تەپەركەردنى پەكانى ئىدە راک و زانىن بە شەوور وانا بە ئىدە راکى پەمكە
گىشتى يەكان ، گەشەتە . ھەموو فەلسوفىنىكى خاوەن و پەردان ، شەوور
ئىنسان بە ئاكامى جەم و جەل و گەشە كەردنى مادەى مەشكى مەزىو دە زانىسى .
بە لام گەرمەن ، مەشەدىكان و تيان ، ھۆش و ئاوەزى مەزىو بەخشى دە ورون
پان نەفس و جەلا لە لەش نەفس ھەمە و پاش مەرنىشى ھەرنەمەتى (۱) ئەى
توخوا ئەو و پەردانە توخوت لە و باسە مەزىو پە كە لانى كەم پەنج ھەزار
سالە ، لە مەشكى مەزىو دا دى و دە مەچى ، نەدەى و ئەو كەشە لە مادەى
مەشەك و ھۆشەندى مەزىو دا بېرىتە و ؟ !

(۱)۔ کورٹہ باسیکی ماتریالیزمی دیالکتیکی، پیشوو، لاپہری ۴۱

که ما رو نمردی و بوی نطوی خوی لهو میدانه پان و بهرینه بدا، هر رتویی به
 د زمپه کی بو کرد هوه و نی کنا وه ته وه له با به تیکی بچووک وه " ناسین " دا ،
 کیشه کی پرپوه ته و ا ماتریالسته کان دهلین ، شهوی وه کید هئانیست بیسر
 بنگاته وه به تائیمت برپای به خوا و روح و چه مکی همت نه پیک بین ، ناتوانی
 جیهان بهو جوړه که همه شی بکاته وه و لئی تی بگا و له ناکام دا ناتوانی
 کملکی لی وهریگری و بی گوپی . سهارت به کومه لیش ههروا د مین و لمباری
 هوش و ناوه زشوه وه که همه د هئینه وه ا خو نه گهر بیت و بئین ، نیستنا
 کیشه ی ناوه ها گوره حل ناپی و با چند میلارد مرؤف همن ، برپایان
 به وزه هئینکی د اهسته رو حو لئینه همن و بی بیان و این له پیرومندی
 جیهاس بی سنووردا ، کارگه ره ، سرشتیش ره د عین خاوضی یاسای
 خویه تی ، به د ژینه وه ی یاسا کانی بمه ری دا زال د مین و له به ره مه می
 زانست و تیگه یستن د هخوین و بو وهد مره یانی نازادی و دابه زاندنی
 داد گهری کومه لایمتی کنگ له د مسکته کانی زانست و رد هگرن و لسم
 رتبا زش همه و پتی دهلین " رئالیسم " (۱) ، د مین بی رمت کرد نه وه ی
 خوا و روح و شو چه مکه هوشی یانه ، ناپی و ناکری کس ناوه ها بیر بکاته وه و
 نهز میدانه عضگا و عطیسی ا بی بیان وایه نه جیهان دا د و رتبا ز همه :
 ۱- نید هئالیسم شهوش بهو شیه که خیار له لاله یان کرد وه ۲- ماتریالیسم
 به لام به کرد وه د مین هزاران بلیمت و زانا و پپوړه به ————— واره
 جدرار جوړه کانی زانست دا له گوپمایی لیگولینه وه و د ژینه ودا ، شهوپری
 تیگوشانیان همه به زیری و بیر وزی هه رگاته به ره مکی تازه لسه
 زانست هخمه به رد م بیروپای گشتی جیهان و بهو جوړه که رتبان لسه
 بپاری بیروپای خیان دا ، بیرد هکفه و بو گوپانی کومل به هزاران
 شهید یان دا وه . به هه ر حال هچینه سر شیه باسه کی ماتریالسته کان و
 وهد وای پیرومینیان نه که همن . نه گهر نه جیگایه که به پیوستمان زانسی ،
 شتیان وه که همه بخینه به ریاس ، شهوا به پی توانا یاسی لی د هکمین و له

(۱) - واقع پرستی بهرام به خیال پرستی ، رئالیست با و پری به
 راستی همه له کرد اردا راست و واقع همل د مد له کمل واقعی خلک و
 ناوچه و جیهان دا برپا و بگونجیت ... فرهنگ نوی ، بورهان فانبع کرد و به
 به کردی ، ۱۹۸۵ ، ۹۱

ماده و شعور

ماده بهر زترین چه منک یان " مفهوم " ه (۱) بهر یای من " هستی " که ورهترین چه منک . نیکوشان بو د وزینه وهی پیومندی لمش و شه وهی که پیوسی د ملین روح یان گیان ، له میتره بهر ده واهه . ناسینی روح د ژواره . هوشمندی بریتی یه له بیرویا وهرو هست و " تصور " کردن و خواست و نیراده ، نه پلهی یه کهمدا مروت هوشمندی همیه . نه کهر یه کیک نمبسی هست بکا ، هست کردن نابی . نه کهر یه کیک نمبی نیراده بکا ، نیراد مش نابی . هیندیک لایمی هوشمندی له نازمیش دا همیه . به لام لایمه کانی هوشمندی ما ویه که پمیدابوون . بزم پی یه سروشت نه تنیا پیش مروت به لکو پیش هموو زنده وه ریک همبو . که وابوو سروشت له هوشمندی سه ره خپه . هیچ له تواناد انیه که هوشمندی (هی مروت) له پیش سروشته بی ، بویه د ووهه . . . به بی ماده هوشمندی (هی مروت) نابته بوون .

نایا هموو ماده که بیر - هکاته وه ، شیایو بیر کردنه وهی ؟ بهر د بیسر ناکاته و نیشانهی هوشمندی له هموو گیانلمه بریکش دا نیه . سروشتی زنده وو له سروشتی نازنده وو پمیدا بوه . نید مانیسته کان بی یان وایسه سروشتی زنده وو هیچ پیومندی یه که له گل سروشتی نازنده وو نیه . (۲) خونه ری خوشه ریست ! وهک نائیتا تی گیشتووی ، ماتریالیسته کان ناین و چه منک ناینی یه کانیان به بهر دی بنا خهی نید مانیسه م ناساند وه (۳) که وابوو د مبی بو نمونه ناینی نیسلام ، لمیوان سروشتی زنده وو و نازنده ویدا ، پیومندی نمینی . به لام له باسی خوگاندن -

(۱) - کورتباسیکی . . . پیشوو ، لاپه ری ۲۶

(۲) - هرثم سرچاوه ، لاپه ری ۴۲ - ۴۱

(۳) - جیهان بینی مادی و جیهان بینی نید مانیستی م ح کاوه

۱۲۲۷ ای همتای تاران لاپه ری ۲۶ - ۳۵

قورئان دا د میان جَار هیما به و کراوه و به راشکاو را گمندن راه کسه
تضامنت خودی مرقف له خاک خولقاوه و تیکلی د مېته و ، د مېته گل و
سر لملوی سر هل د مداته و . و اتا له گله و .

بمبروای ماتریالیستکان ، نید مئالیستکان چونکه ناچه ناخسی
شته کانه و ، به باشی نای ناسن ، بپه له و پیوندی به نکولی ده کهن .

له گل ژيان دا یه که مین سر ماکانی هوشمندی پیدا بسـ
بصتراوته و به هرد و و بعنه گوره که می شکوه . ثم د و و بعنی می شک
نصجای پرمسندنی به مبرمن که چندین سعد میان خایاند و . له دا
کوئی تضادی د ممر پهری سند و و چالاکی و هطسورانی نالوز بسـ
همرو ما ره وشت و هطس و کوئی نارنیش ، پهری سند و و نالوز بپه ، سا
می شک مرقف پیدا بپه . له گل شه مژ دا ، هوشمندی مرقف د هر که و تـ
دیارد هره به رزه کانی چالاکی و هطسورانی د ممریش ، پیوندی بسـ
توئلی هرد و و نیوه گوره که می شکوه همه . . .

بیرکردنه و خاسی به تکی تایمتی مرقف ، بصتراوته به پیدابوونی
به رزترین شیوهی ماده و له روتی پرمسندنی به مبرمد ، ثم به رزترین
شیویش ، می شک مرقف . هوشمندی به ره می هممو چمنه ماده می شک
نیه . به ره می ماده می شک ، که خاوه می شک و بیکی به کی به رزه . به ره می
چالاکی می شک . هوشمندی فرمانی می شک و به بی می شک بوونی ناگونی .
له نمخوشی دا ، د د مخرنه و کار ، به لام شه گهر می شک تووشی بسـ
هیندیک کرده به نصجای بد ری ، گه رانه و ی بپه . (۱)

لیرمد ا ره وایه ثم پرسیارانه بکری ، شه گهر هوشمندی به ره می ماده می و
ماده له پیشه و همه ، ندی بپه گشت ماده می که نابیته خاوه هوشمندی ؟
بپه تضای می شک مرقف وایه ؟ خو گیانلمبرانی تریش چالاکیان همه و هسی
وایشیان تیک ایه هزاران و بکره سعدان هزار سال پیش مرقف خولقا و ،
بپه مان و مانوه تیکوشاون و تا نیستاش ، هوشمندی یان به مخووه ندی بپه
سروشتی زیند و و له سروشتی نازیند و و پیدابپه . شه راسته . که و بسـ
پرسیار شه ویه ، شه گهر نازیند و و له وزمو هیزو توانای دا و هک بنه مـ

هۆشمندی نېمې ، چوڼ له ټاڼامې گټه کړن دا ، به وپلېه ده کسا ؟
 دانه يک گټم که د مېټه ټيرگل تا نه مړې ، له جهسته مرد وهکې گولې گټم
 ناروې . ټه کر له ودا ، بنه ماي به روه پيش چوون نېمې ، وهک شه وپوچل بې ،
 د مېټه گولې گټم ؟ ! ټمه شه ټه گه يښې ، ټسل بنه ما که يه که ټاماد هيسی
 قبول کړدنې شه وگټ گټه کړدن و روه رگرتي شه وگټ پمسه به رزان هيسی
 هيه . با بچينه وه سر هۆشمندی يه بؤر . هۆشمندی چي په ؟ شه داره
 به رزه و ټم پښوسه ټمېم . ټاټکرايه ، ټه وي له ميشکان دايه ، خودی دار
 و پښوسه که نيه ، بټکوو بيرگه سمارت به وان . که و ابو ټه وي لسه
 سرمان دايه ، وڼه د يارده کانه . وهک رتغان هه موو بيرگ له چنسه
 ټيگميشټيک (مفاهيم) پټک هاتوه . بؤنموونه رسته ، " ټالا گټشه "
 به دوو شه د هر پړاو . ټالا و گټ . ټم ټيگميشټانه له کوې وه وهرده گيرد ريڼ ؟
 وتان له ټانه وه له راستي يه وه . ټسته کان بټنمووه سمرخو همن ولسه سر
 نه و بوونه يان شيوازي ټيگميشټن داد ه پښين . ټيگميشټن باسی بوووسی
 شته کان دهکا . له پيش هه موو شټيک دا ، راستي يه که هيه . پاشسان
 رمنگ دانه وي وڼه که له زهين دا و له ټاکام دا د روست بوووسی بيره که
 لمباري دا ، خو د منځني . بېروای لينين بيرکړنه وه بيرتي يه لسه
 " لمبرکړنه وه و پچه وانه کړنه وي راستي ، له بيرکړنه ودا ، سر له منځي
 راستي به رهم د ټنه وه و ټنه و نمخه لمبرده هکيشرته وه " (۱)

وهک رتغان هۆشمندی ټاټيگميشټن يه که مادي يه و خاوضي ريڼک و
 پټکي يه که زور به رزه که ټه و ش ميشکوو راستمقينه مادي يه . وڼه دهکيشي و
 وهک خوې نيشاني ده داته وه . (۲)

له کاتيک دا د ملي له ميشکي مړوف دا ، راستي به شيو ميه که گونجاو
 ده گوردي ، نابي بلې وهک خوې پيشاني ده داته وه . وڼه ساکاره کان
 ټاوه مان به لام له چنډ وڼه بوون به چهک و مفهوم وکړده و کانسی ،
 گټي کړدن و رووت کړدن و داملد راوي ، خويان نواند ، ټه وکسات
 وهک خويان نين . تازه ټه وي زمين ناتواني وهک ټه وي د هره وي ، چونکه

(۱) - کورنباستکي ۰۰۰ لاپه ري ۴۵

(۲) - کورنباستکي ۰۰۰ لاپه ري ۴۶

چه مکی گشتی ناوړه له زمين و هوش دا ، گشتي يه ولده د هره وي زمين دا ،
بمش پش و جوزني يه .

نه کاتي نه ماني نه د امانې له و نه د امانې همست پې کردن ، مړوځ
د هتوانې نه گهر چي به نيوه چلېش پې ، به نه د امانه کاني تر بېگاي بگرېته وه ،
به لام نه گهر مړوځ له هممو نه و نه د امانه پې پش بوو ، نه و د سته وستان
د مې و ناتواني له راستي بکولېته وه و سهارت به جيهانېش هيچ شتيك
فېرنايي . همست پې کردن نه جامي کارتي کردني شته کاني جيهان نسي
د هره ويه له نه د امانه کاني همستان . هر لمبه رشمه ته که زانستسي
راستغينه ته و او مان د هره ياري جيهاني د هرو پش نه د اتې . به لام ناخو
چوني د مسلميني که همست پې کردن زانستي راستيمان د هره ياري جيهان
د د اتې ؟ نه وي نه د مسلميني پېش هممو شتيك پيره و کردن و راستي
به کرد هه مانه . خو نه گهر و نه بويه ، مړوځ نه د اتوني نه د اتوني له شته کاني
جيهاني د هره وه و رگرې

بو نوره نه گهر مړوځ تماشا شتيكي کرد ، وه چاوي وېنه بگرېت
وايه . نه گهر شته که له جم و جوځي دايي ، لمسر پره دې چاوش وېنه که ي به
جوړو وي د هره مېت . . . چا و وېنه د هگرې و پېچ و نه دې د هکاتيه وه ،
نه د امانه کاني تري همست پې کردنېش هره وه هان . (۱) به به پړوي
ماترياليسته کان گشت چه مک و نيد راکه کاني زمين له سي شته وه سرچاوه
د هگرې . د يار د هکاني د هره وي زمين که شون لمسر همستي نيمه
د اد منن . نه وي تر کارليکي د يار د هکان لمسر د هزگاي ميشک و لد ايك —
بووني همست پې کراوه کان و سي يميان برتي يه له پېومندي وېنه —
زهيني به کان و نيد راځ کراوه کان لمسر ناخه شته زمون و کرد هوه ، بېک دي و
نه بېته هوې پيدا بووني چه مکه گشتي و گشتي تره کان . (۲)

وهک له باسي بره وي ناسين و پله کاني دا ، رامن گياند ، هر چه سد
نيد راکه همستي به کان بناخه گيشتن به ناسين ، به لام نم تيگي شته
پړو بلاوه که له رنگ دانه وي د يار د هکاني د هره وه ، سرچاوه د هگرې

(۱) — کورتابيکي . . . لاپه ري ۱۱۶

(۲) — جهان بيني مادي و جهان بيني نيد ناليستي ، پېشو و ، ل ۴۲

یو د وړینه‌وی یا ساکان و گه‌شتن به راستی ، پي هیزه و پیوسته بیرو هوشی
 روځ به خیر تر پی و پتوانی به سر سر وشت دا زال پي . ثم نه رکشم
 نه موزی زانایان ، چی به چی کرد وه (۱) نه گر همته‌کان راسته و خو مرځ
 به و شتانه به بېسته وه که هن ، نه وایر کرد وه به مشی و مه کی ناراسته و خو ،
 جیهانی د هره وه ، د هر مخا . نه به و وایه که به نه جام گه‌شته‌کان سی
 ناوه‌زی لمر بنا خه ی نه و شتانه ی ناراسته و خو د هر د ه کسمه ون ،
 داد ه‌زترین ۰۰۰ به پي روډ او راسته یه‌کان هیچ به نه جام گه‌شته‌ک
 نابي . نه وای نه و ه وایم که زاناکان همناسه ی نیدا هیل د ه‌کیشن . ثم
 روډ او انش به هوی همت پي کرد نه وه د ه‌زترین ، به هوی نه دانه‌کان سی
 همت پي کرد نه وه . به نه جام گه‌شتن به هوی پوخته و پالفته کرد نه وه له‌کاتی
 بیر کرد نه ودا پیک د پی ۰۰۰ همت کردن هموو شت و روډ او کی راستی
 که پیوستن ، نه داته عقل . نیمش لمر بنا خه ی نه وانه ، به نه جام
 گه‌شتن و پوخته و پالفته پیک دینین . ثمش له پله ی عقلی زانسته . به
 پي همت کردن ، میشک ، عقل ، نری ، هیچ کاریکیان نیه و بهی کساری
 میشکیش ، زانستی همت پي کرا و نابي . نه مانه به دای که دا دین و له
 زانست دا لیک جیا ناکرینه وه (۲)

جیهان و ماتریالیسم و رئالیسم و نید هالیسم

دوو رتباری فلسفه ی نید هالیسم و ماتریالیسم ، نه وند به باسیان لمر
 کرا وه که له زمینی زوړه ی زوړی زانست د‌وسته‌کان دا ، چی کرتوه . به لام
 رئالیسم که متر خراو ته به ریاس ، هر ټپه لیږده به پیوستم زانی ، باسیکی
 کورتی لمر بکم .

فلسفه یه کی خوړنکخه هیه که ناوی " رئالیسم " ه . ثم فلسفه له
 شیوه ی تازه ی دا له میدانی د زایمتی نید هالیسمی زمینی دا پیک هاتوه .

(۱) - جهان بینی مادی و جهان بینی نید هالیستی ، پیشو ، ۴۷ - ۴۶

(۲) - کورت باسیکی ۰۰۰ پیشو ، لاپه‌ری ۱۱۹ - ۱۱۸

فيلسوفانی ثم رتبازه دملتن : جیهانی مادی دهرهوی زمین لسه
 راستی دا بشپړهوی سره مخو له شید را که کانی نیمدا همیه و بشپړهوی لسه
 زمینی نیمدا ، رنگ د مداته وه . لم بشپړه دا رتالیسم له د ژایه تسی
 شید مثالیم دا له کول ماترالیسم یه که د هرته وه . له راستی دا کس
 ناتوانی بیته ماترالیست مه گرته وه که سمبارت به مصطعی هستی
 راسته قینهی جیهانی مادی لمپش دا بیته رتالیستی تروا . بسلام
 قبولی کردنی ثم راستی یه که جیهانی دهرهوی زمین و هسته کانی نیمه
 به وانا نیه کابرا ماترالیسته .

رتالیسمی تازه : بووی ماده له ماترالیسم قبولی ده کاو شته کانی تر به
 شید مثالیم د سپړی . زور له رتالیسته کان به بووی جیهانیکی تر لسه
 دهرهوی شپن و کات پروایان همیه .
 به کورتی ثم باسه د مپړنه وه و بو هسته نکندن د مچینه سر بوچووسی
 شید مثالیم :

- ۱- جیهانی مادی پتومندی به جیهانی روحی یوه همیه .
- ۲- روح یان زمین یان شیده وینه (اذلی) جوا له ماده
 د توانی همی و توند ترین جوړی شید مثالیمی زمینی یه . (ماده بسه
 شپړهون ، له چوارچپوهی ناسین دا ، رت د هکاته وه) .
- ۳- کیشور یان ولات ، میدانی د مه لاتیگ نماسراو لمه روه میان
 له ور یان له پستی هر شتیگه وه همیه که هست و شید را که و نه زمون و
 زانسته کان نای پیکن و نای ناسن .
 بوچووسی ماترالیسم :

۱- جیهان لمباری ناوړه که مادی یه . هر شتیگ له دایک د مبی
 هو مادی همیه و بم پی یه یاسا کانی جوولانه وهی ماده پمید ابو و بهر و
 پیش د مچ .

۲- ماده راستی یه کی دهره وهی زغه و سره مخو له زمینه ، هر شتیگی
 بیړی ، بهر همی هلس و که و ته کان . و جم و چلی ، مادی یه .

۳- جیهان و یاسا کانی بوړه د مین به ته واری بناسرین . هر چنده
 د کونجی که هتدیک شت به د زواری بناسری یان تا نیستا نماسرابی ،
 به لام شتی وانیسه له ناوړه که دا ، بسو ناسین

شېئەنە ۋارى ئىم بۆچۈنەنە لە ھەلس و كەوتى كۆمىل دا

ئىستا ئىد مائالىستەكان بەتايىم ئىد مائالىستى عىنى لىستە
 پەرستىشگاكان دا ، زۆرى ۋى ۋىژىيان لەسەر جىيەنلىكى ترو راستى يەكانى
 ئەو جىيەنەي كە لەئىز دەسلەتتى زانستەكان دانيەو زانستەكان ناتوانىن
 بىسەريان دا زالى بن و بيان ناسن و د وورن لە ئەزمۇنى زانستى . بىسە
 داخەو پەيپە ۋانى ئىم بىر بۆچۈنە كە يەكجار زۆرىش ، لەو شىئە بىاس و
 شى كەرنەو بۆچۈنە ، كەلكى خراپ ۋەردەگىن و پشت لە بىر ۋەسە ۋەپرو
 ئەزمۇنى زانستى دىكەن و ئامادە نابن كىرگرفتتى ئاكارى و كۆمەلەيەتتى
 خۇيان لە چوار پىچەي زانستە با ۋەپرى كراۋەكان دا ، جىيەن بىكەن
 زانايانە بىر لە چارەرمىشى خۇيان بىكەنەو چارەمەكى زانستى بۆ بدۆزەو !
 ئىم كەم بايەندەنە بە زانست و د وورمەرتىزى لە كەلك ۋەركىن لىسە
 ئەزمۇن و دىسكەوتەكانى زانست ، لە دىرژاى مۆرودا ، جۆرىك جىيەن
 بەجى ھىستىن و زۆر بايەخ دان بە جىيەننى روح و كەمتەرخەمى نىشان دان
 بىم جىيەنەي كىرد ۋەتە بەرنامەي پەرۋەردەكردن و لە ئاكام دا بىسازار و
 د وكانلىكى پەرلە فەيىبازى بۆ ھىندىك تالانچى سامان و بىر ۋەپرى ئامادە
 كىرد ۋە . نەمۇنى ئىمە لە سەرانسەرى جىيەننى مەسچىيەت و ئىسلاھ
 ئاينەكانى . ۱ ، يەكجار زۆرەو پىچەكە لەو پاش خستى كۆمىل و كارۋانى
 بەرەۋىش چوون و شارستانىيەت ، شېئەنە ۋارىكان نەبۇەو ناشيان بى .
 بەگىشنى كۆشەكپىرى و خۆگىل كىردن لەياساكانى سىرۋىت و تىتەكۆشان بۆ
 رىزگارى لەئىز دەسلەتتى زۆردار ۋەرقى سىرۋىت كەپسنى مۆفنىيەو بىگرە زۆر
 گيانلىمەر ئەگەر شتى ۋايان ۋەپال بدەي و زمانى رىمخىيان ھەمى ، لىسە
 بىر ۋەپرى گشتى دا ۋە سزادانى ئۆزىرى بىكەن . د وكتور عىلى شەرىعەتتى
 كۆمىل ناسى ئاينى بىمانلىكى ئىترانى سىبارەت بەو بۆچۈن و خۆ خەرىكى
 پەرىۋوچ كىردن و كۆمىلى خۆ ئاخىن لە خەلىكى دى دىلى ، عىرفانى روت بە

تفيا و هيچى تر، كلكى خلكى پټونميه وهكوو چقلي دړكه زځيه، بڼي ميوه و
 بهرره زى خيوى د مپاريزى وناشي كمس توخنى بگوى . . . بونمووضه
 كابريره هميه دهرهشه، چيله كيشه پونشدېشه، له مهرگود وارژو سسزا،
 دم بضر خزاوته غاريكهوه، چاوى دلى د هاسمانه وپي ناگايه لسم
 جيهانه . . . له دهمش دا له پشت ديوارى شو غاره، كوشتاره هات و
 هارواه، نوزمو نالهي برينداره، كوپه وهرپمهي زورداره، ههمزاران
 بڼي كنجح دهگن، ههمزاران لمبرسان دهمن، نابرووي نابرووداران دميرى
 همرچي ناشي بگري دهرى! كه چي كابريره كروتمه كركتي نابزوي،
 نايه تمدهر. دهرگا لمسر خوځي دادمخا، د وگرد مېوري رادمخا. كړنهي
 به هممستي گرتوه، خهريكه بارگه تيك د مني . . . به خلكي دهرى تمشكه وتيش
 كه لمسر دنيا شهري يانه بڼي دهكفي! د وپياتي دهكاته وه، بهرپواي من،
 رمزگه هي توش، شو كابريره نهك هممستي پياوېتي نيه، بگره له ههموو
 دهعايهك زهرمند تروېمست تره. ميموون، ورچ، سهگ، بهراز، زور تيره
 جانه وهرى ديش به زمي يان به داماواني هاورهگزي خويان دادى، كه چي
 شو خوځي په رسته كه همر خوځي خوځي مېمسته، همست ناكاه لسمه
 د پندان د لهرق تره. وا گرمان پون به هم، چوو ديسا چ بوو؟ كره كه
 نمي غوزميرش له به همسته. هه وېل پياوېتون، شوسا به همست، كمر
 به همست پون ناپاوانه، چووني پون پياوان تاوانه . . . بوون و نمبووني پياوانى
 لهو چمنه به ههمزاران چي؟ به بريندارو دهرمداران نيماني موسولمان
 چي؟ (۱)

شو جوړه تن پوانين و شويته بڼي كه لكه. شوين شو شونميه، شسوره و
 نمترمه كه له درزايي ميژودا له دهراني تازه و زودا، زور پياوي رضيو
 هيناوه دنهي داوه كه دمستيان لمخو بهرداوه و سريان نه پينا و گېل ناوه،
 شوپني و ايان گيراه، باري دنياي پي گواوه.
 پيا و كاتيك پياوه، دندار بڼي. دما همر ميمونه كميه، كلك و
 كولكي له دهر داوه . . . لمباري كه مته رخمي نشان دان د مني، من

(۱) - د وكتور علي شيرجه تي، عيرقان، بهرامبېر، شازادي،

هرگيزاي ههمزار ۱۳۵۹ ي همتوي لاپېري ۳۵ - ۳۴

نه هاتوم بيمه مايه‌ی ناسود می ، من گه رکه ناسود هکان وره ز بکم . من
ترياک و هيروين نيم ههوتس ثوقره گرتن بم نه گهر کسئي نياري خزمست
به کوئيل يئ ، د هئي ره حمت يئ حصمت بکا ، نارام بو نارام نه هيلسئي .
جووتياي باش کوډ مو بيماران دهکيلئي . د هئي خهلکي فيري شهره و چممو
د م به د مانئو پرسيا رو په رسفدان (ولام) بکين تا تتيک بگيمن ،
له خو بگين . قمستم بمخو د وودئي هاوېته دلان ، له پروا بـــــــــــــــه
زوين هينان ، هياتره (۱)

به و جوړه که ماتريالېستگان چه ميکي به رلاو به ئيد مثالېسم د د من و
گست تايين و رتبازه کانيش ، د مخنه ژر رکيفي شو چه مکه ، دهکري بلنيين
نه گهر تايين ئه ههوي له گوږ بهاني پېشکهوتی زانست و خباتي يئ وچانسي
زانايان بوډ وښهوي شته نضاسراو هکان به جي بعتي ، ههر به وشيوه که
له چند هزار سال نه هه ميره وه ، چوڼ روانيوانته شته کان و بابست و
ديارد هکان و چوڼ گهر د ونيان شي کرد و ته وه ، پيدا ايکري ، و بير يکاته وه ،
زياتر لعمه نه که و ته ژر نيشانه‌ی پرسيا رېتر هيتس نهکړته سهری و شمېري
بيروا و پر وک خوله کاني پېشوو ، سهر هل د مداته وه .

ئېستا له جيهاني تايينه کان دا همن له چوار پېچوي تاييني خپان دا
بيرد مکفه وه ، به لام به کرد وه له د مسکه و ته کاني زانست کهکک وړد هگرن .
د ملين له ميداني شهر د ا فلانه پياوي گوره که لاني کم هزار سالـــــــــــــــه
مرد وه ، پشتيواني نه سهر ياز هکان کرد وه و به کرد وه د وښي تتيک شکاند و با
به لام بضرخي سعد به را بهرو به قاچاخ ، به پيؤمدي گرتن له گيل د و ست و
د وژمن ، جوړه ها چه کيان ورگرت ! نه وه ماناي نه وه به بيروـــــــــــــــا و پري
ئيد مثالېستی و به کرد وه ، به شيوای زانستی بيرد هکفه وه (کوـــــــــــــــه و
ريش پان !) .

تاي د هکري به شيوای زانستی بيرکمينه وه له ههمان کات دا ، به
هيتريکي روحی و سهره وي سروشت با و پمان هبي ؟ نه گهر زانستگان له
ماتريالېسم که هه موو شتيک له ماد دا کورت دهکاته وه ، پشتيواني دهکمن و
بيرو و چوړه که د هه مپېښن ، با و پر کردن به هيتريکي نه مادي کـــــــــــــــه

خولقيته رو زانا و توانا و بينا و خاومن د مهلات يې، له كفل فيولې كړدنې، نمو
مه وجود دېدا، د هگونجې؟ د هكړې د مسكه وته كاني زانست كه فطسفهفې مادي
پشتي پېيان بستمومو نيد د يعا كاني به وان د مسطميني، فيولې بكمين وله
همان كات دا ماتريالست نمين؟

له ياسي بيرو پوځونه فطسفهفې په جورا و جوړه كان دا ولا مې شمم
پرسپارانه دراوتمه. خوابه رستي زانا و به توانا له ميداني ناسين دا، ثم
راستي يې سملاند وه كه د هكړې ثيمانان به خودا همې و بو ناسينسي
ياسا كاني سروشت تې پكوشين وله روانگې مادي يوه، له د يارد هكانسي
گردد وون بگولينه وه بابه تاييمتي په كاني زانست به كچه رې توانا شسي
بكمينه.

ته گهر له كاتي ليكولينه وېدا رېبازيكي فطسفهفې راستمان گرت بهر،
ثما و ثمانين به سره كه وتوې نه نيني په كاني سروشت و گردد وون بخمينه رو،
به لام ته گهر رېبازيكي ناراست و چه وتمان هملېزارد يان پميره پمان لئې كرد،
ثما له تاريخشه ودا، وېل د مېين و سرمان لئې د مشوي و به ثامانجسي
دياري كراومان ناگين، له سروشت ناگادار ناپين و سره كه وتمان نابسي.
هموو زانياري يك بو ليكولينه وې د يارد هكان، خاوضي رېبازيكي سي
تاييمتي، كه متركاري به رېبازي زانياري و زانسته كاني تروه هميه. بيو
نمونه زينده وهر ناسين، رېبازي تاييمتي باقي كړدنه وې خوې هميه. به لام
ثركي فطسفهفې ثويه، بو ليكولينه وې هموو د يارد هكاني جيهان، به
سروشت و كوهلې يوه نهك هيندكيان، رېبازيكي پېشان دېا. بېم جوړه
ثركي فطسفهفې ثويه، رېبازيكي گشتي بو زانين بد ورنه و كه بېته رېبه رې
گشت زانياري يه كان و ثوانيش بتوان، شان بېشاني رېبازي تاييمتسي
خويان كهلكي لئې ورنگين. (۱)

به گوماني من ثمه رېبازي فطسفهفې زانستسي يوه پيوسته كومل شمم
سپه كه هيل يگري. به جوړيكي تماشا ي هموو شتيك و گشت د يارد هميك بكا
كه له ثال وگورې كشه كردن و پهره ثمستادن دايو هميشه ثور روته له
باريدوخي ثيستاد ا، بهرد موماه. مروف زينده ورنكي دوو لايضي يسه،

بووی خوځمان نه کمین ، نه و کسه ی په د یلی نمری هیچی له کیس ناچي .
هیشتا جیهان نازاد نمبو ، چونکه گل و خه لیک همیه ، سرهمستی
لی زهوت کراوه .

ماتریالیسمی میکانیکی

زانایانی نم ریازه پیان وایه جیهان له گرد یله مادی نه گوراو
(اتم) پیک هاتوه . کرده وه د ری کرداوهی و هملس و کهوتی لسه وان ،
شته کاسی سروشتیان خولقاند وه . پاشان وستیان ، شیوه کاری سروشت وه
کاری نوتوبیل دابنن . همرچنده له کاتی خوی دا ریازیکی پیشکه وتوو
بوو ، بلام به پی بوپووی ماتریالیسته کان ، سی لایمی لاواری همیه .

۱- چه مکی زاتی ته واپه هیز ، به پیوست د ه زاتی .

۲- تی ده کوکشی گشت نال وگورپو پیک هاتن و جی به جی کرده کان له
پله ی گهرانیکی کرده وه د ری کرداوهی میکانیکی ، دابه زتی . بم پی یفش
ناتوانی پیشکه وتن و خنوندنی چندی به نازه کان و جوړه جی به جی بووه
نازه کان له سروشت دا ، شی بکاته وه .

۳- ناتوانی پیشکه وتی کوته لایمتی و تیکوشانی کوته لایمتی مروف شی
بکاته وه رای گیمتی وله ناکام دا سرته کیشیته لای چه میککی همل مالراو
(انتزاعی) له ناوړوکی مروف .

له ودا که همر فله لسه فیه ناکای له نال وگورپو ژان و مروف شی
له بهرچاوه ، گومانی تیدا په . بلام گرنک وله ههمان کات دا جی کیشه
نه ومیه ، سرچاوهی نهو نال وگورپه چه ؟ چن د متوانین له وهی بگین ؟ له
سهرتاوه ده کړی بمشیوهی نید مابستی پان ماتریالیستی لی حالی بین .
نید مابلیسم پی وایه سرچاوهی گشت نال وگورپه کان له لایم خا و
مرفه ومیه . که واپو نال وگورپه له جیهان دا له لایم شتیکه ومیه که بوخسوی
ماده نیه (بیجکه له مروف) پی پان وایه ماتریالیسم هه تا گمشتن به
هته مادی هکان ودا وای نال وگورپه نه کوئی . فیلسوفه کان تی کوشاون شتیک
پیدا بکن ، خوی نال وگورپه بمسردا نهی . شتیکی هه تا هه تایی بسی ،
نهوای نال وگورپه بمسردا پی له پشت پان د هره وهی خودی نال وگورپه . به

پس بیرونی ماتریالیست‌کان، همه بیرونی‌چوونی چینی چه‌سینه‌ره، چونکه
نه‌وان له ئال وگۆر ترسیان همه. ماتریالیست‌کانی سه‌ره‌تایش بـمـد وای
شتی وادا ده‌گه‌پان (۱).

ئید ماتریالیست‌کان له‌سه‌ره‌زی روحه‌کان دا، بۆی ده‌گه‌پان و
ماتریالیست‌کان له‌خودی جیهانی ماد دا. هه‌رته‌ ماتریالیست‌کان به
گه‌رد یله‌ی هه‌تا هه‌تایی بی جیا کرد نه‌وه‌و دا به‌ش کردن گه‌شتن. بیشک‌ه‌ی
ئهم باوه‌ره له‌هیند وستان و یوانه. له‌خولی ۱۶ و ۱۷ دا زانیسان و
فیلسوفان د ژبه‌فلسفه‌ی کاتولیکی د هه‌ره‌گه‌کان، پمانیان بۆ ئهم رێبازه
برد و تا خولی ۱۸ له‌به‌ره‌و دا بو.

چه‌مکی دیالکتیکی گه‌شه‌کردن

له‌کاتیك دا فلسفه‌کونه‌کانی تر وایان بیرد ه‌کرد ه‌وه که جیهان
هه‌میشه به‌و شتیه که بۆ له‌هه‌ریکی هه‌تا هه‌تایی کرد ه‌وه‌و دی کرد ه‌وه و
جۆ به‌جۆ کردنی دیاری کرا دا، ده‌میتته‌وه، زانسته‌کان راستی
ئال وگۆری جیهانیان نیسان دا. کللی تیکه‌شتن له‌گه‌شه‌کردنی سروشت و
لۆم و راپه‌رین و راوه‌ستان له‌دێژدان دا که تایه‌تمندی گه‌شت
گه‌شه‌کردنیک راسته‌قینیه، و له‌تیکه‌شتن له‌دزایه‌تی (تضاد)ی
د ه‌روونی جۆرا و جۆر د ژبه‌یه‌که شار د راه‌کان دا که له‌گشت ئال و گۆر و
ئهمجام دانه‌کان دا، خه‌ریکه و خۆ د نه‌وتی. ئهم شتیه بۆچوونه که شتیه‌ی
تیکه‌شتن له‌جیهان بۆ ئال وگۆر و پیک مێنان، له‌جیهان دا به‌، شه‌رو
جێگای خۆی کرد و نه‌وه. (هه‌رچه‌نده مارکس و ئه‌نگه‌لس دانه‌ری ئهم
رێبازهن، به‌لام نه‌وانیش له‌که‌چی فوهریاخ و هیلگ و هی ترن).

بیروباوه‌ری ئال و گۆر

له‌راستی دا به‌ره‌وتیش چوونی زانسته‌کان، خۆی گشت به‌مکی شه‌وه

(۱) — لوفورت پێشوو، ۳۸. پروانه اصل مادی فلسفه، زورژ

جیهانه‌ی که ماتریالیسمی میکاسینی یا وه‌پیان پیاو، شکی روخاند . شهو
 بژچونه که پئی واپوو جیهان به شتیوه‌یک د هیتیوه ، شوتومبیلیکی گهره‌یه
 که همیشه کاریک تضام نهاد و شهو به‌رسمانه دهن که له پیشتش دا
 هعی‌بوه له د هورو گه‌پاسیکی همتا‌مه‌تایی دیای کراودا ، د مخلوئشه‌وه ،
 ته‌ستیره‌وه چوارچیه‌وه همتا‌وی‌یه‌کان همیشه به‌وشیوه که همن د ه‌میتیه‌وه ،
 هه‌روه‌ها زه‌وی ، جینگای خوی به‌چه‌مکی نال وگپ که گشت گورپانه‌کانسی
 لیگونیه‌وه نه‌گرتیه‌وه ، داوه . زانسته‌کان له کومل دا به‌ره‌ویش د ه‌چن و
 سیستمی سرمایدار ی بؤخوی پاتی به‌زانستگانه‌وه نا . له‌و‌پئی ی‌مدا
 گشت پیومندی‌یه کومه‌لایه‌تی‌یه‌کان و پیژندی‌یه‌کانی به‌رهم هینان ،
 به‌رهمی شورشی هه‌میشمی سرمایدارین .

شهو نال وگورانه پیشکه‌وتیکی گهره‌ی نه‌ناسینی زانستی جیهان دا
 پیٹ هینا . ناسینی جیهان به‌شیوه‌ی به‌ره‌ویش چونی همتا همتایسی ،
 ری به‌ره‌ویش چوون د گرتیه‌وه به‌ر . ته‌ستیره‌کان له یی‌سهرتا و همتا همتا‌وه
 نه‌بوون و خولقاون و به‌هوی نال وگور له چوارچیه‌ی همتا‌وی (مظلومه
 شمس) دا پینک هاتوون و سریان همل داوه . هه‌روه‌ها زه‌وی ، خور ،
 مانگ ، پاش سارد بوضه‌وه‌ی رومای زه‌وی ، تیکه‌لا و (ترکیب) ه
 شیمایی‌یه‌کان که له‌پله‌ی گهرمای ته‌ستیره‌کان دا ، نه‌ده‌گونجان ، لسه
 زه‌وی دا ، خو‌نیشان د مد من . به‌مشیه‌ی ماده‌ده‌ستی کرد به‌
 نیشان دانی تاییه‌تمندی‌یه تازه‌کان که له‌بیش دانی بوو (تاییه‌تمندی‌یه
 تیکه‌لای‌یه شیمایی‌یه‌کان) . پاش‌شه‌وه له‌پیومند و پیکره‌وه چه‌سپانی پیچ‌پیچ
 وه‌ک گری کویره‌ی گهرد یله‌کانی " که‌رئون " ، تیکه‌لای‌یه " آلی " یه‌کان ، پیٹ
 هاتن و له‌وه‌وه سهرتای شنی شهو له‌شانه‌به‌یدا بوو ، که د ه‌ستیان کرد به‌
 نیتان دانی تاییه‌تمندی‌یه‌کان و تاییه‌تمندی‌یه موجودی‌یه‌کان زیند وو .
 د وای شه‌وه تاییه‌تمندی‌یه‌کی تازه له‌ماده‌وه ، خوی نواند . واتسا
 تاییه‌تمندی‌یه بوضه‌وه‌ی زیند وو . . .

موجوده‌ی زیند وه‌کان ، نال وگوریکی د ترخایمان به‌سهردا هات و
 له‌ثاکام دا به‌پله‌ی مرقف گه‌شتن . له‌گمل سهرهل دانی به‌ره‌ی ثاده‌میزاد ،
 کوملی مرقایمتی پیٹ هات . پاشان روود ، وی تازه‌وه جم‌وجوئی به‌پیسی
 یاسا له‌کومل دا و هه‌روه‌ها له‌بیرکرد نه‌مدا هاته‌مه‌یدان . پاشان

چ دەمى؟ بە پرواى ماترياليستەكان لە كۆمەنى سەرمایەدارى دا لەو زۆرتر
 گەشە ناکا و ناتوانى گەشە بکا، چونکە زانستەكانى سەرمایەدارى لەو زياتر
 ناچىتە پيش و ناتوانن بىر لە كۆتايى پيش هانتى ئەو بکەن. بەلام بە پيش
 پرواى ماترياليستەكان زانستى سۆسيالستى و نيشان دەدەن کە مەريڤ
 خەرىكى دەرىڤى کردنى پلەيەكى تازە لە گۆزانە. وانا بەرەو کۆمونيستى
 دەروا. کۆمەنيك کە تەواى ئال وگۆرە کۆمەلەيەتىەكان لە ژىر رينىستى
 زانيارانەو خاوەن بەرنامەى مەريڤ دا، دەمى. گەشت ئەمانە مەريڤى گۆزانى
 جيهان. (۱)

چەمكى نىدەئەلبىستى گۆزان و گەشەکردن

پەتر لە سەد سالى تازەدا بىريان دەکردەو، ههنگ دەى گوت ههوى
 گەشتى جەرماني بەرەميش چوون کە لە مەريڤدا دیتە پيش " نىستە دەى
 مطلق " کە خەوى لە تارىخ دا دەسلەپنى و راستى خەوى دەرد مەخا.
 هەيرىرت نيس پەسر دەى گوت، بەرەميش چوون بىرى يە لە جەرمانيەكى
 زىاد بوون و يەك خەستى مادە (توحيد مادە) و هەيەكەى بە كەسيكەو
 پەيمەندى دەدا کە پيش دەگوت، " تواناي پايمەريزە قادە ر مەتعال " و كەس
 لە زاتى تى ناگەلە راستى دا بۆ تىگەيشتن نابى. بەرگەن دەى گوت،
 هەموو شتەك بە هەوى تىگەيشتن " هەيزى ريان " لە خاكي گۆزان دا يە. لەم
 دوايى ياندا رىبازىك لەلايمن فەلسەفەكانى نىنگيزى يەو، رەستەسى
 " ئال وگۆرە سەرھەل دەو ئاشكەرابو " ي خەوى نواند. ئەوان دەيان گوت لە
 د رىبازى بەرەميش چوون دا، چەند تايەمەندى تازە هەميشە لە مادەو
 بەدواي يەك دا، خەپان دەمويشتن. هەندىك لەوان رەستەيەكيان بەكار
 ئەهەننا کە لە گەل و اتاي خەدا، يەكى دەگرەو.

سەرمەي ئەمانە راستى ئەومە کە د رىبازەدان (تداوم) يانە
 بەرەميش چوون نىو بە پەچەوانە دەورەكانى گەشەکردنى خاوەن ئال وگۆرە
 هەميشە بە هەوى ئال وگۆرە توند و لەنەكا و دەرد رين. پەيدابووى پەسەى

تازه له بهر ویش چوون دا ، کاتیک نضجام د مد ری که عمل وهرج بو نسو
 پیک هاتیئ . به هوی برین (انقطاع) له د ریزدان دا ، راه برین لسه
 بارتکه وه بو بارتکی تر خؤ د صیتیئ . هتیک یه کم کمر بوو که ثم شتیئ
 نیشان دا . نهو دیتی که همد د هوری تییه پرکردن وه که دایک بوونی
 مند الیک ، پاش د هورمه کی د ریز ، خواردن له بی د منگی دا ، د ریزدان به
 بهر ویش چوونی پله به پله ، له نضاداردا له ئال وگوزی چندی دا ، لسه کا و
 به یه کم همناسه فعل کیشان ، د هیرد ری . (لهو جوولانه ویدا بریتیک پیک
 دی ، ئال وگوزیکی چونی) و پاشان مندال لدا یک د مبی . تنیا مارکس
 وید وای ثم تی روانینه هیگی کهوت . (۱)

چه مکی ماتریالیستی دیالکتیکی گهشه کردن

ثم ریازه واته ماشای جیهان دهکا که جیهان گیرد هی جهرماییکسی
 گهشه کردنی هه میه هی به . گهشه کردن جهرماییک ثبیتی که له ودا پله کانی
 گوزان ، بهر ویش چوونیک که به هوی برین له د ریزدان دا ، به هوی
 راه برینی لسه کا و له بارتکه وه بهر و بارتکی تر ، د هیرد ری . هیـــــــــــــــــزی
 دند دری ثم جم وچوله که له سهرانسه ری جیهان دا هه میه ، له خدی
 جهرمانه مادی یه کان دا ، بوی ده گری ، له دزه کانی د هرونی ، لهو مه لسه
 جوړا و جوړه د ژاندا که له همد جهرماییک سرشت و کومل دا به کرده وه
 همن .

بوچوونه بنه رته یه دیالکتیکی به ماتریالیستی یه کان

ناسینی مه لسه د ژبه یه که کان ، به پیپه وانهی یه ، له بهر ابرـــــــــــــــــه
 یه کتره له گشت شته کان و جهرمانه سروشتی یه کان ثم به تنیایی
 کلیلی جوولانه وهی خودی (شهوی هتیزی جوولانه وهی له خوئی دایه)
 هه مو شتیئ و هه مو موجودیک ، نضادته د سته وه . کلیلی راه برینه کان ،

پریښه کسان له د رښتیدان ، گوزان که بهرامهره له گڼل لمښوچړونی کسونه و
خوښواندنی نوی ، نمدانه د مستهوه . د یالکتیک به وانا د روستی ، بریتی په
له مولا د ټکان له خودی جه وهه د یارد مکان دا . گمسه کسردن
بریتی په له خباتی د ټکان و بهرامهره کان . له هر جیگایه د ژایه تسی
همی ، هیزی گمسه کسردن همیه (هیگل) .

هیگل یه کم کس بوو که باسی نم چه مکه فوولای کرد . به پئی بسروای
شو ، گشت جهر میانه کانی جیهانی مادی له شوین وکات دا بریتین لسه
بدی هاتی وینای بی سنورو بهر لای (مثال مطلق) جیا له شوین و
کات . وینه یان ښده له د هرونی زنجیریه کی د ژبه یه کتر دا ، بهرو پئیش
نه روا نم گمسه کسردنه یه که له جیهانی مادی دا ، خوئی د مښتی . نه گمر
د یارد مکان له شوین وکات دا ، لمسه ریان پیوسته و نه رکیانه که لسه
د هرونی زنجیریه کی گوزان و جم وچول ، تیپر بین ویه که بعد وای یه کدا
پینه میدان و به وجود بین و لمښو بچن ، هوته کی نه ویه که لسه وان
بریتین له هاننه قاپوړی لمشی پلعه کی خاوهن د ژ ، وانا (مثال مطلق) .
گمسه کسردن لای شو ، هوته کی د ژایه تسی چه مکه کان بوو ، له حالیک دا
چه مکه خاوهن د ژ بی ، هملگری جه مکه ناتوانی راومستی و بهر ده وام بی و
ناچاره له ټاکم دا خوئی رمت بکاته وه (خوئی نهی بکا) و بیته شتیکی تر .
که وایو به جیگای ته ماشا کرسی چه مکه کان ، هملگری چه مکه کان که وته بهر
په لیکولینه وه ، که نه وانش بریتین له دابین بوونی چه مکه کان .

به پئی تیروا ښی هیگل د یالکتیک بریتی په له بهرو ویش چوونسی
خود به خودی چه مکه ، چه مکی بهر لای (مفهوم مطلق) هر نه ویه که لسه
سهره تاره هیهو بی سهره تاره ، بملکوو روحی زیند وی ښتای جیهانپشه .
د یالکتیکی چه مکی ، بوو به رنگ دانه وای زانیاری یانهی جم وچوونسی
د یالکتیکی جیهانی راستی د هره وای زین و د یالکتیکی هیگیش لمسه
سهری به واره راومستا . یان نه وکات لمسه سهری بوو و خرایه به سهر لاقه کانی .
به پروای ماتریالیسته کان : نم شیوه تیگه ښته ماتریالیستی د یالکتیکی په ؛
کلیلی تیگه ښتی هیزه کانی بهرویش چوون له خودی جیهانی مادی ،
بی پنا بردن به هوته خارجی په کان ، نمدانه د مستهوه . پئی یان وایه نم
شیوه لیکولینه وه ، سهر چا وه کی گشت گمسه کسردنه کانی زانسته کسان و

فلسفه‌مه . ثم شیوه تی پرانینه نومشی همه مرشی فیرکرد که شیوهی
 نال وگوری کومه لایمتیش بخاته بهرجاو . (۱) لئی حالی بی و رنگای
 رزگاریش له چه وسانه وه گه لاله بکا . ثم د وژینه بوو به هوئی شه کسه
 فلسفه بوو به زانستی شورشگیری . دیالکتیک (Dialectic)
 به واتای شیوه باس کردنه . له زمان دا به واتای هومری وت وپیژنه . لسه
 دیالکوی یونانی یوه وه رگپراوه به واتای چنهقهو باس کردن . به لام مارکس به
 واتای بهر و لای شتیک ، کلکی لی وهرگرت . (۲)

کانت لمباری فلسفه یی وه خستیه پیښه وه ته وای کرد . چه مکیکی لسه
 دیالکتیک نشان دا ، که چه مکی کون و خوله نیومجی به کانیشی ده که یانند .
 وانا تماشا کردنی چه مک و پیژندنه یی ژیړیښی شه وان له کل یه مکر ، تماشا —
 کردنی زانستی نوموونی ، پیژندنه یی په کانی بناخه یی چه مکه کان له گ —
 راستی به کانی دهره وه زمین و لیکولینه وه له راستی یان نشان دانسی
 نادروست بوونیان . دیالکتیک ژیړیښی دیارده مه . (۳) فیخته قوتا بسی
 ناوداری کانت ، له دیالکتیک بونه و جی میدانی ته وای ناسین ، که لکی
 وهرگرت . ثم دیالکتیکه بناخه که یی " زاتی مرقه " . سئ لایمنی بووموسی
 دیالکتیکی نم جاره ، به جیگی شه لسه سرشت دس پی بکا ، لسه
 " من " یان زاتی ښان ، دانراوه .

" من " دانراو " تر " نه " من ، له بهرامه ره وه ، دانراو (ثانی تیز)
 من ونه " من ، پیکه وه دانراو (سن تیز) ه . فیخته بناخه دان —
 دیالکتیکی ناسینی زانستی پاش کانت .

هیگل واتای دیالکتیکی گوړی ، چونکه له ژیړیښی کون دا به واتای
 ناشکرا بوونی راستی له رنگی بهر وروبوونی بیروبوچونه د ژبه به که کان
 بوو ، له ژیړیښی هیگل دا ژیړیښی له ناشکرا بوونی راستی له رنگای
 بهر وروبوونی تاره د ژبه که کان له نم دیشو هوږ دا . شه وتی دیالکتیک

(۱) — کوفورت ، پیښو ، لایه بری ۷۰ — ۷۱

(۲) — دیالکتیک ، ماتریالیسم دیالکتیک ، علی علمی نورد هلیسی ،

مشهد ۱۳۹۹ لویچی ، لایه بری ۱

(۳) — دیالکتیک ، همرثم سرچاوه ، لایه بری ۸

ياسای ئىندىشەو راستىيە • ھەر شىئە بىيرو راستى ئاكامى پىكەرە بوۋىسى
دوۋىشى دىئەيەكە • ئىندىشەو راستىش بە ئۆرەي خۇيان لەگىل دىي
خۇيان دا ئىكەلە دىمىن و تەنبە ھۆي لەدايك بوۋى ئىندىشەو راستىيەكى-
تر • بىم جۆرە جىيەئى ئىندىشەو راستى بىرىتىيە لە جىم و جۆلەكى-
نامىكانىكى • بەلام بىن سىنور كە لە ئىكەلە بوۋى دىمەكان ، بەدى ھاتۇە •
كە و ابوو ھىچ راۋىستان و دىيارى كىردن و رىك و پىكىيەك لە ئارادا نىيە •
بىپارەكان لە يەك كات دا ھىم دەتوانن دىروست بىن ھىم نادىروست • ئىم
دىالكتىكە ئەو تۇتايەي ھىمە تا جەرەيائى گەشە كىردى جىيەئى و فىكەر ،
نىشان بىدا ، دىئەيتى (تىضاد) يەكەم ھىيى دىندەر لە جىيەئى دايە •
ئىم چەمكى دىئەيتىيە كە ھىگىل دىمىنىشانى كىردە لە ئىرىيى كىۋن دا
نەبۇە ۰۰۰ (۱)

جىاۋازى دىالكتىكى ھىگىل و ماركس لەمدايە كە ھىگىل پىي و ابى-
دىالكتىك بىرىتىيە لە ياساى جىم و جۆلە ئىندىشەو ھىيى مۇف و دىمقى-
جىۋولانەۋى " وجود " • بەلام ماركس پىي وايە ئەو شىئە جىم و جۆلە لى-
مادە دايە و ھۆشەندىش بىرىتىيە لە رىنگ دانەۋى مادە ۰۰۰ جىم و جۆلە-
دىالكتىكى ھۆشەندى لای ماركس ، رىنگ دانەۋى جىيەئى راستىيە • ئەو
ياسا دىالكتىكى يانەي كە بىسەر مۇتۋو و ئىندىشە دا زاتن ، لە ئال و كۆپى
شە سىروشتى يەكەنىش دا ، كە رىگەرن • لای لىنن دىالكتىك بە واتى-
ئىگەشتىن لەم دىئەيتىيە •

رەخىشەيەك

بىلاي فەپىراخەۋە وجود بابەتە (موضوع) و فىكەر (محمول) •
كە و ابوو ئىندىشە لە رىگى مادە يان وجود ھە بەدى دى و دىيارى دەكەي •
بەلام وجود لە رىگى خۇي و لەگىل خۇي ، بەدى دى • وانا بىناخەۋە
ھەپىرى وجود دى خۇي لە خۇي دا ھىمە • " مطلق " ي ھىگىل لای فەپىر
باخ جىگىل خۇي دا بە مادە ۰۰۰ فەپىراخ مۇش لە جىگىل خۇدا دانەۋ

نهمش بؤ مارکس و ئنډگس، گرنګی په کی خولقینه یی همبوو (۱) به هر حال د یالکتیکی مارکس بناخه کی لمر ریګا چاره یی راستی شه پو کیښه په که له نیوان مړوف و سروشت، مړوف و مړوف دا همیه - هره وه لمر بناخه یی ریګا چاره یی راستی شه و کیښه په که لمر نیوان سرچاوه یی وجود و نیم موجود انهی د هره ویرمان و عینی و زهینی کردن و پیوست و نیختیارو هره وه لمر نیوان فهد و جورد ایه - لمر بپوښه ناګام و ده گیرد یی که چونکه د یالکتیکی مړووی مارکس یی و شپنیک یی نیم لا و نه ولا (جزمی) یه، تضیا بپوښه باته که په رد میه بخاته سر دم و چاوی فطسه فمیه کی مړووی که بناخه کی لمر ناګام ناسین، د انراوه - نیم د یالکتیکه پهن ویزه، چونکه له ناګام دا ده گاته کوښلګای یی چین و تویر و نه مانی حکومت و هره شیوه مله پوری و هاوئا همگی تیرا و لمر زه یی دا و بجم جوړه پهنی کوتایایی یی هاتی مړو و نه خاته په ریاس، که و ابو نه بیته سر رنجام ناسین - لسه راستی دا شتیګ نه معلومی که لمریش دا قبولی کراوه - مېمستستیی د یالکتیکی مړووی، د هوری برولیتاریا په که به زرګری د هری جیهانی مړوشی د اناوه . . . نه گهر بیه مړی به ناګامه کانی بګ، پوښه له هره شیوه بپوښوون و بریاران، خوښا ریزی و بهرو نه زمونه همیشه تازه کان و بهره و تازه چوه کان، به ریګی خو یی د ریزه پدا . . .

وهک و تان مارکس له و بواردا، کوتایی هیګه - یی فیربونی بیروپای شه، مړوف له و نه کانی مارکس تی ناګام - له و بواردا وهک باسمان کسرد ماتریالیسم د زګای ئید مئالیزم په راوه ژوو د هکا و ماده له بنه رتی سیسته مه کی داد منی و هوش و معنا نه سهر وه - ماتریالیسم روحی فاعیلی ناسین لسه پله یی به رزی خو یی دینیتته خوا و جیګه کی دېدا به ماده که بابه تی ناسپنه - بجم جوړه موجوده هملمانراوه که (ماده) د مېته راستی و توشی هملمی ئید مئالیزم د مېی که ماده یی ده کرده همل مانرا و شتیګی زمینی - به کورتی هرد ووک ریاز، په ک بونی گوهه ری همستیان پهن کرد وه و هرد ووکیان ئیمان هوی گشت بپوښه وره کان پخضه سهره که بناخه - له لایه که نیم بناخه نمدیشی مړوفه و له لایه که ماده یی - ماتریالیسته کان یی یان وایه خسدا،

زمنی مړوف وک ئند يشه ، خولقاند ودهتی و له راستی دا هیچ بناخه و
 بملگه کی نه . پټوسته بزاند نه انی وجودی راستغینه به خودا ، به و
 واتایمه که وټر انی مړوف چ سرچاوهی ماده بی و چ نه ماده بسی ،
 جیهانیکه خوی کارواری خوی هغل د مسورینئ و نه هغل جوریک به منسد
 کردنی " رتالیسم " ه . لم باره وه ماتریالیسم د مټته ئید مثالیم . واتا
 نه وه په منسد دهکا که " وجود " له دهره وهی ئند يشه مړوف یان سره خو
 له ئند يشهی نه ، نه . به کورتی به پالشت دان به قسه کانی تیک کورپچ و
 مینار له کتیبی دیالکتیک و ناسین دا و هره وه ها به کک وهرگرتن له و ته
 د ژبه یه کتره کانی ماتریالیسته کان نووسه ی کتیبی دیالکتیک ماتریالیسم و
 دیالکتیک ، هیشیکه به ریلای کرد و ته سر ماتریالیسم که خپنر نه گهر
 پتی خوش بی ، پټوسته چاریک به و کتیبدا بخشینئ . (۱)

دیالکتیک و میتافیزیک

نم د ووه وک د وو شیوهی بیروپوچون له به راهه ریه که ومن . شیوهی بیوری
 میتافیزیکی شیوهی ککک وهرگرتن له روت کرد نه وه (تجرید) هکانه .
 شته کان جیا جیا و خپان له خپان دا (تجرید) و جیا کرا له
 ئال وگوره کان و گشه کردن و بهر ویشر چوونی راستغینهی نه وان ، د مبینئ .
 له ئاکام دای و شوین یان فرمولی ویشک د مخلوقینئ و هه مته " نانتسی
 تیزی " سمخت و پته وگه لاله دهکا . به لام ئامانجی دیالکتیک بریتی به له
 و مشوین که و تئ ئال وگوره کان و پیوندی به راستغینه کان له جیهان و
 بیر کرد نه له شته کان که هه مته له خالی جم و جؤل و پیوندی راستغینه
 دان . (۲) جم و جؤل چنند جوړه

- ۱- بزور و ته وهی میکانیکی که بریتی به له گواسته وهی لمسه ورد هکانسی
 ماده یان گواسته وهی لمسه کان .
- ۲- بزور و ته وهی فیزیکی ، بریتی به له کارواری وزه ی گهرمایه یی و

(۱) - علمی ئورد ، وټلی دیالکتیک ، پټشو و لا په ری ۲۱ - ۲۸

(۲) - کونفورت ، پټشو و لا په ری ۷۲

کارهایی .

۳- بزروتنه‌وی شیمیایی بریتی‌یه له یه‌ث گرتن و جیابونز—ه‌وی شیمیایی ثایونه‌کان .

۴- بزروتنه‌وی بیولوژی بریتی‌یه نه‌و‌ثال و‌گ‌زانه‌ی له لمشی زیند وودا، روودمد من .

۵- بزروتنه‌وی کوئه‌لایمتی ، واتا نه‌و‌ثال و‌گ‌زانه‌ی له ثانسی کوئه‌لایمتی دا روودمد من . جم‌وج‌ول و بزروتنه‌و ، وشمه‌که له بزروتنه‌ه‌وی ساکاره‌و تا بزروتنه‌وی بیرک‌دنه‌و ، ده‌گرتنه‌و . جوولانه‌و شیوه‌ی مانسه‌و و بوونی ماد میه . (۱)

بدگستی میتافیزیک بریتی‌یه له شیوه‌ی بیرونی‌پوونیک که تی‌ده‌کوشی نا‌ه‌روک و تاییه‌تمندی و نی‌ها‌تویی‌یه‌کانی هم‌ووشتیک به جارتیک و بسو هم‌مینه (وه‌ک تی‌گه‌شتوون) ، راب‌گری . که‌و‌ابو له پیشدا پی‌ی وایه ه‌هر شتیکی خا‌هن سر‌وشت ، تاییه‌تمندی‌یه‌کی بی‌ثم‌لا‌ونه‌ولای همیه . لمباری د یارده‌کانه‌و بیر‌ه‌کاته‌و ، نه‌ک جه‌رمیان و هات و چووو جم‌وج‌وله‌کان . تی‌ده‌کوشی هم‌ووشتیک له فرمولیک دا کو‌بکاته‌و . نه‌وش بریتی‌یه له‌وه که پی‌ی وایه گشت جیهان یان ه‌هر‌مشیک له جیهان که نه‌ک‌وینه به‌ر لی‌ک‌ولینه‌و و شی‌کردنه‌و ، به‌ت‌و‌ای نه‌و‌شته یان ثم‌شته یان نه‌و‌تاییه‌تمندی‌یه یان نه‌می‌تریان ده‌گرتنه‌و .

له فلسفه‌دا به‌زویمی بو‌واتای به‌ش‌بشه د واینه‌کان (اج‌زأ غایی) ده‌گه‌ری و نه‌وی ماتریالیستی می‌کانیکی پی‌ی ده‌گوتن " گ‌رد یلمه = زه‌ره " و ئیدئالیسته‌کان به " روح " یان ناود‌م‌بردن . (۲) جیهان به‌و شیوه‌ی نانا‌سیند ری .

وه‌ک با‌سمان کرن دیالکتیک به‌واتای با‌س‌کردن و وت‌ویژ‌هاتوه . نه‌مه له سه‌ره‌تا‌وه‌کاری سو‌قرات بوو . نه‌وی نه‌ویژ‌و‌ر ده‌وله‌م‌ف‌د تـــرو به‌ری‌ل‌وت‌ره تاره‌زهره ، واتا شیوه‌یه‌کی شی‌کردنه‌ویمه که س‌ت‌بارت به‌سر‌وشت و نه‌م‌ل‌ت‌ت‌یاری نه‌م‌ل‌ت‌ل‌ی و‌ه‌گرتنه . شیوه‌یه‌کی لی‌حالی بوونی ماتریالیستی‌یه که له شیک‌وسانی جیهانی خا‌هن جم‌وج‌ول ، سه‌ر‌چا‌وه نه‌تری و لایمی به‌و

(۱) - کورت‌با‌ستیکی ... پیش‌روان ۲۲ - ۳۱ (۲) - کونفورت ، پیش‌وو ،

یهک گرتوی و کیشه ی نیاره کان و دزه کان ،

له زور کونه زانایان بیر له مسئله ی ناکوکی یه کان ده کسه وه . بـوـ
مونه میتافیزیسیمه کان له گوتی شهو باوه په وه که پیوسته ناکوکی لسه
قسه کانمان دا نمب ، لای نهویان لدا وه که ههروه ها دمی لسه
سروشتهش دا هیچ ناکوکی و خاصیت و لایمیکی دی یه کتر نمب . . .
فلسوفی کوئی یوانی زنون که له چه رخ پینجه می پیش لمدایک بوونی
مسیح دا زیاوه ، دملی له هه رشته یکان ناکوکی بدو زینه وه ، شتیکی
راستقیمه نه و ناراست و بی مانایه . لم سرد همش دا شتی و همیه .
بریکی دملی له وانیه لی پرسینه وه کان و بملگه کان ، ناکوکی یه ، بـهـلـام
ناکوکی له دیارد هکان دا نه . که چی زانیاری و هملسورانی به کـردـه وه
شهوان پی دمسلمینی که لصا و خو شته کان و لصا و سروشت دا ،
ناکوکی و لایمی دزه یه کتر همیه . با ته ماشای چوارچیوهی لمشی مروت و
نازل بگین ، شهوات د مبین له یه کات دا دوو چشه نه کـردـه وه و
جهرمیانی دی یه کتر همیه ، شانه دانیان به خکا دین و پتی ده کن و همر
له و کاتش دا لصا و ده چن . نه گریه ک لم بارانه بوستی ، شهو شورگانی
لمشیش لصا و ده چن . نه ناکوکی خودی سروشته و ناگوجی خوئی لئی
ده راز یکا . (۱)

کاتی که نیمه ته ماشای پیومندی نیوان شته کان ده کمین ، له شیوه
کرد هوهیه کان و پیومندی یه کانایان ، شهو جهرمیانه ی که تیری رو ده چن ، بیر
نه که نه وه و د مبین ، به گشتی هممو شم تاییمتمندی یانه ، پیومندی یه کان
و جهرمیانه کان ، بمسرد دزه بنه رته یه کان دا ، دابش ده کترین .
بو نمونه نه گریه له ساکارتیشی شهو شتوانه که دوو جهسته ده توانن
همسره کتر کاریکن بیر بکه نه وه ، بو مان ده ده که وی که شم کرد هوه یسان
ال پیومان (دفع) یان راکیشان (جذب) . . . به گشتی هـمـهـر

تەماشايان دەكا . (۱) كاتىك بەراوردى چەند شت دەكەين دەمىنىن
خاسى يەتەكلىيان ۈك يەك نىن ۈدەتۈنن بە ھەند ۈكلىيان بەرمەكلىرى
ھەند ۈكلىرىيان بېيىن . لىم كاتەدا دەلىين دە ۈي يەكتىن . . . لىمەرئىسە ۈ
د ياردەمەك بە پىچەۋانە ۈئەۋى تەدەۋىستى " نغى " دەكا ، بەرھەلىستى
ئەۋى تەرە . د ۈكەن ئەۋ د ياردەنەن كە ھىند ۈكلىيان ھەند ۈكلىرىيان " نغى "
دەكەن . . . ناكۆكى بىرىتە ۈلە پىۋىندى نىۋان د ۈكەن ، بەلام د ۈكەن
بىرىتەن ۈلە ھىند ۈك لاپىنى ناكۆكى . ئەگەرد ياردەكەن گۇزەنلىيان بەسەردا
نەھاتىيە ۈ ھەتەتەتە ۈك خۇيان بەمانىيە ، ئەۋا ھىچ جىسۋە
د زايەتە يەك نەدە ۈۈ ، ھىچ لايىنىك نەدە ۈۈ كە ھىند ۈكلىيان ئەۋانە تىر
" نغى " پەكەن . بەلام نىسە ئەزانىن كە شت ۈكەن ۈ د ياردەكەن لىسە
بىرۈۈتەن ۈئال ۈگۈرۈ پەرمەندىكى ھەمىشەسى دان . لىمەرئەۋە ھەمىشە لىسە
شەكەن دا لايىنى جۈرەجۈر دەدەكەيت ، ھىند ۈكلىيان تافى خۇيان
دەزىن ۈ پىردەمىن ، بەلام تازىيان تىدا پىدەگا ۈ پەرمەستىنى .

بەكۈرتى دەتۈنن بىلىن ۈلە جىيەنە پەرمەند ۈدە ھەمىشە لايىن ۈ
ھىزى دە ۈي يەكتە دەدەكەن . پىۋىندىيان لەگەل يەكتەدا چىيە ؟
پىۋىندى د ۈكەن زۆر تۈند ۈلەك جىيا ناكۈرتەۋە ، بەرادەمەك د ۈكەن بىسە
بى ئەۋ پىۋىندىيە نەبىن . نىسە ئەۋ پىۋىندىيە ناۋ دەمىن " يەكەتەسى
د ۈكەن . . .

د ۈكەن لىرەدا يەك لە تەنىشتى پەكەۋە نىن ، بەلكۈ يەكلىان گەرتەۋە ،
لەنۈ يەك دا تىك چىزۈۈن ۈ نىكرا كۆمەلىكلىيان پىك ھىناۋە كە پى دەلىين
كۆمەلى بوزۈۋا . لىمەرئەۋە ناتۈنرەت لايىنىكى لىناۋ بىرىتە ۈ لايىنىكى تىرى
بەمىنەتەۋە . . . بىم چەشەنە يەكەتە د ۈكەن لەۋدەيە كە بە چەشەنەكىسى ۈ
يەكلىان گەرتەۋە پىكەۋە لىكەن ، ناتۈنرەت لىك جىيا بىكۈرتەۋە ۈ ھەمۈ پىكەۋە يەك
پىرۈجىسى ناكۆكلىان د رۈست كەدە . ئەۋە دەۋرى كارىگەر لىسە
پەرمەندەن دادەگەپى يەكەتە د ۈكەن نىسە ، بەلكۈ ۈلە ملائە د ۈكەنە .
ئەگەر يەكەتە د ۈكەن نىسە ۈ كاتى ۈ راگوزارىت ، ئەۋا ۈلە ملائەشيان
بەرىلاۋ " مطلق " ، پەرمەندەن ۈ جۈۈلەنەۋەش ھەۋەدان . ئەمەش

نه و ده که یی که مل ملانه د ژکان سرچاوی په رسند نه —————
 جوولانه ویه . . . لښو کوښلیش دا هر بڼه چمنه . له کاتیک دا که
 ناکوکی یه کانی نیو کوښلی سرما یډاری د مښته هوږی روډانی شوړشی
 سوسیا لیستی . به هوږی مل ملانه د ژکان و چارمه ری ناکوکی یانه و
 کوښلی همگا و د مښته پلمه کی به رزتر و کوښلی تازه سوسیا لیستی جیگای
 کوښلی کونی بورژوازی د هگرتنه . بڼه چمنه بڼان د هره که وی که
 مل ملانه د ژکان و چارمه رکردنیا ، سرچاوی په رسندی کوښلی ،
 بڼه چمنه ناوړوکی یاسای یه کیته و مل ملانه د ژکان له و دایه که له
 نیو هم موشت و هک و پروجیسه کان ، هیندیک لایضی ناکوکی هڼ که له
 یه کیته یه کی به تین دان . هرله و کاتش دا له ناکوکی یه کی به ده وام دان
 ثم مل ملانه د ژانه سرچاوی ناوڅوی و هیزری بزوتی په رسندی .
 لینین ثم یاسای ناوڅوته " ناوړوکی و ناوکی د یانکتیک " (۱)

چوڼ ناکوکی په د وژمانه کان چارمه رد هکرتن ،

نه مانه بریتین له ناکوکی ټالوړی نیوان هیزو به ژوه وند و ټالمانه ج و
 بیروا و په کوښلی یه کانی د وژمن به یه کتر که د مڼه مایه ناپیکشی و
 به گرتنه د اچوون و پیک دادان و چارمه رکردنیشیان له ریگی خباتی
 تڼد و تیر و پیک دی ، له ریگی شوړشی کوښلی یه و . هرکیز ناکریت نه و
 ناکوکی په د وژمانه له واره و چوارچووی پیژندی په کوښلی یه یه
 کوښکان دا ، چارمه رکردنیا ، بو چارمه رکردنیا د مڼی به ریگی
 شوړه گپړانه نه و پیژندی یانه لښو بیرن ، به لام نایا شمه به و تاتی نه ویه که
 شپوه ریگی چارمه رکردنیا ناکوکی په د وژمانه کان همیشه هر وک خوښان
 د مڼی ؟ بڼی گومان نه . . . چونکه مسله که لمس نه و هڅ و مسره ج و
 روزگار و وستاوه که ناکوکی د وژمانه یان تیدا چارمه رد هکرتن . بوښه
 د مڼین له هر بارکی میژوی جیا و اډا ، شپوه جوا و چور هڼ بڼی
 چاره نه و چمنه ناکوکی یانه . بوښه ، ژماره که له ولاتان له

خباتيكي چهكداراسی د رتڅايم دا د ری ئيمپرياليسم سره خوځی نيشتمانی پان ومدمست؛ هيناوه ، بهلام هينديکي تر له خباتيکي نمبرزانسهی د رتځي نوډهلايمتی دا نهو نامانجيان هيناوتمه دی . به بی خباتی جهكدارانهی راستهوخو . بهلام ناکوکي نه ناد وژمانهکان چياوازی پان لسه ناکوکي د وژمانه لومدايه که شمهي په که میان ناکوکي نيوان شو هيــــــره کوډهلايمتی يانصه که همر لمو کاتش دا بهر ژوهومدی گرنګ و غاومشيان پیکهوه هميه . نمونهی شم جوړه ناکوکي يانه وهک . ناکوکي په کانی نيوان چيني گرتارو جووتيار ، ناکوکي نيوان کهانی پيشکهوتوو و کهسانــــی د واکوتويو نيو شو کوډهلهی که ژانی خوئی لسمر شوپتيکي نوئی پيــــــک د يــــــی (۱)

د يالکتیک وری و شوپـــــــتی سی زانستی

بناخي تيگهشتن له شتهکان نه بارودوخ و پيښمندی پان دا ، همر چمند ه بناخه يکي زور گرسک نه زانستهکان د ايه ، نهگل شومش دا زانايان که شتهکان نمخته نمخته ورد دهکن ، تايپتمندی جوړاوجريان شمضمه بهر ليکپيښوه : زور جار لمپريان دهچي شوشانهی که دهگونجی بمشپوهی وهلاشراوتريک ، ته ماتايان بکن ، بهوجوړه . هه زين و نهمه خوئی — همر شمکيشته لای خراب تيگهشتن متری هينم . پيښمندی په راستهقينهکانسی شتهکان ، ريوشوپتيک که لسمر گشت شتيک شوپن داد منين ، لسه جموجوليان دا ، خو د منپن ، له جهره يانی لمدايک بونيان دا و مردنيان دا ، خو نيشان د دمن . بهر وروپووی د يالکتیکي له گشت جوړه زانستهکان دا ، بناخه يی ، چيونه زانستهکان پيښمندی نيوان شتهکان له جهره يانی نان وگودا که لودا شتهکان چمند تايپتمندی تازميـــــان ومدمست هيناوه له تايپتمندی په کانيان دا ، نان وگورپيک د يــــــن ، شاکرا دهکن .

بومونم زانستهکانی " بيرلوتیک " له تئوری (بهرنامه دانسان)

قوڭلە ، نەبىن . ھەر پۈتۈن بىر ھۆڭۈش مۇڭى سايلەك ئەو بەر ھەيۋەت چۈشە
 نابىئى وئاي سەمىئى و بارىد وڭى بەرچاۋى بە ياسايەكى داسمىسا و
 سەمەگىر دادىنى و بۇ بەر ھەيۋەت چۈشە تى ئاڭلىنى ! لەمەش خراپتر بىم
 بۇ چۈشە ھە ، خاۋەن دىمەلەتەكان ھان دەدا كە خېئان لەم بارىد وڭىدە
 رابگىر ، و بۇ سەمەگىر بونىيان بۇ مانە ھەيۋەت ، لە ئىزجامى ھىچ چەشنىشە
 جىنايەتلىك دىنەن كەن ! ئەو مۇڭە پىتى وايە ، ئەو ئاڭا رە ھەيۋەت جىھان لە
 سەر ئەو بىناخەۋە داتراۋە مۇڭى تۈنەي ئەۋەي نىيە ، ئال وگۈپى تىدا پىئىك
 بىئى . ھەر ھەيۋەت بىم بۇ چۈشە كۆمەرىستانەي خۇي ، گالەتە بىم جەم وچۇڭلە
 ئازاد يىخاۋانە دەكا كە دىيان سالە لە ئازادايە ھىشتا بە ئاڭلىمام
 نەگەشتە . چۈنكە خۇي ئاڭلىمەكەي نابىئى يان چاۋەروان نىيە چاۋى
 بى بىكەۋى ، بە سەر كەتۈرى سارائى ! لەم پىيىدە دىمەتە ھۆي پى وەر كەردىنى
 تۈرۈشگىزەن و تىكۈشەرانى رىڭاي ئازادى ! لەۋە ئالەبارتر ، مۇڭى ۋا ھەيسە
 كە خۇي سالە ھەيۋەت لە چۈۋلەنە ھەيۋەت كى ئازاد يىخاۋانە دىمەشتە ھەيۋەت
 خاۋەي نىم بىر ھەيۋەت ھەيۋەت دىمەتە كەمەن بىۋەك ئازادى لەمەش نەگىر ،
 ئازاد بىۋەك كەسەن تىۋەك و كۆمەكەم كە مەنى تىدا نەم ، پى كەلەكە و پىم
 ھىچ نىيە ! ھەر پۈتۈن تىۋەك رۈننىيە زانستى بۇ ئەفەدى كۆمەك بەتايىم بىۋەك
 ئەۋەنەي ئامادەي لەمخۇردىن ، لە پىئەۋى ۋەدە ھەيۋەت ئازادى دا ، لە
 نانى شەۋە بەرگى خەۋەپچىست تەرەۋەدەي مۇڭى خېلى بىستەم ، بە چەكى
 زانست ، چەكدار پى و بەۋەدە بىنى و بە لەمەرچاۋەگىرتى بارىد وڭى ئەو كۆمەكەي
 تىدا دەۋەي بۇ فەيىر كەردىن پەلەكانى زانست و فەيىر بونىيە بىستەم زانستى ،
 ھەر ھەيۋەت بۇ لاپەردى بىر ھەيۋەت چەۋەت و ئازانستى و كۆمەرىستانە ، ھەڭا و
 ھەل بىگىرى . تىكۈشەشتى فەلسەفەي زانستى لەم بۈرەدە ، يارىدە دەۋەرىكى
 بىزخەۋەپچىستە مۇڭى بەۋەدەي بۇ فەيىر بونىيە و فەيىر كەردىن زانستەكان چالاكانە
 تى بىكۈشى و بەرەمەي كەركەش ، بە بارەگەي خەل كەش بىك .

لە پىۋەندەي لەكەل خەل دا ، پىۋەستە ئەۋەشتەي كە لەۋان لە ھالەتى
 پەيدابون دايە ، لە ھالى سەرھەل دان و جەم وچۇل و بەرەپچىست چىۋەن
 دايە ، پەرۋەدە بىكى و كەلەكەي باشى لى ۋەرىگىردى و بەردى بىناخەي
 كۆمەكەي بەختەۋەر ، لەمەش ئەۋەشتە ۋەشتە بەرەۋەگەشتە كەكەنى تىۋەك
 دابندى . نىم پى كەشتەن و تىكۈشەشتە بۇ گەشتە كەسەك دىمەتە ،

نهد متوانا مانگی د مسکرد و موخته نا وگردد وون و وزه نه توم و ستسی و
 بهرهم به پیریت و هندی شتی واپری که بهروالت په کجار ساکار دینسه
 بهرچاو.

سره رای نه هیشتا کسانې واهن لافې نه په لې دده نه مروت
 توانای نیه باری سرنجیکې راستغینه سمبارت به جیهان پیدا بکاو
 بی ناسی!

پشینان دملین زانست روناکی یه، به لام هه موو کس حزی لسه
 روناکی نیه. روناک کردنه یی جیهان به هتسی مرنی مروت به واتسای
 بینینی زورشته له جیهان و زانینی زورشته سمبارت به جیهان و توانایی
 نضجام دانی زورشته له وگردد ووندا. نهوانش که تاریکی بلاود هکنه وه و
 گل د هه وسینه وه، هه موو تیکرا به گشت جورکیانه وه له ده دترسیسن.
 چونکه موشی نازاد له کولمته کومه لایته و سیاسی و گشت جـــــوره
 کولمته یه، د مېته ناغای خوئی و لسمه رینویتی زانست بناخه یی نانی
 خوئی بنیات د منی. (تضیا له بوی نازادی دایه که به تـــــه وای ورو
 ده کینه زانست) مروت له جیهان دا ته ماشاکرت نیو بمس، بملکـــــوو
 ناریکه رو خلقینه ۰۰۰ له کارکردن دا، له پمیره وکردن دا هه شتیک لسه
 توانا دای و وده مستی مروت بگه و، بو سلطانندن و راستی دهرخستسی
 نه یی نندامانی همت یی کردن بومان دهر د مخن بو گیشته گه وهری
 شته که و روچوونه نا و قولای د یارده کانه که لیان ده کولیتنه وه ۰۰۰ زانست
 به تاقی کردنه وه پیدا دمی ۰۰۰ (۱)

ياسا گانسی گهشه کردن

بو تیکه گشتن له گهشه کردن، پیوسته له جیا وازی نیوان گوزانسی
 چندی (کم و زیاد بوون) و گوزانی چوئی، تیپه پوون بو باریکی تازه،
 پیدا بوونی شتیکی تازه، تی بگین.
 نال وگوری چندی همیشه له یه خالی قعیرانی دا، سرته کیشیتسه

لای گوزانی چټوی په وه و بعم جوړه جیا وازی په چټوی په کان و گوزان — ه
چټوی په کان ، هه میسه لسمر بناخه جیا وازی په کانی چندی و گوزانه کانی
چندی ، سقاگیر د مېن . هه رټه گشه کردن ، نهک وهک جهرمیانیکسی
به ره ویش چوون و سره هل دانی ساکار ، بملکوو وهک جهرمیانیک که لسه
گوزانه کانی چندی به گوزانه ناشکراو بنه رتی په کانی چټوی دهگا ، پیوسته
بزاند ری .

سهره پای شهو جی به جی بووه ، نال وگوره چندی په کان ، بټوپووی لسه
ناکامی کشته یان خباتی مدیلی د ولایضه که لسمر بناخه هی د ژه
زاتی په کانی گشت شته کان و نه وانه پیداد هیون (دیارده) کار دهکن ،
روو ددها و بعدی دی . له جهرمیانه کانی گشه کردن به واتی گوزان و جی
گوزانه وه (تبدیل) نال وگوره چندی په کان به چټوی په کان ، تی دهگین .
زهینه وشی کرد نه وهی شم گشه کردن له یهک بوون و شری د ژهکان دا ،
بوی دهگه پین . (۱)

وهک باس کرا د ژهکان له تنیشتی به که وه نین ، بملکوو په کیان گرتوه و له
ناو یهک دا چیرا ون و ټیکرا و ټیکرا کو مټیکیان ټیک هینا وه . (۲)

هه میسه لسه گشه کردن چیه ؟

له کاتیگ دا جهرمیانیک ، سروشت یان کو مټل ټمخینه بهر لیکولینه وه ،
تی دهگین . " ناز بونه وه و گشه کردن هه میه . هه میسه شتیگ دیتسه
هه ټلی بونه وه و بهر ویش د مټی و شتیگ به لق و پټی دابش دهگری و
دهمری . " نهوکات شتیگ لمباری پشکووت و گشه کردن دایه ، به بهر هم
دهگا . شهوی که بهر لقه کانی دا دابش د مټی و د مری و له ناکام دا
لمټو دهچی ، شتیگی تازه دیته جیهانی هه بونه وه ، چونکه جهرمیانه کان
هه میسه دهو ریک گوزان د ویات ناکه وه ، بملکوو له بهر شه هه میسه
بی وستان ، شتیگی تازه خووی د مټی ، پله په پله له جم و جټی دان .

(۱) — کونفورت ، پټشوو ، لاپه ری ۱۰۱

(۲) — کورته باسیکی ۰۰۰ پټشوو ، لاپه ری ۶۸

نمه واتای راستغینهی وشنی " گهشه کردن " • کاتیك باسی بهر ویش —
چوون ده کین که پله به پله ، شتیکی تازه خوئی د منهنی ، هه رجه لفتیان
نال وگورپی بی نم لا و نه ولا د گهشه کردن دا جیا وازی همیه • بهر ویش چوون
که ورنیکه که بیتی یاساگانی نیو خوئی ، خوئی له پله یه که بهر ویش —
پلمه کی تر ، بهر ویش د هچی •

هه ره ها لفتیان بهر ویش چوون و سه ره ملدان (رشد) دا جیا وازی
همیه • سه ره ملدان به واتای که وره مونه همیه • تنیا گورانی چندی به • به لام
بهر ویش چوون و گهشه کردن به و جوړه نیه ، به لکوو بریتی به له تنیه پوون به
پلمه لمار ی چلنی تازه • واتا لمار ی چوئی به ، جیا وازی همیه •
بو نمونه ، گریکی نا وریشی ، د ریزترو که ورتر د مئی پاشان به ده وری خوئی
دا تور (پله) نه چنی و له ناکام دا به شیوهی په روانه ، خوئی د منهنی •
واتا د مینته په روانه • (۱)

بازدان بریتی به له نوخته وهرچه رخنیک کار که له چلنایه تی به کی
کون دا بو نوئی ، وهرچه رخنیک توند وتلی له په رسمندن دا ، جه میانی
په رسمندن له دوو قوناخ دا تیپه رد مئی •

نال وگورپی له سه رخو و کم له چندی به و نال وگورپی خیرا و بنه رتسی
چلنایه تی • نال وگورپی له سه رخو و همیشه له سنووری پخوانه کوته کدا له
سنووری چلنایه تی به کوته کدا ، روو د مادت • له مهرا هیشتا نال وگورپی
بنچینمی له شت و مهک و دیار ده کان دا ، روو نادات • به مانایه
ده تانری ، به نال وگورپی به ره به نا و بردی • نم به ره به ره
په رسمندنیک هیواش و له سه رخو و پله به پله یی بازدانی گه وره و
وهرچه رخانه بو چلنایه تی به کی نوئی • به لام نه و په رسمندن ی به سترا و به
تیکدانی ته وای کوته و ، به وهرچه رخنیک چلنایه تی له پیوندی به کانی
کوته لایمی دا ، له بیرو پای زانیاری و باری تکیک و شتی وادا ، پی
ده کوتری " په رسمندنی شوړش گپترانه " •

میتا فیزسیه کان واتای " به ره به " تیک د مده من • هیندیکان
پیان وایه • په رسمندنی به ره به ، ته واد مئی ، به بی هیچ چهنه

بازداتیک • د ملین شهوی له جیهان دا رو د هدا ، به تنیا ئال وگـوړی
چندایمته یه • له سروشت دا هیچ شتیت نیه له زوی چلوئایمته یه نو نوی
بیی • (۱)

چندی وچونی و یاسای وهرچه رځانی چندی یه کان —————
چونی یه کان

لیږدا د ووتایه تعدی شیوهی د یالکتیکی بضای " یاسای
د یالکتیک " نا و براوه ،

یه کم — یاسای گوړانی چندی به گوړانی چلونی • وانا گشت گوړانیك
لایمی چندی همه • وانا لایمیکی تنیا زیاد بوون یان کم بوونه وه ،
ناوړکی شتیک که گوړانی به سرد ادی ، ناوړی • گوړانی چندی زساد
بوون و کم بوونه وانا تونی همتا همتایه ، درتړوی همی ، له خالیکسی
دیاری کراډا هه میسه سره کشیتته لای گوړانیکی چلونی یه • له وکاته
خاومن قهیرانمدا ، گوړانی چونی بضیسمت بمشپوهی لهنه کاووه شهوی بیی
به راپرینیک ، بدی دی •

بؤ نمونه نه گهر همتا همتایه به ناو گهرما بدی ، بهره و گهرم و گهرمتر
ناچی ، له گهرمایه کی قهیرانی دیاری کراډا ، د سرده کابه گوړین به هلمسو
تووشی ئال وگړی له تپرایه وه (ناوړی) بهره و گازیوون ، د می •

ثم یاسایه له کوښلیش دا د مینین ، پیش شهوی سیسته ————
سهرمایه داری سمنه تی پمدا بی ، جهرمیانیک له کوښونه وهی سامان به
شیوهی پوځی ، له زتر د مسلاتی تاقیک دا ، ده مینی • کوښلیکسی
زه حمتکیش و کرککاری هه زاریک دی • له خال و بوزکی دیاری کراو دا ،
لم جهرمیاندا ، نه وکات که پوځی پیوست و تها و بؤ ناماد هکردنی
سهرمایه به مېستی جی به جی کردنی کاره سمنه تی یه کان ، کو بیسته وه ،
نه وکات زما رمیکی زور خطک بؤ ناماد هکردنی کاری پیوست —————
کرککاری راستغینه چوون ، همل وهرجه کان بؤ بهر ویش چوون و گشه کردنی

سەرمايەدارى سىنمەتى ، ئامادە بى . لىم بىلەن دا كۆپۈنەنمەك لىم
ئال وگۈرە چىندى يەكان ، دىيىتە ھۆي پەيدا بولۇپ ، پەلەمكى چۆنى تازە لىم
گەشە كىردى كۆمۈل دا .

گىت جىل وازى يە چۆنى يەكان لىم سىرۇشت دا لىم سىر بىنا خىمە
جىل وازى يەكانى نىكەلە ۋە شىمە يەكان چىندى يە جۆرە جۆرەكان يىلان
شىمەكانى جىم وچۇل يان بىم جۆرە كە ھەمىشە ھەمە لىم سىر ھەمە ۋەكىلان
دانراون . ھەمىشە شىمە ئاۋە ھا ناگۇچى كە بىتوانىن چۆنىمەنى جەستە يەك
بىم ھەمە زىل يان كەم كىردى مادە يان جىم وچۇل ھەمە ۋەكىلان بىم گۇرۇنسى
چىندى جەستە لىم بىم چاۋ كىراۋ ، بىگۇرەن . لىم زانستەكان دا نەمۇنە زور
كە ئال وگۈرە چىندى يەكان لىم بىلەن دىلە كىراۋ ، جىم خۇيان بىم
ئال وگۈرە چۆنى دەدەن ، جىل وازى يە چۆنى يەكان ، لىم سىر بىنا خىمە
جىل وازى يە چىندى يەكان دانراون . نەمە تايىمەنمەندى جىلەن داگىرى
بەرمەش چۆرە . چ شىك ئىيىتە ھۆي ئىم بەرمەش چۆرە ؟ (۱)

چىندىمەنى ۋە چىلەنمەنى چۆن بىناسىن ؟

بۇ دىرۇست كىردى فېرۇكەمكى تىرەۋە كە لىم خىراى دىمگ تىرەۋە تىرەيت ،
ھىندىك كەرمەنى ۋە پىيۇستىن كە لىم سىرۇشت دانىن . لىم كۆي ئىمە
كەرمەنى ۋە دىمست دەكەي ؟ بۇ نەمۇنە لىم كۆي جۆرە مەتالىكەن دىمست
دەكەي كە لىم پۇل پەتە تىرەي ؟ يان لىم شەمە رۆز تىرەپاك تىرەي ؟
زانستى كىمە كىلى ئىم مەسلى دا بىدەستەۋ . زانانان فېرۇون چىمۇن
پۇلەمىرەكان دىمىنەۋە . ۋە تەمە مادەنى بە شۇكەكانىيان لىم زامەمكى
يەكجار زۇر تەمە پىك ھاتون . زانانان شىمە بە گۇرۇنى پىك ھاتونى
چىندىمەنى ئىمە بىم شۇكانە ، چىلەنمەنى تازىيان دىرۇست دەكەد ، خاسىيەتى
نەمە مادەكانىيان دەھىنا ناۋەۋە . چىلەنمەنى ۋە چىندىمەنى چىن ؟ لىم ھەمە
شىك دا جۆرە شىكى ۋە ھەمە كە ئىمە شەمە پىمە دىمەسىن . نەگە
سەرنجى دەۋرە پىشى خۇمان بىمەن گەلىك شەمە دىمەنى ، بۇ نەمۇنە

شوشه‌ی مهره‌کب، دارو نازیل د مبین، چشنه نیسانه و لایمن و
 خاصی‌تیکی پای همیه که پنی د ماسری و له شته‌گانی تر جیا‌گل‌ه‌کاته‌وه .
 به ناسینی خاصی‌ته سهره‌کی، گانی پندوس، ده‌توانین له داری جیسا
 بکه‌ینه‌وه . نه‌مشر چلونا‌یه‌تی‌ه‌ک‌یه بم چشنه چلونا‌یه‌تی برتی‌یه له
 چلونا‌یه‌تی ناوختی شو شته، که لکاوه به شته که خپه‌وه، سهرجه‌مسی
 خاصی‌ته بنه‌رتی‌ه‌گانی شته که به هپه‌کیانه‌وه، به چشنیکی نیسبی
 جیگیر بپوه له شته‌گانی تری پی جودا ده‌کرت‌وه . نه‌ی چوون چلونا‌یه‌تی
 د ماسین ؟ بو‌نمونه . مندالیک شوشه‌یه‌ک تیری کری له‌سهر جاده له
 د مستی که‌وته خواره‌وه، به‌لام شوشه‌که نشکا، لی‌ر‌م‌دا نیه له‌سهر دم
 چلونا‌یه‌تی‌ه‌کی تازه داین، که نه‌وش " جوړه شوشه‌یه‌که ناشکی‌ی " .
 له‌ه‌وه ده‌گینه نضجامیک که نه‌وش چلونا‌یه‌تی‌ه‌کی تازیه . (۱)

له‌باری نیکنانی کو‌ه‌لای‌تی دا کسیک ۵۰۰ د منگی بو‌ریشتن به
 مه‌جلیس پپوسته . نه‌گهر ۴۹۹ د منگی پی‌بد من، هپل ناب‌ر‌د ری . وه
 باری پپوشو که ناودیر نه‌مین‌ته‌وه . به‌لام نه‌گهر یه د منگی پی زیاد بکنی،
 ثم گوزانه چندی‌یه (زیاد کردنی ناهه د منگی) له گوزانی چلونا‌یه‌تی دا
 خو د منجی . وانا کسیک که ناودیر بو، د مین نه‌نهر . (۲)

گه‌ه‌کردن له ری‌گای یه‌ک بومین و کی‌شه‌ی د زه‌کانه‌وه به نضجام
 ده‌گام

به‌گشتی هو‌ی نه‌وه که له‌ههر بواریکی تاییه‌تی دا، گوزانی چندی سهر
 نه‌کی‌شپته لای گوزانی چلونی‌یه‌وه، له خودی نی‌ه‌رو‌کی جه‌رمیانی تاییه‌تی
 دایه که له‌کاردا، شاراویه . بوچی به‌زانی‌یه‌وه ده‌توانین نیشان
 بدمین که بوچی گوزانیکی چونی پپوسته نضجام بد ری و بوچی له‌بوارو
 خالیک دا، جی‌به‌جی دمی که پپوسته بیی ؟
 ناتوانین تنیا به یاریده‌ی دیالکتیک پمسیک بخولقینین، تی‌گه‌شتن

(۱) - کورته‌باستیکی ۰۰۰ پپوشو، لاپه‌ری ۵۷-۵۶

(۲) - اصول مقدماتی فلسفه، پپوشو، لاپه‌ری ۱۸۷

له د يالنتيځ له و شونډا ياريدۀ د د ا ، كليټك بهد مستانه وه بدا كـه
 بزانين له چ شينټيك ته ماشاي پكـين . له بابـه ټيكي تايپـه تي دا ده گونجـي كه
 نه زانين هوى گوزان پيه و چوڼيه تي منجام داني چونه؟ لهو بواردا نـركي
 ټيپـه شي كـرد نه وى راستي په كـاني بابـه ته كو مسـطـه چا ولى كـراوه كـمـه . چـونـكه
 هـيچ شـتـيـك وـانـيـه كـه نـزـانـد رځ . هـيچ تـار او مـيـك بـنـه پـه تي يـان رـمـسـري و
 نـه پـتـي گـمـشـه كـردن سـهـبـار تـ به پـمـيد اـپـوـنى نـه و شـتـانـه وـه كـه بـمـشـيـوـى چـوڼـى
 خـوډ مـنـوڼـى ، له نـازـا د ا نـيـه . . . له هـمـر چـيـگـيـه كـ جـهـر مـيـانـى بـهـر مـيـشـش
 چـوون ، له گـلـ ټـال وگـوړـى ، گـوړـانـه چـنـد يـهـكـان بـه گـوړـانـه چـوڼـى يـهـكـان ،
 بـيـتـه پـشـ ، هـمـيـشـه لـهـو د شـهـري د رـهـكـان (مـيـلـه د و و لـايـضـه كـان) هـيـزـه
 يـهـر ا مـيـر هـكـان (مـتـقـابـل) له د هـروڼـى نـه و شـتـه كـه كـه و تـو تـه بـه ر لـيـكـو لـيـنـه و هـو ،
 خـوډ مـنـوڼـى . وـا تـا هـن . بـمـ شـيـوه بـمـ يـاسـا كـه گـوړـانـه كـاني چـنـد يـ جـيـسـى
 خـوڼـان يـه گـوړـانـه چـوڼـى يـهـكـان د هـد مـن و نـه و كـه جـيا وـازـى له چـوڼـيـه تـسـى د ا
 لـمـسـر بـنـا خـهـى جـيا وـازـى چـنـد يـيـمـتـى ، د نـرـاوه ، ټيپـه بـه يـاسـا يـ
 يـهـكـيـمـتـى (و حـد ت) و شـهـري د رـهـكـان ، د هـكـمـيـن .

د يالنتيځ بـمـپـيـه و انـهـى مـيـتـا فـيـزـيـك ، پـتـي و ا يـه كـه د زـايـمـتـى يـهـكـاني د هـروڼـى
 زـاتـى گـتـ شـتـه كـاني سـر و شـتن ، چـونـكه گـتـ نـه و انـه لـايـضـه كـاني * مـثـبـت و
 مـنـفى * ر ا بـرد و و د ا هـا تـو وى شـتـيـكى بـهـر و مـهـر كـ چـو و شـتـيـكى بـهـر مـيـشـش
 چـوڼـيان هـمـيـه و نـه و كـه شـهـر لـمـيـتـيـان نـمـ د زـانـد ا بـرـيـتـى يـه لـه ، تـيـكـ
 هـمـلـچـوون لـمـيـتـيـان كـڼـه و نـوئـى يـان لـمـيـتـيـان نـه و شـتـى كـه د هـمـر و نـه وى كـه
 لـمـد ا يـك د مـيـى ، لـمـيـتـيـان نـه و شـتـى و ن د مـيـى و نـه و شـتـى كـه بـهـر مـيـشـش
 د هـيـى . نـيـو هـروڼـى د هـروڼـى جـهـر مـيـانـى بـهـر مـيـشـش چـوون ، بـرـيـتـى يـه لـه
 نـيـو هـروڼـى گـوړـانـى ټـال وگـوړـه چـنـد يـهـكـان بـه چـنـد ټـال وگـوړـى چـوڼـى .

نـهـر پـيـه شـيـوـى د يـالـنـتـيـځ پـتـي و ا يـه ، جـهـر مـيـانـى گـمـشـه كـردن له پـمـسـتـه و
 بـو سـهـر و هـو بـهـر و بـهـر زـتـر ، نـه بـه شـيـوـى كـر انـه و مـيـه كـى هـا و نـا هـنـگـسـى
 د يـار د هـكـان ، بـمـلـكـو و بـمـشـيـوـى كـر انـه وى د زـه زـاتـى يـهـكـان له د يـار د هـكـان د ا و
 بـه چـمـشـنى خـهـبـاتـى مـيـلـه د و و لـايـضـه كـان لـمـسـر بـنـا خـهـى نـمـ د زـانـه هـنـگـا و
 هـلـل د هـكـن ، بـمـد يـ د يـ . بـو تـيـگـهـيـشـتن له بـهـر مـيـشـش چـوون و لـهـو كـه چـوون و
 بـو چـى ټـال وگـوړـه چـنـد يـهـكـان ، سـهـر نـه كـيـشـيـتـه لـا ي ټـال وگـوړـه كـاني چـوڼـى يـهـو .
 بـو تـهـمـوى تـيـ بـكـيـن چـوون و بـو چـى تـيـهـ پـوون لـمـبـار تـيـكى چـوڼـى كـڼـه و بـه بـار تـيـكى

چۆنى تازەو، بەدى دى، پېيۋستە لە دژە زاتى يەكانى ھەرشىك و ھەر جەرميانىك كە ئەكەيتە بەرچاومان و چۆنىەتى خەباتى مەيلە لە بەرامبەر يەكەكان كە لەم بناخو ھەر ھەل دەدا، خالى بىن .

پېيۋستە بەرووى لە ھەرشىك دا لەم دياردە تى پەگىن، چۆنگە دانراو (تەز) ى بەرەتى دىالكتىك ئىمىيە كە ە راستى ھەمىشە ديارى كراو ە لە ئىسلە كشتى يەكانى دىالكتىك ياساكانى ەك ئاكام ەرىگىن . پېيۋستە بەشى كەرنەو ە لىكۆلنەو ە راستەقىنەى دياردە مەك ئەوانە بد و زىنەو ە دىالكتىك پىمان دەلى ە بەد و ەى چى دابگە پىن . (۱)

مى پىنجەم ە

دژەكان

لە دەرووى ھەر جەرميانىك دا، يەكەيتى و خەتى مەيلە دژبە يەكەكان، ھەمە ە ئىم دژايەتى يە زاتى جەرميانەكانەو جى بەجى كەرنەى دژە زاتى يەكان لە جەرميانەكانى سەروشت و كۆمەل دا، سەرئەكەيتە لای ئال و گۆزى چلۆنى يەو ە ھىزى دەندەرى ئىم گۆرانەى ە دژايەتى لە گشت شتەكانى جىھان دا، سەرانسەرى جىھان دەگرتەو ە بەلام ياساكانى ھەر جەرميانىك تەنيا بەھوى لىكۆلنەو ە تى پروانىنى بەرەتى تايەتى ئەو جەرميانە، نىوازە تايەتى يەكانى لە بوارە تايەتى يەكان دا، ئەو شتە بە خۆيانەو ە كەرن، دەزاندرى ە (۲)

دژايەتى زاتى لە جەرميانەكان دا ە

نیشانمان دا كە چۆن گۆرانى چەندى بەھوى خەباتى ھىزە دژبە يەكەكان، پىك دى ە ئىم شتە لە گۆرانى بارى لىشىك دا لە تەرەققى يەو ە بەرەو وشك يان بەرەو ھەلم و گاز (گۆرانى ئاوبەگازو ھەلم) ھەرەھا لە

(۱) - كۆنقورت، پېشوو، لاپەرى ۱۰۸ - ۱۰۶

(۲) - ھەر ئىم سەرچاوە، لاپەرى ۱۲

گوزانی کومل له بوارنکهوه بژ بوارنکی تر، د مرنیشان دهکړې. له هـمـر شـتـنـک دا مهـله د ژبه که کان له نارادان، خـبـاتـی ته و ان سـر ته کـشـيـته لای گوزانکی شپواری بنه رتی گوزانکی چلونی یوه ۰۰۰

شم کیده و خباته دهره ویی یان روانه تی بمشپوهی زوونمان (عرضی) نیه. خباتی دهره ویی و پیوسته، چونکه له نیوه رڼکی دیار ددا که بـه شـږمـه کی گشتی راد مپړی و جهر میان پیدا دهکا، جیا له یه کتر نیسن، به لکوو جیای قبوړل ناکن وانا بمشپوهی بمته کانی یه ک شت لیک جیسا نابنوه، پیکه به پیژند یان همیه. ثـمـانـه بـمـشـپـوهی د ژه زاتی یه کان لـه جهر میان دان بمشپوهی یه ک گشت (کل) کار دهکن و بهر وروډ مین ۰ (۱) ناکوکی و ناتمهای برتی یله پیژندی نیوان دژکان. دژکان برتین له هیندیک لایضی ناکوکی ۰۰۰ (۲) دژکان له پیژندی نیوان یه کتر دان. شم پیژندی یضی زور تونده و لیک جوړ ناکرته به، بهراده که به پیی ته و پیژندی یه نابن، که ناوی شم پیژندی یه "یه کیه تـیـی دژکان" ه. یه کیه تی دژکان له ودا یه که به چمشنکی وایه کیان گرتو و پیکه و لکان، ناتوانر ت لیک جیا پکړنه وه هه مو پیکه و یه ک پراتیکسی ناکوکیان، د روست گرد وه. مل ملازی دژکان سرچاوهی په رمسندنسی جوولاسه ویه. لـصـیو هـمـو شـت و هک و کرد هه کان دا، هیندیک لایضی ناکوکی همیه که له یه کیه تی یه کی به تین دان، هه رله وکاتش دا لـه ناکوکی یه کی بهر ورام دان. شم مل ملازی دژکان سرچاوهی نیوختی و هیزی بزونه ری په رمسندنه، نه ه ناوکی دیالکتیکه ۰ (۲)

جم وچول وکوزان له هوچه زاتی یه کان له دیار ده و جهر یانه کان، له د رایعتی یه دهره ویی یه کان دا، پیدا د مین. بژ نمونه چه مکی میکانیکسی کیمی جم وچول، نه و مېوو که جم وچول تضیا کاتیک د متوانی خوړی بنه تی که جمسته یه که له جمسته کی تر بکه وی. هوچه د مروزی یه کانی جم وچول لـه نارادا نمبون. وانا خوړ جم وچولی نمبو، به لکوو تضیا هـیـه

(۱) - کونفورت، پېشوو، لاپه ری ۱۱۲ - ۱۱۳

(۲) - کور تمباکسیکی ۰۰۰ پېشوو، لاپه ری ۶۶

(۳) - شم - سرچاوه، لاپه ری ۷۰ - ۶۶

ئىمە تىيا دەتوانىن جەريانەكانى سىرتىست و كۆمىل بەھوۋى ھائى بىون
 ە دەتەكانى ئەوان وداھاتوۋى ئەوان (رىگايەك كە ئەوانە خۇسسان
 جىن بەجى دەكەن) بىزانىن ، بىان خەينە رىچاۋەدىرى دىمەسەريان دا
 رال بىن . دىر بىرىيە لە ھىزى دىندەر ، ھەرىيە ئەكەر ئىمە بىانەھوۋى
 تىيەكەن كە دىاردەكان چۆن ئال وگۇريان بىمەردا دى وئال وگۇرەكانيان
 بىخەينە رىچاۋەدىرى و كەلكيان لى ۋەركىن ، پىۋىستە ، لىمە
 دىزايەتى يەكانيان ئاگادار بىن .

بۇ دىمى بىلىن دىزايەتى ھىزى گۇرەنە ؟ چۈنكە تىيا بىونى دىزايەتى لە
 يەك جەريان دايە كە ھىل ۋەرجى دەروۋى كە بۇخۇۋى گۇران ئەكانە
 شتىكى پىۋىست ، دەرەخىنى . جەريانىك كە دىزايەتى تىكەنە ، ھەر
 بەھوۋرە كەمە دىرە (بەروۋى خۇ) دەدا ، تا ھىزىكى دەروۋىسى
 راي بىگىر يان راس و رىسى پىكا . جم وچۇنىك بى دىزايەتى ، دەپىتە
 د ويات كىرەنەھى جم وچۇنىك . بىونى دىزەكان وانا مەلە دىمەكەكانىسى
 جم وچۇل يان يەك بىون و كىشە دىزەكانە ، كە ئەپىتە ھوۋى گۇرانى جم وچۇل
 لە جى بەجى كىردى جەريانىك دا . ئەكەر بىزانىن كۆمەلىكى بى كىشە لىمە
 پىش چا و بىگىر . ئەۋە كۆمەلىكە كە خەلىك بە دىزەكانى كارەكانيان بىمە
 شىۋە پىشۋە نىيازەكانى خۇيان جى بەجى دەكەن . ئىم كۆمەلگە ھىچ
 كان گۇرانى بىمەردانىيە . لەو رۋاگەۋە كە خەلىك لە گىشت كاتىك دىنە
 كۆمەلگە كاردەكەن ، ھىستە لە جم وچۇل دىن ، بەلام ھەمىشە يىمەك
 جم وچۇلە . يەك جەريانە دى ويات دىمەتەۋە ، بەلام كۆمەلگە ئاۋەھا لىمە
 ئارادانىيە وئاش تۋانى ھەي ، چۈنكە بەھوۋى خۇدى نىرەۋىكى بارىدۇخسى
 ئىيانى مۇۋەۋە ، پىۋىستە لە كۆمىل دا دىزايەتى و كىشە ھەي . خەلىك بىمە
 رازى كىردى نىيازەكانيان و كەشتىن يە ئارەۋەكانيان داخۋازى تىازە
 دىخۇلىقنىن لەگىل كەشەكەردى ھىزە بەرھەم ھىنەريان ، ھىل ۋەرجىك
 پىك دىن ، پىۋىست دىمى ئەۋا پىۋىندى و بىكە بىنپاتە كۆمەلەيتى يە
 كانيان بە پىي ئەۋ ھىل ۋەرجە ، بىگۇر . چۈنكە لە كۆمىل دا ئال وگىۋىر
 پىك دى . جەريانى كۆمەلەيتى ، جەريانىكى دى ويات بۋەنە نىيە ، بەلكىۋو

جهرميانيکه که له ددا شتی تازه دینه مهیدانه ۰۰۰

شم راستی په نیشان د ددا له شوینیک د ژایه تی همی ، چارمسر —
کردنیاں بعد وای دادی . حعلی کیشی د ژکان که له یك بونیانسه
سهرچاوه ده گری ، جهرميانيک ، بریتی په له حعلی د ژه بنه رتی به گانسی
خوی . (۱)

ژان بریتی په له د ژایه تی یك که له خوی د یارده وکاره کسان دا
همیه و همیشه خوی د منوی و نال وگورې بمسردادی . له و جگایه که
د ژایه تی لمیو بجی ، ژانیش کوتایی پی دی و مهرگ خوی د منوی و سهر
همل د ددا . لم روانگه و تنیا کاره کان به یکر د هگورد رین ، بملکوو هیچ
کا یک بمضی و به و جوره همیه ، نامینی و بریتی په له شیک کسه د
خوشی د هگرتیه . ههرشتیک به د ژی خوی به سکی پره . له ژه — دا
چند هیژ همن که ژانیان تیدایه و میلیان وایه که هیژ ژان رابنن .
له لایه کی ترله لاشه و جمستی زیند و دنا چند هیژ همن که میلیان شهویه
هیژرکانی ژان رانه گرن . له ههرشتیک دا چند هیژ لایمگر و دژ
همیه . د ژایه تی و لمیوان راگرتن و رانه گرتن ، دانان و همل گرتن
(اثبات و نفی) دا . (۲)

جیهان و بهرگرو گشتی بوون و تاییه تمند بوونی د ژکان

— ژایه تی تاییه تمندی به کی جیهانی و جیهان و بهرگری گشت
جهرميانه کانه . به لام ههرجوریکي تاییه تی ، د ژایه تی په تاییه تی یه کانی خوی
همیه که هی خوی ته و له هی نه وانی تر جیا وازه ۰۰۰ ههر ج — ژه
جهرميان خاوسی د یالکتیکی خوی ته که ده توانی تنیا به لیکنوینه وی لری و
پوی شو جهرميانه بزاند ری . د یالکتیکی جیهانی ژر گردیله له گسل
د یالکتیکی نه و لمشانمدا که راسته و خو به هوئی هسته کانمانه و لری حالی
د مین ، جیا وازی همیه . هی چوارچیوی لمی زیند و له گسل هسی

(۱) — کونفورت ، پیشوو ، لاپه ری ۱۱۸ — ۱۱۷

(۲) — اصول مقدماتی فلسفه ، پیشوو ، لاپه ری ۱۶۵ — ۱۶۴

نازېند وو، دارېرد، جياوازه . هې كؤملى مؤقايىتى بېرىتى لــــه
 ياسامكى جروجؤلى تازه : هدريلهټ له پلهكانى كؤملايىتى خاومــــى
 د ياكىكى تايىمت بمخؤىتى . بؤ نمونه كيښود د ژايىتى لمټوان ميلهكانى
 پال پټوه زمان و راكټان له جموجؤلى فيزيكى داو كيښه لمټوان قازانجه
 چينايىتى يهكان له كؤملى دا ، هدر ووكيان كيښود د ژايىتى . نهــــه
 نيشانې شهويه كه نه وروته جيهانې به ، به لام هدركاميان تايىتمضى د و
 شيوازي خؤى مويه وشمش نيشانې تايىتمضى د ژايىتى به . نهگــــه
 تى پكوتين كه ياساكانى فيزيكى يان كؤملى له بيرواوپرى جيهان ومبرگرى
 د زمان ، بشپوهى د پكرى (استقرا) ، بيان ناسين ، ناتوانين فيزيان
 بين . تضيا له رنگا ليكولنپوهى جهرميانه فيزيكى و كؤملايىتى يهكانپوه ،
 د هتوانين فيزيان بين . جموجؤلى فيزيكى و جموجؤلى كؤملايىتى ، د و
 شيوازي به تداوى جياوازن ، هدرهها نه و د ژانې كه به هؤى زاندهــــه
 كؤملايىتى يهكانپوه نه كونه بهر ليكولنپوه ، نه گلى نهوان دا ، جياوازن ،
 نهوانى كه به هؤى فيزيكه نه كونه بهر ليكولنپوه ، به شيويهكى جياواز ،
 جيارصرد هكرين :

جهرميانه كؤملايىتى و فيزيكى يهكان ، له و باره وهك يهكن ، كه هــــه
 كاميان ، د ژايىتى يان شدايه ، به لام له و باره وه كه هدركامه چــــه
 د ژايىتى يان هميه ، جياوازن . د ژايىتى هدرجؤره جهرميانيك دهكرى ناوى
 بنرته " د ژه بنهرتى يهكانى نه و جؤره " . د ژايىتى يهكانى نيوان هيژهكانى
 راكټان و پال پټوه زمان ، بېرىتى له د ژايىتى بنهرتى جهرميانهكانى فيزيكى و
 د ژايىتى يهكانى نيوان هيژهكانى بهرهمهټيان و پټومضى يهكانى بهرهم
 هټيان ، بېرىتى له د ژايىتى يه بنهرتى يهكانى جهرميانهكانىــــه
 كؤملايىتى ۰۰۰ (۱)

كيښه تازو وكون

كؤراني چؤنى كاتيك دټه پيش كه يهكيهتى يهكى د ژه كنهكان كــــه

لهودا لايمنيك زال بئ ، بههوى يهك يهكيتى دزه تازهكان ، كه لهدودا
 پيوهندى زال بوون گوراوه ، جيگا گورينهوه بعدى دئ . نيتهپوگى شمم
 ثال وگوره بههوى نيتهپوگى شمم دزه دهرونى يانه كه خوئى ئاكامى نهوانسه ،
 ديارى دهكرئ . له ههمان كات دا دهكرئ ، به كلك وهرگرتن له ههتسه
 دهرونى يهكان ، راس ورس بكرئ و ههميشه بهوانهوه ، بهسراوه (بهسه
 مهرجى بوونيان خۆد منويئ) .

پهيدا بوونى چوئى يهكى تازه ، ههميله لههكاوه . له حاليكدا
 تدوا وكردنى گوراني تازه ، تهواو بوونى گوراني چوئى ، له جيگا داناناسى
 چوئيهتى كونه بههوى چوئيهتى تازهوه ، جهرميانيكى لهسهرستوگه و بهسه
 پلميه كه به پئى نيتهپوگى نهو ههترانهى كه لهكاردان و عمل وهرجيك كسه
 نهوان لهودا كارداهكهن ، دهتوانئى كاتى كه مهربان زباد تر ، بكرن .

ههر نهو خهباتى كه بههوى نهروهوه گوران پيلاك دئ ، شيوازي جوراوجور
 بهخوئيهوه دهكرئ . له كوتل دا لهنيوان شيوازه دژميهكه كسان و
 ناتهبايى يهكانى خهبات له يهك دژايهتى دا ، جياوازي پهيدا دميئ . نهو
 جوولانهوهى كه بهرهويش چوئى ، له حاليكدا بهرهويش چوون دا ، كاتنيك
 بعدى دئ كه جئ بهجئ كردنى زنجيرهيهك له دزهكان له يهك جهرميان دا ،
 نهو جهرميانه له لهههكهوه بهرهوپلميهكى تر دهباته بهرهوه . شمم بهرهويش
 چوئيه ، پلميله دهپيسته بههوه تازه له جيگى كونه دادنيش و بهسه
 سهى دا زال دهپئ . بوئيگهيشتن پيسته شيمه دژايهتى بنهپهتى له ههر
 جهرميان و له ههرپلميهك دا و ههرهههه بههوشتهى كه ههترى بنهپهتى بههوه
 چارهسهر كردنى دژايهتى بنياتى و بهرهويش بردنى جهرميان بههوه
 پلميهكى تر دانراوه ، برانين . گهشه كردنى بهرهويش چووه ، تضادهتوانئى
 به لا بردنى كونه بههوى تازهوه ، نهك به راگرتنى ، درژره پهيدا بكساو
 بپوا . (۱)

له شى كردنهوهى دزهكان و له شهپى كونه نوئ دا ، شمم گومان پهيدا
 دميئ كه كاتنيك دوو دژله بهرهوهكانى و له ملانى دان و له ئاكام دا
 شتيكى نوئ كه نهك كونه بههوه بههوه نوئ ، پهيدا دميئ . واتسا

زنجیره (تز، ثانتی تز، سفتز = دانراو، له بهرامبر دانراو و ناکامی شه د ووه) که به وټه کی تر پټی د ملین " تریاد " پیوسته گشت گهښه — کردنه کان لم چوار پټو د تپه پر بن . به لام لینین لم بوجونه رمخسه ی گرتو د ملې . شه که بونموه هه میسه چند د یارده هاترونه کایه که شه سټ باریمان تید ابوه ، پاشماوه ی بیرواوه پری هیگه و ټنگس لمر شه با وړه نیه . گهښه کردنی باری کوه لایه تی به ټپوه ی جهره یانیکې سروشستی میژوپی گهښه کردن ، لمر چا و گیراوه .

شه ی که مارکس و ټنگس ناچان ناوټه ټپوه ی د یانکتیکې ، شټیک زورتریان که متر له ټپوه ی زاستی کوټل ناسی که تی روانینی کوټل وک چوارچپوه ی لمټیکې زیند وو که هه میسه له حالی بهر ویش چپوون و گهښه کردن دایه ، نیه که لیکوټینه وه ی بریتی بی له شی کردنه ویک لسه پټومدی یه کانی بهر هم هټیان و د روستکری کوټلیکی (فراماسیون) کوټلایه تی د یاری کړا و لیکوټینه له هوه کانی کار کردن و گهښه کردنی شه به پیوسته داد منی .

له سوټیمتی پټر شوړشی نوکتوردا بلشپکه کان بېم بی یه د میان وت ، پیش گهښتن به سوسیالیزم ، پیوسته لمټش دا سره مایه داری ، بگاټه شه پری سنووری خوټی ، نینجا سوسیالیزم بهر یابی . لینین شه مه ی رمت کرد هوه به کرد هوش له شوړشی نوکتوردا شه مه ی سلمانند (۱) که وایوور تریاد شټیکې گستی و بی ټم لا و شه ولا نیه و د هکری بصر پلمه کیان دا تپه ربین .

ناکامی بهرهمی د زایه تی یه کان

یه ک بووی د ژه کان له یه د ژا به هو ی پټومدی یه کی د یاری کړا و له سره وه ی پست تریان زال بوون ، لټیوان د ژه کان دا ، د یاری ده کړی . بونموه له یه بوونیکې فیزیکې دا ، راکیشان وپال پټومانې چمنند عوضوری د یاری کړا و لم یان له و ، ده گونجی له پټومدی له گل غیبری

نهوان دا ، زال بڼ . يهك بوون وايه كه لايمنيك بمسر لايمنيكي تـسـرـدا ،
زاله يان له چمند جيگي د ياري كړاودا ده توان وهك يهك بڼ .

هر حالتيكي چټي بريتي به له يهك جهرميان ، كه پيژموندی
زال بوونی د ياري كړاو ، ده گړته وه . بڼ شپوه حالته كاني وشكي (جمود)
شل بوونه وه (ميعان) وگاري جهسته كان ، به سهر پيژموندی —
زال بوۀ جوړاوجوره كان له يهك بوونی راكيشان وپال پيژمونيكي كـسـه
تاييتمندي " ملوكوله " گانه ، شهو جيسميه ده گړته وه . هـرـوـهـا له كيشه و
د ژوكاني كوټلي سهرمايداري ، غوسوري خاورمن ملكايمتي تاييتمی لـسـه
پيژموندی نهگل د ژوكي خوړي وانا پهرهم هيناني كوټه لايتمی ، د وړتيكي
زال ده گيری و چيني سهرمايدار زال به سهر چيني كړي كړاودا . نه گهر شم
پيژموندی زال بوونه پيچه وانه ببيته وه ، له و كاتدا نمه نيشانه ي گورانيكي
چټي به ، كوټاي هاتني باري سهرمايداري كوټل ، د مس پي كړدنسي
حالتمی تازميه . شم پيژموندی يانه لمبر نيويه روكيان ، ده وړي هـمـيـشـمـي يان
نيهو ميليان به ټال وگوره ، تصانمت نه گهر له هيديك بواردا بو ما ومه كسي
د رنځخايم ، پي گوران بفينه وه ، هر هـمـيـشـمـي نين . . . بو نوموونـسـه
نه گهر پارناسنيكي رمش به رمك ، سوړي بگمين و رمكي سووري لي بد من ،
نمه ټال وگورتيكي د هره مهي به ، به لام نه گهر ثاسنه كه به هو ي گهر مـاـوـه
بتوتينه وه ، نه مه نه بيته گوراني چټي . . . ثاسن له حالتمی وشكي بـسـه
حالتمی شلمه مني و تپي ده گا . شل بوونه وه (ميعان) تاييتمندي
د هروني وياسا كاني جموجولي بشپړونكي د ياري كړاو ، جوړاوجور شمې ،
له ودا ټال وگورتيكي چټي پيدا د مي . گوراني چټي هـلـ بـرـتـسـرـد راوي
گورانيكه له ها وكيشي د ژوكانه ومه . شم گورانه به هو ي زنجيره ټال وگورتيكي
چندي كه شوي لمسر پيژموندی زال بوون له يهك بوونی د ژوكـان ،
داد مني ، ناماده د مي . كاتيكي كه پيژموندی زال بوون ټال وگوري بمـسـر
دادی ، گوراني چندي ، نه بيته گوراني چلوني .

نه وگات كه گورانيكي ناوـهـا بـنـهـرـمـي يان چوني له ناكامـي
هـلـ وـمـتـاـنـدـنـهـو ي شيوازيكي كوټي يهك بوونی د ژوكان و پيكي هاتسي
شيوازيكي تاز ، پيدا بوو ، له واره دا ، خودی د ژوكان ده كورد رتـسـن و
لايمي ترن . هر وايه كه لمبارتيكي زال بهرو بارتيكي تيشكاو ، ده كـوـرـد رـي .

لیږه دا له باریکۍ چټو تازه ، هر نهو د ژه کوانه ، له پیژوندۍ یه کی
 نال وگوز مسردا هاتوو ، له نارادانین . به لگوو چونکه پیژوندۍ یه که گوزاوه
 نهو د ژانمش که لهو پیژوندۍ یه دا پیکره به سترابرونه ، نال وگوز — کان
 به مسردا دی .

یسه که یه بونی د ژه تازه کان ، یه ، د ژی تازه به وج — وود
 دینۍ . . . (۱)

هویه د هره موی ، د هروزی یه کانسی گوزانی چټی .

تا چ نندازه تنه موی له گوزانی چندی بټو چټی به هوی چاره مسر —
 کردنی د ژه زاتی یه کان له خودی پرېسدا یا به که لک وه رگرتن له هوی به
 د هروزی یه کان ، د یاری ده کړی و چ نندازه به که لک به رگرتن له هوی به
 د هره موی یه کان و لاوه کی و د ریت خایین و نه گوهه ری ، د یاری ده کړی ؟
 وه لومړی به که به هوی هر د وکیان ، به لومړی لمرنگی جوزا و جوزوه د یاری
 ده کړی . هم له سر وشت و هم له کومل دا ، د یارده جوزا و جوزوه کان
 همیشه له مریه که نارد هکن و شپن له مسریه کتر د اد مین . هر چیه به
 هویه د هره موی یه کان ، پیوسته همیشه لهو نال وگوزاندا که له —
 د یارده کان د اپیک دین ، د هورکیان عمی . له هه مان کات دا تاییه —
 تمندی نال وگوزه کان ، همیشه پیژوندۍ هویه به هویه د هروزی یه کان هوه .
 بټو نموده روید اپیک وک د روست بونی جوچنه له هیلکه لمب — یاری
 لایمه که یوه و ناگاهه د وایی یه کی به هوی د ژایمې زاتی له کومل —
 سه رمایه داری دا د یاری ده کړن . (۲) بټو باشتی پیژوندۍ باسه کانی د وایی ،
 شه پری کوه و نووی و نهو پلانه ی تنه پری ده کمن ، به کورتی نه یخینه به —
 باس (۳) پله کانی تم کیسه چوان ۱۰ — فریشک به ستنی بی نا و لسه
 د اپیک بونی پری همرا ، لهو بی ناوی یه دا ، له چاله مرشد کانی میژوهه ،

(۱) — کونفورت ، پیشوو ، لاپه ری ۱۲۴ — ۱۲۲

(۲) — کونفورت پیشوو ، لاپه ری ۱۲۵ — ۱۲۴

(۳) — تازه و اتا غوسوری تازه په دابوو ، چلونی یه کی تازه لسه —

سەر هه‌ڤ دینیی . له‌گه‌ڤ را‌گه‌یان‌دنی کێشه‌ له‌گه‌ڤ کۆمه‌دا ، له‌دایک بوونی
خوێ راده‌گه‌مینی .

٢- سه‌رهه‌لدانی به‌ربه‌ره‌ی تازه‌و د‌مه‌یی کردنی شه‌ر له‌گه‌ڤ کهن‌ داله
حاله‌تی زالی بوونی هه‌یزی کۆن . کۆنه‌ له‌و کێشه‌دا ، هه‌یه‌ سازگا‌ره‌کانی سه‌ژێر
د‌مه‌لات‌ دایه . وه‌ک داب‌ و نه‌ریت ، شه‌زموون ، خاوه‌ن‌ پایسه‌یه‌
د‌مه‌لات‌ دایه‌تی و شه‌وه‌ی که‌ پێوانه‌ی کاری پرنه‌به‌وه‌ ده‌وری هه‌ر ماوه .
د‌ئی تازمه‌ش چهند هه‌وله‌ ئاراده‌یه‌ که‌م بوونی داب‌ و نه‌ریت ، که‌م بوونی
شه‌زموون ، شه‌وه‌ی که‌ خاوه‌نی پێگه‌ی گه‌رنگی کێشه‌ نیه ، له‌ ده‌وری خه‌وه‌ی
ئاگادار نیه‌و جێی خه‌وی نه‌کرد وه‌ته‌وه . شه‌م ماوه‌ ماوه‌ی رۆژه‌رشی کێشه‌ی
کۆمه‌و نوێیه‌ ، چونکه‌ کاتی شکسته‌ خه‌یانی‌یه‌کانی تازه‌ ، ده‌وری راپه‌رینه‌ی
به‌ره‌ود‌ و او‌ کۆمه‌به‌رستانه‌و زالی بوونی کۆنه . شه‌م ده‌وره‌ دا تازه‌ په‌سه‌
که‌ڤه‌ک وه‌گه‌رن له‌ رایاری به‌رله‌ هه‌م‌سه‌و خه‌ین ، د‌راندن‌ و رامانه‌ی عاده‌ت ،
به‌رین ، گیان‌ فیداکردن‌ و قاره‌مانی نواندنی سه‌رسو‌ره‌یه‌نه‌ر ، نیازی هه‌یه‌ ،
تا ورد‌ه‌ورده‌ ، ره‌خته‌ بکاته‌ د‌ به‌واری کۆن‌ و سه‌رسپانی تێکه‌وه‌ پێچیه‌ی و
که‌سایه‌تی خه‌وی به‌سه‌مه‌نی . شه‌م ده‌وره‌انه‌ ، یه‌ک له‌ ده‌وره‌کانی مه‌ترسه‌ی
هه‌ینه‌ری کێشه‌یه‌ و وه‌ک ره‌سه‌ تازه‌ له‌ کومه‌ڤ دا خوازیاری پشتیوانانی دلێر و
ورد‌ بین و نه‌ترسه‌ و قاره‌مانه‌ . شه‌م ده‌وره‌انه‌دا کۆنه‌ له‌ سه‌ره‌تاوه‌ به‌ هه‌ارت و
په‌رورت‌ و داد‌ و ده‌یادی خه‌به‌سندانه‌وه‌ ، پاشان‌ به‌ فه‌یادی د‌رندانه‌وه‌و
یاشان‌ به‌ هاوار و نا‌مانده‌ تێکه‌ڤ له‌گه‌ڤ ترسه‌و د‌رندمی دا ، د‌یتسه‌
مه‌یدان‌ و به‌ناوی نه‌زم‌و هه‌ینی مه‌وجود ، جۆگه‌له‌ی خه‌ین‌ وه‌پێ ده‌خا .

٣- کێشه‌ی کۆمه‌و نوێ له‌ به‌راری یه‌کسانی هه‌یزه‌کیان دا ، نوێ له‌سه‌
خه‌به‌ته‌کان و تێک‌ شکانه‌ خه‌یانی‌یه‌کان دا ، ده‌سه‌ره‌ده‌ گه‌رنی ، داب‌ و نه‌ریت و
شه‌زموون‌ وه‌د‌مه‌ دینیی ، له‌ نه‌خشی خه‌وی ، ئاگادار‌ ده‌یی ، که‌سایه‌تی په‌میدا
ده‌کا ، پێگه‌و جێگای جۆرا‌وجۆر و هه‌چ‌گی ده‌که‌وتی ، ده‌ورانی کێشه‌یه‌

جه‌رمیانی گه‌شه‌کردنی کۆن‌ دا . هه‌ر تازمه‌یه‌ک که‌ له‌ زنجیره‌ی کات‌دا
خه‌به‌نه‌تی ، تازه‌ نیه‌ . تازه‌ شه‌وه‌یه‌ له‌ سه‌ره‌لدانی دا‌عی دا ، ورد‌ه‌ورده‌ ،
جێگای خه‌وی پتر ده‌کاته‌وه‌ . نووسراوه‌ فله‌سه‌فی و کۆمه‌لایه‌تی‌یه‌کانی احسان
طه‌بری ، پێشه‌وو ، لاپه‌ری ٢٧ .

د ژواره کان، چېگای خنځان به سازان د مد من و د هور هکانی هاوکیښی و
 ناگره س و شه پنه کړدنې کاتې و ناسه قماگیر د ټپه پېش . د هور هکانی هاوکیښی
 هیڅه کان و شه پری شا راوه و نه پېښی هرد و وکیان هر کامه بو نامانجی خوځی ،
 سر همل د مدا . نوی بو تفر و تونا کړدنې کوڼ و کوښش بو لمځ پیر د نسی
 تازه . ثم د هوریه ، د هوریه بهرزی را یاری باز نیمه .

۴- کیښی نوی و کوڼه له غل زال بړوسی نوی بصسر کوڼدا . نسوی
 چېگا و پیڅه کانی خوځی پته و د کا ، د اب و نه ریت و نه زمونی فره ، فیر د می ،
 کوڼه د هوریه کره لایمتی خوځی کوتای پې د ی و پیڅه کانی خوځی له د صت
 د مدا . ثم د هورانه ، د څی ټال و کوڼو را پهرینی چلونی په تازه د پېش
 چېگای کوڼه ، هاوسمنکی و سازانه کان ، ټیک د هچن و شه پرکه به زال بړوسی
 نوی بصسر کوڼدا ، کوتای پې د ی و تازه به جم و جوڼی سرکه و توانه ،
 میدانی ټیکوښانی کوڼه ، د اگیر د هکا . (۱) د ژه کان هم تایمتن و هم
 گشتی ، گشتی بړوسی د ژوانایه کی د ویرالهی همیه . په کم شه که د ژه کان
 له جهریانی گشه کړدنې هم مو د یارد هکان دا هم ، د ووم شه جم و جوڼی
 د ژه کان له سره تاوه تا کوتای پې هاتی جهریانی گشه کړدنې هـ
 د یارد میځ ، ټمبید ری .

به و تهی ټنگس جم و جوڼی بوڅوځی د ژایمتی په که . لینین پې وایه یاسای
 په ک بړوسی د ژه کان بریتی په له . د ژورنصوی مهله د ژیمیه که کان ، راکیشی
 په کترو د ژمنی په کتر له د یارد ه و جهریانه کانی سر وشت دا له وانه روح و
 کوڼل . . . بې د ژایمتی جیهان ټیک له ناراد انیه ، بناخه شیوازه کانی
 جم و جوڼه و هره ها بناخه جم و جوڼی گرې و گولداره . به و تهی ټنگس
 گشتی بړوسی د ژایمتی ناوایه ، کاتیک جم و جوڼی میکانیکی ساکار ، د ژایمتی
 تیدا بې ، به شیویمه کی و اتر له شیوازه بهر تره کانی جم و جوڼی ماد مدا به
 تایمت ژانی گیا و گیان لمران و گشه کړدنې دا همیه . . . ژان شه میه که
 هر موجود یک له چرکه یه دا خوځی و شتیکی تره . به نه مانی د ژایمتی
 (وټ وټان) ټانیش کوتای پې د ی . (۲)

(۱) - نوو سرا و فلسفنی و کوڼه لایمتی په کانی احسان طبری ، ۲۸ - ۲۷

(۲) - چوار ریسالهی فلسفنی ، تسدون ، لاپه ری . ۵۰ - ۴۶

د ډېر ځای تاييمنت . له همدې شيوې زنگي جم وچولې مادېدا تاييمنتصدي
خوې هميه . به برواي ماتريانيستهکان له جيهان دا هيچ شتيځ بيځکه له
ماده ی خاوهن جم وچولې ، له نارادانيه وپيښه جم وچولې ثم مساده ،
همدېته چمتو شيوې د ياري کړاوي همې . پيښه سرنچي تاييمنتصدي
ثم شيوې جم وچولې ماده بد مين . . . همدېته جم وچولې و هملگرو
و بهرکي د ژو تاييمنت يه کاني خوېته که ناوړوکی تاييمنت ته وديار د ميه ،
ته خولقيښ . همې خوې د هروڼي يان بناخه جوړا وچوړوڼي بي سنوور و
بي سهرضجاي شتهکان وديار د هکان له جيهان دايه . ناوړوکی تاييمنت
همرکام له جم وچولې ماده به خوې د ژو تاييمنت يه زاتي يه کاني نسيم
شيوې زانې جم وچولې د ياري ده کړې . (۱)

ما توسته دن لم پيښه يېدا پي وايه ، ناسيني مړيځ همديته له
ريځکاي ټاگداريوون له شتهکان وديار د تاييمنت يه کانه و ، بهر مېره ،
له شت وديار د گشتي يه کان ټاگدار د مې . مړيځ پاش نه وي ناوړوکی
تاييمنت وديار د جوړا وچوړه فراوانه کاني ناسي ، د هتواني بهر وگشتي کردن
برواو له ناوړوکی هاومش وگشتي شتهکان وديار د هکان ، ټاگدار يې ، له
ناسيني ثم ناوړوکه گشتي يه دايه که مړيځ همې ده کانه رتيښي خوې و
د صده کا به ليکولې نه وي د يار د تاييمنت وچوړا وچوړه کان ، نه وانه کسه
تا تيستا لي يان نه کول د راو ته و يان به منداره ي پيښت شي نه کراونه ته و .
ته وکات ناوړوکی تاييمنت يان پيدا ده کا . تضيا لم باره دايه که ده کړي
ناسيني ناوړوکی هاومش شت وديار د هکان ، تهوا و بکا و بهر وپيشي
بهري و بهر فراواني بکا و له وپيشي وهرگي ثم ناسينه پيشکيري بد
نه غليځي بمري . که و باوو جهرياني ناسين بريتي يه له ۱ - جم وچولې له
تاييمنت و بهر و شتي ۱ - جم وچولې له گشتي يه بهر و تاييمنت (۱)

سمبارت به تاييمنتصدي تاييمنت د ژد و خالي تر همن که پيښتي يان
به شي کړد نه وې ، يه کم د ژي گرنگ و گوره د وسم - لايضي گه وړې د ژ .
له د ژو ژوره کاني همرجه رميانيک دا يه کيان گوره و بهر چاوه ، سهر همدان و

(۱) - چوار ريسالې فطسه تي ، تمدن ، لاپه ي ۵۵ - ۵۴

(۲) - همرثم سهر چاوه ، ۵۸ - ۵۷

بوونه‌کەو، سەرھەڵدان بپوونی دژەکانی تر، دیاری دەکا و شوێن لەسەرمان
دادەنێ. (١٠)

وەک باس کرا دژایەتی ھۆی گۆڕانەکانە. ئێم گۆڕانانە، بە لێکۆڵینەوەی
رووبایی لە دیاردەکان نازانن و پێویستە بە نامراری زانستی و تەبیی
کردنەوێ قوربانی بچینە مەیدانی ناسینیانەو. جاری وایە ئێم گۆڕانە بەرەبەرە
نیوە لەمەکا و ئال و گۆڕ لە دیاردەکان دا، دیتە شیش با بزانین چۆن و لە چ
بارێک دا وایە؟

لەمەکا و پلە بە پلە بوونی گۆڕانی چۆنی.

لەبەرئەو گۆڕانی چۆنی ئاکام و بەرەمە چارەسەرکردنی دژەکان—
کەوا بوو دەرگای گشت جەرمیانی خەباتی دژەکان ەک یەك جەرمیانی لەجێگا
دا نراوی چۆنیەتی یەك بە کەلەك وەرگرتن لەوێ تر، چۆنیەتی یەك کۆن بە ھۆی
چۆنیەتی یەك تازەو، بپیندرێ. چۆنیەتی کۆن، زال بوون بە—
عونسورێک لە یەکیەتی دژەکان، دەرگێتەو. بەرئاوێز و بوونی ئێم زال بوونە،
ئەبێتە ھۆی لەجێ دانانی کۆن بە ھۆی نوی. بێ واتایە کە ھەر عونسورێک
لە یەکیەتی یەك دژەکان دا، نەدەگێرێ. تاپێدەتەو یەك دیاری کراو.
شەری یەكێک بوو راگرستی زال بوونە کەو، شتییکە کە چۆنیەتی کۆنە—
رادەگێرێ. خەبات و ملەلانی ئەوێ تر بوو بەرئاوێز و کردنی ئێم زال بوونە،
شتییکە کە چۆنیەتی یەك تازە کە دەبێتە جێگای چۆنیەتی کۆن، لە دایک
دەبێ.

بوو نموونە گشت ئێمان بریتی یە لە یەکیەتی یەك تازە دژەکان—
جەرمیانەکانی د روست بوون و لێک جیا بوون (تەجەزە) ی—
زیند و وێ، تا ئەو کات د روست بوون و خوێنقاندن خۆی لەم یەکیەتی یە دا
رادەگێرێ، ئێمان دەبێتەو، بەلام ئەو کات کە دێی ئەو دەستی ب—
زال بوون کرد، ئەو گاتەدا، مەرگ دەستی دەکا.
ھەرەو جۆرە شەگرتە ماشای دژایەتی یەکانی کۆمەڵی سەرما یەداری

بکین ، د هره دکوئې که حالته سمرایداري کوټل پالي داوه بـــ
 زال بوونی خاوهن ملکایه تی تاییدی لسمه برهم هینانی کوټه لایه تی و
 زال بوونی چینی سمرایدار ، بسمه چینی کریکاردا . نسه خباتی چینی
 کریکار د ی چینی سمرایدارو خبات بو تازاد کردنی برهم هینانسی
 کوټه لایه تی له زنجیری ملکداري تاییده تی یه . که نه وکات حالته کســـ
 بمراده زو د مپی ، باریکی سوئالیستی تازه به دی دی .

جووجهله لونیو پیسته که دا گشه ناکا ، مه که نه لده هره وه که رمای
 پی بگا . نه وی له هیلکه د ا به ره پیش نه پی : نه و شته دی ته د هره وه ،
 پیومندی به و شته وه هپه که لونیو هیلکه که دایه (هیلکه یه که له که رمایه کی
 لمباردا ، د مپنه جووجهله ، به لام هیچ که رمایه ات ناتوانی به رد بکاتـــ
 جووجهله ، چونکه له بناخدا جیا وازن) هره وه جوټه له کوټل دا ، شوړشیک
 پی د سرتی وردانی هپه د هره وی یه کان : ناکوټه حرمیان . بـــ
 تاییده تمندی و ناکاهه کی و له راستی دا نه وه که به دی دی ، پالی بـــ
 بناخی هپه د هروزی یه کانه وه دا وه ته وه .

ته به ی نیم ریالیستی وه که هوی د هره وی و د زایه تی یه کانی د هروزی
 کوټلی سوئیت ، بوین به هوی پیک هاتی شوړشی نوکتنوری ۱۹۱۷ ی
 زاینی .

به گشتی نه که ژال وگوټه چونی یه کان لمبه رچا وگرین ، د مبین کـــ
 تاییده تمندی چوټیان تضیا به هوی کارکردنه کانی هپه د هروزی یه کان ،
 د هتواند ری شی بکرتنه . د زایه تی یه تاییده تی یه کان که چوټی کون لسمه
 نه و ان د انراوه و پانی به وانه وه داوه ، دیاری ده که که چ چوټی ته تازه یه که ،
 ناشکرا د مپی . هپه د هره وی یه کان ، تضیا د مبه هوی ژال و گـــ
 چندی یه کانی شته کان (کات و شرتی د سرتی کردنیان و نا همنگی
 جهرمانه کانیان) .

هپه روته د هره وی یه کان تضیا نه توان سهرکیښنه لای شـــ
 ژال وگوټه نه له تمنداره و چندی دا ، به لام ناتوان شی بکمنه وه که بوچی
 د یارده کان له هه زارویه که لایضه وه ، له گیل یه کتر جیا وازن ، بوچی

جیگایان به یه کتر د مدن و جی ده گۆزنه وه؟ (۱)

بم شیوه پۆ نمونه خهباتی چینیایی له کووعلی سه رما یه داری دا ، ده توانی به گه له ودرگرتن له هیندیك هوئی ده ره وهی تایهتی ، توند یان تیل بیته . به لام بووی نهو خهباته د ریزدان بهو خهباته (پپوودی بهه ههیه ده رووی یه گانه وه ههیه) . نهو د ژایمی یانهی که لهباری چۆنی یه وه جبا وازن ، تضیا ده توانن بهو شیوانی ته به جوړی چۆنی جیسا وازن ، چاره سه ربین . پۆ نمونه کیشهی کریکاران و سه رما یه داران به شیوهی شوپشی سو سیالیستی چاره سه رد هکړی . د ژایمی نیوان کووعلانی خه لک و ده ره به گایه تی به شیوهی شوپشی د یو کراتیک چاره سه رد هکړی . د ژایمی نیوان " مستعمرات " و نیپریالیسم به شیوهی شه پی شوپشگیران به نه ته وایمی ، چاره سه رد هکړی . د ژایمی نیوان چینی کریکارو جووتیار له کووعلانی سو سیالیستی دا ، به شیوهی گستی کردن و مکانیزه کردنی کشت و کال ، چاره سه رد هکړی . کیشه له نیوان حیزی کومنیست دا به شیوهی به ره ویش چووی هیزه به ره هم هینمه رکان ، چاره سه رد هکړی . (۲)

نهو شیوهیه که به هوئی نه وه وه ، د ژایمی یه جوړا و جوړه رکان چاره سه رد هکړن ، هه رجوړیک یی هه میشه ده گاته خانیك که لایمی چندی خهباتی د ده رکان له ده رووی د ژایمی دا ، به تضادزه پپووست پۆ سه ره هلدانی چۆنی تازه ، شیاوی بووی . نهه خال و که وشه یشکه که گۆرانی له وی دا د صرپی ده کا . چۆنی د ریزدانی به ته وای به تایه تمندی تایه تی ده ژایمی یه که یه پپوودی ههیه که نم ، ناکامی نه وه به شیوهیه کی تایه تی که خهباتی د ده رکان د ریزه پهیدا بکا .

نال وگۆری چۆنی هه میشه له نه کا وه پپجکه له وه ناتوانی شتیکی تر بی . بم واته به نه خانیکی دیاری کرا ودا له نال وگۆری چندی ، چۆنی یه کسی تازه که له پیش دا نه بو ، خو د صوینی . واته له پلدا شتیکی تازه د صرپی ده کا که خوئی نیشان بدا . چهند هوئی تازه نه که وه کارو چهند خاوهن هوئی یان هووهرگر و نه نجام (محلل) دینه مهیدان . چهند

(۱) — مائوتسعد ون ، کونفورت ، پپشوو ، لاپه پی ۱۲۶ — ۱۲۵

(۲) — مائوتسعد ون ، پپشوو ، واته باس له سه رد ژایمی .

ياسای جموجۇلنىڭ تازە ، دىنە باری کردەۋە . ئىم بىنا وراپىنسى ،
چۆپىيە ، سەرەتاي خۇندىنى شىتكى تازىيە كە لىپىش دانىبۇ . بىم جىۋرە
ئال وگۇرى چۆنى بىم دى جەرميانىڭى چارسە كىردن وانا خۇندىنى —
چۆپىيەتى يەككى تازە ، دىتە كايەۋە . لەماۋى ئىم جەرميانىدا ، دىتە يەكەن
بىشپىۋى بىنا و نادىارى (بى خۇنىشان دان لە ئال وگۇرى چۆنى دا)
چارىسە دىمىن . (۱)

لە كۆلانى ئاۋا لىدا ك بونى مىدال دا ، ئەۋ بارە دىمىندى ولە
يەك خال دا ئاۋ دىتە كۆل و ئىمىش لىدا ك دىمى . ھەرەھا لى —
كۆمىل دا لىنىۋ چىنەكەن دا جىم وگۇل بىم دى ، بەرەۋرۋىۋىنەكەن تىۋىد
دىمىن ، بىرۋاۋەرەكەن پۈختە دىمىن و بى دىگەن و لىنەكە ئال وگۇرى
شۈرۈش كىرەن چارۋىس دىارى كەر ، دىمى دىكە . دىارە ھىل و مىرەج و
نىۋەۋى جەرميانىك كە ئەۋ ئال وگۇرى تىدا بىم دى دى (ھاتى تازە لى
جىڭى كۆن دا) لىرەدا دىۋرىان ھىمە .

لە ھىندىك شۈرۈش چىنايمى و كەشە كىردى كۆمىل دا ، جارى واپىۋو
دىمى بىجى ، تازە خۇنى نۋاند رەۋ كۆمى وە لاناۋە ولە كىش ئۆرگەنەكەنى
ھىكۈمەت و دىمەلەتى كۆن دا ، نەرمانى تازە بىم مەستەۋە گىرەۋە جارى
وايش بۇۋە ، ھىۋاش ھىۋاش ولە ماۋى دىيان سال دا ، ئەۋ كىارە رۈزى
داۋە . ۋەك ھاتى سىستەمى سىرمايدارى نە جىڭى سىستەمى فنىدالى و
دەرمەگىمى . ھەرەھا ئال وگۇرى ئابۋورىش جىم وگۇلى تىۋىد نىۋەلە بىم
پەلە دىچىد پىش . ئىم نەرمەنە نىشان دىمىن كە لە ئال وگۇرى چۆنى دا ،
لاپىنىڭى چىمى ھىمە . وانا ھەتەك و بىمەلە رىشەتەك ھەن كە لىۋان دا
ئال وگۇرى چىمى خۇتەۋا دىكە . ماسىالىسم دىلنىڭ كىش ئال وگۇرە
چۆنى يەكەن بە " دىمى بىجى " دا دىمى (۲)

ساتمايى و تەپايى لە دىتە يەكەن دا .

(۱) — كۈنغۇرت ، لاپەرى ۱۲۸ — ۱۲۵ (۲) — بۆتال وگۇرى لىنەكە ولە
چىمى يەۋە بۆچۈنى ، مىۋىل قىد ماتى فلسفە ، ئۆزبېكىستىرل ۱۸۷ — ۱۸۶ تە —
ماشىا بىكەن .

چاره سرکردنی د زایه تی یه کان ، هدهیشه کیشه و زال بوونی لایضیک ک
 بمر لایضیکی تردا ، ده گرتنمبر . به لام نم شته ناتوانی بمپی نیوه روکسی
 د ژ به چمد جور نجام بدری . یه کم شو د ژایه تی یانه کی به بشپوهی زور
 زال بوونی لایضیک بمر شه بی تردا ، چارمه رد هگری . د ووم شه وانه کی
 بو چارمه رد کرد نیان ، بم غلیوانه نیازمان همیه . به قسمی سوسیالیسته کان
 رووخانی سیستمی سه رمایه داری به هوئی کرککاره نیازی به زور زال بوون
 همیه . به لام له سوسیالیسمه وه بو کومینیسیم ، به وشته نیازمان نیه . وانا شه
 ناتهبایی په (تناقض) له نارادانیه . به گشتی د ژایه تی یه کووله لایه تی یه کان
 کاتیک یه کتر ناگرنه وه و ناتهبان (متناقض) ن که به ره ورو بوونی نابووری یان
 تیدا همی . لیردا ناتمیک قازانجی خوین به زور داد مسپینسن و
 گروه کی تر به مله پوری شه کاره ده کن . نه نمبونی شم باردا " تناقض "
 نایی ، که و ابو نیازنیک به مله پوری و زور نیه . شه وکات که ناتهبایی یه
 چینایه تی یه کان له سوسیالیسم دا ، نه مان به گشت مسئله کووله لایه تی یه کان به
 هوئی وت ویتزو رهنه گرتن و رهنه له خوکرتس و دندان و رازی کردن و به
 یهک تمیشتن ، چارمه رد هگری . که و ابو ناتهبایی به واتی د ژایه تی نیه .
 ته پری د زه کان تاییه تمندی یه کی جیهان به برگری همیه و جیهانی یسه و
 پیپسنی همد ژایه تی یه که .

لینین د ملی له سوسیالیزم دا " تناقض " لاده چی و د ژایه تی
 ده مینیتوه (۱) ناتهبایی یه کیک له شه پری د وود زه کان و جیهانی نیه (۲)
 جیا وازی ناتهبایی و تهابوونی د ژایه تی یه کان له کوپل دا کرنکی یه کی
 نه وری همیه . زور د ژایه تی له کوپل دا همن و له باری کرد ووشه وه
 گرگی . پیپسته تی بگین کا هیان " تناقض " ه و کا هیان نیه ، تا شیوهی
 به ره ورو بوون له گنیان دا په داپته مین . شه گر جوړه د ژایه تی یه که گس
 جوړیکی تر لیمان نیکل بی ، له وکاتدا ، کرد هوئی همله مان د مپی ونا کامی
 خوا زرا و بعد مس نایه (۳) به پروای مائوتسهد وون یاسای ناتهبایی لسه

(۱) — یاد داشته رهنه گرانه کان ، نوسراوی بوخارین

(۲) — مائوتسهد وون ، سرچاوهی پیشوو

(۳) — کونفورت ، پیشوو ، لاپه ری ۱۳۲ — ۱۳۰

د يارده كان دا ، بریتي په له ياسای يک بروني د ټوگان . لنين د هلسی
 د يالکتیک په واناى وردى وشه بریتي په له ليکولینه ووشى کردنـــــــــــــــــه وهى
 " تناقض " وانا ناتمايى له د هرونى شته کان . ياسای ناتمايى گه وهى
 د يالکتیک يان کورته و پوخته مې . هراکيت هم ياسای بنيات نا . شو
 وتى کيشى ماده و لمبه و ویش چوون دا . هيلک ته وازى کرد و وتسى
 د ژايه تى هر مصلحه د ماته پيشه وه . (۱)

جم و جلی بهر و گمسه کردن .

له زورمى جهرميانه کان دا ، چارمه کردنيان ، سرته کيشيتـــــــــــــــــه لای
 جم و جلی خاوم لایمن يان بهر و ویش چوو له دا هروک نمکس د ملی ،
 سمره راي رود اوه روانمى يکان و پاشه گسه کاتي يکان ، گسه کرد نيکسى
 بهر و ویش چوو ، له د واکه کان دا ، خوئ نيشان د ددا . جهرميان واتسا
 بهر و ویش چوون له پلمه که بهر و پلمه کی تر ، د هچته پيشه وه و هر کاميان
 خوئ بهر و ویش چوونیکه بهر و ویشکي تازه . . . بهلام جهرميانه گاني تر بهر و ویش
 جم و جلیکی ناو ها بهر و ویش چوو ، د ياری ناکرين . برونى ناو بهر و ویش
 يان هلم و به پچه وانه ، جم و جلیکی خاوم لایمن نيه . بهلام جم و جلیسى
 کوئل وانيه ، چوونکه گسه کردنى کوئل خاوم لایمن ، برونى نيشان د ددا .
 بم بى بهر و ویش جهرميانه کان يان بهر و ویش چوونگان ، هروک ها
 هوک د هرونى يکانى جم و جلی گسه کردن چيه ؟ ولام نه ويه که د مې له
 برونى کرد وهى د ريزخايمى د ژايه تى بهر و ویش يکانى شو جهرميانه که به
 هوئ يک زنجيره شيوازي تاييمى ، چارمه د هرکين ، بوى بکه پرتن . نه
 شتيکه د مېته هوئ پميد ابوئ يک زنجيره پلمى خاوم لایـــــــــــــــــمن ،
 جهرميانيکى بهر و ویش چوونى د ريزخايمى له لایمى که د ياری د هرکى .

بم جوړه نه گر بهر و ویش چوونى کوئه لایه تى خاومى لایمى که لمبه رته ويه
 که مړک له پيوند يه کی لبارى د ژايه تى هميشمى دا له گل سروشت ،
 ژيان بمه د مېا . برونى هميشمى هم د ژايه تى بهر و ویش هـــــــــــــــــوئ

پیدا بونی میلیکی همیشه مړځ به باشتیرونی هیزی بهرهم
 هینر ۰ هر به وجوره که نم میلی له کار دایه ، هر به وجوره پله به پله چنډ
 د ژایمتی لمتوان هیزه کانی بهرهم هینانی کومه لایمتی و پیوندی یه کانس
 بهرهم هینان ، پیدا د مین ۰ لایمتی کوزانی کومه لایمتی مړځ لمبر
 ناغایمتی شو بهر سرشت دا و جم وجولگی کومل ، به تضایعی لمبر
 همل وهرچی سرشتی زانی مړځ ، هیزه کانی نال وگړو گمشه کردن کسه
 خنک به هوئی پیوست یو دایین کردنی یازه کانیان هستی پی ده کمن ، نم
 لایمتی به خوره ده گړی ۰ ۰ ۰

بهره ویش چوون له د ژایمتی یه تاییمتی یه کانی د یاره تاییمتی یه کسان ،
 سرچاوه ده گړی و ده روا ، شته تاییمتی یه کان به هوئی د ژایمتی پیوسته
 تاییمتی یه کانه وه ، دیاری ده گړین که له ناکامی نه واندا جم وجولگی یان
 لایمتیکی تاییمتی پیدا ده کمن ۰ (۱)

د ژایمتی لمتوان کون ونوی ، رابرد وو و داهاتوو ۰

له کاتیک دا جم وجولگیکی گمشه کردنی بهرهمیش چوو ، له جهره یانیک دا
 همه نه واندا پلمبله تپهریرونیکی له حاله تیککی چونی کونه بهرهم
 حاله تیککی چونی تازه ، له جی دانیشتی چونه تی یه کی کون به هرهم
 تازه ، رو د دا ۰ پلهی بهرهمیش چوونی تازه به هوئی چارهره کردنسی
 د ژایمتی یه کانی پلهی بهرهمیش چوونی کونه ، لدا یک د مبی و خودی پلهی
 تازمش د ژایمتی یه کی تازه تیدا یه ، چونکه شوکات که لدا یک د مبی ،
 شتیکی له رابرد وو که له خهوه سرچاوهی کرتبو ، له گل دایه و هرهمه ها
 شتیکی له داهاتووی له گل دایه که سره کیشتی لای شو شته ۰ هرهمه
 شو لایمتی " مثبت و منفی " یی رابرد وو و داهاتوو ، شتیکی بهرهمه مرگ
 چوو شتیکی بهرهمیش چووی تیدا یه ۰ لمبر نم بنا خیمه ، جاریکی تر له
 د مرونی دا ، کیسه لمتوان کون ونوی دا ، لمتوان بهرهمه مرگ چوو و
 نهوی دینه بهرهمه ، لمتوان نهوی نامینی و نهوی بهرهمه کردن د مچنی

پیدا د مې . بم جوړه جمړوځولې بهر وېش چوړی گهښه کړن بریتي په لسه چارمه سرکردنی همیشمی زنجیره ی چمن د ژایه تی . بهر وېش چسـوون همیش بهر وگهښه کړن ټنګی تازه ، ده پټه پټشه وه . گشت جهر میان له همر پلمه ک دا ، له زات و ناوړه ډک دا ، بریتي په لهو خعباته .

نابې په کجهر میان بریتي بې له یه ک د ژایه تی ، بملکوو پټیسته چمن د د ژایه تی ټنډا بې . وانا کوهملکه له د ژکان . همر ټپه بټو ټیگهښتن لسه جهر میان ټنګ پټیسته له د ژکانی ، پټیوندی په د ولایمه کانی څاگادار بېن . نه به و مانایه که بهر له همر و شټک پټیسته له د ژایه تی په بنه پرتي په کانی جهر میان ټنګ له تایه تمندی گشتی خوږی دا و له و شپاوزه تایه تی پیدا که له همر پلمه ک دا ، خوږی به و د مټی ټی بکین . د ژایمې بنه پرتي بریتي . له د ژایمې زاتي خودی ټپه روځی جهر میان که ، که لایمه کی دیاری . برنمووه له کوهمل دا د ژایمې بنه پرتي بریتي په له د ژایمې نټیـسـوان هیڅه کانی بهر هم هینان و پټیوندی په کانی بهر هم هینان . نه مضر ، و همر پلمه ک له کوهمل شپاوزی تایمې به خوږه ده کړی . له کوهمل سی سرما ییداری دا هم د ژایمې په لښیوان بهر هم هینانی کوهمل لایمې و خاومن ملکایمې تایه تی دایه

هم د ژایمې په بنه پرتي په ، شټکه لایمې بهر وېش چوړن دیساری نه کا . وانا له سرما ییداری به و بهر و سوسالیزم . بهر و خـاـوـن ملکایمې کوهمل لایمې له پټیوندی له گمل بهر هم هینانی کوهمل لایمې دا . بهر و بوزی د ژایمې بنه پرتي ، نه وکات جهریان به هوږی ژمارمه ک لسه د ژه پیره و بهر و چوکه کان که تایم تمندی شپنه واره کانی همر کامیان بهر و بوزی د ژایمې بنه پرتي به و ، د مټه خاومن مهرج ، ناشکراد مې . کـسـرـد هـو و چارمه سرکردنی نه مانه ، گشت پرتیسی چارمه سرکردنی د ژایمې په تسی بنه پرتي بهر و پیدابوزی پلمه کی نوږی جهریان ، چټی په کی نوی ، ده کړتیمه . له د ژایمې بنه پرتي که بهر و گشت نه و خعباته پټه وانه ، همل د مټی ، چارمه سر ده کړی . به لام لیږمدا د ژایمې په کی نایمې بمپټی ره و آل ، د دوری کللیلی و سره کی یان بنه پرتي همیه . بټجگه له د ژایمې نټیـسـوان کړنکارو سرما ییدار ، د ژایمې زور لښیوان یرد هور زواری شانشین و

د انیشتوری شار، جووتیارو خامن زهوی و هسی تردا همهه . هدره ها له
 نیوان پرینی سرمایدارشد د ژایه تی همهه . د ژایه تی له جـــــوړی
 ټیښتمومی و هتد ١٠٠٠ (١) به لام لیږدا خهباتی چینایه تی و د ژایه تی
 له و چه شنه بنه پرتی یو گرنگه . همه خهباتی پینی کرپکارو سرمایداره که
 له ولایتی دیاری کراودا د هوری کلیلی همهه و کوصل له سرمایداری همهه
 بهرو سوبالیزم دها ، چینگه همهه د ژایه تی به که سر نه کیښته لای ثال و کوړی
 فوځی و ثال و کوړیکی را له زال بونی یه ک لایمن به سرته وی تردا ، پـــــک
 دیسی که ثال و کوړی بنه رتی له چلوایه تی گشت دا ، به وجود دیسی . بم
 جوړه له د ژایه تی نیوان سرمایداره گه ورکان و ورد به ورژوا دا ، همهیشه
 بورژوازی گه وره زال دهی و به هیزتر دمی . هر ښه ورد به ورژوازی ناتوانی
 هیزیکی شوړشگری بهرچا و گه وره له ولایتی سرمایداری دای ، چونکه
 د ژایه تی به کیان بنه رتی نه . نه لایه کی تره و چینی کرپکار نه گهل گشه کردنی
 سرمایداری دا ، به هیزتر دمی . هیزیکه که له بهر بهر سرمایدارانه و
 مل که چه و سرمایدار به سری دا زاله . به لام سرمنجام ثم زال بونه
 نه فروتووا دهکا . بم همهه و همهه که چینی کرپکار هیزی شوړشگری بنه رتی به و
 د ژایه تی نه و له گهل سرمایداردا ، د ژایه تی بنه رتی به .

بو ټیگه شتن له یاساکانی گشه کردنی جهرمانیک نابی تنیا له دی
 بنه رتی جهرمانه که له هر پلیمیک به ګمین و ناګدارین ، بملکوو پیوسته
 له هیزه بنه رتی یه کانی چار سرکردنی د ژایه تی و بنه رتی و بهر و پیوسته
 بردنی جهرمان بهرو پلیمیک تر ، ناګدارین . پیوسته له لیکولینه وی هر
 جهرمانیک دا هم پری ټیګوشانمان بو دوزینه وی د ژایه تی بنه رتی همهه .
 نومش دمی بزاین شتیک له حالیک دیاری کراودا ، ده گنجی د ژایه تی
 بنه رتی بی و لمباریکی تردا نه بی . نوکات که د ژایه تی بنه رتی دوزرایه و ،
 چار سرکردنی هر مسئله ک هاسان دمی نومش دمی له بهرچا و
 بګین که له هغل و مرجیک دا ، ده گنجی شتیک د ژایه تی بنه رتی بی و له
 هغل و مرجیکی تردا نه بی ، هرـــــه دوزینه وی د ژایه تی کاریکی
 د ژواره .

جم و جۆلی گهشه کردن هه رچنده له هه ر شتیکی تاییهتی دا گسری و گۆلدار بی، هه میسه له رنگی خهباتی کۆن و نوی یهوه و زالی بیوی نسی به سه رکۆن و به ره وهرگ چوودا، به دی دی. بهم جۆره له گهشه کردنسی کوهل دا، له تیبه پیسون له سه رمایه داری به ره و سو سیالیزم، نه وهی له سه کوهلی سه رمایه داری دا تازه، بریتی به له به ره هم هینانی کۆنه لایهتی له به رام بهر پاشاوه و کۆنه وه که بریتی به له خاوهن ملکایهتی تاییهتی، که تازه له گهل کۆنه کهدا دا زایهتی هه میه و بهم جۆره هیزی تازه کرێکار، پیدا دهی که خهباته کهی بۆ گهشتن به پلمه کی تازه له ژان و پپۆنده کوهل لایهتی به — کانه دا ژبه پارێزهرانی کۆنه. ثم چه مکه دیالکتیکی یه گهشه کردن له گهل چه مکی لیبرالی جیاوازی هه میه. نه وان هه مه و نه مانه پمسه ده کهن. به لام نوی له جیگای کۆن داسانین و بۆ راگرتی کۆن تی ده کۆشن تاخوی دروست بکا بیهته مه وجودیکی به رزتر.

بهم شپوه ده توانین بلین، که سیک دهوری نهفی له به ره و پیش چوون دا د و زه وه وه و نهی تر نهی د و زه وه وه. دیالکتیک ئیله حالی ده کا بزانیسن پپۆسته تازه له گهل کۆنه خهبات بکا و به سه ری دا زالی بی و گۆش پپۆسته به تازه رینگیدا. بهم جۆره نوی له جیگای کۆن دا د میش. واتا پپۆسته کۆنه به وهی نوی وه "نفی" یکرێ. لیبرال میتافیزیکی بیر ده کهاته وه نهفی به "نه" وتن لیک ده داته وه. پپی وایه نهفی گۆتای پپی هاتی شتیگه. به واتای باشه که شه، نهک به ره و پیش چوون. لای نه و بریتی به له د و راندن، نهک بردن. به لام دیالکتیک ده لای له نهفی نه تر سین، به لکو و پپۆسته به بزانیسن چۆن بریتی به له هه ر جیگی گهشه کردن و هۆیهک بۆ گهشه کردنسی "مثبت". (۱)

نهفی نهفی یان یاسای نهفی کردنی نهفی

هممورد هزانين كه له جيهاني ده ورهشتان دا ، همدېك د يارد هې
 بهك پيريون ، لسا وچوون و مردن توش د مېن و ئاشكرايه كه هممورد شتيك
 سه رتا ز بمخوځا هاتن د پځگېشتن و پيريون و لسا وچوونى هه به به هم
 چه شنه د مېنين ناوړو كې نهفى له وهدايه كه هممورد شتيك تازه نه بېتسه وه و
 پاشان په كې د هك وېت ، د يارد هې كوڼ لسا وچوون و د يارد هې تـ ساـ زه
 جېنگې د هگړتسه وه به كورتى " نهفى " شهويه كه د يارد هك په ره د مستينى و
 د هگانه پلمه كې نوې به رزتر . ئينجا بوته وهى پباشى له هت پگه سـ سـ ،
 پيوسته شهوش يزانيين كه " نهفى " واته پهك كهوتى د يارد هكان كه باهسان
 ندما وه به زور چه شنه شيوه پيك دى . بو نمونه ئامرازك كوڼ د مېنى و
 د مېته پارچه شاو . شهوش نمونه په كه بو نهفى كردن . بهر مانايه كه
 رزانه توشى د مېن و باسى لى د هكېن ، خو شهكرد خو مان شه و ئامـ رازـه
 تيك شكين ، هېچ هفل و هرجيكې و ئان روست نلې كه به ريگې كسارى
 نهفى ، شتيكې نوې په ره بسينى . هم چه شنه نهفى گردنش له ئيانـ سـ
 رزانه دا ، توشمان نهفى و هئيديك جار غمبته ئارېكى پيوست . بهلام
 ئاشكرايه كه هئيكى سهره كې جوولانه وهى ميژوو برتسي به له د روست كردن . . .
 يا ساي نهفى كردنى نهفى به كورتى شهويه : له كرده وه جهره يانـ سـ
 په رصمندن ، ههر پلمه كې به رزتر ، پلهى رابرد وى نهفى د هكانـ سهـ وه و
 وهلاى د منى ، ههر له وگاتش دا به رزى د هكان وه بو پلمه كې نوې و ههـ موـو
 ناو هروكيكې باشى له په رصمندنك دا ، د مپارتزى . (۱)

چه همكى د يالكتيكې به ره وېش چوون ، له ريگې نهفى په وه ، د ئى چه همكى
 لبييرالى به ره وېش چوونه . بو لبييرال نهفى ليكد انيكه كه شتيك لمبو د مپا .
 بهلام به پچه وانه نهفى بو به ره وېش چوونى " مثبت " ه كه كوڼ تنـ سـ
 كاتك چمند به رچ بو تهپه پووشى نوې بعدى پينى ، شه و هرجانهى كه له ودا
 ته وارى د مسكه وته " مثبت " هكانى ، ته وانهى كه پيوستى به پلهى كوـ سهـ وه
 هه به پلهى نوې خوږى راد هگړتري ، ته فروتونا د مېنى . بيجكه له وه پلمه كې
 كه تپه رپوه له ئاكامى نهفى د ورا ره وه ده توانى له پلمه كې به رزترـ دـ
 د وباره وجود پيدا بكا . د ويات برونه وهى پلهى كوڼ له پلمه كـ سـ

به رزتردا له لهر ټگي نهغی د وبارهمه، تضجام د مد ری، بریتی په لسه
 یاسایه کی ومبرگرو گشتی وگرنگی گه شه کردن که کرداری له زور — هی
 جهرمیانگان سرشت و میزو و بیرویا و پردا، خو د منځنی ۰ (۱)

تاییه تمندی تاییه تی " مثبت " ی نهغی

نهغی د یانکتیک به واتی " نه " وشن نیه ۰ شه وکات که له جهرمیانسی
 به ره ویش چوون دا کوڼ به سوئی نویوه، نهغی شپیتوه ولا د منځد ری،
 په کم — پلهی تازه پیچکه له وه که له کوڼه و مستایي وله به ره ره کانی له گمل
 کوڼ دا، وجود پیدا بکا، هرج بزو وجودی تازه له کوڼدا به وجود
 دی وپن ده گا ۰ نهغی گه شه کرد نیکی " مثبت " ه که تضیا به ه — سو
 به ره ویش چووش شتی که نهغی ده بی، وجود پیدا ده گا ۰ کوڼ بسه
 تواروی هل ناو شپیتوه و شته کان به شپیره هم رگیز نمبوون، وپل نا کا ۰ تضیا
 پاش شه خزی بوو به سوئی پیدا ابرونی چمد هرج بزو لهی به ره ویش
 چوون و گه شه کردن، شه وچار سطل ده و شپیتوه ۰

د دوم — پلهی کوڼ که نهغی ده کری، خزی به گشت شم کرد هوانه دا،
 پلهی کی به ره ویش چوونه له جهرمیان به ره ویش چووش گه شه کردن دا ۰ شه
 نهغی شم به لام شه و گه شه کرد نهغی که بدی دی، نهغی نابیتوه ۰ بسه
 پیچه وانه شم به ره ویش چوونه به ره و پلهی تازه که گشت د مسکه و ته کانه
 رابرد ووی له خزی دا راگرتوه و ده چپته پشه وه، تضجام د مد ری ۰

بو نمونه سوسپالیزم له جیگی سرما یمداری داد میشتی و نهغی
 ته کانه وه، به لام هل و هرج بو پیدا بوون و سر ته و تن سوسپالیزم، لسه
 د هرونی خودی سرما یمداری دا، بدی مانوه ۰ هرد مسکه و تنیک، همد
 به ره ویش چوونیک له سیره به رحم ځینه ره کان دا، همد ما هرد مسکه و تنیک
 فرمضکی که له سیسته می سرما یمداری دا هاتپته دی، شه وکات که
 سرما یمداری نهغی و توکا ده بی، شه د مسکه و تانه ده میئن و د مپا ریزر — ن
 به هیز ده کرین ۰ ۰ ۰

له مهر پلمیهک له جهرمیانی گهشه کردن دا ، کیسه نغنیوان نسوی و
 کوڼ دا ، پمیدا دمیچ . تازه له د هروڼی همل وهرجهکانی کوڼدا پمیدا
 د میچ و سهرمطل د دوا و له وکات که به ننداره ی دیوېست به خیز بوو ، کوڼ
 د ه پروخینی و ه فروتوڼای د هکا . نهمه نهغی پلهی گهشه کردی رابرد ووه ،
 باری پرتی کوڼه . نهمه به واتای به و سوزد هاتنی پلهی گهشه کردنی نسوی و
 بهررتزه ، باری چونی نازمیه . (۱)

نمونه ، لهکانی چاندنی گشت و کال دا ، تووه که د ه پوت ، پڼ د هگا و
 گوره د میت و بهرهم د دات . لهکانی چاندن دا ، شو تووهی ناو گلهکه
 لستو د ه پڼ له تووی د هکووی و تووسی " نغی " د میت . لم تـــــــووه
 رووهکی تازه پڼ د هگا که له تضجام دا بهرهم و تووی نووی د دوا . گشت نهم
 پڼ گهشتنی بهرهمه ، خوی له خوی دا نهغی کردنی نهغی په . راسته نیغه له
 تضجام دا د هگینهوه تهوهی که چاند و ومانه ، بهلام نهم د وواره بوونه و هسه
 له مهر پنچیمیهکی تازه یو بهررتزه . لیرمدا په رمعدن له نزمهوه ببسو
 بهرزد هروا . (۲)

نسهغیسی نهغیسی

نهمه نیغه به لایمیکی نری دیا لکتیکی گهشه کردن (نغی نغیسی)
 د هغیسی . پڼ نمونه کڼل له ژباي هارمشی سهرتایی یوه ، گهشه دهکا
 پڼ سیستمی کوڼلداري ، نهوهوه پڼ د هره به گیاهی ، پاشان سهرامیداری .
 ههر پلمیهک له پلهکانی بڼشو به وجود هاتوه و پلهی پیش خوی نهغیسی
 کرد و تهوه . تا تیره بعد د هاتنیکي پلهکان د میند ریت که په یکک نهغیسی
 نهوی تر ووهک پلهی گهشه کردنی بهررتزه . بهلام پاش شو چدی؟ کومنیسم .
 لیرمدا گهرا نهوه پڼ سهرمایه . بهلام له پتمیهکی گهشه کردنی بهررتزه ،
 خوی نشان د دوا . به جڼگی کومنیسی سهرتایی که پالی به هڅـــــــزه
 بهرهم مینه سهرتایی په گانهوه د ابو ، کومنیسمیک دیت که بنا خوی له مهر

(۱) - کونفورت ، پیشوو ، لاپه پری ۱۴۲ - ۱۴۰

(۲) - کورتمباسیسی .۰۰۰ پیشوو ، لاپه پری ۷۶

میتره به رمم هینه ره زور به ره ویش چووه کان ، ایمکاناتی گهشه کردنیکی جیسی
 سرسورماسی تیدا به . کوهملگی بی چینی سره تایی گون ، جیگی خـوئی
 داوه به کوهملگیایه کی بی چینی نوئی و بهرتر . وه که شهویه که به هینگی
 بهرتر گهشته وه د وبار له پلمیه کی بهرتر دا ، خوئی نواند وه . به لام هوی
 شه تضا شهوه بوه که کوهملگی بی چینی رابرد وو ، به هوی پمید ایزوسی
 چینه کان و گهشه کردنی کوهملگی چینایه تی " نفی " بوه . بم هویه له
 ناکام دا ، کوهملگی چینایه تی ، نه وکات که به گشت گهشه کردنه کسه
 گهشته وه ، خوئی به هوی د مهلا تداره تسی چینی کریکار ، د وایی هاتسی
 په وسانه وهی مرف به هوی مره وه د ا مه زاندنی کوهملگیایه کی بی چین له
 سر بنا خه ی نه وای د مسکه و ته کانی گشت گهشه کردنه کانی پیشوو ، نه می
 کراوه .

تهه نه نفی سه فی به . به لام تهه (بم پیچه واه ی رای لیسرا له کان)
 نیته بهر ، و خالی سره تا ناگیرته وه . شه نیته به خالیتی دس پی کردنی
 تازه که خالی دس بیت کردنی سره تابه که له ریگی نه فی به وه ، ههروه هـا
 له ریگی نه فی سه فی به وه ، به پلمیه کی بهرتر گهشته وه ، به ره ویش د مـا .
 بم جوړه نمینن که له جهره یانی گهشه کردن ، له ناکامی نه فی د ووساره وه ،
 پلمیه کی د وایی ده توانی ، پلمیه کی سره تایی تر ، د ووات بکاته وه ، به لام
 نه پلمیه کی بهرتر دا .

گهشه کردننک هیه که به واکت ، پلکانی پیسو د وویات ده کاته وه ،
 به لام نه وانه به جوړکی تر د وویات ده کاته وه (بمشیره یه کی تازه) . لمسر
 بنا خه یه کی بهرتر . . . گهشه کردن بمشیره یه پیچ پیچ (مار پیچی) نه
 لمسر هینگی راست . . . (۱)

مهمست له " اثبات " و " نفی " شته کان جی به ؟

وهک وتمان له زیان دا چمند هیز هنن بنه های ثانیان تیدا ایسه و
 ههروه ها له بهرامبر شه پانه له لمشی مرف دا چمند هیز هنن میلیان سو

وهلانه و ليريدا د ژايمتي خو د منونتي . هېچ شتيك نه گڼل خوځي دا ،
 ناسازي مېونكه هېزه كاني د هروځي له كيښدان (سيهم ياساي
 د يالكتيك) . نال وگوري د يارده مان لمبروځي د ژايمتي . . .

اثبات ، نفی ، نفی له نفی (Affirmation Negation) . . . ستیک که له نفی بیتنه دهری
 باری " اثبات " پیدا دهکا . جوجهله " اثبات " یکه که له " نفی " توو ،
 هاتوته دهری . نهمه په کیک له پله کانی گهښکړنه . مرشک له گوزانسی
 شیوازی جوجهله ، له دایک بوو . له ماوې هم گوزاندا لونیوان ثله و
 هیزاندا که وستویانه ، جوجهله وک هیه رای بگرن و شو هیزانه ی که
 وستویانه بیکن به مرشک ، کیښه مېووه .

مرشک بریتی په له " نفی " جوجهله ، جوجهلمش بهرهمی " نفی"
 هیلکيه . که وایو مرشک نفی له نه می په . نه می شیوه ی گشتی گهښکړنی
 د یالکتیکی په .

۱- " اثبات " که پچی دملین ، تز (پریار)

۲- " نفی " که پچی دملین ، ثانتی تز (دزی پریار) نفی لسه
 نفی په کیان د بیتنه " سفتز " نهمه په کاکله خوځی د یالکتیکی . . .
 تیک روځان ناوی نفی په . جوجهله ، نفی میلکيه . . . (۱)

ياسايه کی وهبرگسروگرکی گهښه کړدن ،

د یالکتیک ثیمه فیرده کا که پپوسته یاسای گهښه کړنی هله
 جهرمیانیکی تایمتي به هوئی لیکوبینه هوئی خودی جهرمیانکه : لسه
 گهښه کړنی دا ، بناسین . به لام کاتیث خهریکی هم کارمین ، ثیمه
 د روپات کړنه هوئی پلمه کی کون له پلمه کی بهرتردا که له ریځای نه فیسی
 نفی په ، بمدی دی ، تعد وژینه وه .

نهمی نفی چی په ؟ بریتی په له یاسای بی سنووری گشتی و بعم هوپه
 (بی سنوورو وهبرگروگرکه) گهښه کړنی سروشت ، میژوو و بیسروا . . .

ناشکرایه که نیمه به ناوردنی پسر و سینه‌تی مهرکام لم جهرمیانانسه
 به‌رو گوژان و گشه‌کردن چووه ، له ژیر ناوی " نفی نفی " شتیـــــــــــــــــک
 سهارت به شتیګ له جهرمیانانی تایمته گشه‌کردن نالین . شوکات گسه
 د هتین : گشت ثم جهرمیانانه " نفی نفی " ن ، ههمویان ده‌هینه
 ژیر رتیغی ثم تاقه یاسایه جم‌وجول . د یالکتیک تضیا بریتی له لـــــــــه
 زانستی یاسا گشتی‌هکانی جم‌وجول و گشه‌کردنی سروشت و کومهـــــــــلی
 مړخایه تی . . .

ثم یاسایه له گشه‌کردنی کومه ل ، خاوهن ملکایه تی تایه‌تـــــــــی و
 ههموما له میژوی بیرکړنه‌وه د ا ، نمونه‌یان ههمو به‌یوه ده‌چئ . بو
 نمونه ماتریالیسمی سهرتایی و ره‌هکی سروشتی فیلسوفه‌کانی سهرتا ، سه
 هوئی فلسفه‌ی ئید مثالستی‌هوه ، نه‌فی کرایه‌وه . و ماتریالیسمی نوی وک
 نه‌فی نه‌و ئید هتالیسمه له‌دایک بوو . نه‌ه تضیا سمع‌مگیروونی د ووارهی
 ماتریالیسمی کوڼ نه‌ه ، بلکوو بریتی‌ه له گشت نا‌وه‌روکی بیروـــــــــباوه‌ری
 د ووه‌زارسال گشه‌کردنی هه‌لشفه و زانسته سروشتی‌هکان له‌سر‌بنا‌خه‌ی
 ثم ماتریالیسمه کوڼه ، زیاد ده‌کا . . .

بم جوړه بنا‌خه‌ی نه‌فی نه‌فی بریتی‌ه له را‌گمیان‌دی ثم راستی‌سه
 پی‌خه‌شه که ناتوانین ره‌وره‌ی میژوو به‌رو پا‌شه‌وه به‌رین و راـــــــــرد وو
 د وواره بېنینه‌وه کایه‌وه ، تضیا نه‌توانین به‌ره‌ویش و دا‌عاتوو له ریګسای
 چارمه‌کردنی گشت د ژایه‌تی‌هکانی پلیمه‌کی دی‌اری‌کړای گشه‌کردن و له
 ریګی نه‌فی‌هوه که به د وایان دا دی ، جم‌وجول بکمین و هضکـــــــــاو
 همل بکړن . (۱) .

ره‌خنه و ره‌خنه له خو‌گرتن

به پتی بو‌چوونی ماتریالیسته‌کان گشه‌کردن له‌ریګی د ژایه‌تی‌سه‌وه
 کیسه له‌یوان کوڼ و نوی دا ، نه‌بینه کوڼه‌کی گشه‌کردنی دا‌هاتـــــــــووی
 کوټلی کومنیستی . به‌لام به‌کوټای پی‌هاتس همرجوړه چه‌سانه‌وی مړوت ،

له مړوف، نم گهښه كړنه نيتړ له رڼگای ټيټك هڅل پوښی كوټه لایه تی زوړه موی و
 سره هڅل دانی نافرمانی و ناټوړی پټك سایه . بڼكوو له رڼگای شیټه موی
 ټیریتړی و رهڅه و رهڅه له خو گرتن ، كه د مېته پلهی تازهی گهښه كسردن ،
 ثنجام د مدړی . به پټی همره و پیرو پوڅونه ما ركسیسم زانستگي
 خولقینه ره كه پټوسته همیښه به كلك لی وهرگرتی له هڅل وهرجی تازهی
 گهښه كړدن دا ، بهر و پټی بچي . رهڅه كرتن و رهڅه له خو گرتن ، به
 راستی له دلی شپوه دیالكتیكي ما ركسیستی دایه .

جوریک گهښه كړدنسی تازه .

له پلهی كومونستی كوټل دا ، نم شپوه گهښه كړنه مویه یان نسا ؟
 د یاره گهښه كړدن کوتایی پټی سایه . به پټه وانه تنیا به گهښتن به
 كومونیسیم كه گهښه كړدنسی مړوف به واتای د روسی گهښه كړدنك كسره
 زایا رانه به موی خودی مړوفه ، به رانه موی بو د انرابی و خرابیته ژر
 چا و د پری مویه ، له راستی دا د هس پل د هكا . د یار د هكا تر له راستی دا
 بریتی پوون له ناماد هردن نیکی د هر مینمېر بو نم پلمیه . واتا ټیش
 له دایك پوونی مړوف .

نه وگات كه گشت نامرازی بهر هم هینان كه وته ژر رېبه موی كوټه لایه تسی
 خا و من به رانه ، له و كاتعدا د هگونجی چا و پرواس بکری كه نا غایه تی مړوف
 بهر سر وشت دا ، په كجار زوړو به شپوهی همتا همتایی و بی سنوور ، زیاتر
 د مې و سر وگوتن و گوراسی سر وشت به موی مړوفه ، به نورهی خو بی به واتای
 په دایوونی نال وگورې قتل له شپوهی ټپانی مړوف دایه .

پوښوونه : شیاوې بهر هم هینانی بهر همتاكان به ټن دازهی فراوانسی
 به رلاو ، به كه مترین كاری مړوف لمنیو بردنی " نانتی تز " هكانی څار وگود ،
 واتا جیا وازی به تانیان ، هره همتا هی كاری د هستی و كاری پیری ، به
 ناشكرا به واتای پټك ماتس تال وگورې قول له چوارچپوهی كوټل ، له
 پوڅوون ، خو و خد ه به گشتی شپوهی ټپان دایه . به لآم ثنجام دانی شو
 نال وگورانه له مهر لیمین دا ، رڼگایه کی بیجگه له نووشی ښكان كړدنسی
 شپوازه كوټه لایه تی یكاس ، پوڅوونه كان ، شو خو وړه وښانه كه پوښدی به

را برد ووه هه هه . مه رپه گهشه کردن له زنگای ده رختستـــــــــــــــــی
 د ژایه تی به کان ، کیشته لمیوان کون و نوئی دا ، دا هاتوو و رابرد وو ،
 د زه زه د مبی . بو جم و جوی به ره ویش چ چاره پوانی یکی دیکه هه هه ؟
 مه یله تازه کان له هه وهرجی مه وجود وله هه رله یه که سه ره هه دها ،
 له گهل هه وهرجی مه وجود دا د ژایه تی پیدا بکه ، بهم جوړه سه
 نه کیشته لای نه مانی نه وان و زنگدان به هه وهرجی نوئی . سه ره و
 وتان شم گهشه کردنه له زنگای زوره نه نه چام نادری . له گهل کومیسیم دا
 راپه پنی مرقایه تی له سنووری پیوسته بوون (ضرورت) به سنووری
 نازادی نه چام دهری و به وانا یه که به ره وروپونه رشمی به کان که
 تایه تن به سنووری پیوستی یه و جیگای خویان به و کورانه ی که له زه
 چا وهدیری دان و به به نامه ، د مد من .

یاسا کانی تیگوتانی مرق که تا شم کاته له چوارچپوهی یاســـــــــــــــــا
 د مه ومی به کانی زال به سه سرشت دا ، له گهل به ره ورو د مبون ، لسم
 باره دا به موی خودی خوی ، به زانیی ته واره وه ، که لکیان لری وهره دگیر ری
 بهم یونه وه ، ده که وه زیر ریگی مرقه وه . ریگخراوی کومه لایه تی خودی مرق
 که تا نیستا تا وه له به رامبری یه وه راد هه وستا وک شه و بلی سرشت و
 میوو ، نه وی داسپاند وه ، له وه بعد وا جی خویان به هه وهرگر تنی
 داخوازانه د مد من . مرق به زانیاری ته واره وه ، میووی خودی هه خلقیتی .
 نه وکات که مرق یاسا کانی ریگخراوه کومه لایه تی به کانی خوی ، دا د مبی و
 نه ویش نه خاته زیر چا وهدیری ها و مشی خوی ، نه وکات چه وسانه وی مرق
 به موی مرقه وه ، نامیتی . نه وکات نه وی نوئی و راپه پوه د ژایه تی به که ی
 له گهل کون زاند راه ، له وانه دا ده کچی که هه وهرجی کـــــــــــــــــون
 وه لاند ری و هه وهرجی نوئی له گهل قبل بیر کردنه وه به زمانه هه ،
 بی به ره وروپونه کان و سه رکیتی به کان ، به خلقیتندی . نه میتنه وه د ژایه تی
 تازه له گهل کون و زال بوون به مری دا . به لام غوسوری ناهه بایــــــــــــــــی و
 تیگ هه چوون لمیوان مرقه کان له کومل دا ، نامیتی و جیگای خــــــــــــــــوی
 دها به مپیوهی به وانا ی د رستی مرقایه تی برپاردان سه بارت به هه
 چاره سه کردنی کاره کان ، به موی تری تی و ره خه گرتن و ره خه مخرگرتن .
 له عهد مبیانی مارکسیستی لینینیستی دا له چوارچپوهی تیـــــــــــــــــوری

سیستمی کومونیستی دا ، بو د ادا تووی د ووری ثانی مرقف پیش بینسی
 کراوه که مرقف نه وکات که سوسیالیزم به جی د یلی و به ره و کومونیزم د پروا ،
 د ژبه بیرو تو چوونی کوتی سر مایه داری سه میسه له کیسه دایه . پشاش
 رمانینی سوسیالی سر مایه داری حیزب و د سه لات نامینی . نال و گوپی
 بهر فراوان به وجود دی . خلك یان ناغا کانی سروشت ، نه وانهی که هیچ
 جوړه چه سانه ویهک ناسین ، به باشی ده توان له چار و موسی خویشان
 پارتیزگاری بکن . به بهر حال به ره و پیش چوونی زانست و زال بوونی مرقف
 به سر سروشت دا (لم باره ره سروشتی خو مان) نه توانی سر بکیستیسه
 لای چند گه شه کردنی گرنه به که ثانی نینسانه کان به قولی ده گوپی .
 نیمه ناتوانین بو هیزی د مسکه و ته کانی سروشت منور وک دابنیسی .
 نه توانین به سملینین ، د ادا توانی نیمه ، چند سده به ره پاش نیمه ،
 زیانیان له گل ثانی نیمه کم وهن یهک ده پی ، هره یهک ثانی نیستیای
 نیمه له گل ثانی سره تا مان دا که تر وهن یهک ده پی . (۱)

ناکامه گرنه کانی د یالکتیک

- ۱- د یالکتیک سهارت به پیومندی د ولایه .
- ۲- گوران و گه شه کردن . لم شیوه زانیندا ، پیوسته بگوتی .
 د یالکتیک بریتی به له زانستی یا سا گشتی یه کانی جم و جلی و گه شه کردنی
 سروشت ، کومطی مرقفایمی و بیرورا . د یالکتیک شپوه به ، به نیمه
 یارپه د ادا بو ناسینی شته کان و گورانیان . نم زانسته خو پی گه شه ده کا و
 ده وله مضد ده پی . بهر گه شه کرد نیکی گوه لایمی نوی و هر به ره و پیشش
 چوونیک نوی ، زانسته کان و هونهر پلمیهک بو د ده وله مضد کردن و پسه ره
 پی دانی فیرونی د یالکتیک و شیوه که ی ، ناماده ده کا . له تر تیشکی
 مسئله تازه کان و نه زمونه نوی یه کان ، زورتر فیرومین ، نیمه
 بو پیونه کانی خو مان ، به ره پی د ده می و راس و ریس و ده وله مضد یان
 ده کین . ماتریالیسمی د یالکتیک بریتی به له تی پوانینی جیهان به شیوه ی

زانستی ، زانستی کوټل ناسی د هخولقینې یان شوټنه وارو پیوندی یه کانی
کوټل ئه د ژینه وه ویشان د هدا که چوڼ گنت زانسته کان د متوانن لسه
خدمت مرقایمې د ا گشه بکن . بناخه ی چه مکه جیهانی یه کانی خـږوۍ
لسمه د ژینه وه کانی زانستی داد منۍ .

بعدا خټکی گرانه وه شوټنه وار کانی د ژینه وه ی پیوندی یه کانی سروشت و
خولقینه رانی نامرازه سرسره ینه ره کان ، سمبارت به وه که نه وړو د مسکوتـه
کانی زانست ، کوالی د مستی چه وسینه رانن و نامرازی سرکوت کردنی
نازاد یخو زانن ، پچسته له جیاتی شانازی کردن به و سرکه وتانه ، قـږ
بیتون ! کاریکه یووی د مسکوته کانی زانست وای له زه همه نکیشان کـرد و
د مټن بریا زانست گه شوی نه کرد بایه و زانا له هوشی پشکینه ری کـلکـگی
وه رنه کرتبایه و گورزو کوال و کـوته کی جارن کهرسه ی شهر بایان ، چوکه
نه وه ی نه وان به سمدان سال د ژینه وه ، چه وسینه ران به روژنـه
مرقایمې یان پټ بنمبر کرد !

بمبروی من تا هونمر و عاتیفه و مرق د وستی و کهرامه تی مرقایه سی
بسمه زانست و د مسکوته کانی دا زال نمې ، همتا د مسکوته کانی زانست
به منوۍ زال یووی هونمر بسمه زانست دا له بواره کانی خدمت به مرق د ا ،
کلکی یان لی وه رنه گیر د ، همتا زوردار خاوضی د مسکوتی زانسته کان یی ،
زیانی زانست له قازانجی پتره ! تمیا خودی مرق به یتکونانی د متوانی
نه و پترسی به لسمه خوی لاهری و میژوک خوی بخولقینې و بارود و خـی
کوټل پچوۍ و داهاتووی خودیاری بکا و د مسکوته کانی زانست بخاته
ژر د مسلاتی خوی و به قازانجی گشه کردنی کوټل ، کلکی یان لـی
وه ریکری د لم قمیرانه ی نه وړی جیهان ، خوی زرگار بکا . کوټل ناسی به
هیزی مرق د متوانی مرقایمې له شکامی تانی د مسکوته مهرگ هیـنـره
کانی زانست ، زرگار بکا . همرچند له چاوی سهرتای زانی هاومشـی
مرق ، شیوه ی زیان و پیوندی یه کوټه لایه تی یه کان و مهـله ی نـا زادی و
زرگار یووی گه لان لمبن د مستی ، کوټلگی مرقایمې ، گلیک به ره ویش سپوه ،
به لام له خولی بیستم دا هیـشـنا ، هیـندیک له گلاسی جیهان لـسـه
بی د منی زرگار نمبوون ! زور له زه همه نکیشان له ژانیکې شیاوی مرق د ،
بی بهرین و بضمیسه تی زانی خاوهن سامان و د مسلات داره گانه وه ، گلیک

مپاشن و به سیویه کی زور سه رتایی ده تین !
 هه رچهند کوو کووملی بهمه ردوست له جیهان دا کم نین ، به لām
 قازانج په رستی حکومته خامن د مه لاته کان ، که مر له وانه و پستیوانی
 ده کن و له راستی دا زور ناملین د منگی ره همه نیکشان و بی دستان به
 گچی خلکی جیهان بگا . له گهل نه من دا ، گومان له ودا نیه که
 کووملگی مرقایه تی به ره و تیه پرکردنی شو پیومدی به ناپیروزه ههنگاو
 هه لده گری . له دا هاتودا ، د منگی دلیری چه وساه کان گویسی
 چه وستنه ران که رد هگا و له جیهان دا ، د منگ د مداته وه . به لām باسه که ی
 نیمه لمسه ره گه شه کردی زانست و هاتنه میدانی زانیا رتان و بهر هم و
 د مسه و ته کانی بیگوپینه وی زانستی به که بو ثانی مرقایه تی قازانجی
 چنده و زبانی که لک لی و هرگرتی خرابی نه لایمن چه وستنه رانه و چته ؟
 وه لای منم پرسیا ره مان دا و ته وه و له و باسه کورتدا بو ل—
 خونه وارانمی له نا و روکی بابه ته که گیشته نین ، نه ویده بهسه . به کورتی هه
 زانست و فیرجون و فیرکردنیت له جیهانی مرقایه تی دا ، نه گه به
 قازانجی گه شه کردنی کووملی و ناماده کردی نامازی به خلکی نسان و
 گیشته به نازادی و پساندن زنجیری کویله تی ره همه نیکشان و گهلان و
 کووملانی بهرینی خه لک نمیی ، هه رچهند ساتوانین بلایی بی که لکن ، به لām
 که لک لی و هرگرتیان به و شیوه ، جی داخه . به و سیویه به په رسمند نی
 دیموکراسی و ههنگاو هه لگرتی ولاتان بو چار سه کردنی گیر گرفته کانی
 نیتونه و می و نا و چمی ، دیموکراسی به واتای راسته قینه ی خوی ، له
 جیهان دا ، جی بگری و مرق له چه وسانه وه رزگار بی و هاو ثانیانی
 ها و من دا و مزی و تیکشان له پیتاوی دا بین کردنی ثانیکی به خته و رانه
 بو گنت دانسته توانی سه ره وی ، زیاتری . به ووهو گهلانی جیهان له
 شاسای دا برین ، مرق ، مرق نه چه وستنه و ته و نا قه د وژنی مرق
 سروشت بی و به زال جون به سه ره ویش دا ، ثانی باستر بو خویسان
 دا بین بکن .

نه ورو نه گه به ریم می زانست له پیتاوی کاروباری جمنگی دا ، که لکی
 لی و نه گیر ری ، له وانه به راست گه شه نه کا . چونکه لمباری دیکه دا ،
 سه راهی بو داندری ! نیتنا زانست له پیتی راسته قینه لای دا وه له

ناکام دا پټوښته تې پکښېن بېته وه سهراری خوۍ . زانست د متوانسۍ
پنځه له ناشناکړدنې مړوف به یاساګانې د هروڼې د یارده ګان ، لمبارۍ
تندروستی و به هیڅ زکړدنې هیڅه به رمهم مټنه ره ګان و هی تردا ، خزمتۍ
بی ښه به پړوټ پکا .

بهر وانی لایمېګرانی سوډیالیزم ، ښګۍ پېشګیرۍ له لادانی زانسته ګان ،
بریتۍ به له بهر ویش چوون ټولای سوډیالیزم ، تنیا ثم جم و جوړمیه که
خزمتۍ زانست لمېناوی تاسایش و هیمنایمتی مړوف دا دستمېسر
ده ګا .

جهرمیانه ګان و روډ او ګانې ثم د وایی یانۍ په کیه تی سوډیمت ، شو
راستی یمان سلطانده که سوډیالیزم موجودیش نه ی توانیوه شو نه رکه
به نجام بګیضی ! تا مړوف به بیروړای بشه رد و ستانه تیمارنمې ، پیش
به سهر وښی نه ګرې و بمسر د مسکه و ته ګانې زانست دا زال نمې ، ناتوانۍ
پیش به طهورۍ زورداران بګرې . نیتسا پرسپاری سهر کی نه و میه چوون
د متوانین هه ژاری خاشمېرکین و به کیښی زوردارو بی زور په رمسندنۍ
جنگ کوټای بېنین ؟ چوون له به رمهم هیان و پکښې یه ګانې به قازانجی
ګشتی کلک وهر ګرین ؟ چوون نه متوانین سته می ګل یان د مسلات داریک
بمسر ګلېکی تردا ، رشه کیش بکین ؟ چوون نه هیلین مړوف مـــــ
بپه وسیننه وه ؟ چوون برایمتی لمېوان ښانه ګان دا ، به وجود بېنین ؟
رېازه فلسفې یه ګان هر ګامه و له میکایان بم پرسپارانه دا و ته وه .
نید مایسم میتافیزیک ، رېازه ثابینۍ یه ګان ، هر ګامه و له میکـــــ
جیا وازیان دا و ته وه . هیندیکان شو ړیک و پیکې و بی شـــــازاری و
یه ګسانۍ یمان بو جیهانیکې دیکه دانا وه !

هیندیک شو بار میان بمستوه به شیراده ی خوا و وه و پتیان وایه مړوف
ناتوانۍ له و بارمدا ، نقشۍ همې . هیندیک به خت و نسیب و شتی لم
بایمانه ، به هو د مرانن { به لام زانسته ګانې نه وړې فلسفه فیک د ماسینن
که به پتی شو و فلسفه که فلسفه ی کار و کرد و میه و له ناکامی جم و جوړمۍ
بی وچانی مړوف دا له دایک ټوه ، فلسفه ی شو و هڅمندانه که نامراری
زان بو هممو و خلکی جیهان ، د هڅو ټین ، به کلک وهر ګرین لـــــ
ری و ښه ګانې ، بهرو شو نامانجه هڅا و هل د ګرین تا بچنه پښه وه ،

نم د مسكه وتانه زورتر ده چنه خزمه تی مړوف ، فال وگړو نه زمونه گانې شم
د وايي پاته نيټه بو نه ولايه دنه د مد من . پرمېد ان به خوښه واري و
ميركردني نه و فطسه فنه كه خواسين و سروشت ناسين بې پنايردن به و ،
ناكونجې ، پيوسته . كه و ابو پيوسته كړنگاره كان ، سېهان ، زه حه تكي شانسې
شارودي ، موچه خوران و پيشم سازه كان لم فطسه فنه خالي بن ، بيخوښن و
بيكنه نارازي خبات بو زگاري له هر چمنه چه سانه وميك .

شاکامه گشتی یه کان

كه باسي فطسه فنه ده كړي ، سروشت ، مړوف ، خولقي نه ر ، نيټه وړكسي
سروشت ، شمورو چارمنوسي مړوف و نارازه گانې ناسين و راده ي هيزي
اسين ، له سهرتاهه خوښان د مد من . لم باسه كوزته ي كه كرا ديتان ،
رؤف له هرد ووك پاري جهستمي و ليكړي يوه گهشي كړده . له جهريانسې
نطس وكوتي كوله لايه تي دا به موي كهك وركړن له مته گانې وپاشان
يد راك و چهك د روست كړدن رگه ماروداني پهنه گانې د يارده كان ،
هرو ناخي شته كان چوټه پيښه و . بوته خاوه هوش و خولقي نه سهرې
مرازي به كهك . و هك مړوشي خاوه بپرو ناراز خولقي نه ، ده كړي
بين ، خوي خوي خولقي نه و .

وه لامي د روستي نه و پريسيار نه ي مړوف كه لايه ي كړد وون ، زورتر
لاين نه و كه سانه و د راوته و كه توانيويانه به كهك وركړن له ميراتي
برعصكي كوټلي خوښان و مهنه ران ، بشپوهي ريك وريك بهرو ناسينسي
انه ي و كه وده ي د يارده كان ، ههكا پان غل كرتي . له
ملاني يدا ، مينديك بهرو لاي شتيكي نه مادي و به نواوي رووحسي
ديون و به خولقي نه ري كهرد ونيان زانپوه . مينديكي تر جم وچولي ماده و
وگړه رواله تي يه كانيان بشپوهيكي مادي چارمه كړده . ميند و
ان بيشكي فطسه فنه . نيد هاليسته كان كه بپروا و پان زال بو له
يو ولا ته و سهران غل داوه . پراشكاوش له سعد ما سان پيښ
يني يوه بپروا و پري مادي ههپوه و پيچكه له ماده هيچيان په ساند
كړده (چارواكي هيند) برپاي به چند خدا ، د وو خدا و هك

سانکيې حیند و زهر د مټ، همېوه . توانیوانه بناخه ټریټری د اړتین و
 بیکه نامرزی ناسین . بو بهر هرچ د انه وهی بملگی لایضی تر له دیا لکتیک
 گنکی یان وه رگرتوه . ناسینان به د روست و ناد روست د ابش کسرد .
 تی پروانین ، لیکوینه وه ، هلمسنگان دن ، پتوانه ، جیهان ناسین و
 شی کردنه وهی جیهان له رنگی جورا و جوروه ، باسی گات وشوین و شی تر
 یوانی یه کان ، هیندی یه کان بناخه انهری زانستی شمېرن . نرخ دانان بو
 نه ژمیر ، نه خلاق ، نیداره ی وه لات و خا و خیزان و له پلهی ناسین دا باسی
 عین و زمین له کاره سهره نای یه کانیانه . فلسفه یی شوکات له میدانسی
 فیزیک و ټریټری و نه خلاق و سیاست و سر و شت ناسی دا ، چالاکی همجوو .
 له جیهان ناسین دا و نیان ماکی جیهان توخه کان ، ناو و هسه وار
 خاک و تاغره . (زماره) وه بناخه جیهان دانرا . له میدانسی
 ناسین و پروا به هسسه کان ، پشتیوانی له هوش و لا و ازبوسی نامرزی
 ناسین بو خود اناسین ، به شیوهی جورا و جور خرایه به ریاس . وجود بو به
 سهرچاوه ی بوسی جیهان . جیهانی تازه پیدا بو ، کون بوسی جیهان .
 بی سهروسی جیهان ، نکولی له "خلق" له هیچ و بی جم و جوی جیهان و
 یاری به شو ی دهره وهی بو جوولانه وه ، نهاته میدانسی فلسفه وه .
 گهر د یله جم و جوی به جیهان نه دا . شتیکی وه تاریکی دنسدهری
 گهر د یله گانه . له پیک هاتیی فلسفه یی رووحی نانا کاسکوراس دا ، رووح
 دندهری جیهانه . "مُل" وه په مکیکی گستی و وه جیهانیکی تر ، لای
 نه فلا توون خو ی نواند .

نهرستوو نید راکی نهستی و بیری بو ناسین په سند کرد و نه زموسی
 و پالیان خست تا مرقف بتوانی بچیته ناخی شته گانه وه تی روانین ، حکم و
 استنتاج پاش بهر وروسیون له گل دیارده کان و رنگ دانده و یکان
 خوخته نا و سهره نای ټریټری یوه ، دین . جم و جوی زاتی بو گهر د یله کان
 په سند کرا . له گل نه مش دا له نیمکانی ناسینی قبول نکولی کراوه |
 خودا بوته خو لقیته ری جیهان و گوتراوه هوش نای پیکتی . به بیر کرده و ل
 خو ی " فیض " ی خو قانده وه ، نه ویش جیهانی خو قانده ، چونکه یه که هه
 یه که نه خو لقیتی . لای فیلسوفه موسلمانانه کان ، همت و هوش برونه ته
 نامرزی ناسین . خوا جیهانی خو قانده وه ، یه کم هوه ، بایه خ به ټریټری

وهك نامرازی ناسین ،د راه . چه مت جارېك لمېشېش بمش بمشهكان دا همیهو
 جارېك پاش ثوان ! جیهان و خالقې کونن بهلام جیهان په زات نهك به
 کات ، کونه . ناماد مېونی تست لای هوش نمېته ناسین . هوش نرهړی له
 گه وههړی د هرونی ، زانیاری وده گړی . هوش له چوارېله تپهړ د مېنی ،
 زانستهكان رېك و پېك دهكړن و بناخه ی فلسفه داد مند ری ، به هوشهر
 بایهغ دد ری . ابن سینا دپته میدان . بو شهزموون ، تیرپه ————— ری و
 لیکنونه به له سروشت ، مهتاتیک و خواناسین به ثرك داد منی و جموجل و
 وستان و گوران دهكاته بابهتی زانستی سروشتی و چهكه روتهكسان
 بابهتی خواناسین و ښه زهینی پهكان ، بابهتی تیرپه ری ، هغه دی روت
 بابهتی ماتاتیک جیگای چه مکی گستی هوشه ، " جزئیات " وان لسه
 د هرهوی زهین دا . جیهان خولقاوی ناراستهوخوی خوايه . جیهانی هوش
 والی مېوان جیهانی ماده و خود ادا . گهستهكردن له ساكارهوه بسسههرو
 ههروراز دست پېدهكا . بو هوشیش وایه . نرخ به د هروون ناسی د راه ،
 بپه مروت روح و جیسهم . جموجلی گهردوون ، لش د خولقی . ههر
 جیسیمك له لاین هونی نیکونههروه ، عقلیکی پې د راه . د هروون گه وههړی
 سهرهخپه . ابن سینا خپلهكانی مېشك به جیگای همست پې كراههكان و
 شیدراك و هوش د هزانی هوش زانستهكانی رېك و پېك كرد و بابهتهكا —
 نینی ناساند ، منطق ، سروشت ، " الهیات " نهخلاق ، سیاست ،
 مهتاتیک ابن مسكویهو بیرزرای گهستهكردنی ماده بهرهو گیاندارهكان و
 مروت له گهل رېك و پېك كردنی زانستهكان و ناسینی همست و هوش وهك
 نامرازی ناسین كه له ښه زهینی پهكانهوه بهرهو گیشتن به تهعوور د پروا و
 د هروون به هوشمند دار منی . ثم شیوه بولچونه ، بهر بهر د وایه ، هوش
 ههروك نامرازی ناسینه نمېته پناخه ی سهرهزری و نهخلاقې كووله ایته
 عزالی بېجكه له بوونی خودا نه بواری ناسین ، کومان نه ههموشت دهكا و
 پانسان دپتهوه سهرهینې ثوانی تر . جیهان لای نهو كونه . فیلسوف بهه
 بېگه و لیکنونهوه دهچپته ناخی شتهكانهوه . د ری گشت ماتریالیستهكان بپه
 پېی وایه سهرچاوهی نهخلاق و سیاست ، کتیه ناسمانی پهكانه . لمبر بوونی
 ثانی وگور له بمش، بمهكانی جیهان دا ، بای داومهوه سهرناکون بوونی .
 وهل کانت بای دایهوه ، نهونده چپه پېتهوه ، كه هوش به پهكم خولقاو

د ه زانی ولمېش ماد مډايه . پاش هوش د ه روون . رووچ يان د ه روون بڼه پرته .
ته گاته اپن رشد ، جيهان د مېته يې سرمتا . باسي داستاني شادام و
خېزاني ته مېته شتيكي ناراست . هه مور زنده هوران د مېنه خاومې هوشنيك
و گهر وون به خړوله حالي جموجنل بعد هوري خوځي دا ، د ماسيند ري ،
يه كم جموجنل يې سرمتا و يې پايانه . زهوي د مېته ناوښد و بې جوولانسوه
كوټاي يې دي چونكه رووهرتي خبر بمهري دا زاله .

ناتمايي ينكان به هوځي جموجنلوه ، د روست د مېن . يې جموجنل
چوارچيوه نيك ده چچ ، توخهكان ثبته هوځي د روست كردني كيــــــــــــا و
گياندارهكان . ليرمدا نرخی فيرسوون و فير كردن و مافي زمان و پېشنند .
كردني حكومته كيوباري و بايمخي زانا و هاريكاري ثنداماني كومسل ،
خراپه ته به راس . كيښه عزالي و اپن رشد بڼه ته به ردي بناخه
ليكولينهوي زانسي . دينه لاي مخرازې ، موش ندرې به ديارده و
گيان لمبه ركانې جيهانه كاني ترش . سبارت به خود او ريك ويك كردني
زانستهكان ، هوش نه و ريگيدې كوټاوه . فلسفه ي اشراق و سهروردي ، به
پېچه وانې نه مان ، بوچوونې غيرداني هميه و كهوتوته شون يې وشو پــــــــــــي
فلسفه ي كوئي ټيواني و به نووري قاهر و تيشك داندهوي پوسر دل و دوق ،
مستله ي ناسيني به رزي چارمسر كردوه . نه گيل هوش دا وجود لاي نه و
به سر د وواليسي زهر د مت و فراواني " مئل " ي ثغلاشوني دا زاله .
بهري كردني جيهاني ماده له روزناواوه (تاريخي) بهرو روزنه لات
(وجود) و خواسين ، كليي فلسفه كه مته ي . ليرمدا ، رووچ ناسي بهرو
پيدا ده كاود ه روون ناسي بايمخي پې د مډري . ماده د مېته حالتنيك له
سلطاندني روناكي و تاريخي د مېته چوندې ! ماده ي به رلاود مېته
هڅوي پيدا بوون ميدانه جوړاوجوره كاني همبوون . نفس و ه هڅي گهرم
ناسراوه . . . له روزنا وادا كوچ و باري فلسفه بهرو هيرش پوسر ټريشي
نه رستوو و بايمخدان به نه مــــــــــــون و د ياري كردني و ه تاقه بلكه ي
ناسين له جياتي د مېن نرس له چه مكه گشتي يه كانه وه ، چوو " استقرا "
كرايه پاچه . فرانسيس بيكن بيجكه لم ههنگاه چوارقوښني پو ته زمبون
د روست كرد . له سرشته وه بهرو ياسا گشتي يهكان و " بديهيات " و هڅي
گهره كاني گهر وون د ه پينه پشه وه د ه گاته ميتا فيزيكي بهرز . فيزيك د مېته

زانستی راستغینه و روجرز بیکن و جان لاکیش ، زنگای نه یان گرت پئیش .
 دیکارت گومان له همت و هوش دهکا و پاتان با د مداته وه سهریان . دل
 ناستینه راستی و خواجه و هوش ناامه کانی کات و شوقین نمپیکسی .
 اسی نوزا له نهمون ریز دهگری ، له گل نه ویدا بو لیکلینه وه ، له گشتی و
 عامه وه بهرو جوزنی و خاص د پروا ! له خوداشناسی دا ، پئی وایه گوهه ربه
 زاتی خوی بوه و نهمه ری خوی راوستا وه . خولقاندن له نهمون رمت
 دهکاته وه .

جان لاک هیش نجاته سهر بیرو پای فطری . دیکارت نرخ بـــــــه
 نهمون د مد او هوش و متعلقه سپی د ناستی که له جهره یانی کاردا ،
 رضکی ناسین عمل دهگری . لیره وه شوین دانانی بیرو زهین لهمه رعین و
 بابه تکان له کاری نهمون دا ، به ناسکرا د مس پپ دهکا و به هـــــــو
 همسته کاندو جیهانی زهین نه و د مسله ته پیدا دهکا و هوش چه مـــــــه
 گشتی یه کان ده خواتیش . پاش شم ورد بینیه با د مداته وه سهر بیــــری
 زنگاکی !

لایپ ینس ، بیری زنگاکی پمسندهکا و متعلقه سپی بونی هــــوش
 لای جان لاک پمسندهکا . نکون له کارگیری هوش له جهره یانی ناسین دا
 دهکا ! پاشان بضا چار شمپولی گفته کردی بیرو د دهی خاتوه سهر مینکی
 راستی . لهمه پاراستی ناین ، خولقاندن له عین پپ باشه !
 هیوم گشت بنه رته کانی ناسینی رمت کرده وه . تضانت هوشی به نهمو
 له قلم دا ! بضا چار دهستی به سهر چاوهی ناسین دانا و کردیـــــــه
 بهنگی سمناندنی هوش . پئی وابوو زات و هوش گومان له گومانه ! که
 کشته کات ، همت و هوش نهمه وه سهر چاوهی ناسین و هوشی زنگاکی
 پمسندها گریته وه . له گل نهمش دا هیزی هوش پیومندی به هــــمت
 پپ کراه کانه وه همه . نمانه له کونه کانیانه وه خیاب به هوش ته گه یمنسن و
 چه مکه گشتی یه کان د روست د مین . برگسون پروای به خودایه و گالته بــــه
 مانر نیسته کان دهکا . تا شیر ششک یان د ماغ به جیگی شعور یان
 هوش د انراوه ، شم جایان دهکاته وه . هوش د مینه هیزو د ماغ د مینه
 ماده و قاپووی هوش که به تیگ چوونی ، هوشیش تووشی تیگ چوون د مین
 (د روست بوچوونی ابن سینا سهاره به پیومندی همه وو نامراری ناسین

به میسکهوه) . ناچارین راسی یه کان به شربش بگمین ، تا لای یسان
 تی بگمین . که وایوو وک گشتی نایاں بینین . دیننه سهر گورته و پوخته‌ی
 تم گشت بیرو را و تیگوشاهه ربی شه‌ی یاسی کسلیک بگمین ، ناسین
 د ماسینین ، له لایه مروت و له لایه کی تر سر وشت و مه‌بندی ژانه ، مروت
 زاته و ماسینر . سر وشت بابته ناسینه مروت خاوهن میشک ، له چه ریانی
 بهر و ورو ریویان دا ، سر وشت یان دیارد هکان له زهین دا رضگ د مد منهوه
 نه هملس و کهوتی کوئه لایه تی دا و به هوی دندانی مه‌بندی ژسان و
 کارلیکی میشک نهمر همس پی کراوه کان ، له و ل ملانمیدا ، ناسینسی
 همستی ، ژیریتی ، ناکام و گرگتن و پیراردان و پوانه و چونه ناخسی
 د هروزی شته‌کان ، به هوی کرده که هم سهرنا و هم د وایی ناسینه ،
 مروت نه مه‌دای ناسین دا سهر کهوتی و هچنگ کهوت . ناسینی دهس به —
 جتی رم کرایه و به گشتی ده‌یته شید راکی و عاتیفی . شه‌میان نشانسی
 د ری کرده‌ی زهینی . ناسین بو تمدازه گرتن د می . به د روسبت و
 یاد روست د ابش د هرپی و نیسی به ، چونکه مروت و بابته ناسینش له
 نال و گوردان . چندی بابته ناسینی زانستی و چونی بابته ناسینسی
 عاتیفی به . به پی نیازو بارودوخ نال و گوردانست دا د و به رلاوتر
 د می و ژان ده‌گرتی . له ها و تا همی سهر زانست دا ، فلسفه
 پیدا د می . فلسفه بهر بهر له زانست جیا بوئه یان زانسته‌کان
 سهر به خوی یان له فلسفه و هرگرت . فلسفه به تیگل و گشتی کردنسی
 زانسته‌کان بو حالی پوون له هر د ژون ، هاته مه‌دان و پیومندی هوسره
 زانست و فلسفه ، نه‌یته هوی گشه‌کردی هوسریکان . نه و کسات
 فلسفه‌ی زانا مده‌چنده له گل راستی یکنر بگرتشه ، ناسینی زانستی و
 هوسری ته و قول تر د می ، فلسفه رتونی کوئل و تاقه کسینه . به زانا و
 هوسر مده یاریده د دا ، زانست و هوسر پشتیوانی یکنر ، زانستی تازه
 عاتیفی تازه د مخلوقتی . مده و وکیا به میراتی کوئمده ، پال د مد منهوه .
 له چوارچیوهی مبهسنی خویان ، له و میراته کهلک و ده‌گرتن و شتی تازه
 د مخلوقتن و بیری خویان روون تر ده‌کس . ناسین و راگماندن زانا ،
 تیریتی و هی خاوهن سهر مبهستی (حسی) به . نیستا یاسنا و
 بیرد و زه‌کان بهر مروت دا له رمانه وایی ده‌کس . فیلسوف و خاوهن

هونرد مې زانابن ، د ما نامانچ ناپېښ . بېم ټيگه ټانه مړوف لــــه
 گهر وون دا ، جې خوی د یاری ده کا . نه ناوړوکی ماد و نوخته ی ما و مې
 فلسفه و زانست د هغون و بېم جوړه فلسفه به مړوف زانسته وه ، هماغه
 هغل د هغې خوی به و د هغې .

ناسین نامرازی پېوېستی گېشتن په نازادی . ئیستا سملیند راوړ به
 ناسینی یا ساکانی کوډل و سړوت و ټال و کوړیان ، مړوف شوېن لمسه کوډل
 د ادبې . له بواړی ناسینی راستی (حقیقت) دا دیتی ناراستی ،
 جیگی خوی دا وه به تی روانین و ورد بینې چغند لاینه ، بېم جوړه چونکه
 پمسه کانی د یارده کان روږن ، نه گهر زانست له ریگای ټنه جوړی به کانه وه
 له گڼ پمسیک یه نه گرته وه ، ناپې به هغله ی برانین ، چونکه باباست
 تنیا خاوضی یه ټنه نیه . شتی ته و او راستیش هیه و به گشتی راستی
 نیسې به . نه وه ئیستا راسته ، له تر تیشکی زانست دا ، پېوسته
 سه لمړی پیا بچینه وه . د روستی بکمیوه . ئیستا زانسته کان به چغند
 راستی گهشتون که ده کری بټین پی ټم و نه ولا به ریډون . له بارید و خسی
 تایمې دا بریاری د روست لمسه شتیک د مد ری ، به گوړانی ئـــــــه
 بارید و خه ، نه و بریاره ناد روست د مې . نامرازی ورد و به کفک له ناسینی
 فوړل دا ، کاریگړه . له راسته ټقینه کان دا ، غوسوریک له نیسې ، د هره و مې ،
 زمینی و به ریډو برون ، همیه . لم بواره دا جاری وایه هغله و راسته ټقینه
 جې خویان ده گورن . که وایه همیه واین له حالی نریک پرونه و له راستی .
 همیه به و پېش و راس و ریس کردن دایه . به مړوف و راستی همیه .

له باسی ماده و شعور دا ، د هر که و ماد هی میشکی مړوف له جهرمانی
 گهسته کردنی کوډل و ناسینی خوی دا ، پوهته خاوضی پمسیک که پی د هغون
 شعور یان هوشمندی . بېم پی به نه که له گشت جیهاں دا بملکوو تمیما
 له میشکی مړوف دا ، بېد وای ماده و له ناکامی گهسته کردنی ماده دا هاتو .
 له سراسه ری جیهاں دا ماتریالیست کان جیهاں به مادی و پی سه روستن
 د هزان ، خواپه رستان جیهاں به د پوش و اتا ماده و شعور د هزان که
 شعور خولقینه ری ماده . به هر حال ، سه ریخو بونی راستی به کاسی
 د هره و مې زمین له به را بهر مړوف و زمینی دا که ریباری مادی و بوونی
 راستی به کان له هوشمندی و ناسه ریخو بونی که ریباری ئید هنادیستی به

له چوارچېوهی جیهانی ناسین دا ، هر چیگی کیښه یو لم پــــوارده
 زانست رېبازی په کم په مند د هگا . گشت چه م و نید زاکه گانی زمین لسه
 سئ لسته بهر جاوه د هرگړ . په کم - مصمت پی کردن که فصحا مــــی
 کارلی کردنی عینه لهر زمین ، دیار د هکان شوپ د ادمین . د وودم -
 کارلیکیان لهر د هزگی میشک و لهدایت بروی همت پی کراوه کسان .
 سپهم - پیوندی ښه زمین که بنا خهی ندرمون و کرد و میه . چه مکسه
 گشتی و گشتی ترهکان به پی همت کردن ، میتنک ، ژیریری ، کاریتیک
 نه د میان نایه . پی کاری میتنک زانسی مصمت پی کراوه مان نابــــی و
 زانسته کان بیک جیا ناکرتهوه .

له جیهان پنی یه کان دا ، ماترانیسته کان ههمو شتیت به ماد ه و
 مادی د هزان و گورانه کان به ناکامی جموجو و گمشه کردن . جیهان بــــو
 ناسین د هی . نید هنالیسته کان ههمو شتیک پیوندی به جیهانــــی
 رووحی یه ویه . برزایان به رووحی جیا نه ماد ه و جیهانیکي تری به تمواوی
 نهماسراو ، هیه . لیروا نهرکی نه نه نه نه نه ویه رېبازیکي گشتی بــــو زانین
 بد ورتهوه (هر زانستیک خوی رېبازیکي تایمته مبه) بیته رېبهری
 زاناکان و له گول رېبازه تایمته یه کهی خوین ، کلک له و رېبازه گشتی یــــه
 وهرگړن .

نیستا هغه گانی ماترالیزمی میکانیکی راست کراونه ته وه . د ژایه تی و
 تیغه گشتن له و کراوه به کیلی گمشه کردن و یا جیهان د ماسن که بــــو
 هه نا هه تابه له حانی گمشه کردن دایه . نه و نال و گورانهی شیوازی نیستای
 جیهانیان د روست کرد وه ، هر د رڼه ی هیه . لمباری پمدا برونی
 مروت دا برپا نه ویه که زند و هکان نال و گورې د رڼا خایان به سهردا
 مات و گشتن به پلهی مروت . که کومه ی مروتای پت هات ، پاسای
 کومل و نال و گور ، هاته پش ، له جهره یان کاردا ، بیري مروت قبول و قوی تر
 جوو . گمشه کردن و راپه پس و بهر مبه ره چرومیش و گورانی چندی بــــه
 چلوی ، د خولوی .

نیستا به پایسته دان به زانسته جوړا و جوړه کاش سروشته وه ،
 طمیند راوه چه مکی ماترالیستی دیا لکتیکی گمشه کردن جیهان گــــره و
 جهره یانیکي گمشه کردنی همیشه . هیزی دنده ری پله گانی گمشه کردن له

خودی جهریانه مادی یه کان دایه، له وزه کانی د هروزی و مهله جورا وجوره —
 کان که له کوټل و دیارد مکان دا هن، شاره و تهوه، بریتی یه لسه
 مونا لای د ژمکان له خودی گه و خبری دیارد مکان دا . د ژایمتی و میتی نری
 گشه کړد، پټکوهن . د ژایمتی ځیگي له چمه گه گشتی یه کان د ابسو، وهک
 تیگیشتن لای ماتریالیستی نیستا و له خاوهن چه مکه کان دا .

نیستا تن روانینی ماتریالیستی سهاره به گهته کړدنې ماده و جم و جوړ و
 بهر ویش چوون، سهری کیشا لای تن روانینی کوټل و شیوه ی گشه کړدنې و
 ناسی یاساکانی و د ژمنه وې رنگای رزگاری و شیوه زانستی خبسات و
 ماته میدانې فلسفه یی کړه وې شوړشگری .

د یالکتیک و میتافیزیک له بهرام بهر یه کتر د آن میتافیزیک به شیوه ی
 مېل مالای (انتزاعی) و جیا جیا له دیارد مکان نه کولینه وه و د یالکتیک
 له پیوندی له گڼل یه کتر دا . جم و جوړ شپوه ی مانه وېر بوینی ماده یه .
 د ژایمتی پسنی بنه پرته دیارد هکانه . سهر یا مینک د ژایدتی تاییمتی رځنی
 همه . یه بون و سهری د ژمکان بې سنوړه . پیوسته شته کان له حالې
 په دېاوون و لمټیوچوون دا بېنین . شته کان له حالې جم و جوړ لسی
 همیشی، تازه بونه وه، بهر ویش چوون و گشه کړدن دان، همیشه
 شتیک په دایمې و لعدایک د مې، شتیک مه همیشه به سهر لږ و ووه کانی
 د ابش د هکری و پاشان د همری . ناکوکی به وواتای پیوندی نیستوان
 د ژمکانه . د ژمکان په کیان گرتوه، نیک چر ژاون، مل ملانې د ژمکان دنده وې
 بهر سفندن و جوولانه ویه . د ژمکان له یه کیمت بمتین و ناکوکی
 بهر د وام دای . چارمه کړدنې ناکوکی یه کان له کوټل دا له رنگای
 شوړش کوټلایمتی یه د هونجی، نه ویش بمتی هل و مهرجی تاییمتی .
 یاساکانی د یالکتیک چوارن .

- ۱- یاسای یه کم- فال و گوړ (تخیر) ی د یالکتیکی .
- ۲- یاسای د ووم - کارنیکه کانی د وولایفه (تاثیر متقابل) .
- ۳- یاسای - پیهم - د ژایمتی و ناکوکی (تضاد) .
- ۴- یاسای چوارم - گوړانی چنده ایت ی به چلوایمتی (تبدیلی
 کیمت به کیفیت) .

زانست و د یالکتیک بولیکوینه وه له زانسته کان دا، پیوسته به شیوه ی

د يالکتیکی بچنه پيش . تميا ته ماشاي روانه نه کيښ ، بملکوو بچينسه
 ناخي د يارده کانه وه . چونکه د هريوي ، د ياري کهری روانه ته . پيوستنه
 گه وهري شته کان بزاند ري که برتي به له پيوندي سيڅوي و بناخي ،
 ياساي پهرمسندن ، بناخي جوړا وجوړي د يارده کانه . د يارده کان ديمني
 گوهه رن . ميزه کوهمه رسته کان ، گوهه رن شتيوښتن و بهراوه زووي ده کسه وه و
 راستي يکان تيك د مد ه ن . ساسيني قووي ، برني نيوي زيگای شه رکه وشه
 جوړا وجوړه کانه . زانست د مستي مروف نه گري ز نيوي روکي شته کانمان پيشان
 د مد ا . له ياساکاني گهسه کردن دا پيمان د هلي ، پيوسته ، گورانسي
 چندي و چلوني لمبه رچا وگزين که ناکامي مل ملاسي د نه کانه .

له ههمو جهرياتيک دا تازه بونه وه و گهسه کردن هميه . شتيک د مي و
 شتيک د هرواوشي تازه دينه جهاني برونه وه . لمنيوان گهسه کردن و
 گوراني بي شته ولا و سهرمندان دا جياوازي هميه . له گهسه کردن دا
 باز د انيش هميه که برتي به له نوخه وه رچه رانيکي کارگر له چلواني به —
 يکي کون بونوي ، تود و قووي له پهرمسندن دا . گت گورانتيک لايمني
 چندي هميه . کم د ه و امو ده کاته چلوني ، جاري وايشه وه راپه رين
 بي ده گا . به کورتي د يالکتیک کليل بد مستانه وه د مد ا که له چ شتيک ،
 به رچه مي گوران و د ژايي گزيگ بد و زينه وه . نه رکي مروف شي کردنه وه
 راستي يکانسي بابه ته کميه . بوناگاد اريوون له نال وگوراکان پيوسته د نه کان
 باساي . د ژ همل ومهرجي گوران شه رخشيني . بارود وځي کوهمه ليش ،
 داواي د ژايي ده کا . ثيان برتي به له د ژايي نيوان د يارده کان .
 نه بوني د ژايي مهرگه . هه رستيک به د ژي خوځه و سکي پره . د ژايي تي
 جيهان ومهرگه . د نه کان بچي بابه تکانيان جياوازي : کوهمه لايمني و
 سروشتي ، د يالکتیک د هلي ، به شهري کون و نوي دا پيدا برونسي
 پلواني يکي سوي شه ميه له کا وه . زنجيره يک به د نه کان له يسه ک
 جهريان دا ، پله به پله ، شه جهريانه د ماته پيش . نازه له جيگای زين
 داد ميشي . لم بهار د ا پيوسته د ژايي بنه رتي و هيري سهره کسي
 بهارمه رکردني د ژايي بنا سين . " تريا د " جيهان ومهرگر نيه .

لم پي پيدا هه ر حاله يکي چلوني ، برتي به له يه ک جهريان ، که
 پيوندي زال بوني د ياري کراو ده گريته وه . توانده وه تاسين ،

تایه تمندی ده رویی یاسا کانی جموجوئی ، به شیاو زنگی دیاری کسراو،
 جزوا و جوز نمئی و نال و کوپی چلنایه تی بسمردادی . زنجیره نال و گسوی
 چمدی سر نه کیشتیه لای نم نال و گوړه وهیه . نم باردا د زه کانیشت
 نال و کوړیان بسمردادی . هوپه د هره یو و د هرونی یکان پیکه وه لسمه
 چارمه سرکردنی د زایه تی په زاتی یکان ، شپن داد منین . بسمه لام
 تایه تمندی نال و گوړه کان همیشه پیومندی به د هرونی یوه همیه . نوی بـو
 زال بوو بسمر کوډا ، پیوستی به د زمون همیه و پیوسته پله به پله
 پی پی بگا و پیگه کانی د اگیر بکا . د زه کان هم گشتی و هم هه تا هه تایین ،
 د دو برالمیک له د زه کان له همموو جهریانیک دا همیه و تا کوتایه تی
 پی هاتی گفته کرد نه که ، ده منی . جموجوئل بوخوی د زایه تی یسه .
 جهریانی ناسین بریتی په له ، جموجوئل له تایه ته وه بهر و گشتی ، له
 گشتی یوه ، بهر و تایمت . (یاسای چارمه سرکردنی د زایه تی یه کسان ،
 همیشه ، کیشه و زال بوونی) لایمنیک بسمر لایمنیکی تردا د هکرته وه .

چارمه سرکردنی د زه کان به زوړو به قسه واس (له ناعبا نانانتا گوی —
 یه کان) و به ژیر پیی ، ده کری . د زایه تی نتوان کرنگه رو جووتیار بسمه
 میکانیزه کردنی زه وی چارمه سر ده کری . یاسای ناعبای گه وه هره
 د یالکیکیان ، کورته و پوخنمه تی . پنه ی بهر ویش چوونی تازه به هسوی
 چارمه سرکردنی د زایه تی یه کانی پنه ی بهر ویش چوونی کوډ ، لدا ایسک
 د مپی . خودی پله ی تارمت ، د زایه تی یه کی نوی نید ، په ، چنکه له کاتی
 نمدایک بوون دا شتیکی له رابرد و وکه له خوښه و سرچاوه ده کری و شتیکی
 نه د اهاتوو که له هلی دایه سر نه کیشتیه لای نه و شته وه . د زایه تی
 بهر مپی بقا زانجی لایمنی زال ، کوتای پی دی . وک د زایه تی
 ورد مبورژا و بورژا ، که بورژا زال د مپی . له ولایتی سرمایه داری دا
 ورد مبورژا ناتوانی ش بشگیر پی . نیراندگان همموو پله کانی گفته کردن
 پمسند ده کن ، به نام سوئی له جیگای تازه دانانین و بو راگرتی کسون
 تی ده کوئن . د یالکیکی پیمان د مپی تازه له گیل کوډ خبات بگا و کویش
 په تازه ریگا بدا . نوډ به نوی نه پی . نه پی مارجیکی گفته کرد نه و
 هوپه بو گفته کردنی " منت " . ناوه روکی نه پی له ودا یه که همموو شتیکی
 نوی د بهیته وه و پاشان نوی جیگای کوډ د هکرته وه .

پەرسەندى ديارداگان تاگەشتىن بە ېلەى بەرزىر . نەفى پەك —
 كەوتى ديارداگەكە باوى ئەماو . ھىزى سەرەكى جۈللانەوۋى مېژوۋ بىرىنە
 ئە دوست كىردن . ېلەى بەرزىر رابىرد ووى خېى نەفى دەكا و بىرەرزى.
 دەكاتەو ېۆ ېلەىەكى نوۋى . ھەموو ناۋەركىكى ئە پەرسەندىك دا
 دەپارزى . ئە مېژوۋ و بىرەو ېۆ كۆملىش دا ، جىھان و بەرگە . تازە ئە
 دەروۋى ھەل و مەرچەكانى كۆن دا ، سەر ھەل دەدا . دىۋات بوۋىەوۋى
 نەفى نەفى ، ئە ېلەىەك بەرزىر داىە . وەك كۆمۋى سەرەتا و كۆمۋى ئىستا .
 نەفى نەفى دىلى . ناتوانىن رەۋرەوۋى مېژوۋ ، بەرەو پاش بەرىن .
 كۆمۋىست دا ېۆ چارمەركىردى دىزىمى ، ئە جەرمىانى نەفى نەفى دا ، بە
 نىك ھەلچوۋن پىنانابەن . تەۋاۋى جەم و جۆلە كۆمەلەىەكانى كۆمۋىسىم ،
 ېلەكانى ئامادەكردى و جەرمىانەكانى گەنەكردن ېۆ لەداىك بوۋىكى نوۋى
 مەۋق و سەر ھەلدىنى نوۋى و زال بوۋن بەسەر سۈشت دا ، بەرەو ېۆش
 دەچى . كىشەى كۆن و نوۋى و داھاتوۋ و رابىرد و ، ھەردىزەى دەمىنى .
 لەبارى ئەخلاقى و ھى تىش لە كۆمۋىسىم دا ، سۈۋرى " ضرورت " جۆئى
 خۆى بە سۈۋرى " ئازادى " دەدا . بىرپاردان و چارمەركىردىنى
 زىرىكى جىگەى دىزىمى دەگىتەو . كۆمەلەىەكانى ئە ئاكەى تىكۋانسى
 بىۋچانى مەۋقە ، دەتوانى دەسكەۋتە زانستىەكانى مەۋقە بختە ئىستى
 دەسەلاتى كارى ئاشتى خوارانە .

كۆتەلىسى

فەریم نگوٺ:

نامراز = گەرمسە ، وسیلە
 ناخاوتن = فەستکردن ، وت ووتێژ
 نەجنام = ناکام ، مەحەل
 ناپرووری = افتصادی
 ناکامی = غای ، دواوی
 ئەندامەکانی نەمش = ئەندامە بدن
 ناوڕۆکە نیلەکان = زەمکاو ، نەجەن (لێ)
 ناکام وەرگرتن = استنتاج
 ئاراستە = جوان و ڕێک هێن . بە واتای پێشکەشیش هاتووە
 ئەزمۆنگەر = ئازمايشگر
 ئاوەز = هۆش ، عقل

بابەت = موضوع
 بار = حاڵەت
 بەرھەم = مەھسۇل
 بێردۆزی = نەزەرە
 بێنەما = بێنەپەنە
 بێ سەرھەتا = ئەزەزەلی
 بێ پایان = ئەمەدی

بارستایی = حجم
 بوون = وجود
 بوضه‌کان = وجوده‌کان
 به‌ریصت = مانع، سد
 بازندان = راپه‌پین و جهش
 بریار = حکم
 به‌ریلاو = مطلق، بی‌گری و گلی
 بی‌ثملا و نه‌ولا = قطعی
 به‌راوه‌زوو = معکوس، پیچ‌خونده

پانتایی = پان و پوئی .
 په‌یره و کردن = یراتیك، کرده‌وه
 پسپور = متخصص
 پار‌تیزر = حافظه‌له‌مه‌سطه‌ی ناسین دا
 په‌راوتیز = حاشیه
 پهمن = صفت
 پسند = قبول
 پال‌یی‌ومهر = دافعه
 پرسفدان = وه‌لام

ته‌وه‌ره = محور
 توخم = عوضور، (غصه)
 تیت‌ه‌یشتن = لی‌حالی بوون، نیدراک
 نه‌سک و تروسک = به‌رفراوان م‌بوون

تیزره وی = بمپله چوون
 تینت دانوه = روزاکی پاشین ، اشراق ، بریفه دانوه
 توژنه وه = لیکلینه وه ، تی کردنه وه
 تایبمتی = خصوصی
 تایه تمفدی = خاصیت

جیهانی گه وه = دنیا
 جوژ = نوع
 جوولانه وه = جه و جتل ، حرکت
 جهسته = جسم

چه م = مفهوم
 چرکه زمیر = نانیه زمیر
 چرله = نانیه
 چوارچیوهی لمر = نورگانیسم
 چلوتی = کیفیت
 پمندی = کمیت
 چپی = پر
 چاوشتری = حسارت ، تیرمی (غبطه)
 چوارقوزین = جدلی
 چوارچیوهی ههتاوی = منظومه شمسی
 چه مکی بهریلاو = مفهوم مطلق

خبل = پهرخي زه مان ، به واتای یی بیرو هوشیش عاتوه
 خمیانی = ههلا و سرای ، معلق ، ناوژان کراو
 خولکه = مقدار (مدار)
 خه زینهی خیال = متخیله
 خوچم و جوئی = حرکت ذاتی

د یارده = شت
 د ژ = ناتجا
 دهرون ناسی = روانشناسی
 دامالین = لیکندهوه (انتزاع)
 د وکتورین = کوئی فیژکردنی چوارچوویهک که راستی یه کهی بعلیند راه
 د یالکتیک = وت وویژ ، کیشه ، د هر خستی نادروست بوونی وتی لایمی تر
 د هروه = عین ، خارج
 د ژرډهوه = عکس العمل . رد الفعل
 د وپ = به چالاکه وتوو ، قعر
 د مستعبر = تضمین
 ده مار = عصب
 د ووالیستی = د ویره رستی ، د ووخدایی ، مهلی بعد ووش نیشانندان

روانین = تماماشا کردن
 راسته قینه = حقیقت

رسنه = جمله
 روت = مجرد
 روت کردنه = تجرید
 رامیاری = سیاسی
 روانه = ظاهر
 روه رو روه = سطح
 رنگ دانه = انعکاس
 راسته = حقیقی
 راکشهر = جاذبه
 ربار = گوزه را ، شهوی د پروا و ری د مپوی

زاراه = اصطلاح
 زانسته = دانشکده ، زانکو
 زمین = ذهن
 زکماکی = قطری
 زولمچوچوو = عرض ، له بهرام بهر گه و سه ره

زیرین = منطق

سروشت = طبیعت
 سیړه = نیشانه گرتن

شویڻ = مٿان
 شیواز = شڪل
 شلهه مٿی = مایع، ٺاوه کي
 شیوه = صورت

عین = دهره وهی زمین

فریشڪ = فرچڪ

قمباره = تـهـواره

ڪارائی ڪردن = شیڻ لـصـرد انان ، تأثیر
 ڪوڳرڊ نهوه = پوڳدان
 ڪردارو بهرهرچی ڪردار = ڪرده وهو د ٽڪرد هوه ، عی و عکس العی
 ڪیش = هاووزر ، هاوتوانا
 ڪارگر = فاعلی
 ڪامیوتر = دهزگی خودکار

که رسمه = وسیله ، نامراز
کارنیکه کان = تأثیرات متقابل ، کارنیک ، شوین دانانی د وولایمه

گمته کردن = تکامل
گه لاله = طرح
گشتی هوش = کنی عقل
گهر دیله = اتم
گوند گه پی = استقرأ ، دیوبدی گه پان
گونجار = معئن
گشتی = کل
گوزان = تغییر

لهم پلدا = لهم تــــــلفدا
لهمپهر = سد ، مانج
لغند روانه = د ویراله ، شملی بهر هکت ، شمنگه بهر هکت

ماوه = زه مان ، کان
مل ملانی = جهنگ ، کیشه
مرکه = نیو ثانیه

ناوهر دین = محتوی

نارهوه = زهين
 ناسه رماييداري = سهرماييداري نمبون ، غهيره سهرماييداري
 نه ورمس = تازه پميدا بوو ، تازه روړاو
 ناره روځ و شپوه = ماهيت و صورت
 ناره وند = مرکز
 ناخ = ده رزون
 نطوړي = نه گونجي ، نيمگاني نمبي

وشه = نكسه
 وه رچه رخان = تخيير
 وانا كردن = مانا كردن
 وي چوون = نيمگان ، ري تې ده چي
 وزه = هيزو توانا
 وينه = عكس ، رسم
 وينه به ريلاو = مثال مطلق

هو = علت ، سبب
 هو شمندی = عاقلی
 هيما = نيشاره
 هو ناره = تيك خسته وه وړان ويك كردن
 هست كردن = احساس كردن
 هوگري = سببیت
 هو ش پيك = معقل
 همستی د هروزی = ذوق
 همرمان = نيمدی ، هه نا همتايی . نه هه ورامی دا به وای فهرمانه

هۆشی تیکۆشەر = عقل فعال

یه کالاکردن = شی کردنهوه ، تحلیل

یه ک خستن = توحید

تی بینی : هیندیک لم وشانه بهی وای رسته و چهکی فلسفه
بایسته کان ، هاتوین وله چوارچیوه وله واتهاندا ، کەلکم لی وه رگرتوون .
هینکه هیندیکیان داتا شراوین . بهش به حالسی خو ، لهوه زیاتر ر
تی نه چوو . بی خوشحالی دهم ، که نه دییه کورد هکان ، ههلم لی راسته وه
بکهن و شرم لی پینه بکهن .

— دانهر —

سرچاوه کان :

- ابن سینا ، النجاه ، چاپی دووم ، ۱۳۵۷ی کڅپی
- ابن سینا ، الاشارات والتبیهات ، تاران
- الکندی ، رسائل الفلسفیه ، محمد عبدالهادی ابوریډه ، ———
- ۱۹ی زایینی .
- امیر حسین آریانپور ، زمینه جامعہ شناسی (کټمل ناسی) تاران ،
- ۱۳ی همتاوی
- احسان طبری ، نووسراوه فلسفہی و کونہ لایمتی په کان ، تاران ،
- روی چاپی دیارنیه .
- ابن رشد : الکلیات به تیگوتانی فرید بوستانی ، چاپی بیروت
- جلال دباغ ، کورتمباستیکی ماتریالیزمی دیالکتیک
- جلال دباغ ، نالہی فلسفہ و زانست و جوولانه وی نوی ۱۹۸۱ی
- ینی .
- جی ، دیپور : تاریخ فلسفہ د اسلام ، چاپی دووم ۱۳۴۳ی همتاوی
- ۱- د - حسین خلیقی ، تجلی افکار فارابی د رسیر حکمت اسلامی ،
- ریز ۱۳۵۴ی همتاوی .
- ۱- د - حسین خلیقی ، تأثیر فارابی د فرهنگ و تمدن اسلامی ،
- ریز ۱۳۵۴ی همتاوی
- ۱- د - حسین خلیقی ، تاریخ فلسفہ اسلامی ، تبریز ، ۱۳۵۷ی
- متاوی .
- ۱- د - حسین خلیقی ، حکمت اشراق و سهروردی ، تبریز ۱۳۵۴ی
- متاوی .
- ۱- د - حسین خلیقی ، مقایسه بین شک علمی غزالی و دیکارت ، تاران -
- ۱۳۴۱ی همتاوی .
- ۱- د - حسین خلیقی ، آفرینش و نظر فیلسوفان اسلامی د ریاضه آن ،
- بریز ۱۳۵۴ی همتاوی

- ۱۶- ژورنالیست، اصول فقه ماتی فلسفه، نووسراوی موريس لودو—
۱۹۴۶ ی زایینی
- ۱۷- سهروردی، حکم الاشراق، چاپی تاران
- ۱۸- سید محمد باقر نجفی، غنی بر معلولها ۱۳۵۲ ی همتاوی شهرری
(تیران)
- ۱۹- بورهان قانع، فرهنگي نوئی له فارسی به کرد و به تکی به لودی،
۱۹۸۰ ی زایینی، به غدا
- ۲۰- علی عیسی شهرد صیلی، دیا لکتیک، ماتریالیسم دیا لکتیک—
۱۳۹ ی کوچی، مشهد
- ۲۱- د- علی شریعتی، عیرفان، بهرام بهری، نازادی، ۱۳۵۹ ی همتاوی
رگیزاوی ماموستا هزار
- ۲۲- غزالی، محمد، مشکوفا لانوار
- ۲۳- غزالی، محمد، تهافت الفلاسفه، میثروی چاپی نیه
- ۲۴- کونفورت، ماتریالیسم دیا لکتیک، تاران، ۱۳۵۸ ی همتاوی
- ۲۵- عباس محمود العقاد، ابن رشد، مصر، میثروی چاپی نیه
- ۲۶- م. ح. کاوه، جهان بینی مادی و جهان بینی نید مثالستی، تاران،
۱۳۱ ی همتاوی
- ۲۷- ماثوسعدون، چهار رساله فلسفی، تاران، وهرگیزاوی فارسی
روی چاپی ناد یاره
- ۲۸- م. ک. قورت، نظریه شناخت، وهرگیزاوی فخرهاد نوعانی و ضوچهر
جیان، تاران ۱۳۵۵ ی همتاوی
- ۲۹- د- محمود هومن، تاریخ فلسفه، دهفتوری به گم چاپی ۱۳۵۴
ن
- ۳۰- ندیم الجسر، قصه ایمان بین الفلاسفه و العلم و القرآن، دارالتربیه
باص و انشروا توزیع
- ۳۱- انجم المختصر الفلسفی، مسکو، دارالتقدم ۱۹۸۶ ی زایینی

پيرتي مہہ سٽہ کان:

لاپہ ري

۳ پٽيهه کي
۷ کورته به سه رها تنيک
۸ مروڻ کي به ؟
۱۰ فلهههه چي به ؟
۱۹ قوتا بخانه ي حينا له هيندوستان
۲۰ قوتا بخانه ي چارواکه له هيندوستان
۲۱ سيسته مي سانکبه
۲۲ سيسته مي نيا به
۲۳ سيسته مي ويشتيکه
۲۴ گرانده وه بولاي بيروبا وه ري يوناني به کان
۳۲ فلههههه ي نه فلاتووني نوڻ
۳۵ فيلسوفه شيلاسي به کان
۵۷ بيروبا وه ري هينديک له فيلسوفه کاني روژاوا
۶۴ به شي به کم - ناعين
۶۹ ناسيني پله به پله و ناسيني له نه کا و
۷۰ ناسيني شيدرا کي و ناسيني عاتيفي
۷۲ ته رازووي ناسين ؛ راستههههه
۷۳ ناسيني جوړا و جوړ
۷۷ ناسيني هونه ري
۷۹ ناسيني لههههه ي
۸۲ پيوهندي به کاني لهههههه و زانست و هونه ر
۸۵ پيوهندي زانست و لهههههه
۸۷ راستي (حقيقت)

- ۸۸ راستی به رېلاؤ و راستی نېسې
 ۹۰ راستی و هډله
 ۹۱ به ره و پېش چوونی راستی
 ۹۲ ری و شوینی ناسین
 ۹۴ پله کانی لیکوژلینه وهی زانستی
 ۹۷ ری و شوینه تابهتی به کانی زانسته کۆمه لایهتی به کان
 ۱۰۱ بهشی دووه م- هیئندیک له چه مکه گرنگ و به نا و بانگه کان
 ۱۲۱ بهشی سیهم- مه له ی به نه رتی له لسه له
 ۱۲۵ بهر و پوچوونه له لسه فی به جورا و جوره کان
 ۱۳۲ ماده و شعور
 ۱۳۶ حیوان و ماتریالیسم و رئالیسم و شیده تالیسم
 ۱۳۸ شریسته واری شم پوچوونا نه له هډلی و که وتی کۆمه ل دا
 ۱۴۳ ماتریالیزمی میکا نیکي
 ۱۴۴ چه مکی دیا لکتیکی گه شه کردن
 ۱۴۶ چه مکی شیده تالیستی گوران
 ۱۴۷ چه مکی ماتریالیستی دیا لکتیکی گه شه کردن
 ۱۴۷ پوچوونه به نه رتی به دیا لکتیکی به ماتریالیستی به کان
 ۱۵۰ ره خه به ک
 ۱۵۲ دیا لکتیک و میتا فیزیک
 ۱۵۴ به کگرتوویی و کیشه ی نه یاره کان و دژه کان
 ۱۵۵ وه ره رخا و پېتوه ندی دیولا به نه (متلا بل) وله به را مه ره کتردا
 ۱۵۸ چۆن نا کوکی به دوژمنانه کان چاره به ره که کریڼ ؟
 ۱۵۹ دیا لکتیک و شوینی زانستی
 ۱۶۳ یا سا کانی گه شه کردن
 ۱۶۴ مه به ست له گه شه کردن چی به ؟
 چه ندوچوونی ویا سای وه ره رخا نی چه ندی به کان به ره و
 ۱۶۶ چوینی به کان
 ۱۶۷ چندها به تی و چلوئا به تی چۆن به ناسین ؟
 گه شه کردن له ریگای به ک بهرون و کیشه دژه کانه وه به شه نجگام
 ۱۶۸ نه گا

رقم الايداع في المكتبة الوطنية

(١٣٦٣) لسنة ١٩٩٠

طبع في الشركة العراقية للطباعة -بغداد

